

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Збірник наукових праць
ЕКОНОМІЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ НАУКИ**

Вінниця – 2015

УДК 332:338.432

ББК 65.9 (4УКР) 32 + 65.049 (4УКР)

Е-45

Економічні та юридичні науки: Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету – Вінниця, ПП «ТД «Едельвейс і К», 2015. – 205 с.

У збірнику висвітлено наукові та виробничі аспекти економічних та правових відносин у галузях економіки.

Для студентів, аспірантів, науковців, працівників галузей економіки та юриспруденції, державних органів управління – всіх, хто цікавиться проблемами економіки та права.

Матеріали наукових статей Збірника наукових праць «Економічні та юридичні науки» ВНАУ розглянуто і схвалено на засіданнях Вчених рад: економічного факультету протокол № 6 від 24.04.15 р.; факультету менеджменту та права протокол № 9 від 20.04.15 р.

Головний редактор: Шпикуляк О.Г., доктор економічних наук, професор.

Заступники головного редактора: Лепетан І.М., кандидат економічних наук, доцент (Секція: Економічні науки); Омельчук В.А., доктор юридичних наук, професор (Секція: Юридичні науки).

Відповідальний секретар: Логоша Р.В., к.е.н., доцент.

Редакційна колегія: Баклан О.Д., доктор юридичних наук, професор; Берлач Н.А. доктор юридичних наук, професор; Буреннікова Н.В., доктор економічних наук, професор; Галуцько В.В., доктор юридичних наук, професор; Гиренко І.В., кандидат юридичних наук, доцент; Гуцаленко Л.В., доктор економічних наук, професор; Калетнік Г.М., доктор економічних наук, професор, академік НААН; Кіндюк Б.В., доктор юридичних наук, доктор географічних наук, професор; Козловський С.В., доктор економічних наук, професор; Коляденко С.В., доктор економічних наук, професор; Курило В.І., доктор юридичних наук, професор; Ладиченко В.В., доктор юридичних наук, професор; Левчук К.І., доктор історичних наук, професор; Мазур А.Г., доктор економічних наук, професор; Мельничук О.Ф., кандидат юридичних наук, доцент; Мулик Т.О., кандидат економічних наук, доцент; Панталієнко П.В., кандидат юридичних наук; Печуляк В.П., доктор юридичних наук, доцент; Правдюк Н.Л., доктор економічних наук, професор; Прутська О.О., доктор економічних наук, професор; Світличний О.П., доктор юридичних наук, доцент; Тимкова В.А., кандидат філологічних наук, доцент; Ціхановська В.М., кандидат економічних наук, доцент; Шаманська О.І., кандидат економічних наук, доцент.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

© Вінницький національний аграрний університет, 2015

ЗМІСТ

Секція: Економічні науки

Мазур А.Г., Мазур С.А. НАУКОВО – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ.....	8
Материнська О.А., Базюк С.А. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	17
Мамалига С.В., Гнатюк В.О. МАРКЕТИНГ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ.....	22
Материнська О.А., Грушелевич О.А. АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	27
Іщенко Я.П., Заверуха Т.Ю. РОЗВИТОК ФОРМ (СИСТЕМ) БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ УПРАВЛІННЯ.....	32
Гуцаленко Л.В., Іванова О.М. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ І ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ.....	37
Скорук О.П., Козак Л.А. АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	43
Материнська О.А., Мазур Ю.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	47
Прутська О.О., Наварчук Я. Л. САНАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКОМ	53
Шевчук О.Д., Павленко О.Ю. СТАН ТА СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ.....	59
Січко Т.В., Поважук Д.О. МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗАСОБАМИ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ.....	65
Материнська О.А., Потапова І. В. ОЦІНКА ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКУ.....	70
Руда О.Л., Рожицька А.Є. МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ.....	76
Волонтир Л.О., Рожицька А.Є. АНАЛІЗ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ПОСІВНИХ ПЛОЩ.....	81
Материнська О.А., Романець А.В. ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ НИМ.....	88

Руда О.Л., Скоропад В.В. ВІЙСЬКОВИЙ ЗБІР В УКРАЇНІ. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	92
Недбалюк О.П., Ткаченко І.М. РОЛЬ РЕІНЖИНІРИНГУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	97
Тарасова І.І., Ткаченко О.Ю. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СТАНДАРТУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ.....	105
Кіреєва Е.А, Шинкарук Т.О. ДЕРЖАВНИЙ ЕНЕРГОМЕНЕДЖМЕНТ – ШЛЯХ ДО ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	111
Ролінська А.О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНО- БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	116
Ярова Ю.М. ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ФАКТОРИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ.....	120
Скорук О.П., Соловйова О.В. РОЗВИТОК РИНКУ БІОПАЛИВА З ВИКОРИСТАННЯМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ КУЛЬТУР.....	126
Скорук О.П., Боровський Б.Л. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА В СВІТІ І УКРАЇНІ.....	129
Алексєєва О.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РИНКУ РОБОЧОЇ СИЛИ.....	134
Феняк Л.А., Немеш Г.С. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧОГО КОШИКА В УКРАЇНІ.....	138

Секція: Юридичні науки

Курило В.І., Омельчук В.А. ФАХОВА ПІДГОТОВКА ЮРИСТІВ-АГРАРНИКІВ – ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ.....	143
Оверковська Т.К. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ.....	150
Гель А.П. ІНСТИТУТ ЗМІНИ УМОВ ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ.....	157
Ковальов Д.В., Пономаренко А.Б. ПРИНЦИП НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ	

В КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА.....	164
Пипяк М.І., Білан А.Л., Шкринда О.М., ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ В УКРАЇНІ.....	169
Опольська Н.М., Білоконь О.Г., МЕЖІ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА ТВОРЧИСТЬ.....	174
Письменна О.П., Ванжула О.М., ДОГОВІР РЕНТИ: ІСТОРИЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	178
Головчук В.А., Левченко А.О. ВАЖЛИВІСТЬ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	183
Письменна О.П., Савчук Л.А. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА МІСЦЕВИХ ОСЕРЕДКІВ.....	187
Письменна О.П., Цимбалюк Т.А. ПОРІВНЯННЯ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ ТА ДОГОВОРУ ФРАНЧАЙЗИНГУ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ.....	191
Мельничук М.О., Чумак Ю.А. АВТОРСЬКЕ ПРАВО В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ.....	196
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ.....	200

Секція: Економічні науки

УДК:332.1:001.891

НАУКОВО – ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Мазур А.Г., д.е.н., професор,
Мазур С.А., к.е.н., старший викладач,
Вінницький національний аграрний університет

Розглядаються теоретичні проблеми облаштування національного економічного простору на засадах регіональної парадигми розвитку. Акцентується увага на змістовій характеристиці «політична економія» та «економічна теорія», їх розмежувальних та спільних ознаках та поєднанні цих категорій в розумінні змісту національної економічної політики. Доводиться, що економічна політика держави не є симетричною, а глибоко диференційованою, оскільки національна економіка не є однорідною, а складається із сукупності регіональних економік різних ієрархічних рівнів. Регіональний підхід характеризується як нова парадигма розвитку сучасних економічних систем в напрямі створення і функціонування спільного ринку і знаменує собою поєднання політики і управління на партнерських засадах в рамках демократизації суспільства. Якщо взаємозалежність виступає суттєвою характеристикою розвитку економіки в цілому, то співробітництво між різними економічними рівнями: державою, економічними районами, власним регіоном і місцевою економікою створює передумови побудови ефективної управлінської системи в русі децентралізації влади.

Ключові слова: політична економія, економічна теорія, регіон, парадигма, економічні системи, спільний ринок, держава, місцева економіка.

Постановка проблеми. Сучасна економічна теорія розуміє під економічним простором динамічну систему яка включає етапи наявних ресурсів розвитку (трудові ресурси, інформація, виробничі сили тощо) та інфраструктурні об'єкти (інженерні, комунікаційно – інформаційні, культурні), якими рухаються ці потоки. При цьому важливо окреслити практичну доцільність поділу економічного простору країни на окремі територіальні складові: економічний простір місцевої економіки(адміністративного регіону (області) і єдиний економічний простір сукупності однорідних регіонів (економічний район), визначити їх особливості як економічної системи з особливими функціями і управлінням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку регіоналістики як науки взагалі і просторовій організації економіки, зокрема, присвячені чисельні праці відомих зарубіжних вчених: А. Вебера, І. Ізарда, А.Льоша, Т. Тюнена, Ф. Перру та інших. Цю ж проблематику досліджують і відомі українські дослідники – регіоналістики: О.М. Алімов, С.І. Доругунцов, В.М. Гейець, В. І. Пила, Л. Г. Чернюк, М.Г. Чумаченко.

Їх напрацювання складають базове підґрунтя сучасної регіоналістики як науки, проте питання напрямів її розвитку з огляду на трансформаційні процеси в суспільстві потребує подальших наукових пошуків і узагальнень.

Метою даного дослідження є обґрунтування теоретичних підходів та формування концептуальних положень стосовно регіоналізації національного економічного простору як парадигми суспільного відтворення та окреслення ролі і значення регіональних утворень в національній економіці.

Виклад основного матеріалу. Узагальнене уявлення про українську економіку як щось єдине і ціле, що "втискується" в національні кордони призводить до думки про існування єдиної державної економічної політики розвитку на основі узагальнених орієнтирів і показників. Звичайно, слід погодитися з доцільністю влади сильного центрального уряду по здійсненню економічної єдності країни та формування в її межах спільного ринку для різних суб'єктів господарської діяльності. Слід також підкреслити необхідність об'єднуючої діяльності центральних урядових структур по забезпеченню обороноздатності країни та розвитку базових галузей народного господарства, які забезпечують політичну незалежність держави. Проте зазначене аж ніяк не дозволяє стверджувати що економіка є держава, чи навпаки. Підтвердженням тому є структура та темпи економічного зростання окремих територій і регіональних утворень та їх реальний внесок в розбудову економічного простору.

Питання трансформації національної парадигми так чи інакше "впирається" в економічну теорію та її співвідношення з політичною економією. Економічна теорія – це наука, що вивчає різні системи людських і виробничих відносин у процесі виробництва матеріальних благ і розподілу. Вираз "політична економія" – це наука про закони державного господарювання.

Дослідники стверджують [1], що терміни "політична економія" і "економічна теорія" можна вважати тотожними, оскільки в часовому вимірі одне визначення прийшло на заміну іншому. Звідси, акцентування уваги на економічних проблемах неминуче призводить до фрагментації політики і економіки в рамках існуючої політекономії (рис.1).

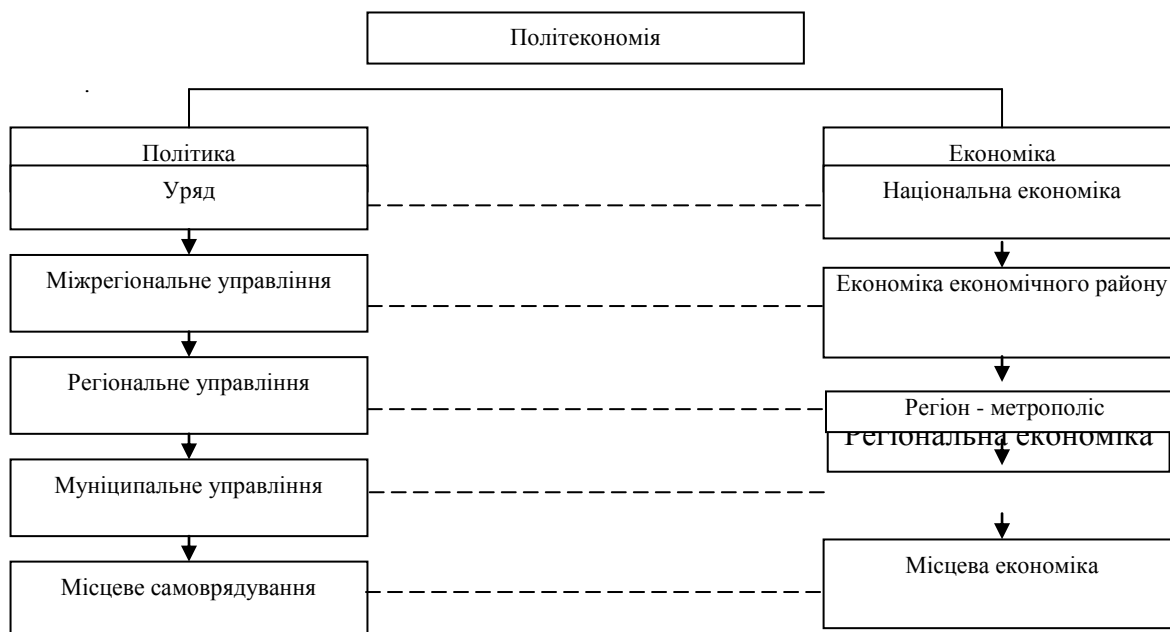

Рис.1. Фрагментація політики і економіки в національній парадигмі

Відповідно до цієї схеми (структури політекономії) всі рівні національної системи не трактуються як такі, що відіграють якусь важливу роль у творенні всієї економіки. Взагалі, рис.1 дає нам лише нове бачення просторової структури економіки і те, як вона працює. Щоб отримати уявлення про поєднання економіки і політики, слід представити їх злиття в національному баченні (рис. 2).

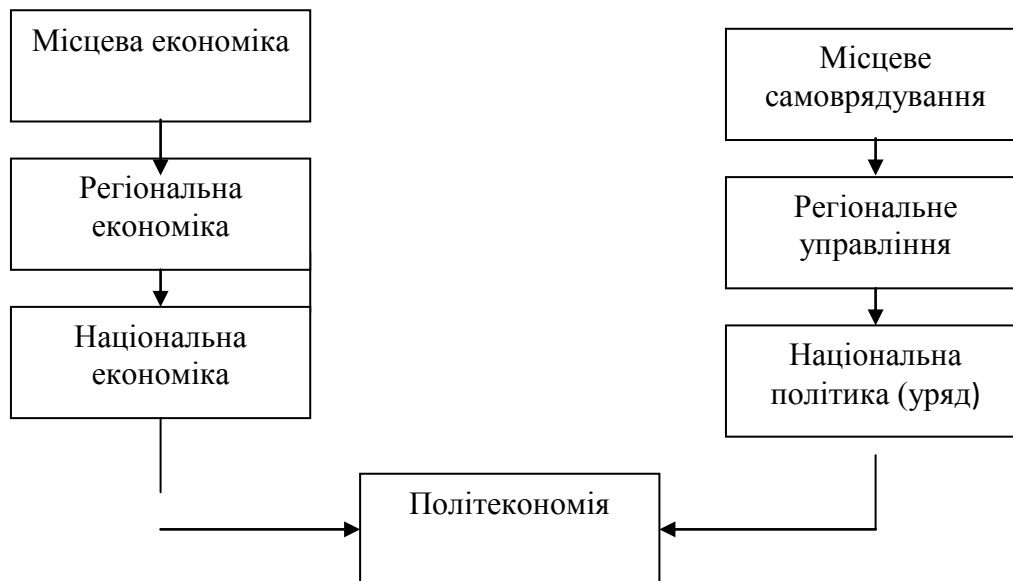

Рис. 2. Злиття політики і економіки в національній парадигмі

Як видно із рис. 2, для політекономії держави важливим є те, що: а) існує єдина однорідна національна економіка; б) ця економіка і політична юрисдикція уряду значною мірою збігаються. Це дає змогу уряду здійснювати єдину монетарну політику, перерозподіл прибутків, формування бюджету, встановлення єдиних стандартів тощо. Якщо таке припущення щодо поєднання економіки і центрального уряду лежить в основі політекономії, то уряд повинен формувати єдину політику для всієї економіки. З іншого боку, якщо це припущення невірне, то існуюча політекономія спотворена, а уряд проводить хибну економічну політику.

Додамо, що викладена структура політекономії фактично передбачає мінімізацію ролі інших рівнів економічної системи у творенні національної економічної політики. Рис. 2 показує, що "втягнення" в політику відбувається "зверху" - "донизу" у вертикальній політичній системі – а не навпаки, тому голоси місцевих органів влади "наверху" навряд чи будуть почуті. Правда, існує підтекст панівної політекономії, що в регіонах і в місцевих органах влади містяться економічні структури, які, існуючи в межах національної економіки, проводять власну економічну політику. Парадоксально, але цю тезу часто сприймають як правдиву, хоча єдиним поясненням цього є лише те, що повноважні представники регіонів і місцевих органів в таких випадках виступають лише незаконними учасниками полікотворення. Насправді ж, на національному рівні політекономії юрисдикції держави, регіонів і місцевого самоврядування зливаються в єдине ціле. Уряд впроваджує програми розвитку і підтримки регіонів в їх зусиллях щодо економічного зростання. Регіони здійснюють політику економічного розвитку і керують програмами, ніби вони мають повну економічну свободу у прийнятті рішень. Органи місцевого самоврядування також розробляють стратегії економічного розвитку, вважаючи, що економічні структури на їх територіях

є їм підвладні. В завершення, і уряд, і регіони забезпечують допомогу місцевій владі в реалізації програм місцевого економічного розвитку.

Головна причина довговічності і живучості цієї центральної тенденції економічної політики цілком зрозуміла (рис. 3.)

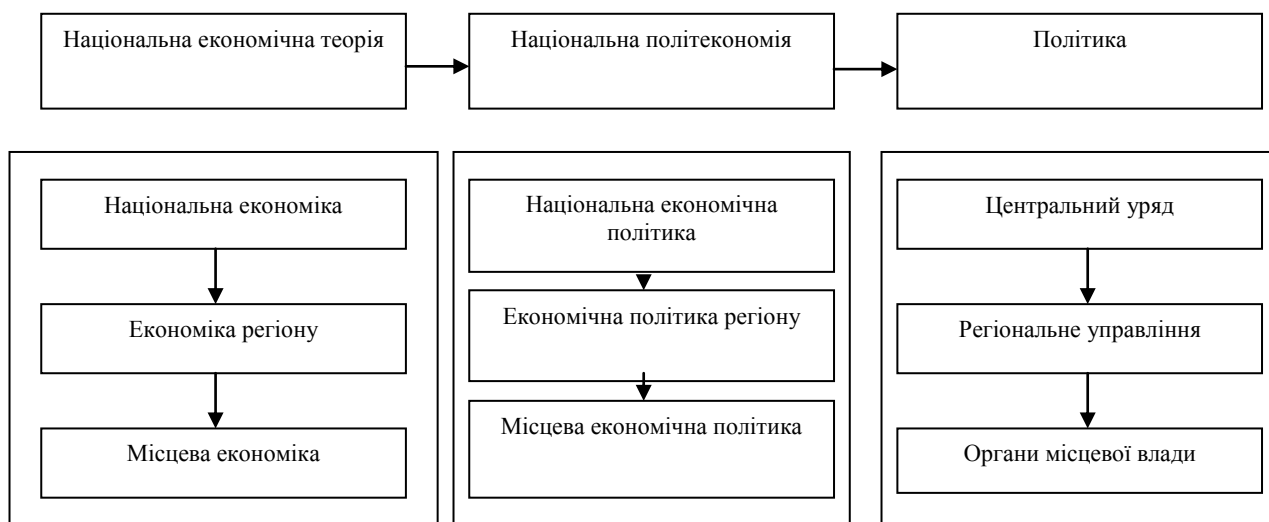

Рис. 3. Структура підпорядкування

Вона має вигляд симетрії, в якій чітко прослідковується дотримання курсу державної політики; від національного уряду до національної економіки. Це сприйняття – спотворення економічної реальності, яка здебільшого змушує, а не підвищує продуктивність як кожного економічного регіону так і всієї національної економіки в цілому. Реальність не буває такою простою чи симетричною, насправді вона асиметрична і значно складніша, ніж існуюча економічна парадигма. Щоб це зрозуміти, слід визнати, що існує два види політики і економіки, що є ні симетричними, ні сумісними (рис. 4).

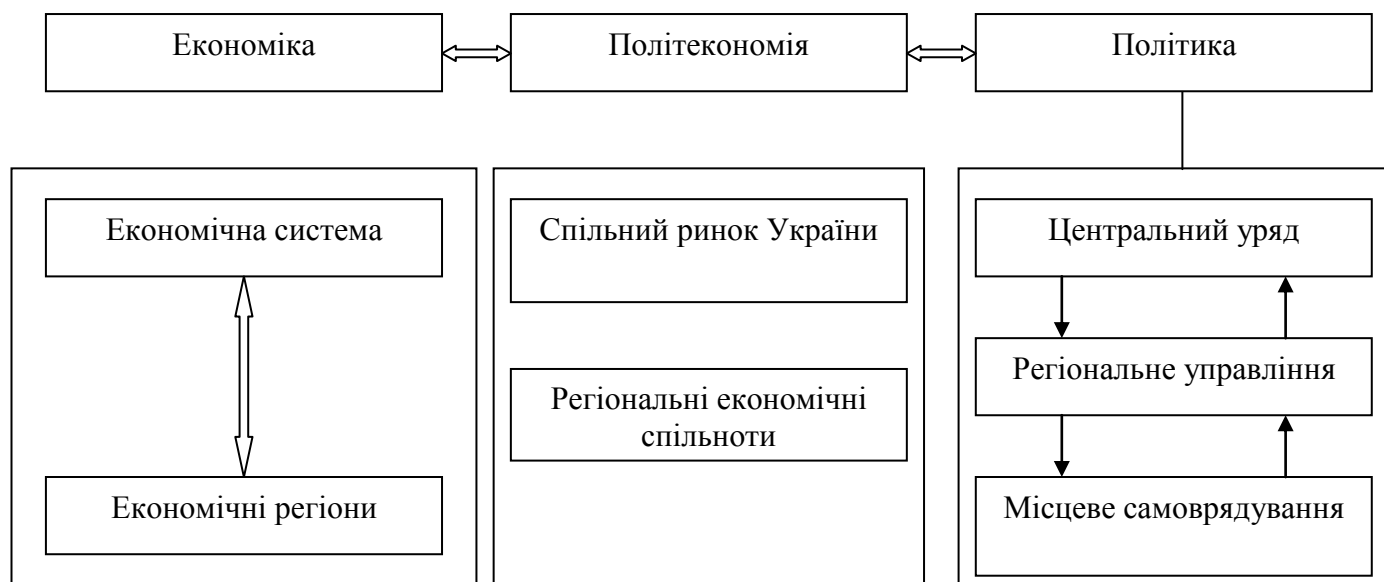

Рис. 4. Політекономічна залежність

Звертаючись до економіки національний уряд стикається не з однією економікою із чітко визначеними межами: географічними кордонами, а швидше всього з економічною системою взаємозалежних економічних регіонів. Регіональні економічні системи перетікають через національні кордони, переплітаються з іншими економічними системами так, що цього неможливо охопити двовимірними моделями двосторонніх торговельних угод. При цьому кордони територій держави окреслюють не єдину економіку, а мережу економічних регіонів.

Наразі ми стикаємося з економічною системою, несумісною з державними територіями, чи системою грошей та нормативних актів. Частина економіки в межах (або переважно в межах) підлеглої території країни утворює спільний ринок економічних регіонів.

Отже, спільний ринок України – це система взаємозалежних економічних регіонів у межах національних кордонів, підпорядкована економічній політиці уряду. Така політекономія чітко визначає, що спільний ринок України – не єдина економіка і не єдине ціле економічної системи. Ефективна економічна політика, розвинута в межах цієї політекономії, повинна таким чином забезпечити цілісність економічної системи, щоб зміцнювати її складові – регіональну та місцеву економіку.

Що стосується спільного ринку національної економіки, то він формується на засадах взаємозалежності регіональних економічних систем (рис.5). Звідси випливає, що однорідна державна політика, що ґрунтується на загальнонаціональних показниках, а не регіональних особливостях, є неоптимальною з точки зору максималізації економічної ефективності.

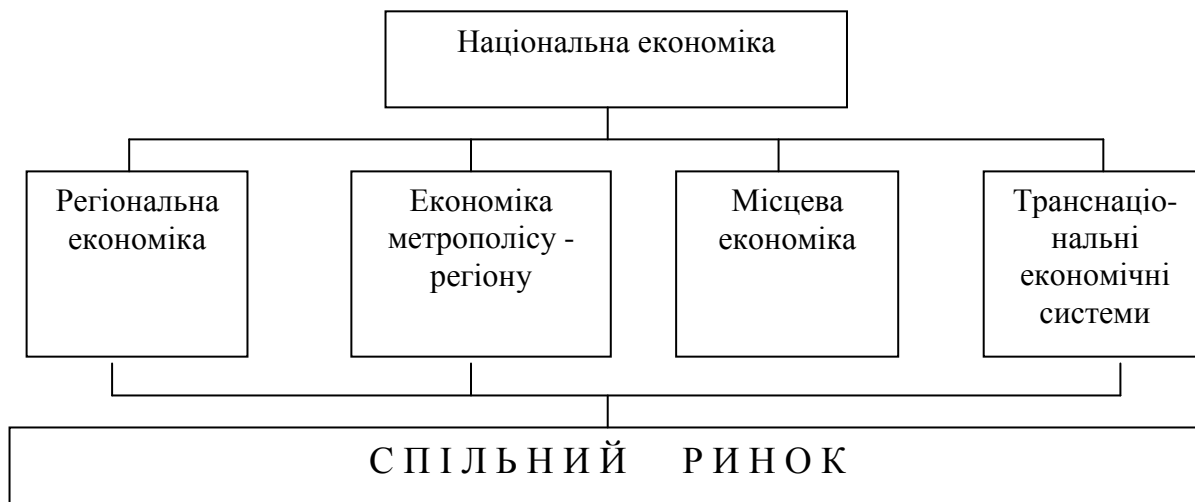

Рис.5. Взаємозалежність економічних систем у формуванні спільного ринку

Дане твердження є досить важливим, оскільки воно є визначальним для прийняття управлінських рішень на різних ієрархічних рівнях влади. Від того, яке підґрунтя закладено в основу макроекономічного бачення залежить перспектива економічних зрушень в суспільстві.

Звичайно, в рамках універсального підходу можливим є існування і окремих регіональних економічних утворень, для яких загальнодержавна економічна політика виявиться і корисною (загальнонаціональні показники теж можуть бути цілком позитивними), однак їх вплив на більшість регіональних економічних систем буде несприятливим. Крім того, державницький підхід

до економіки можна вважати таким, що знижує відповідальність на місцях, посилює владу службовців у вищих ешелонах влади, а в підсумку – послаблює демократію в суспільстві.

Навпаки, регіональна економічна модель є більш продуктивною, органам влади регіону приходится позбутися ілюзій, що все вирішується “на верху” і їх обов’язком є лише надання послуг населенню. В національних межах регіоналізація як процес передбачає зростання самоуправління, розвиток регіональних економічних систем на засадах самостійності, розподіл і закріплення владних повноважень між усіма гілками влади.

Теоретичною основою такого узагальнення може слугувати наукова тенденція Т. Куна, яку він визначив поняттям “парадигма”. Він вважав [2], що до ознак парадигми слід віднести одну, або декілька фундаментальних теорій, котрі користуються загальним визнанням і протягом певного часу спрямовують в цьому напрямку наукові дослідження:

- це загально визнане вчення, теорія в межах певної галузі знань;
- дане вчення містить постановку завдань та шляхи їх вирішення, що відрізняються від існуючих на даному етапі розвитку науки;
- нове вчення є основою для пізнання науки наступним поколінням вчених.

Очевидно, що під ці вимоги підпадає праця американських дослідників Вільяма Барнза і Ларрі Ледебура “Нові регіональні економіки” (1998), в якій здійснено спробу створити “нову політичну економію”, яка ґрунтується на регіональній структуризації економіки.

На думку авторів [3] наукове вирішення регіональних проблем повинно спиратися на такі головні засади:

1. Основними цеглинами національної економіки виступають саме економічні регіони, а не політико-адміністративні території;
2. Центральним завданням економічної теорії та економічної політики є оптимізація внутрішньої інтеграції та взаємозалежності регіонів;
3. Територіально-господарські системи не обмежуються політико-адміністративними кордонами, а здатні функціонувати за їх межами;
4. Системи економічних регіонів є відкритими і пов’язані з іншими національними системами світового господарства.

Слід зазначити, що ми повністю поділяємо цю економічну логіку і вважаємо такий науковий підхід “проривом” в розвитку регіоналістики як науки. Вона слугує фундаментом її оформлення, а доповнена сучасною теорією створення і практикою функціонування єврорегіонів, виступає як повноцінна економічна наука зі своїм специфічним предметом дослідження, методологічним апаратом і закономірностями розвитку. Підтвердження цьому ми знаходимо в сучасних економічних теоріях, зокрема, в теорії нового інституціоналізму. Згідно з цією теоретичною концепцією економіка розглядається як еволюційна відкрита система, яка постійно залежить від впливів зовнішнього середовища і залежить від нього [4].

Звідси, регіональну економіку можна визначати як одну із підсистем загальної економічної системи, оскільки вона піддається аналізу за ознакою економічної доцільності методологічним інструментарієм неонституціоналізму. Зазначене дозволяє ліквідувати існуючий розрив в методології досліджень між двома масивами знань – мікро- і макроекономікою. З’ясовується, що об’єктивний зріз знань про регіональну економіку можна отримати за рахунок наявності в економіці нової групи витрат, які Рональд Коуз називає “трансакційними витратами” [5].

Як вірно зазначає його послідовник Д.Норт, економічний обмін не є безкоштовним [6], він

вимагає цілої низки додаткових витрат, зокрема на збір і обробку інформації, ведення переговорів, укладання та захист виконання контракту тощо. Прагнення зниження цих витрат слугує однією із причин створення нових організацій територіального типу. За економічною логікою вони відносяться до регіональної економіки, оскільки крім економічної вигоди ставлять за мету краще використання місцевих ресурсів, збалансований розвиток територій, якнайкраще задоволення соціально-економічних потреб населення тощо.

Отже, результативність економіки залежить від адекватного розуміння того, що таке економіка насправді і як вона функціонує. Тому потрібно відкинути традиційні уявлення про державу як єдину економічну одиницю без суттєвої внутрішньої диференціації і окреслити новий каркас аналізу і управління як багаторівневу модель, що об'єднує глобальну, національну, міжрегіональну, власне регіональну і місцеву економіку (рис.6).

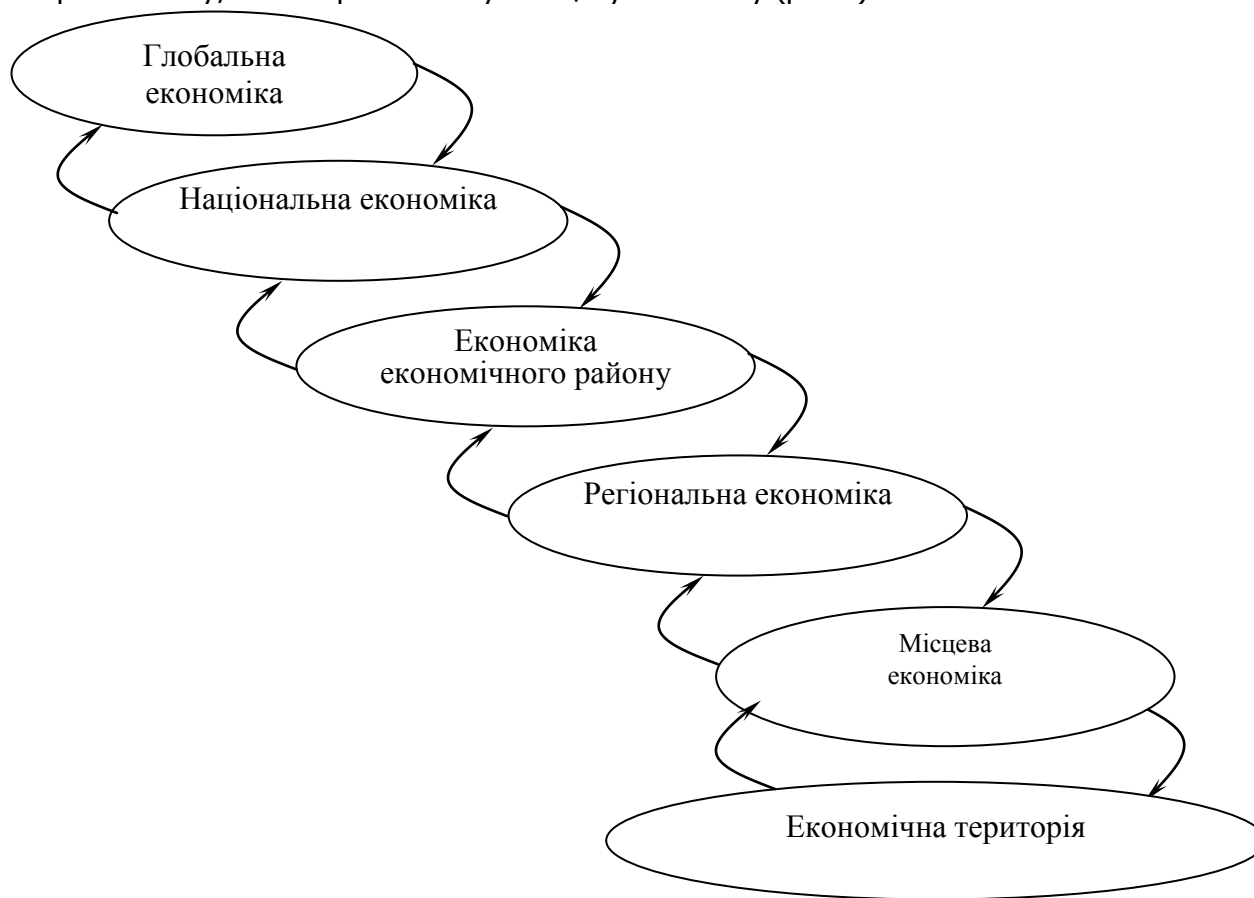

Рис. 6. Взаємозалежність економічних систем

Всупереч панівному національному підходу, який характеризує економічні зростання на основі середніх показників, ми пропонуємо регіональну модель розвитку. Це означає, що національну економіку слід розуміти як сукупність регіональних економік різних рівнів залежності, яка, в свою чергу, ґрунтується на метрополісних системах. Оскільки центр ваги переміщується від абстрактних національних даних до регіональних місцевих умов і зв'язків між місцевими економіками, регіональна модель спонукає владні структури усіх рівнів пристосовувати їхню економічну політику до потреб цих місцевих економік. До того ж, оскільки жодна урядова с

структура не має безпосереднього стосунку до регіональної економіки, виникає необхідність у співпраці різнорівневих управлінських структур.

В узагальненому вигляді регіональну парадигму можна представити як сукупність регіональних спільнот, зв'язаних спільним ринком (рис. 7). Основа і вирішальний зв'язок у регіональній парадигмі сполучає одну місцеву економіку та економічну систему з іншою, незалежно від того, розташовані вони в межах одного спільного ринку або і економічної системи, чи ні.

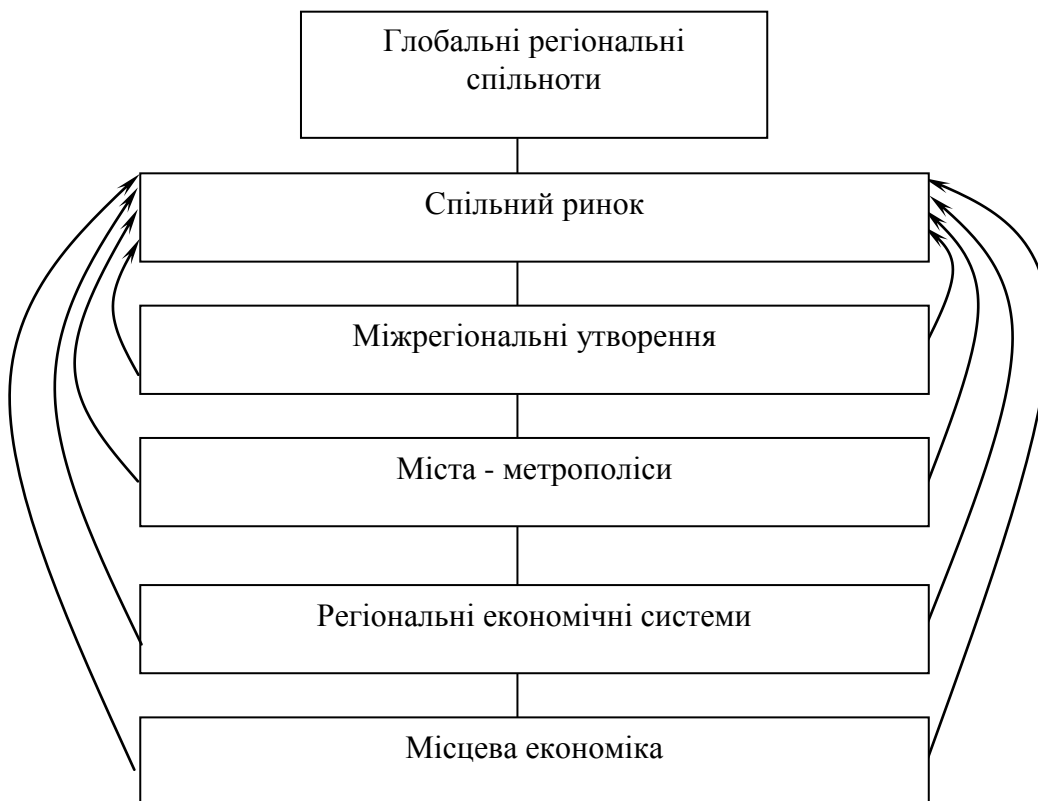

Рис. 7. Загальний вигляд регіональної економічної парадигми

Це розуміння – пряма рекомендація для органів управління усіх рівнів – від місцевих до національних: налагоджувати, зміцнювати та підтримувати зв'язки між регіональними економічними спільнотами, внутрішніми та міжнародними; уникати дій, які порушують або послаблюють ці зв'язки, і остерігатися простих і часто хибних рекомендацій статизму і національної парадигми на всіх рівнях влади.

Бачення розвитку економіки на засадах регіональної парадигми дозволяє зробити ряд важливих проміжних узагальнень:

1. Національну економіку слід розуміти як сукупність регіональних економік різного рівня локалізації, оскільки економічне зростання здійснюється в межах цих утворень з центрами у містах.

2. Місцевий економічний район виступає базовим елементом національної економіки і є комплексною інтегрованою системою з високим рівнем економічної, соціальної та інституційної діяльності на території.

3. Економічний регіон є складовою частиною єдиної системи продуктивних сил і виробничих

відносин в країні. Тут здійснюється повний цикл відтворення населення і трудових ресурсів, основних і оборотних фондів, частини національного багатства, грошового обігу, відносини з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання продукції, а відповідно і економічне зростання.

4. Економічний район є слабоструктуризованою економічною системою, заснованою на принципах спеціалізації виробництва, загального ринку та взаємозалежності розвитку. Ця спільнота виступає як макрорегіон по залученню інвестицій, реалізації урядових міжрегіональних програм розвитку та довгострокового прогнозування і планування.

5. Імплантація в предмет регіональної економіки місцевого економічного району та мікрорайону як невід'ємних елементів, не тільки наукових досліджень, а й різномірних господарських структур знаменує собою оформлення регіоналістики як окремої прикладної науки, що складає проміжну ланку між макро- і мікроекономікою і таким чином завершує формування повноцінної економічної теорії.

Висновки. Визнання того, що регіон – єдина універсальна економічна система, що забезпечує економічне зростання національної економіки передбачає радикально нове бачення політики і управління. Якщо взаємозалежність виступає суттєвою економічною характеристикою регіонального розвитку, то співробітництво між різними економічними рівнями: державою, економічним районом, власне регіоном і місцевою економікою стає ключем до побудови ефективної управлінської системи, заснованої на партнерських засадах.

Список використаних джерел:

1. Коваль Я.В. Регіональна економіка: Навчальний посібник/ Я.В. Коваль, І.Я.-Антоненко К.: ВД "Професіонал", 2005.
2. Kuhn T.S.(1970). The structure of scientific revolutions. Chicago: University of Chicago Press.
3. Барнз В., Ледебур Л. Нові регіональні економіки. – Львів: Літопис, 2003.
4. Нестеренко А.М. Экономика и институциональная теория. – М.: УРСС, 2002.
5. Коуз Р.Г. Природа фирмы. В сб.: "Теория фирмы". – СПб.: Экономическая школа, 1995.
6. Сонько С.П. Ринок і регіоналістика: Навч.посіб/ С.П. Сонько, В.В Кулішов., В.І. Мустафін . – К.: Ніка-Центр. – Ельга. – 2002.

Mazur A.G., Ph.D., Professor,
Mazur S.A., Ph.D, Art. lecturer
Vinnytsia National Agrarian University

SCIENTIFIC - THEORETICAL FOUNDATIONS OF REGIONALIZATION ECONOMIC SPACE

The theoretical problems arranging national economic space on the principles of regional development paradigm. Attention is focused on semantic characteristics of "political economy" and "economic theory", their common features and dividing and combining these categories in understanding the content of national economic policies. Proved that economic policy is not symmetrical, and deeply differentiated, because the national economy is not homogeneous but consists of a set of regional economies different hierarchical levels. A regional approach is characterized as a new paradigm

of development of modern economies towards the creation and functioning of the common market and marks the combination of politics and governance in partnership within society democratization. If interdependence serving essential characteristic of the economy in general, the economic cooperation between the different levels: state, economic areas, their regions and local economies creates prerequisites build an effective management system in motion decentralization.

Keywords: *political economy, economics, region, paradigm, economic systems, common market, the state, the local economy.*

УДК 65.011.47:658.27

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Материнська О.А., к.е.н., асистент кафедри,
Базюк С.А., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

У статті проведено аналіз та визначено вплив факторів на ефективність використання основних засобів на підприємстві. Також увага приділяється удосконаленню системи показників оцінки основних засобів з метою здійснення об'єктивного і комплексного аналізу технічного оновлення виробництва. Питання ефективності використання дуже важливе, тому що визначає життєдіяльність підприємства, тому в даній статті ми будемо виявляти проблеми та робити висновки.

Для проведення нашого дослідження відобразили, що найбільшою частиною коштів є матеріально-технічна база будь-якої галузі або підприємства. На основі підвищення ефективності їх використання зростає економічний потенціал і виробничі потужності галузі, підвищення технічного рівня виробництва. Це, в свою чергу, збільшує швидкість виробництва, кардинально сприяє поліпшенню розширеного відтворення і правильного формування з найбільш важливих пропорціях управління.

Будь-яке збільшення фіксованих активів розглядається як фактор, який знижує прибутковість активів, однак, в контексті науково-технічного прогресу, зростання основних фондів, особливо його активної частини природне явище, тому, керівництво повинно прагнути до ефективного використання,

Вирішення проблеми підвищення ефективності основних фондів є одним з головних цілей виробничої діяльності підприємств, результат яких залежить від їх фінансового стану та конкурентоспроможності. Підвищення ефективності основних фондів є одним з головних факторів, які можуть забезпечити майбутнє ефективне функціонування підприємства в цілому.

Ключові слова: *основні засоби, аналіз основних засобів, ефективність використання основних засобів.*

Постановка проблеми. Діяльність будь-якого підприємства нерозривно пов'язана з наявністю та використанням основних засобів, які повинні характеризуватися відповідним складом та структурою для здійснення певного процесу виробництва. Для забезпечення

конкурентоспроможності підприємства та отримання бажаної величини прибутку необхідно здійснювати своєчасний аналіз ефективності використання основних засобів та досліджувати фактори, які впливають на цю зміну.

Питання ефективності використання є досить актуальним, адже від нього залежить життєдіяльність підприємства, тому в даній статті ми проведемо подальше дослідження даної проблеми та узагальнимо отримані результати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему ефективності використання основних засобів досліджували ряд вчених, серед яких можна виділити: Н.М. Бондар [1], І.О.Борисюк, І.І.Ткаченко, Н.В.Швець, О.Л.Бродський, Б.С.Кругляк [2], Т.П. Бондар, О.Б. Зайцева, А.І. Ковальов, Г.В. Скиба, Н.В. Левицька, О.І.Чорна та інші.

Постановка завдання. За допомогою методів аналізу дослідити ефективність використання основних засобів на підприємстві та вивчити вплив факторів на їх зміну.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час аналізу ефективності використання основних засобів необхідно вивчити обсяг основних засобів, темпи їх зростання за відповідні періоди, співвідношення окремих груп у загальній вартості фондів (їх структуру), визначити активну частину фондів, причини зміни їх обсягів та структури, шляхи покращення структури [3, с. 212-216].

При аналізі обсягу, структури та динаміки основних засобів необхідно враховувати, що різні види основних засобів беруть різну участь у процесі господарської діяльності підприємства.

Виробнича потужність визначається лише величиною промислово-виробничих основних засобів. Невиробничі основні засоби у виробництві безпосередньої участі не беруть, вони лише обслуговують культурно-побутові потреби колективу [4, с. 287-290].

Аналіз змін проводиться, порівнюючи дані трудових показників за 2012 - 2013 рр., 2013 – 2014 рр. На основі проведеного аналізу, визначається вплив факторів на результативний показник (фондовіддачу), при цьому використовується спосіб абсолютних різниць. Підвищення долі активної частини фондів у загальній її вартості є стимулюючим фактором росту фондовіддачі [5, 487 с.].

Фондовіддача є одним з основних показників ефективності використання основних засобів. Даний показник характеризує величину обсягу продукції в розрахунку на 1 грн. обсягу основних засобів. Фондовіддача активної частини основних фондів також називається машиновіддачею [6, с. 45-51].

Аналіз фондовіддачі передбачає вирішення наступних завдань: вивчення динаміки фондовіддачі; визначення впливу зміни фондовіддачі на обсяг продукції; факторний аналіз фондовіддачі; визначення резервів більш ефективного використання основних засобів.

Головна причина зниження фондовіддачі – неефективне використання основних засобів. Аналіз впливу основних факторів відображений в табл. 1.

Отже, рівень фондовіддачі відносно 2012 р. в наступні періоди зменшився, хоча і не суттєво. Чітка тенденція до зниження не спостерігається у фондовіддачі активної частини основних засобів. На обсяг випуску впливають такі основні фактори, пов'язані з використанням основних засобів: зміна середньорічної вартості основних фондів; зміна фондовіддачі. Вплив факторів можна розрахувати способом абсолютних різниць. Вплив зміни середньорічної вартості фондів дорівнює добутку абсолютної зміни по середньорічній вартості основних виробничих фондів на базовий рівень фондовіддачі. Вплив зміни фондовіддачі дорівнює добутку абсолютного приросту по

фондовіддачі на середньорічну вартість основних фондів за звітний період. Сумарний вплив двох факторів дорівнює абсолютному приросту обсягу випуску продукції [7, с. 159–162].

Таблиця 1

Аналіз фондовіддачі ПП «Дружба народів» за 2012-2014 р.р.

Показники	2012р.	2013р.	2014р.	Абсолютне відхилення (+,-)	
				2013р. від 2012р.	2014р. від 2013р.
1. Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	6626,00	8273,60	13258,00	1647,60	4984,40
2. Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	1387,60	1842,50	4241,40	454,90	2398,90
3. Фондовіддача (1:2), грн.	4,78	4,49	3,13	-0,28	-1,36
4. Середньорічна вартість активної частини основних засобів, тис. грн.	1314,71	1250,14	3727,69	-64,57	2477,55
5. Фондовіддача активної частини основних засобів(1:4), грн.	5,04	6,62	3,56	1,58	-3,06
6. Питома вага активної частини основних засобів у загальній їх вартості (4:2*100%),	94,75	67,85	87,89	-26,90	20,04

Розрахунок впливу факторів виконаємо за допомогою способу ланцюгових підстановок (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок впливу факторів на фондовіддачу

Роки	Питома вага активної частини ОЗ	Зміна питомої ваги активної частини ОЗ	Фондо-віддача активної частини ОЗ	Зміна фондовіддачі активної частини ОЗ	Фондо-віддача	Причини відхилення	Розрахунок
2012	94,75	-	5,04	-	4,78	-	
2013	67,85	-26,9	6,62	1,58	4,49	Зміна питомої ваги активної частини ОЗ	4,49-4,78 = -0,29
2014	87,89	20,04	3,56	-3,06	3,13	Зміна питомої ваги активної частини ОЗ	3,13-4,49 = -1,36

Зниження фондівддачі ПП «Дружба народів» в 2013р. на 0,29 грн. відбулося в наслідок збільшення фондівддачі активної частини на 1,58 грн. В 2014 р. відбулося зменшення фондівддачі на 1,36 грн. за рахунок збільшення питомої ваги активної частини на 20,04% і зменшення фондівддачі активної частини на 3,06 грн. На приріст продукції на приватному підприємстві «Дружба народів» впливає як збільшення обладнання та основних фондів у цілому, так і ефективність використання основних засобів (фондівддача). Важливо окремо визначити вплив кожного з цих факторів. Для цього використовуємо метод абсолютних різниць (табл. 3).

Таблиця 3

**Розрахунок впливу змін на обсяг продукції ПП «Дружба народів»
за 2012-2014 р.р.**

Роки	Абсолютне відхилення по середньорічній вартості ОЗ	Фондівддача базисного періоду	Зміна середньої вартості ОЗ (2*3)	Абсолютне відхилення фондівддачі	Середньорічна вартість ОЗ	Зміна фондівддачі (5*6)
1	2	3	4	5	6	7
2012	-	-		-	1387,6	
2013	454,9	4,78	2174,42	- 0,29	1842,5	-534,32
2014	2398,9	4,49	10771,06	-1,36	4241,4	-5768,30

З таблиці 3 видно, що обсяг реалізації продукції в 2013 р. зменшився на 1647,6 тис. грн., Це відбувається за рахунок збільшення середньорічної вартості основних фондів на 2174,42 тис. грн. і зменшення фондівддачі на 534,32 тис. грн. В 2014 році відбулося зростання обсягу реалізації продукції на 4984,4 тис. грн. за рахунок збільшення середньорічної вартості основних фондів на 10771,06 тис. грн. і зменшення фондівддачі на 5768,3 тис. грн. Серед причин зниження фондівддачі основних засобів слід назвати також випередження темпів зміни вартості основних засобів над темпами зміни виручки від реалізації.

Висновки. Проведенні нами дослідження показали, що основні засоби становлять головну частину матеріально-технічної бази будь-якої галузі чи підприємства. На основі підвищення ефективності їх використання збільшується економічний потенціал і виробничі можливості галузі, підвищується технічний рівень виробництва. Це, у свою чергу, підвищує темпи випуску продукції, що вирішальним чином сприяє вдосконаленню розширеного відтворення й правильному формуванню найважливіших пропорцій господарювання. Будь-яке зростання основних засобів розглядається як фактор, який знижує фондівддачу, проте в умовах технічного прогресу ріст основних засобів, особливо їх активної частини є закономірним явищем, тому керівництво повинно прагнути до ефективного його використання. Вирішення проблеми підвищення ефективності

використання основних засобів є одним з основних завдань виробничої діяльності підприємств, від результату якого залежить їх фінансовий стан також конкуренто- спроможність. Підвищення ефективності використання основних засобів є одним із головних чинників, який зможе забезпечити в майбутньому ефективне функціонування підприємства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Бондар Н.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. / Бондар Н.М. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 400 с.
2. Економічний аналіз підприємства: Навч. посібник для студ ВНЗ / Кругляк Б. С., Бондар Т. П., Зайцева О. Б., Ковальов А. І., Скиба Г. В. – Хмельницький: Хмельницький державний університет, 2004. – 420 с.
3. Чорна І. О. Ефективність використання виробничих фондів та розробка пропозицій щодо її поліпшення / І.О. Чорна // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. - 2009. - № 2. - С. 212-216
4. Борисюк І.О. Резерв підвищення ефективності використання основних засобів / Борисюк І. О., Ткаченко І. І. // Науковий вісник НЛТУ. - 2008. - № 18.5. - С. 287-290
5. Білик М.С. Економічний аналіз: Підручник / Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. / за ред. проф. А.Г. Загороднього. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 487 с.
6. Левицька Н.В. Ефективність використання основних засобів / Н.В. Левицька // Податкове планування. - 2009. - №3. - С. 45-51
7. Швець Н. В., Бродський О. Л. Проблемні питання аналізу основних засобів підприємства // Бізнес Інформ. – 2012. – №8. – С. 159–162

***Materinska O. A.**, Candidate of economic Sciences, assistant,
Bazyuk S. A., student,
Vinnytsia national agrarian University*

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF FIXED ASSETS IN THE ENTERPRISE

This paper analyzes the influence factors and the efficiency of fixed assets in the enterprise. Also focuses on improving system performance evaluation of fixed assets for the purpose of an objective and comprehensive analysis of upgrading production. The question of efficiency of use is very important, because it determines the vital functions of the enterprise, so in this article we will conduct a further study of the problem and summarize the results.

To conduct our study showed that most of the funds constitute the main part of the material-technical base of any industry or enterprise. On the basis of increase of efficiency of their use increases economic potential and production capacity of the industry, increased technical level of production. This, in turn, increases the rate of production that crucially contributes to the improvement of expanded reproduction and the correct formation of the most important proportions of management.

Any increase in fixed assets is considered as a factor that reduces the return on assets, however,

in the context of technical progress, the growth of fixed assets, especially its active part is a natural phenomenon, therefore, the management should strive for effective use.

The solution to the problem of increasing the efficiency of fixed assets is one of the main objectives of production activity of enterprises, the outcome of which depends on their financial condition and competitiveness. Improving the efficiency of fixed assets is one of the main factors that can ensure the future effective functioning of the enterprise as a whole.

Keywords: *fixed assets, analysis of property, plant and equipment efficiency.*

УДК 658.8:631.147.002.6

МАРКЕТИНГ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Мамалига С.В., старший викладач,
Гнатюк В.О., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

У статті розглянуто питання формування та тенденцій розвитку ринку екологічної продукції у світі та в Україні; встановлено природу найбільш поширених термінів «біо», «еко», «органічний»; виділено основні переваги екологічно чистої продукції; приведено національні стандарти в сфері екологічного маркування, нормативно-законодавчу базу щодо обігу та сертифікації екологічної продукції; досліджено місткість внутрішнього споживчого ринку органічних продуктів; наведено приклади національних товаровиробників та їх торгових марок екологічно чистих продуктів в Україні.

В результаті проведеного дослідження відзначено, що для підвищення свого іміджу та активного розвитку українських підприємств слід адаптуватися до змін пріоритетів на споживчому ринку, задовольняти та розвивати попит на екологічну чисту та безпечну продукцію, шляхом розповсюдження правдивої інформації про переваги екологічного та здорового стилю життя та його значення як для окремої людини так і для суспільства в цілому. Окрім того, слід піднімати питання щодо закінчення врегулювання законодавчої бази виробництва, сертифікації та реалізації органічної продукції в Україні.

Ключові слова: *екологічна продукція, маркування, ринок та маркетинг екологічної продукції, екологічно чисті товарні марки.*

Постановка проблеми. Розвиток суспільства прагне впровадження екологічно чистого виробництва продукції та задоволення потреб продуктами вищої якості. Споживання товарів з екологічною складовою стає визначальною рисою процесу прийняття рішення. На перший погляд ринок пропонує значну кількість екопродукції, але постає проблема відповідності заявленої ознаки реальності. Споживачі, не маючи достатнього рівня довіри до інформації та маркування екологічної продукції, складно адаптуються до неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан і перспективи розвитку виробництва та споживання екологічної продукції в Україні розглядалися такими науковцями, як:

Т.В. Єрошина, О. І. Котикова, В. В. Рибак, І. В. Самойленко, П. М. Скрипчук, М. І. Сокур, Т. О. Чайка, О. В. Чайкін, Ю. І. Юрченко, та ін. Однак, розглядаючи проблеми виробництва, сертифікації та тенденцій споживання, меншою мірою досліджуються питання маркетингу екологічної продукції та «виховання».

Метою статті є дослідження стану ринку споживання органічної продукції в Україні, характеристика виробників сертифікованої органічної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, екологічно чисті продукти – продукція сільського господарства та харчової промисловості, виготовлена відповідно до затверджених правил (стандартів), які передбачають мінімізацію використання пестицидів, синтетичних мінеральних добрив, регуляторів зростання, штучних харчових добавок, а також забороняють використання ГМО [1]. У світі є три найбільш поширені терміни: “біо” – ним зазвичай користуються німецькомовні країни Європи (Швейцарія, Німеччина, Франція), “еко” – використовують Польща, Угорщина, Швеція, терміном “органічний” користуються в США, Великобританії, Японії.

Попри невелику кількість вітчизняних еко- виробників, у супермаркетах України є широкий вибір продукції із позначками “біо”, “еко” або “натур”. Недосвідчені споживачі одразу ж асоціюють таке маркування із світовими позначеннями. Проте, у товарознавчій класифікації відсутні будь-які біо- або еко- групи, використання таких понять не регулюється. Позаяк, подібні позначки на вітчизняних товарах не варто сприймати чимось іншим, окрім реклами.

Порівняно з традиційним продовольством, екологічно чиста продукція має ряд переваг, серед яких виділяємо наступні: не містить генетично модифікованих організмів, вирощується без гормонів росту, синтетичних хімікатів та антибіотиків, проходить процес інспекції та сертифікації, не завдає шкоди навколишньому середовищу. Крім зазначених, для споживача надзвичайно велике значення мають кращі смакові властивості екологічно чистої продукції.

Формування попиту і стимулювання збуту, планування бізнесу з урахуванням екологічних аспектів – актуальна проблема на сучасному етапі розвитку збалансованого виробництва. Для досягнення успіху на ринку екологічно чистих товарів важливо дотримуватися певної послідовності впровадження заходів. Перш, ніж споживати продукти харчування, покупці хочуть володіти достатнім рівнем достовірної інформації про їхні екологічні характеристики. Це основні функції маркування – інформаційна та ідентифікаційна. Використання екологічного маркування має свідчити про відповідність якості продукту та безпечності його виробництва і утилізації екологічним вимогам. Поява екологічного маркування на товарах – це індикатор того, що суспільство осмислює масштаби негативного антропогенного впливу на довкілля. В Україні нормативну базу в сфері екологічного маркування формують такі національні стандарти: ДСТУ ISO 14020:2003 та ДСТУ ISO 14024:2002. Знак екомаркування поступово стає важливим критерієм вибору товару.

Регулювання питань екомаркування – це складова нормативно-законодавчої бази щодо обігу та сертифікації екологічно чистої продукції в Україні, системи організації збуту та засобів державної підтримки.

У грудні 2010 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020р.», в якому, з поміж іншого, мова йшла про реалізацію природоохоронних заходів та досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища [2].

Окрім цього, починаючи з січня 2014 р. в Україні вступив у дію Закон України № 425-VII «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини».

Законом визначаються правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходи контролю та нагляду за такою діяльністю, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні.

Проте необхідно зазначити, що поки в Україні не розроблені відповідні підзаконні акти, вітчизняні виробники проходять процедуру органічної сертифікації свого виробництва за діючими міжнародними стандартами, частіше за все – це норми Європейського Союзу.

Екологічне виробництво продукції є популярною та прибутковою діяльністю, прихильниками якої з кожним роком стає все більше країн та господарств. Для стабілізації ринку екологічної продукції в Україні важливим завданням є використання світового досвіду, що дасть змогу визначити тенденції розвитку внутрішнього ринку, а також місце нашої країни в світовому виробництві екологічно чистої продукції. Вивчаючи досвід ведення екологічного сільського господарства в європейських країнах, слід виділити спільні мотиви зацікавленості підприємств у переході на альтернативне виробництво. Вони зумовлені, насамперед, можливістю реалізації своєї продукції за підвищеними цінами за рахунок вищої її якості. Використання у сівозмінах бобових культур дозволяє вирішувати питання забезпечення кормами тваринництва й органічними добривами – рослинництва. Тому більшість екологічних господарств розвивають у себе галузі рослинництва і тваринництва. Організація внутрішньогосподарської переробки і прямий збут продукції дає змогу більш раціонально використовувати робочу силу і підвищувати прибуток підприємства [3]. Ці фактори говорять про переваги екологічного виробництва у світі і повною мірою стосуються вітчизняного агробізнесу.

У розвинутих країнах спостерігається тенденція: споживачі готові платити більш високу ціну за екологічно безпечну продукцію. Але в Україні існує певний ризик із споживанням цих товарів. Певна категорія споживачів не готова купувати товари за вищою ціною, але кращою якістю. Тому на підприємстві іноді витрати на виробництво та збут перевищують доходи і рентабельність зменшуються. Лише сертифікація становить 30 тис. грн. (залежно від виду продукції, площі, обсягу) [4]. Все ж в Україні існують такі сертифіковані продукти як борошно, крупи, мед, молоко, соки, чаї, пиво, яйця, хліб та ін. [5].

“Піонерами” екологічного виробництва стали фермерські господарства, які розпочали випуск овочевої продукції, що сертифікована представництвами Швейцарського науково-дослідного інституту органічного землеробства. Також в Україні існує «Міжнародна Громадська Асоціація учасників біовиробництва «БІОЛан Україна» та Федерація органічного руху [4]. Дослідження цієї організації свідчать, що сучасний внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні почав розвиватись з початку 2000-х років і до сьогодні збільшився майже у 30 разів (табл. 2).

В 2014 р. в Україні під органічними культурами зайнято 270 тис. га, проте обсяги споживання цієї продукції низькі й становлять лише 14,5 млн. євро (0,35 євро на одну особу). Тоді як лідерами за площею земель, зайнятих під органічним виробництвом, є Австралія – 12 млн. га, Аргентина – 4,4 і США – 1,95 млн. га відповідно [7].

Внутрішній споживчий ринок органічних продуктів в Україні*

Рік	Ємність ринку, млн. євро
2007	0,5
2008	0,6
2009	1,2
2010	2,4
2011	5,1
2012	7,9
2013	12,2
2014	14,5

* Джерело: [6].

На внутрішньому ринку України функціонує багато виробників сертифікованої органічної продукції. Зазначимо лише деякі з торгових марок:

1. «Мак-Вар Екопродукт», м. Вінниця: продукти здорового харчування: торгова марка пропонує біля 10-ти асортиментних груп продуктів харчування: макарони, мука, солод, шроти насіння різних рослин та ін. Ось що пише про себе на головній сторінці виробник: «Наша торгова марка та логотип ніколи не будуть стояти на продуктах харчування, які не приносять користь організму, не мають оздоровчу чи профілактичну дію на одужання!» [8]

2. Херсонський завод екологічно чистих продуктів ТОВ «Продагросервіс» (ТМ "Пан Томатів") засновано в 2004 році в Херсоні на сьогодні для реалізації має більше 50-ти асортиментних груп товарів [9]. Саме Херсонська область характеризується найбільшим врожаєм плодоовочевих культур та найбільшою кількістю сонячних днів у році. У 2011р. на заводі провели реконструкцію та модернізацію. Упроваджено спеціальну програму контролю якості виробництва екологічно чистих продуктів.

3. Селиська сироварня (Закарпатська область, Хустський район, с. Нижнє Селище) – це соціальний проект, започаткований жителями Н.Селища та Європейським кооперативом Лонго Май. Вона переробляє молоко від сільського населення, яке проживає неподалік від відомого Поля нарцисів у Карпатах. Корови годують виключно натуральними кормами. З метою виготовлення якісного сиру, кількість його обмежена. Молоко кожного постачальника щодня контролюється. Селиський сир – біологічно чистий продукт [10].

4. Інтернет-магазин «Здорові продукти». Місія: Надати можливість громадянам України споживати здорові, натуральні, органічні продукти, вирощені без хімії.

5. ТМ «Смак Українських Карпат» – є гарантією того, що продукція, маркована цим логотипом, походить з Карпатського краю, має високу якість та й відмінний смак, відповідно до встановлених критеріїв. У рамках торгової марки виробники з чотирьох областей (Івано-Франківської, Львівської, Чернівецької та Закарпатської) погодилися співпрацювати з метою підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку цього регіону [11].

6. Компанія «Торговий дім «Щедро», в складі якої працює ПАТ "Львівський жировий комбінат"

першими в Україні започаткували з 2013 р. виробництво інноваційного продукту – органічного майонезу «Щедро». ТД «Щедро» після запуску майонезу на натуральних яєчних жовтках взяла курс на натуральність складу всієї продукції. «Провансаль ORGANIC» - якісна та своєчасна відповідь на попит, що постійно зростає, - 84% наших співвітчизників зацікавлені у вживанні здорових продуктів (дані компанії Appleton Mayer) [12].

Багато екологічних товарів побутової хімії та гігієнічно-косметичних засобів реалізується саме через інтернет-магазини, що дає можливість зменшити грошові та часові витрати, пов'язані з роботою посередників,

Для залучення уваги потенційних покупців доцільно проводити спеціалізовані виставки екологічно чистої продукції різних галузей економіки та брати участь у міжнародних виставках для розширення ринків. Це дозволить розповсюджувати інформацію про безпечну продукцію та особисто спілкуватися зі споживачами.

Висновки. Таким чином для підвищення свого іміджу та активного розвитку українських підприємств слід адаптуватися до змін пріоритетів на споживчому ринку, задовольняти та розвивати попит на екологічну чисту та безпечну продукцію, шляхом розповсюдження правдивої інформації про переваги екологічного та здорового стилю життя та його значення як для окремої людини так і для суспільства в цілому. Окрім того, слід піднімати питання щодо закінчення врегулювання законодавчої бази виробництва, сертифікації та реалізації органічної продукції в Україні.

Список використаних джерел:

1. Екологічно чисті продукти, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>;
2. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державно екологічної політики України на період до 2020 року», [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>
3. Ефективна економіка, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2899>
4. Агробізнес сьогодні, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2010-06-11-12-53-00/1375-2013-01-12-14-21-6.html>
5. ORGANIC UA, [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://organic.ua/uk/organicworld/made-in-ukraine>
6. Федерація органічного руху України, IFOAM. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.organic.com.ua
7. Беляєва Н.В. Сучасний стан виробництва органічної продукції в Україні та світі / Н.В.Беляєва // Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища. – С.151-155.
8. ТМ "Мак-Вар Екопродукт" - продукти здорового питания, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mak-var.com.ua/>
9. ТМ "Пан Томатів" (Херсонський завод екологічно чистих продуктів). Проект «Із села», [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiev.izderevni.ua/uk/producer/detail/462.html>
10. Селиська сироварня, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**

11. Вісник громадської організації «Зеон», [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zdolbunivcity.net/moda-na-ekolohichno-chysti-produkty-vzhe-v-ukrajini/>
12. ТМ «Щедро», [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://schedro.ua/about.html>

Mamalyga S.V., senior Lecturer,
Gnatjuk VO., student,
Vinnytsia National Agrarian University

MARKETING OF ECOLOGICAL PRODUCTS IN UKRAINE

The article covers following topics: the questions of development and market trends of ecological products in the world and in Ukraine; establishing the nature of the most common terms "bio", "eco" and "organic"; discussion of main advantages of environmentally friendly products; the national standards in sphere of labeling, regulatory and legal framework for the circulation and certification of environmental products; investigation of the capacity of the domestic consumer market organic products; provides examples of domestic producers and their brands of organic products in Ukraine.

The study notes that Ukrainian companies must adapt to changes in priorities in the consumer market, and develop to meet the demand for environmentally friendly and safe products by spreading the truth about the environmental benefits and healthy lifestyle and its values both for the individual and for society as a whole to improve their image and activity. In addition, article raises the issue of the settlement ending the legal framework of production, certification and marketing of organic products in Ukraine.

Keywords: *ecological production, labeling, marketing and market environmentally friendly products, clean trademarks.*

УДК: 336.71:336.77(477)

АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Материнська О.А., к.е.н., асистент кафедри,
Грушелевич О.А., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

У статті розглянуто поняття, суть та проблеми нетрадиційних послуг банку, проведено аналіз особливостей їх надання та перспектив розвитку в Україні. Розроблено пропозиції щодо створення сприятливого середовища для діяльності банків у сфері нетрадиційних послуг.

Надання та здійснення нетрадиційних банківських операцій та послуг має чимало переваг для всіх сторін угоди і заслуговує на подальший розвиток. Можна відмітити, що від рівня правової урегульованості банківських відносин залежить подальший розвиток економіки держави в цілому.

Здійснення таких операцій сприятиме зростанню обсягу інвестицій, швидшому обігу коштів і ефективнішому їх використанню, надасть можливість банкам збільшити прибутки й диверсифікувати ризики.

Аналіз особливостей надання нетрадиційних послуг банку на вітчизняному ринку свідчить, що основні досягнення в даній сфері ще попереду. Основним завданням вирішення вищезазначених проблем є створення сприятливого середовища для діяльності банків у цій сфері, це стосується створення досконалої законодавчої бази, ефективної податкової політики і державного впливу, спрямованого на підтримку стабільності банківської системи і розвитку економіки України.

***Ключові слова:** нетрадиційні банківські послуги, лізинг, факторинг, трастові послуги, дистанційне обслуговування клієнтів, відеобанкінг.*

Постановка проблеми. На сьогодні великої актуальності набувають питання перспективи розвитку нетрадиційних банківських послуг, їх практична реалізація та шляхи вдосконалення в Україні. Основними з них є: трастові і депозитарні послуги, послуги з продажу банківських металів, оренда індивідуальних банківських сейфів, дистанційне обслуговування клієнтів.

В багатьох країнах з розвинутою кредитною системою дані послуги широко використовуються і мають значний попит, що розширює їхню прибуткову базу. Тоді як в Україні такі послуги надаються в невеликих обсягах виключно комерційними банками. За наявності таких проблем постає потреба в запозиченні досвіду зарубіжних країн, визначення подальшої перспективи розвитку нетрадиційних послуг вітчизняного банку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні аспекти і проблеми нетрадиційних послуг банку були досліджені рядом видатних вітчизняних і зарубіжних вчених: М. Д. Алексеєнка [5], А.М Герасимовича [5] , В. І. Капран [3], М.С. Кривченко [3], О.К.Коваленко [3], І.С. Омельченко [3], І. М. Парасій-Вергуненко[5] та інших. Проте, питання розвитку нетрадиційних послуг комерційних банків України потребує детальнішого вивчення на сучасному етапі розвитку національної економіки.

Формулювання цілей статті. Розглянути поняття, суть та проблеми нетрадиційних послуг банку, проаналізувати особливості їх надання та перспективи розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Конкуренція між банками та небанківськими фінансово-кредитними установами , а також всередині самої банківської системи, сприяє подальшій універсалізації банківської справи, розвитку та розширення кола операцій та послуг, що їх може виконувати сучасний універсальний банк.

Комерційні банки можуть виконувати нові, нетрадиційні для них операції та послуги, крім уже добре поширених депозитних, кредитних, розрахункових та інших банківських операцій, адже це дає змогу розширити клієнтуру, збільшити обсяг прибутку і диверсифікувати ризики.

Розвиток нетрадиційних банківських операцій та послуг зумовлені багатьма причинами. Зокрема це: зниження рівня дохідності традиційних банківських операцій та послуг; загострення конкуренції між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами, а також між самими комерційними банками. Конкуренція вплинула на залучення банків до певних видів діяльності, які можуть здійснювати також небанківські фінансово-кредитні установи; необхідність підвищення якості обслуговування своїх клієнтів [1].

Основні види нетрадиційних операцій та послуг представлені на рис.1.

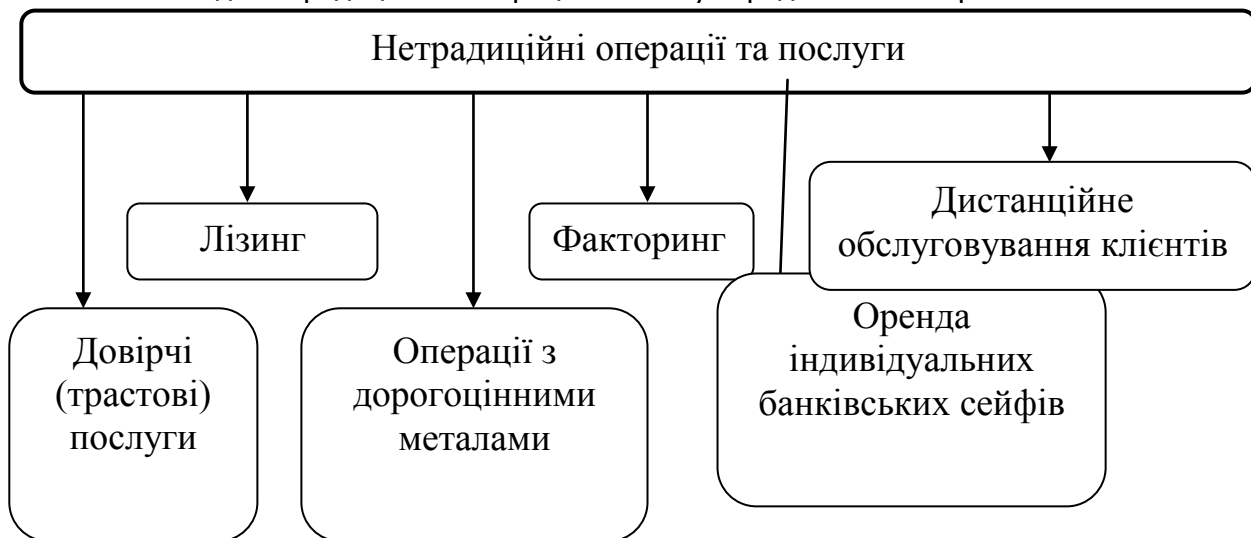

Рис. 1. Основні види нетрадиційних операцій та послуг [2]

Як відомо, нетрадиційні банківські послуги відіграють безпосередню роль та опосередковану у збільшенні отриманих прибутків. Важлива роль деяких видів нетрадиційних банківських послуг – таких як трастові операції, операції з банківськими металами — проявляється в прямому збільшенні обсягів залучених коштів та в проведенні за рахунок них активних операцій, що забезпечують одержання додаткових прибутків банку. Інші послуги – оренда індивідуальних банківських сейфів, дистанційне обслуговування клієнтів, депозитарні послуги – виконують опосередковану роль.

Лізинг – здача в оренду на тривалий строк предметів довгострокового користування. Його можна розглядати як різновид довгострокового кредиту, який надається в натуральній формі та погашається клієнтом в розстрочку. Об'єктом лізингу може бути будь-яке майно, що належить до основних фондів, не заборонене до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень про передавання його в лізинг. Розрізняють лізинг рухомого і нерухомого майна. Суб'єктами лізингу є сторони, які мають безпосереднє відношення до об'єкта лізингу [3, с.46].

Щодо компаній, які надають послуги лізингу, то їх рейтинг розробила Асоціація «Українське об'єднання лізингодавців» і проранжувала їх за активами. Станом на третій квартал 2014 р. трійку лідерів складають такі лізингові компанії як Райффайзен Лізинг Аваль (2 988, 100 млн.грн), ОТП «Лізинг» (2 971, 300 млн.грн), ВТБ Лізинг України (2 511, 100 млн.грн) [4].

Ще одним з найперспективніших видів банківських послуг є факторинг – ризикований, але високоприбутковий бізнес, ефективне знаряддя фінансового маркетингу, одна з форм інтеграції банківських послуг, які найбільш пристосовані до сучасних процесів розвитку економіки.

Переваги факторингу: фінансування поставок товарів або надання послуг, що не вимагає оформлення застави і страхування; контроль своєчасності оплати товарів та послуг покупцем згідно з контрактом; можливість надання відстрочки платежу своїм клієнтам [5, с.268].

Станом на 30.06.2014 в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 175 фінансові компанії, які мають право надавати послуги факторингу. Протягом першого півріччя 2014 року фінансові компанії уклали 8169 договорів факторингу на загальну суму 6843,5 млн. грн.,

виконали 9491 договорів на суму 5204,3 млн. грн. Діючими на кінець першого півріччя 2014 року залишалося 5725 договори факторингу [6].

У різних країнах великими транснаціональними корпораціями створена розгалужена мережа спеціалізованих філій для факторингового обслуговування підприємств. На міжнародному рівні діє асоціація «Factors Chain International», членами якої є 95% факторингових компаній з 40 країн світу. Що стосується України, то вітчизняні банки також практикують надання лізингових та факторингових послуг. Вони запроваджуються згідно зарубіжного досвіду іноземних банків, філії і дочірні компанії яких розташовані в Україні. Зокрема лізинг і факторинг пропонується клієнтам Приватбанку, ОТП Банку, Райфайзен банку Аваль, останні з яких є банками з 100% іноземним капіталом [7].

Трастові послуги на сьогодні є одними з найбільш важливих і перспективних послуг серед усіх інших традиційних і нетрадиційних послуг банків. Трастові (довірчі) послуги комерційних банків — це довірчі послуги з управління і розпорядження коштами клієнтів банку, їхніми цінними паперами та іншими активами. Вони дають змогу комерційним банкам залучати додаткові кошти, які можуть бути використані ними і давати прибуток. Надання трастових послуг потребує певних знань і кваліфікації персоналу банку, але ці послуги характеризуються порівняно невеликими витратами й ризикованістю. А враховуючи певні проблеми ліквідності комерційних банків, посилення конкуренції і зменшення прибутковості традиційних банківських операцій, надання трастових послуг має певні переваги в сфері залучення нових клієнтів, підвищення прибутковості й конкурентоспроможності, а крім того, всі можливості для подальшого розвитку в Україні.

Останнім часом стала дуже популярною нетрадиційна послуга комерційних банків – надання в оренду індивідуальних банківських сейфів, яка дає можливість клієнтові банку використовувати індивідуальний банківський сейф для зберігання цінних речей або документів на умовах конфіденційності. Аналіз надання послуг з оренди індивідуальних банківських сейфів полягає в аналізі ефективності надання цієї послуги, що виражається обсягом одержуваних прибутків банком, динаміку яких можна відстежити за відповідними рахунками доходів банку [5, с.328].

У наш час банк здійснює і операції з дорогоцінними та банківськими металами, це такі як: продаж зливків банківських металів, покупка зливків банківських металів, відкриття рахунків у банківських металах й операції з ними.

Переваги операцій із банківськими металами:

✓ Найнадійніший спосіб захисту ваших коштів від інфляції, оскільки жодна валюта у світі не захищена від обвалу.

✓ Банківські зливки компактні, займають мало місця й зручні для транспортування.

✓ Про покупку банківських металів не потрібно звітувати перед державними органами.

✓ Банківські зливки, на відміну від паперових грошей, не згорять при пожежі й не зіпсуються під час повені.

✓ При купівлі банківських металів Ви отримуєте можливість одержати доход при підвищенні ціни на світовому ринку.

✓ Покупка зливка - це один зі способів зробити чудовий подарунок, який приємно одержати кожному [1].

У сучасних умовах у банківській практиці почали впроваджуватися нові технології в банківському обслуговуванні клієнтів – система дистанційного банківського обслуговування. Комерційні банки надають клієнтам такі послуги, як проведення банківських операцій вдома («homebanking»), в офісі тощо, повсюди, де це зручно клієнту. На сьогодні виділяють чотири

основних види віддаленого банкінгу:

1) телефонний банкінг, коли за допомогою мобільного телефону можна виконати безліч банківських операцій ;

2) відеобанкінг – це телеміст, який працює між клієнтами і комерційним банком, за допомогою спеціальних пристроїв, обладнаних телемоніторами;

3) Інтернет-банкінг – коли клієнти використовують цю систему для управління банківськими рахунками;

4) РС-банкінг, коли доступ до рахунка комерційного банку здійснюється за допомогою персонального комп'ютера. В Україні ця система відома як «Банк-клієнт». У перспективі таке обслуговування клієнтів комерційними банками стане основною формою банківських послуг [2].

Отже, надання та здійснення нетрадиційних банківських операцій та послуг має чимало переваг для всіх сторін угоди і заслуговує на розвиток у майбутньому. Слід зазначити, що від рівня правової урегульованості банківських відносин залежить подальший розвиток економіки держави в цілому. Здійснення таких операцій сприятиме зростанню обсягу інвестицій, швидшому обігу коштів і ефективнішому їх використанню, надасть можливість банкам збільшити прибутки й диверсифікувати ризики. Загалом здійснення вищезазначених операцій сприятиме зміцненню банківської системи України в цілому.

Висновки. Аналіз особливостей надання нетрадиційних послуг банку на вітчизняному ринку свідчить, що основні досягнення в даній сфері ще попереду. Причинами цього можуть бути значні прогалини у нормативно-правових актах, недостатня поінформованість серед населення та відсутність особливих переваг порівняно з іншими послугами та операціями.

Основним завданням вирішення вищезазначених проблем є створення сприятливого середовища для діяльності банків у цій сфері. Насамперед це стосується створення досконалої законодавчої бази, ефективної податкової політики і державного впливу, спрямованого на підтримку стабільності банківської системи і розвитку економіки України.

Список використаних джерел:

1. Нетрадиційні банківські операції. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.authorstream.com/Presentation/denisgerasimov75-1762946/>.
2. Аналіз нетрадиційних послуг банку. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://refoteka.ru/r-203674.html>.
3. Капран В.І. Банківські операції: навч. посібник. / В.І. Капран, М.С. Кривченко, О.К.Коваленко, І.С. Омельченко. – К: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 46-47.
4. Українське об'єднання лізингодавців: «Рейтинг лізингових компаній за результатами 3 квартала 2014 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: com.ua/stat/ranking/rating_leasing/.
5. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2004. – С. 268, 328.
6. Звіт Держфінпослуг: «Підсумки діяльності фінансових компаній за перше півріччя 2014 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/FK/FK_IІkv_2014.pdf.
7. Нетрадиційні банківські послуги: характеристика та перспективи розвитку в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=42113>.

Materinska O. A., Candidate of economic Sciences, assistant,
Grushelevich O.A., student,
Vinnytsia National Agrarian University

ANALYSIS OF OPPORTUNITIES AND ALTERNATIVE DEVELOPMENT BANKING IN UKRAINE

The paper should consider the notion of essence and problems of non-traditional banking services, to analyze the characteristics of supply and prospects of development in Ukraine. On the proposal to create a favorable environment for banks in non-traditional services.

Provision and implementation of non-traditional banking services and has many advantages for all parties to the agreement and deserves further development. You can see that the level of legal urehulovanosti banking relationship depends on the further development of the economy as a whole. Such transactions will boost investment, faster turnover and more efficient use of them, will enable banks to increase income and diversify risk. Overall, the implementation of the above operations will strengthen Ukraine's banking system as a whole.

Analysis of the provision of non-traditional banking services in the domestic market shows that the main achievements in this area is yet to come. The main task of solving these problems is to create an enabling environment for banks in this area, it concerns the creation of a perfect legal framework, effective tax policy and government influence aimed at maintaining the stability of the banking system and economy of Ukraine.

Keywords: *non-traditional banking, leasing, factoring, trust services, remote customer service videobankinh*

УДК 657

РОЗВИТОК ФОРМ (СИСТЕМ) БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ УПРАВЛІННЯ

Іщенко Я.П., к.е.н., доцент,
Заверуха Т.Ю., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

Розглянуто сутність форм (систем) бухгалтерського обліку, досліджено основні етапи їх розвитку, обґрунтовано переваги використання сучасних комп'ютерних форм ведення бухгалтерського обліку, визначено напрямки їх розвитку в умовах зростання інформаційних потреб менеджменту, доведено необхідність системного підходу до автоматизації управління підприємством (основою якого є автоматизація облікової функції управління) та застосування комплексного програмного продукту - ERP системи.

Ключові слова: *форма (система) бухгалтерського обліку, етапи розвитку, організація бухгалтерського обліку, інформаційна система, управління, автоматизація обліку, ERP системи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ринкова економіка вимагає від підприємств підвищення ефективності діяльності на основі впровадження ефективних форм господарювання і управління виробництвом. Важлива роль в реалізації цієї задачі відводиться організації ефективного інформаційного забезпечення управління, вагоме значення в якому відіграють форми (системи) бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеристика категорії «форма бухгалтерського обліку» є однією з найскладніших проблем в теорії бухгалтерського обліку, з якої досі немає визначеності і чіткості. Протягом багатьох років не припиняються суперечки щодо правильності трактування поняття форми обліку. Дослідженням цього питання займалися такі провідні науковці, як зокрема, Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Грабова, В.П. Завгородній, Н.Л. Правдюк, В.Я. Савченко, В.Я. Соколов, Н.М. Ткаченко та ін.

Цілі статті. Метою даної статті є дослідження сутності поняття – «форма (система) бухгалтерського обліку», проведення аналізу основних етапів розвитку форм бухгалтерського обліку, обґрунтування переваг використання комп'ютерної форми ведення бухгалтерського обліку, розкриття напрямів та пошук шляхів удосконалення форм (систем) бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із фундаментальних понять теорії бухгалтерського обліку, що в значній мірі впливає на його організацію, є поняття форми (системи) бухгалтерського обліку. Українській бухгалтерській науці притаманний значний інтерес до цього питання. Зокрема, меморіально-ордерна (контрольно-шахова), журнально-ордерна форма обліку були розроблені саме бухгалтерами колишнього Радянського Союзу.

Форма бухгалтерського обліку – це система взаємопов'язаних облікових реєстрів та способів відображення в них фактів господарської діяльності.

Форма бухгалтерського обліку характеризується такими основними ознаками:

- наявністю певної сукупності конкретних синтетичних та аналітичних реєстрів;
- способами запису в окремі реєстри, що передбачають можливість реєстрації облікової інформації (хронологічної, систематичної, подвійної, простої, шахової);
- взаємозв'язком окремих реєстрів хронологічного та систематичного запису, синтетичного та аналітичного обліку;
- послідовністю заповнювання реєстрів;
- технічними засобами запису господарських операцій та формування облікової інформації, що визначаються можливістю використання технічних засобів [1, с. 382-383].

Щодо розвитку форм (систем) бухгалтерського обліку варто зазначити, що це є досить тривалим історичним процесом, який відбувався в двох напрямках: удосконалення змісту облікових записів та удосконалення форми обліку. Найдавнішою формою обліку, що заснована на подвійному записі господарських операцій, є староіталійська форма, описана Лукою Пачолі в "Трактаті про рахунки і записи" у 1494 р. Розвиток паперових форм обліку полягав у послідовному перетворенні їх початкової структури, яскраво вираженої в староіталійській формі. Всі наступні форми обліку є її логічним удосконаленням.

Далі ця форма трансформувалась у новоіталійську, зазнавши деяких змін у зв'язку із необхідністю обліку більшої кількості господарських операцій. Так, у головній книзі інформація систематизувалась на рахунках в узагальненому вигляді (аналог синтетичного обліку), а для групування детальної інформації застосовувались додаткові книги (аналог сучасних реєстрів аналітичного обліку).

У XVIII столітті новоіталійська форма обліку була видозмінена німецькою школою обліку і трансформувалась у меморіально-касову. Основною відмінністю німецької форми було чітке розмежування касових та інших операцій, що призвело до поділу журналу хронологічних записів на декілька хронологічних реєстрів – касового журналу, меморіалу тощо [2, С. 9 - 10].

Наприкінці XIX – початку XX століття набула поширення одно журнальна або американська форма обліку, яка поєднувала в одному комбінованому обліковому реєстрі хронологічні та систематичні записи.

У 20 - 30-х роках минулого століття на теренах СРСР було розроблено декілька форм ведення бухгалтерського обліку. Спочатку була невдала спроба застосувати картково-ордерну форму обліку. На зміну цій громіздкій, трудомісткій та недостатньо наглядній формі прийшла картково-копірувальна форма обліку (її сутність полягала в записах, які здійснювались безпосередньо у первинних документах без складання ордерів, що дозволяло досягати відповідності між первинними документами та обліковими реєстрами). Хоча ця форма була розроблена з метою удосконалення картково-ордерної форми, вона також не позбулась недоліків останньої. На зміну картково-копірувальній формі обліку досить швидко прийшла контрольнотрафаретна або комбінована форма, яка поєднувала елементи книжкових та карткових форм обліку [2, С. 10]. Тобто, ми хочемо зазначити, що розвиток форм бухгалтерського обліку протягом тривалого часу зазнав значних змін, основною метою, яких було вдосконалення ведення обліку.

Сучасні форми обліку, які збереглися і застосовуються у тому, чи іншому варіанті вітчизняними підприємствами (меморіально-ордерна, журнал-головна, журнально-ордерна, спрощена, комп'ютерна), є певного роду продуктом розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку, який інтегрує старі традиції та нові технології оброблення облікової інформації і потребує постійного удосконалення.

На сьогодні більшість підприємств веде бухгалтерський облік за журнально-ордерною формою. При належній організації документообігу вона дозволяє швидко обчислювати підсумки та готувати дані для звітності. Але разом з тим журнально-ордерній формі обліку властивий ряд недоліків, що робить її незручною і непридатною для використання в сучасних ринкових умовах. Серед них – ліквідація хронологічного запису (в США, Великобританії та інших країнах хронологічний Журнал ведеться обов'язково); ліквідація логічно обґрунтованих проводок за кожним первинним документом та заміна їх обліковими записами [3, С. 188-191]. Також при журнально-ордерній формі значно ускладнюються комп'ютеризація обліку.

Використання комп'ютерної форми ведення бухгалтерського обліку має ряд переваг, порівняно з паперовими, серед яких можна виділити наступні:

- комп'ютеризація складових систем бухгалтерського обліку (склад і обробка первинної документації, формування реєстрів, їх аналітична обробка, складання звітності);
- у програму закладено правила формування тих чи інших бухгалтерських проводок за господарськими операціями;
- паралельне ведення бухгалтерського обліку за вимогами кількох стандартів;
- забезпечення отримання необхідної внутрішньої і зовнішньої звітності за вимогою управлінського персоналу [4, с. 40].

Таким чином, у своєму значенні форма бухгалтерського обліку обумовлює технологію облікового процесу. Технологія визначається взаємозв'язком реєстрів та порядком їх обробки, застосуванням технічних засобів, розподілом обов'язків між персоналом бухгалтерії. Зважаючи, що

сутність бухгалтерського обліку, його методика втілюється в його формі, тому велике значення має пошук форм, відповідних сучасним умовам діяльності підприємств.

Як відомо, система бухгалтерського обліку повинна бути такою, щоб забезпечувати оптимальну якість інформації при мінімальних термінах збирання і обробки даних, а також максимальну ефективність праці виконавців. В сучасних умовах бухгалтерський облік в Україні має бути орієнтований на забезпечення оперативною інформацією всіх суб'єктів управління, а також на підготовку інформативної бухгалтерської звітності для інвесторів і кредиторів.

Організація бухгалтерського обліку є важливим елементом ефективного функціонування підприємства. Тому актуальним у даний час є пошук і розробка шляхів вдосконалення форм (систем) бухгалтерського обліку.

Автори виділяють наступні шляхи вдосконалення форм (систем) бухгалтерського обліку:

1) підвищення оперативності інформаційного забезпечення управління, оскільки воно має місце на всіх етапах організації системи бухгалтерського обліку та є його невід'ємною частиною;

2) узгодження механізмів бухгалтерського і податкового обліку, тому що досить багато підприємств ведуть облік, порушуючи норми чинного податкового законодавства. Найбільш вагомими розбіжностями, як свідчать дослідження мають такі положення: доходи, витрати, амортизація;

3) перехід на Міжнародні стандарти фінансової звітності. Що безперечно відобразиться позитивно на діяльності підприємств, бо дасть змогу залучення іноземного капіталу, що безумовно забезпечить ефективне ведення господарської діяльності і подолання кризи. Також підготує підґрунтя до поступової інтеграції в європейський економічний простір.

4) удосконалення системи автоматизації обліково-аналітичних робіт, оскільки успішне функціонування підприємств залежить, перш за все, не тільки від вдосконалення внутрішньогосподарської діяльності взагалі, а і від того, наскільки розвинута система автоматизації їхньої діяльності [5, С. 55];

Як уже відмічалось, раніше, однією із головних проблем у процесі управління є час, що пролягає між менеджментом підприємства та інформацією. Тобто рішення, щодо управління діяльністю підприємства приймаються частіше інтуїтивно, ніж на основі отриманої інформації. Цю проблему неможливо подолати без автоматизації облікового забезпечення управління. При чому, розвиток сучасних інформаційних технологій на стільки швидкий, що вдалий вибір системи автоматизації та успішне її впровадження дає підприємству значні конкурентні переваги. І, навпаки, невдалий вибір такої системи неефективний процес впровадження, призводить до величезних витрат ресурсів без подальшої віддачі.

Сьогодні для автоматизації облікового забезпечення управління підприємству, мало мати хорошу бухгалтерську програму. Сьогоднішні потреби в якісній інформації може задовольнити лише комплексний програмний продукт, такі продукти сьогодні на ринку часто називають ERP (Enterprise Resource Planning) системами. За дослівним перекладом – це системи планування ресурсами компанії. Але, як правило, під ERP системами розуміють комплексні програмні продукти для автоматизації управління підприємством, що базуються на впровадженні, а не на купівлі «коробки» (готового програмного продукту, без його доробки та налаштувань під специфіку підприємства та потреби усіх рівнів управління).

Дослідження, хоч і незначного досвіду впровадження ERP систем в українських підприємствах, що працюють у сфері агропромислового виробництва, дало можливість зробити ряд узагальнень ключових помилок, та розробити рекомендації щодо послідовності процесу

автоматизації інформаційного забезпечення управління.

Вивчений досвід показав, що успіх чи невдача проектів із запровадження систем автоматизації закладаються ще до початку такого проекту, а саме на етапі між вибором програмного продукту і стартом процесу запровадження, тобто, коли усвідомлюється та описується поточний стан інформаційної системи, бажаний майбутній стан системи, а також обираються компанії підрядники, підписуються договори та обумовлюється сам процес.

Перш за все керівництво підприємства, чи групи підприємства повинно мати чітке уявлення про те, що заважає їм у прийнятті ефективних управлінських рішень, тобто, які моменти має врахувати майбутній процес автоматизації. Дослідження показали наступні групи причин, які спонукають керівництво підприємства (групи підприємств) до запровадження ERP системи:

- неспівпадіння аналітичних даних про господарські операції, що надаються різними підрозділами, чи окремими підприємствами групи;
- критична кількість локальних програмних продуктів, що використовуються різними підрозділами та підприємствами групи, при цьому виникає величезна ймовірність помилки, пов'язаної із людським фактором при перенесенні даних із однієї системи в іншу (наприклад, склад ведеться вручну, зарплата, розрахунки та банк в 1-С, бюджетування та планування в таблицях Excel, виробництво – в усіх трьох разом);
- відсутність у головної компанії детальної інформації про діяльність підприємств групи, окрім фінансової та управлінської звітності – це звичайна проблема підприємств будь-якого розміру, які мають географічно віддалені підрозділи, або багато підрозділів, навіть якщо вони знаходяться на незначній відстані.

Для того, щоб фінансова служба була готова до активної та осмисленої участі в проекті автоматизації облікового забезпечення управління, від неї вимагається формування наступних обов'язкових документів:

- облікова політика по всіх видах обліку;
- робочий план рахунків із описом усіх аналітик;
- опис існуючих та планових місць появи інформації про операції;
- кодифікований опис всіх первинних форм документів та звітних форм;
- опис існуючих та майбутніх схем руху потоків інформації про операції;
- система записів інформації в усіх видах обліку.

Висновки. Отже, розвиток систем обліку сьогодні підпорядкований всезростаючим інформаційним потребам управління. Потреби менеджменту в якісній інформації може задовольнити лише комплексний програмний продукт. Обґрунтовано необхідність системного підходу до автоматизації управління підприємством, основою якого є автоматизація облікової функції управління.

Список використаних джерел:

1. Максимова В. Ф. Бухгалтерський облік: Підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 6.050100 «Облік і аудит» / В. Ф. Максимова. – Одеса: ОНЕУ, 2012. - с. 382 – 394.
2. Шпак В.А. Форми ведення бухгалтерського обліку і проблеми їх розвитку [Текст] / В.А. Шпак // Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет - конференції "Розвиток

обліку, аналізу і контролю в умовах світових інтеграційних процесів" – Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2013. – С. 9- 12.

3. Рета М. В. Становлення і розвиток парадигми бухгалтерського обліку [Текст] / М. В. Рета / БІЗНЕС ІНФОРМ.- 2014.- № 10.- С. 287 - 292.

4. Ачкасов А. Є. Конспект лекцій з дисципліни «Організація обліку» / А. Є. Ачкасов, А. П. Косяк. – Х.: ХНАМГ, 2010. – с. 40 - 41.

5. Вагнер І. М. Впровадження національного положення (стандарту) 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: вимога часу [Текст] / І. М. Вагнер / Кримський економічний вісник. - 2 (03) квітень 2013. – С. 54-56.

6. Іщенко Я.П. Організаційні підходи до автоматизації облікового забезпечення управління витратами в корпоративних підприємницьких структурах / Я.П. Іщенко // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Випуск 7 (25) – Ч1. –Луцьк, 2010. – С. 538-545.

***Ischenko Y.P.,** C.E.N., associate Professor;
Zaveryha T.U., student,
Vinnytsia National Agrarian University*

DEVELOPMENT OF FORMS (SYSTEMS) OF RECORD-KEEPING IS IN THE CONDITIONS OF GROWTH OF INFORMATIVE NECESSITIES OF MANAGEMENT

The essence of forms (systems) accounting The main stages of development proved the advantages of modern computer forms of accounting, and the direction of development in a growing information needs of management, the necessity of a systematic approach to automate business management and an integrated software - ERP system.

Keywords: *shape (system) accounting stages of development, organization of accounting, information systems management, automated accounting, ERP system.*

УДК 657.2/3+631.162

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ І ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

***Гуцаленко Л.В.,** д.е.н., професор,
Іванова О.М., студентка,*

Вінницький національний аграрний університет

В статті досліджено особливості організації обліку і формування фінансової звітності у фермерських господарствах. Внесено пропозиції щодо удосконалення організації обліку і формування фінансової звітності у фермерських господарствах.

Ключові слова: *фермерське господарство, фінансова звітність, проста форма бухгалтерського обліку, спрощена форма бухгалтерського обліку, П(С)БО, МС(П)БО.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку аграрної економіки України важливе місце займає одна із форм підприємницької діяльності – фермерське господарство. Останнім часом кількість фермерських господарств значно зменшилася, так за даними Держкомстату станом на 1 листопада 2014 року, в Україні налічувалося 39428 фермерських господарств, у власності і користуванні яких перебувало 4621,7 тис.га сільськогосподарських угідь. На нашу думку, зменшення кількості фермерських господарств зумовлено як і економічною ситуацією в країні, так і несприятливими умовами для діяльності фермерських господарств.

Належним чином організований облік і достовірне формування фінансової звітності залишаються одними з найактуальніших питань, оскільки результати цих процесів є основою для ефективного господарювання фермерських господарств і їх постійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Питання організації обліку і формування фінансової звітності у фермерських господарствах присвячено праці багатьох провідних вітчизняних вчених-економістів: Ф.Ф. Бутинця, Л.В. Гуцаленко, М.Я.Дем'яненка, В.М. Жука, Г.Г. Кірейцева, П.М. Макарчука, Л.Ю. Мельника, Т.П.Михайлова, М.Ф. Огійчука, П.Т. Саблука, та інших. Тривалий час науковці, практики з питань організації обліку звертали увагу на необхідність якісних змін щодо складання та подання фінансової звітності. Особливо наголошувалася думка щодо законодавчих змін, які сприяли б вирішенню питання щодо актуалізації облікової інформації, презентованої у підсумковій звітності.

Формування цілей статті. Розкрити особливості організації обліку і формування фінансової звітності у фермерських господарствах.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до чинного Закону України "Про фермерське господарство", від 19.06.2003 року №973-І, фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства [1]. При управлінні господарською діяльністю фермерського господарства постійно потрібна оперативна інформація за всіма господарськими процесами та операціями, їх характером і обсягом, про наявність матеріальних, трудових і фінансових ресурсів та фінансові результати діяльності, а саме дані бухгалтерського обліку дозволяють дати таку комплексну оцінку діяльності господарства. Джерелом такої інформації є дані бухгалтерського обліку, які дозволяють дати комплексну оцінку діяльності господарства, що узагальнюється у фінансовій звітності. Фінансова звітність використовується не тільки персоналом підприємства, вона є важливою також і для зовнішніх користувачів.

Облік у фермерських господарствах має свої особливості, серед яких варто виділити, що:

1. Бухгалтерський облік у фермерських господарствах веде його голова або один із членів господарства, але зазначені особи не досить добре розуміються на обліку. Тому облік має бути максимально спрощено.

2. Для фермерського господарства властиве здійснення окремих специфічних господарських операцій, які на інших підприємствах проводяться не часто:

- засновники фермерського господарства здебільшого вносять до вкладеного капіталу не майно, а лише права користування ним;

- членам господарства виплачується не заробітна плата, а певна частка з отриманого господарством доходу.

Таким чином, ці операції потрібно коректно відображати в бухгалтерському обліку.

3. Фермерське господарство займається сільськогосподарською діяльністю.

Отже при веденні бухгалтерського обліку господарство повинно враховувати всю облікову сільськогосподарську специфіку [6, с.21].

Згідно до Закону № 996 – XIV господарство самостійно визначає свою облікову політику, обирає форму бухгалтерського обліку. Отже, фермерське господарство самостійно вирішує яку форму обліку обрати [13].

Щодо форм бухгалтерського обліку, то згідно з п. 1.6 Методичних рекомендацій №189 [8] та відповідно до ст.55 Господарського кодексу України [2], облік ведеться за однією з таких форм, наведених у таблиці 1.

Таблиця 1

Форми бухгалтерського обліку у фермерському господарстві

Види ФГ	Форма бухгалтерського обліку	Критерії віднесення фермерських господарств до тих, що ведуть бухгалтерський облік за відповідною формою
Мікро	Проста форма бухгалтерського обліку	Фермерські господарства, в яких працюють власник (голова) і члени його сім'ї (без залучення найманих працівників)
Мікро	Спрощена форма бухгалтерського обліку	Фермерські господарства із середньообліковою чисельністю працюючих за звітний період до 10 чоловік включно (крім членів сім'ї) та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
Малі	Бухгалтерський облік за спрощеним планом рахунків	Фермерські господарства, які відповідають статусу малих підприємств (із середньо обліковою чисельністю працівників за звітний період до 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
Великі	Бухгалтерський облік на загальних засадах	Юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.
Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.		

Найбільшого поширення набула проста та спрощена форми бухгалтерського обліку. Фермерським господарствам, які ведуть діяльність за простим технологічним процесом та відповідають критеріям віднесення підприємств до числа малих, доцільно використовувати спрощену форму бухгалтерського обліку. Основним регістром при цьому буде Журнал-Головна

книга з використанням рахунків типового Плану, але кількість яких відповідає обсягу показників звітності. Великі фермерські господарства можуть вести облік за меморіально-ордерною, журнальною або журнально-ордерною чи автоматизованою формами на загальних підставах з використанням Плану рахунків та стандартів бухгалтерського обліку. При цьому головним регістром при меморіально-ордерній формі буде Журнал-головна та меморіальні ордери, а при журнально-ордерній – Головна книга, яка ведеться на основі журналів або журналів – ордерів [7, с.12]. На підставі даних опису майна складають вступний баланс. В Господарствах, які використовуватимуть просту форму обліку, вступний баланс складається за бажанням власника.

Згідно ст. 28 Закону України "Про фермерське господарство": "Фермерське господарство веде бухгалтерський облік результатів своєї роботи й подає відповідним органам фінансову звітність, статистичну інформацію та інші дані, установлені законодавством України", що дозволяє визначити фінансовий результат, здійснювати розрахунки з бюджетом та складати звітність [1].

З 2013 року було прийнято Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», яке запровадило складання звітності за новими формами, тим самим була зроблена спроба наблизити українську фінансову звітність до рівня міжнародної, зробити її уніфікованою та зрозумілою. Це положення замінило перші п'ять національних стандартів бухгалтерського обліку, що, безумовно, є позитивним в частині зменшення кількості нормативних актів [10].

Реально в Україні існують два види стандартів – національні положення (станданти) бухгалтерського обліку НП(с)БО і просто положення стандарти бухгалтерського обліку (П(с)БО). При чому, перші більше регламентують складання фінансової звітності (про це свідчить зміст самих положень), другі - ведення обліку.

Бухгалтери звикли, що пояснення змісту всіх статей фінансових звітів зафіксовані були саме в П(с)БО. Натомість зараз фахівець, при заповненні статей звітності, повинен керуватись Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності, затвердженими наказом Мінфіну від 28.03.2013 р. №433 [9].

Порівнюючи міжнародні стандарти фінансової звітності, які дають своїм бухгалтерам більший простір при складанні звітності, наші стандарти України тримають нашого фахівця в «жорстоких рукавицях». Хоча уже всі згодні з думкою, що від того, як бухгалтер буде трактувати факти господарського життя, будуть залежати фінансові показники звітності, які визначають стан господарства і результати його діяльності, а це, в певній мірі, буде впливати на внутрішніх користувачів, так і зовнішніх, кошти яких так потрібні фермерським господарствам України.

Тому, ми вважаємо, що важливо запропонувати ряд заходів щодо удосконалення обліку у фермерських господарствах:

1. Відкриття курсів або спеціальної комісії з покращення кваліфікації бухгалтерів у сфері аграрного виробництва;
2. Спростити загальний порядок інвентаризації, що був прийнятий для великих підприємств. Виходячи з особливостей фермерського господарства, на нашу думку, повну інвентаризацію всіх товарно-матеріальних цінностей варто проводити один раз на рік – станом на 1 липня поточного року. Саме у цей період найменші запаси сільськогосподарської продукції урожаю минулого року;
3. Ми пропонуємо, повністю переглянути дані Методичних рекомендацій №189, які були прийняті ще у 2001 році. У зв'язку із прийняттям нового Податкового Кодексу України [11] та

внесення змін до П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [12] вимоги Методичних рекомендацій № 189 є суттєво застарілими. Адже в даних законодавчих актах зазначено, що лише ті підприємства можуть узагальнювати інформацію в регістрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису, які мають право на ведення спрощеного обліку доходів і витрат та не зареєстровані платниками податку на додану вартість. А Методичні рекомендації № 189 цьому суперечать, оскільки допускають ведення обліку без використання подвійного запису при простій формі веденні обліку, що не відповідає вимогам П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [12] та Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [13];

4. Також виникає необхідність доопрацювати та узгодити на законодавчо-нормативному рівні окремих положень облікового процесу фермерських господарств у відповідності до вимог Податкового кодексу України, зокрема стосовно застосування подвійного запису фермерськими господарствами-платниками ПДВ у відповідності до вимог податкового законодавства.

Висновки. Отже, система фінансової звітності, яку обирає фермерське господарство виходячи з його обсягів діяльності чи системи оподаткування, зобов'язує обрати відповідну форму ведення обліку, яка максимально забезпечить необхідними обліковими даними процес формування звітних показників. Зміни в податковому законодавстві внесли значні корективи в організацію обліку та складання звітності в фермерських господарствах. Діючі Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах № 189 нині потребують доопрацювання у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу, П(С)БО 30 «Біологічні активи» та змінами в господарському законодавстві. Зокрема, в даних Методичних рекомендаціях необхідно передбачити обов'язкове застосування Спрощеного плану рахунків для малих фермерських господарств, принципу подвійного запису та методик обліку біологічних активів для фермерських господарств, що полегшить процес формування звітних показників.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 року № 973-IV.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Гуцаленко Л.В. Адаптивна система обліку і контролю результатів діяльності сільськогосподарських підприємств: моногр. / Гуцаленко Л.В.-К.: ННЦ ІАЕ, 2010.- 372 с.
4. Гуцаленко Л.В. Прогнозованість облікової інформації у забезпеченні прибутковості аграрних підприємств / Л.В.Гуцаленко // «Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації»: матеріали міжнар. наук.-прак. Інтернет-конф. 9-10 груд. 2010 р. Ч.1.- Тернопіль: Крок, 2010.- 372 с., С.187-188.
5. Гуцаленко Л. В. Фінансова звітність у процесі прийняття рішень / Л.В. Гуцаленко // Міжнар. наук.-практ. конфер. „Організаційно-економічні інструменти розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві“. – Тернопіль: ТДЕУ, ТІ АПВ УААН, 2006. – С. 51–56.
6. Дерксен М.Ю. Оптимізація основних аспектів організації обліку у фермерських господарствах / М.Ю. Дерксен // Управління розвитком. – 2011. - №7(104). – С.20-22.

7. Костенко В. Г. Особливості бухгалтерського обліку і фінансової звітності в фермерських господарствах/В. Г. Костенко // Економіка АПК.-№2.-2011.- С.12-14.
8. Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку в селянських (фермерських) господарствах від 02.07.2001 р. № 189.
9. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності від 28.03.2013 р. №433. Режим доступу: <http://dtkk.com.ua/show/2c110035.html>.
10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р., №73. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#n17>.
11. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», затв. Наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>
13. «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність»: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua.

Gucalenko L.V., D.E.N., associate Professor;
Ivanova O.M., student,
Vinnytsia national agrarian University

PECULIARITIES OF ORGANIZATION OF ACCOUNTING AND PREPARATION OF FINANCIAL STATEMENTS IN FARMS

In the article the peculiarities of the organization of accounting and preparation of financial statements in farms. Suggestions for improving the organization's accounting and financial reporting in farms.

The results of the investigation. The basis for forming the financial accounting of farm enterprises is a property organized accounting system , while organizing the accounting the farm enterprises take their bearings on the Methodical recommendations n189on the accounting procedures at the farm enterprises, which are in force today, however, taking into account the changes which have taken place in tax code and economic low as well as the peculiarities of applying R(S)A 30 "Biological assets" the Methodical recommendations N 189 which are in force now need some supplementary work. The Application of a simple form of accounting without a double entry that has been for seen by the Methodical recommendations complicate the accounting treatment, because in this case the accounts data are not systematized in term of accounts and it complicates the process of accounting treatment.

That's why the Methodical recommendation № 189 should be supplemented with an obligatory condition of applying the Simplified accounts plan as well as the principle of a double entry. The possible tax imputation which effect the system accounting procedures as well as the methods of accounting and statistics accounting must be also taken into account.

The changes in Tax Legislation have made essential corrections into the accounting procedures and accounting treatment at the farm enterprises. The Methodical recommendations on the accounting procedures at the farm enterprises № 189 which are in force now, need supplementary work due to the adoption of the Tax Code, R(S)A 30 "Biological assets".

Keywords: *farming, financial reporting, simple form of accounting, a simplified form of accounting, P(C)BU, MS(N)BU.*

УКД «313»620.952(477.44)

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Скорук О.П., к.е.н., доцент,
Козак Л.А., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

В даній статті розглядається проблема використання альтернативних джерел енергії в національному господарстві, визначаються найбільш перспективні напрямки розвитку альтернативної енергетики в Україні та встановлення їх потенціалу і значення для забезпечення енергетичної безпеки держави. Нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, науково-технічне забезпечення розвитку альтернативної енергетики, популяризація та впровадження науково-технічних досягнень у цій сфері. Додержання умов раціонального споживання та економії енергії, виробленої з альтернативних джерел.

Ключові слова: *альтернативні джерела енергії, енергетична безпека держави, біопаливо, сонячна енергетика, вітрова енергетика, енергетичний комплекс, енергетичний дефіцит.*

Постановка проблеми: Вирішення глобальних проблем енергетичної безпеки в наші дні зумовлює не тільки темпи соціально-економічного розвитку, а і життя людей в майбутньому. В зв'язку з обмеженням природних ресурсів Землі на перший план виходить задача максимального використання відновлювальних джерел енергії. Нетрадиційні відновлювальні джерела енергії (НВДЕ) в ХХІ ст. завдяки науково технічному прогресу починають використовуватись на новому рівні і в майбутньому можуть забезпечити практично значну частину потреб людства в практично невичерпній і екологічно чистій енергії.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ ст. в світі простежується тенденція до зростання ролі енергетичних ресурсів у розвитку економіки. Це пояснюється, в першу чергу, стабільним ростом промислового виробництва та зростанням населення планети, що провокує зростання споживання енергетичних ресурсів. Згідно Глобальної моделі розвитку людства «World 3», розробленої в Массачусетському Технологічному Університеті, спостерігається безперервний, стійкий приріст світового споживання паливно-енергетичних ресурсів у середньому на 1-2% щорічно, що в абсолютних величинах становить близько 200 млн. тонн умовного палива. Окрім того, згідно цієї моделі, частка країн третього світу в цьому процесі постійно зростає і до 2020 р.

досягне 70% від загального споживання [1].

Процес здорожчання енергетичних ресурсів на світовому ринку вже зараз завдає шкоди економіці України. Це проявляється з одного боку в зростанні ціни на імпортований природний газ, а з іншого – здорожчанням бензину і дизельного палива на внутрішньому ринку [2].

Зважаючи на це, подолання енергетичної залежності нашої держави та створення бази її енергетичної безпеки є пріоритетними напрямками розвитку вітчизняної економіки. Вихід із несприятливого економічного становища, в якому опинились українська промисловість і сільське господарство потребує інноваційного вдосконалення, зорієнтованого на ресурсозберігаючі технології, сучасні види енергії та технічні засоби для їх реалізації, використання нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії (НВДЕ) [3].

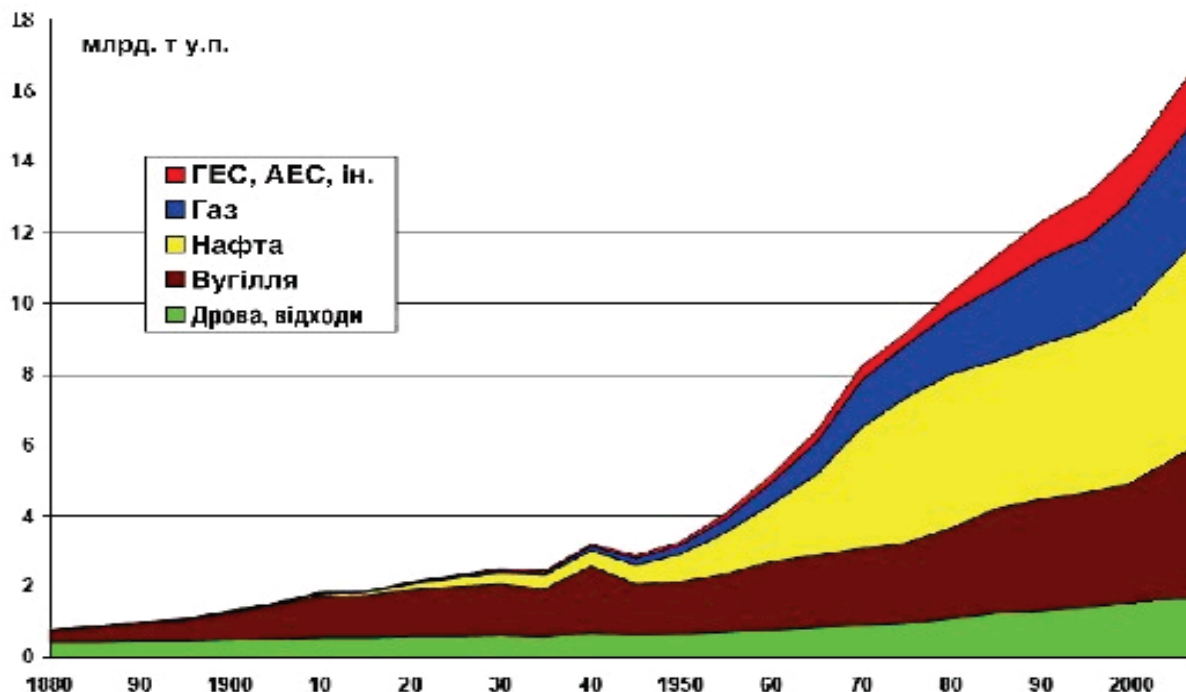

Рис. 1. Динаміка світового споживання енергії в ХХ столітті та на початку ХХІ століття

У 2003 році група українських експертів в галузі альтернативної енергетики розробила стратегію розвитку нетрадиційних, відновлюваних і позабалансових джерел енергії як складову частину проекту Енергетичної стратегії України до 2050 року. Відповідно до проекту частка відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) в загальному споживанні первинних енергоносіїв в 2030 році має скласти 17,5% або 35 млн. тонн умовного палива. Із них 7,03 млн. тонн умовного палива або 20,06 % загально обсягу альтернативних джерел енергії припадає на геотермальну енергетику [4]. Більш детально наведено на рис.2.

Проблему високої вартості природного газу, що в основному використовується для потреб комунального господарства, можна вирішити за рахунок використання інших альтернативних джерел енергії зокрема вітрової та сонячної. Ідеї використання енергії сонця і енергії вітру були розроблені раніше, ніж інші види альтернативної енергетики, тому людству вдалося накопичити значний досвід їх застосування. З розвитком технологій потужності вітрових установок зросли в

десятки разів, що дає можливість цим видам енергії конкурувати з традиційними. Головним їх недоліком є сезонність і залежність від кліматичних умов, проте сучасні засоби накопичення енергії даються змогу частково розв'язати дану проблему [5].

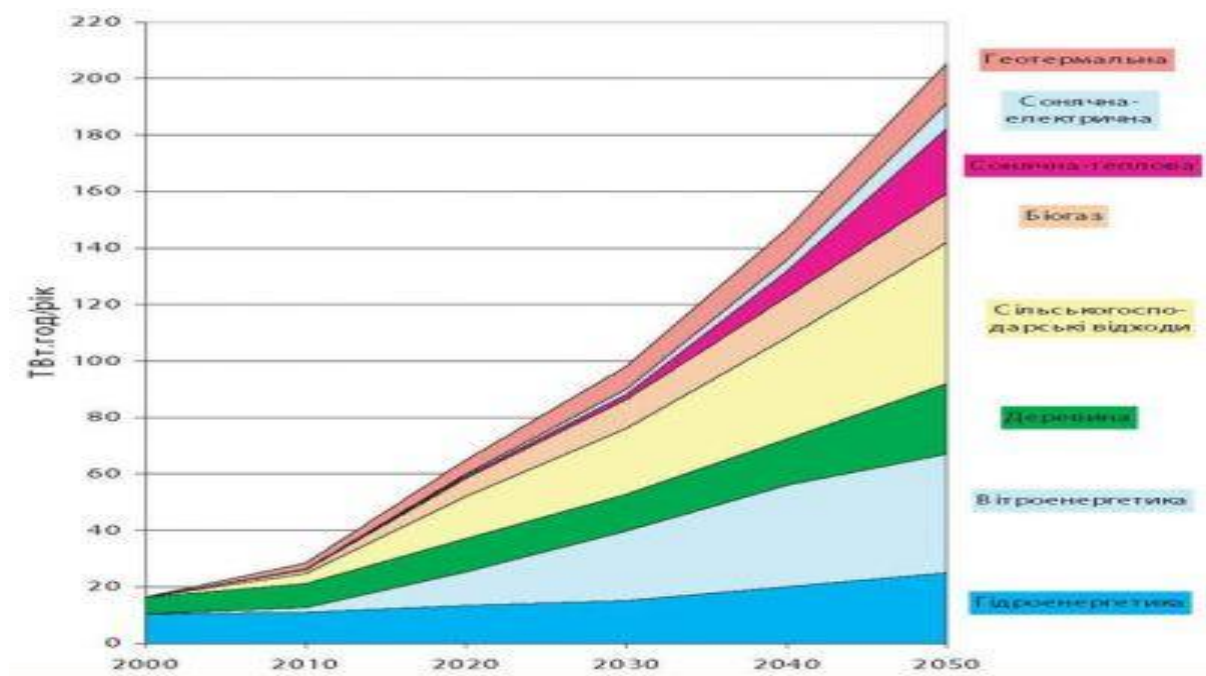

Рис.2. Частка використання відновлювальних джерел енергії в Україні 2000-2050рр.

Впровадження цих заходів з підвищення енергетичної безпеки держави вимагає створення цільової державної програми в даному напрямку, та удосконалення законодавства з метою створення більш сприятливих умов розвитку альтернативних джерел енергії. Зважаючи на постійний розвиток і збільшення потужності установок з використання альтернативних джерел енергії, в разі реалізації цих заходів Україна має можливість отримати значні переваги в довгостроковій перспективі [6].

Так для прикладу Європейська комісія представила енергетичну стратегію до 2020 року, яка визначає стратегію пріоритетів на наступні 10 років і пропонує дії, необхідні для поліпшення енергозбереження, створення ринку з конкурентними цінами та гарантованими поставками, прискорення розвитку технологій.

Серед визначених Комісією пріоритетів – енергозбереження, інтеграція інфраструктури європейського ринку, визначення єдиної зовнішньої енергетичної політики, розвиток технологій та захист прав споживачів. У галузі енергозбереження Єврокомісія пропонує зосередити увагу на двох найбільших споживачах енергоресурсів: транспорті та житловому секторі. А в Україні це питання стоїть на 1 місці в зв'язку із значним подорожчанням комунальних послуг. При цьому Єврокомісія планує запропонувати конкретні фінансові механізми для реконструкції житлового сектору та проведення енергозберігаючих заходів. В області об'єднання інфраструктури Єврокомісія вважає, що в 2015 року жодна країна-член ЄС не повинна залишитися ізольованою. При цьому протягом найближчих 10 років інвестиції в інфраструктуру можуть досягти 1 трлн. євро. Для прискорення

реалізації інфраструктурних проектів Єврокомісія пропонує спростити процедуру і скоротити час видачі дозволів, перейшовши на режим «єдиного вікна». Так як Україна має увійти до Євросоюзу то в майбутньому вона повинна буде також дотримуватись даних пріоритетів [7].

Висновки. Враховуючи складне соціально-економічне й геополітичне становище, до першочергових і невідкладних завдань забезпечення енергобезпеки України слід віднести такі:

1. Вирішення нагальної проблеми ціноутворення на імпортований газ та транспортний тариф;

2. Нарощування темпів власного виробництва паливно-енергетичних ресурсів;

3. Вирішення у стратегічній перспективі складної проблеми диверсифікації джерел зовнішнього постачання паливно-енергетичних ресурсів (перш за все нафти та природного газу);

4. Зменшення споживання газу до 45-48 млрд м куб. до 2020-2030 рр. за рахунок використання альтернативних ресурсів та модернізації галузей, що споживають природний газ.

5. Суттєве підвищення ефективності управління в електроенергетичному секторі, ключовим аспектом якого має стати створення нетарифних стимулів для підвищення енергоефективності та відсутності монополізації на внутрішньому ринку, на енергоносії.

6. Скорочення частки енергоємних технологічних процесів і виробництв, широке залучення потенціалу альтернативних/відновлювальних джерел енергії;

Цілеспрямована і послідовна робота України у вищеназваних напрямках забезпечить її нове позиціонування у світі, дозволить реально посісти помітне місце у світовому та європейському контексті, а також дасть можливість активно впливати на процеси пов'язані не тільки зі своєю, а й зі світовою енергетичною безпекою.

Список використаних джерел:

1. Пределы роста. 30 лет спустя / [Медоуз Д. Х., Медоуз Д.Л.,] пер. с англ. – М.: Изд-во МГУ, 2007. – 342 с.

2. Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А., Лучник М.М. Інноваційний розвиток альтернативних джерел енергії // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2009. – № 3.

3. Фрадкин В. Энергия с дна океана / В. Фрадкин// Новые источники энергии. Электронный ресурс <http://www.dw-world.de/>

4. Данилишин Б.А. Энергетическая безопасность в контексте украинских реалий // Урядовий кур'єр. – 2006. – №157. – С. 12-13.

5. Рязова Т. В. Развитие биопаливного сегмента ПЕК в Украине. Аналітичний огляд [Електронний ресурс] / Т. В. Рязова ; Нац. інт. стратег. досліджень, Дніпропетровський філіал. – Режим доступу : <http://www.db.niss.gov.ua>.

6. Забарний Г.М., Шурчкое А.В., Задорожня А.А. Ресурси і тепловий потенціал перспективних для промислового освоєння родовищ термальних вод Закарпатської області. К.: Інститут технічної теплофізики НАНУ, 1997 - 150 с.

7. Бобров Є.А. Значення енергетичної безпеки у формуванні економічної безпеки Європейського Союзу. / Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти та газу. – 2012. – №1 (31) – С.163-172. – 1,12 д.а.

Skoruk O.P., C.E.N., associate Professor,
Kozak L.A., student,
Vinnytsia National Agrarian University

ENERGY SOURCES DEVELOPMENT AS AN INSTRUMENT OF THE ENERGY SECURITY OF UKRAINE

In this report we describe the problem of using alternative energy sources in the national economy, define most promising areas of alternative energy development in Ukraine and establish its potential and for national energy security. The increase in production and consumption, produced from alternative sources, scientific and technical support for alternative energy development, promotion and implementation of scientific and technological achievements in this area. Observe the requirements of sustainable consumption and saving energy produced from alternative sources

Key words: *alternative energy, energy security, biogas, solar energy, wind energy, energy industry, energy deficiency.*

УДК 65.011.47:658.51

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ АНАЛІЗУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Материнська О.А., к.е.н., асистент кафедри,
Мазур Ю.В., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

Питання теорії та практики аналізу діяльності підприємств в сучасних умовах дуже важливе, тому що розвиток аналізу господарської діяльності пов'язаний із зростанням ступеня задоволення окремих суспільних потреб в аналітичній інформації через пізнання більшості об'єктів дослідження. Для ефективного проведення аналізу господарської діяльності потрібно: забезпечити прийняття ефективних та продуктивних господарських, підвищити кваліфікаційний рівень працівників-аналітиків на підприємствах, створити єдину обґрунтовану систему економічних показників, запозичити досвід розвинутих країн світу, застосувати економіко-математичні методи, електронно-обчислювальної техніки й персональних комп'ютерів. Сьогодні роль аналізу господарської діяльності підприємства значно зростає, особливо під час виникнення кризових ситуацій та явищ на підприємстві, коли саме завдяки проведенню комплексного аналізу вдається визначити причини кризи та розробити і обґрунтувати можливі шляхи виходу з криз.

Ключові слова: *аналіз господарської діяльності, аналітика, суб'єкт господарювання, діагностика, комплексний аналіз.*

Постановка проблеми. Проблеми аналізу господарської діяльності відіграють важливу роль перш за все при оцінці ефективності господарської діяльності та пошуку шляхів її підвищення.

А тому поставитися до них треба відповідально і якомога швидше вирішувати, залучаючи на підприємства кваліфікованих економістів, які могли б ефективно здійснювати аналіз основних показників діяльності підприємства і своєчасно розробляти можливі шляхи виходу з кризових ситуацій, які б лягали за основу науково обґрунтованих управлінських рішень. Будь-яка підприємницька діяльність потребує постійного економічного контролю за своїм розвитком, аналізу господарських процесів, під дію яких потрапляє підприємство в сучасних умовах господарювання і кваліфікованих економістів, які могли б професійно аналізувати основні показники виробничо-господарської діяльності підприємства.

Метою дослідження є визначення актуальних проблем теорії та практики аналізу господарської діяльності та розробка шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії та практики аналізу господарської діяльності в Україні на сьогодні займається велика кількість економістів та науковців, а саме: І.В. Сіменко та Т.Д. Косова [1], В.І. Захарченко [2], Є.В. Мних [3], О.В. Олійник [4], Г.В. Савицька [5], І.І. Цигилик [6], Л.В. Юрчишена та О.А. Материнська [7] та інші. Всі вони в своїх наукових працях приділяють значну увагу теоретичному підходу до вирішення проблем, з якими може зіткнутися підприємство, здійснюють розробку методології економічного аналізу та її практичне втілення економічною службою підприємства.

Виклад основного матеріалу. Діяльність будь-якого господарства залежить від змін економічних умов, в яких працює підприємство, кон'юнктури ринку, податкового законодавства, тощо. Суть проблеми полягає в тому, що більшість підприємств, які прагнуть жорстокої економії коштів, повністю виключили із штатного розпису спеціалістів економічної служби, яка зобов'язана систематично здійснювати одні із основних функцій управління, а саме планування, організацію праці та аналіз діяльності підприємства в цілому.

Вітчизняні науковці та економісти, приділяючи значну увагу аналізу господарської діяльності підприємства, виділяють три основні етапи проведення аналізу на підприємстві: підготовчий, основний та заключний; що забезпечує дійовий поточний контроль за дотриманням якості аналітичної роботи і термінів її виконання (рис. 1.) [1, с.40].

Організація аналізу має враховувати всі зміни, що відбуваються, сприяти у виборі найефективнішого прийняття відповідних управлінських рішень, що дають можливість стратегічно розвивати підприємство.

Спеціалісти-аналітики відповідної кваліфікації повинні постійно вдосконалювати методику аналітичних досліджень на основі вивчення досягнень науки і передового досвіду. Використання сучасного програмного забезпечення підвищує якість аналітичних результатів, зменшує затрати часу та праці, а також підвищує ефективність даної аналітичної роботи.

Систематизація напрямів аналізу дозволяє побачити зміни у показниках діяльності конкретного підприємства та результатів його діяльності, визначає тенденції цих змін.

Сьогодні, на жаль, проводити систематизацію напрямів аналізу господарської діяльності на підприємствах дуже важко, так як: по-перше, оперативний облік сьогодні не спрощується, а навпаки ускладнюється новими формами звітності та методами обліку, протягом року змінюють законодавчі акти в області оподаткування, звітності, що змушує працівників бухгалтерії збільшити час на свої функціональні обов'язки і це, в основному, за рахунок проведення планування, організації та аналізу; по-друге, обов'язки між функціональними службами підприємства щодо виконання аналітичної роботи не виконуються за браком низького рівня кваліфікації в галузі знань

з економічної теорії, економіки підприємств, тощо. Як наслідок, конкретно аналітична робота на підприємстві майже не проводиться. Можливо в кінці року для звіту керівника працівником готується пояснювальна записка, яка включає в себе результати горизонтального порівняльного аналізу основних економічних показників за два останні роки. Такі результати не є об'єктивними, комплексними і на них не можливо формувати науково обґрунтовані висновки та пропозиції, а тим паче приймати управлінські рішення.

Рис.1. Етапи проведення аналізу господарської діяльності на підприємстві

Варто в черговий раз наголосити на тому, що на підприємствах недостатньо кваліфікованих економістів, тому що більшість вузів готують майбутніх спеціалістів за програмами, що базуються в розріз з освітньо-кваліфікаційними характеристиками спеціалістів та без врахування міжпредметних зв'язків. Сьогодні необхідно більше уваги в навчальних закладах приділяти саме практичному застосуванню тих прийомів і методів аналізу господарської діяльності, що відповідають принципу ефективності. Адже навчальні заклади майбутніх економістів в більшості готують не до практичної діяльності, а до наукової. Наприклад, досконале вивчення етапу аналітичної роботи, як всім відомо, а саме факторний аналіз, який є складним, особливо при виконанні його ручним способом, проте наслідки обчислень дозволяють визначити резерви підвищення ефективності господарської діяльності, що використовуються під час планування на підприємстві.

Основними, найбільш розповсюдженими та практичними методами є оптимізація показників

– це побудова дерева рішень, програмування, аналіз чутливості, теорія масового обслуговування, теорія ігор, дослідження операцій. Використання методів оптимізації показників дає змогу поглибити кількісний аналіз, розширити область економічної інформації, інтенсифікувати розрахунки [8].

Більш доцільним було б віддавати перевагу вивчення контрольно-діагностичних методів аналізу господарської діяльності. Суть діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства полягає у виявленні патологічних змін в досліджуваній системі і встановленні діагнозу. Діагностика як спосіб розпізнавання стану соціально-економічної системи за допомогою реалізації комплексу дослідницьких процедур і виявлення в них слабких ланок і вузьких місць відноситься до методів непрямих вимірів.

Основна мета діагностики – підготовка інформації для ухвалення управлінських рішень для підвищення ефективності роботи підприємства на основі системного вивчення усіх видів його діяльності і узагальнення результатів.

Виходячи з мети, необхідно вирішити ряд наступних задач діагностики господарської діяльності підприємства: ідентифікація реального стану аналізованого об'єкту; дослідження складу і властивостей об'єкту, його порівняння з відомими аналогами або базовими характеристиками нормативними величинами; виявлення змін в стані об'єкту в просторово-часовому розрізі; встановлення основних чинників, що викликали зміни в стані об'єкту, і вимір їх впливу; прогноз основних тенденцій.

Предметом діагностики діяльності підприємства є аналіз виробничих і економічних результатів, фінансового стану, результатів соціального розвитку і використання трудових ресурсів стану і використання основних фондів, витрат на виробництво і реалізацію продукції (робіт, послуг), оцінка ефективності [9].

Не зважаючи на сукупність різноманітних методів, видів аналізу господарської діяльності та можливого доступу до них, виявлено ряд актуальних проблем теорії та практики аналізу господарської діяльності, головною з яких є відсутність на підприємствах системи аналізу господарської діяльності, функціонування якої забезпечуватиме зростання ефективності системи управління в цілому. Серед найбільш проблемних напрямів теорії та практики аналізу господарської діяльності, які відсутні на підприємствах є:

1. Масштабне впровадження та застосування аналізу господарської діяльності серед суб'єктів господарювання, а саме в управлінні, аудиті, наданні консалтингових послуг, тощо. Тобто, процес проведення аналітичних досліджень таких як комплексний аналіз господарської діяльності стає необхідним елементом діяльності не тільки спеціалістів підприємства для внутрішнього користувача, а і аудиторів, діяльності консалтингових фірм, що несе в собі важливість результатів уже для зовнішнього користувача.

2. Функціонування системи аналізу господарської діяльності на підприємствах повинно бути регламентованим і стандартизованим.

На даний момент в нашій країні організація та здійснення аналізу господарської діяльності не має фундаментальної регламентації системою нормативних актів. Більшість суб'єктів при здійсненні даного виду роботи господарської діяльності користуються лише загальнодержавними нормативними документами, такими як положеннями, роз'ясненнями або методичними рекомендаціями міністерств і відомств, міжнародними стандартами аудиту тощо.

3. Аналіз господарської діяльності має мати цільове та функціональне спрямування, а також

проводитися періодично за часовою спрямованістю.

Аналіз господарської діяльності є засобом створення необхідного ресурсу – інформації. Саме для цього напряму на підприємствах в більшій мірі формується достовірна та якісна інформація, яка забезпечує суб'єктам господарювання позитивні та конкурентоспроможні результати діяльності. І саме тому, дану інформацію, яка отримана в ході аналізу, потрібно використовувати для детальнішого дослідження підприємства, а надалі – прийняття стратегічних та цілеспрямованих рішень. Проте, незадовільною залишається ситуація щодо проведення оперативного аналізу господарської діяльності за ініціативи власників. Саме це ще раз підтверджує незацікавленість власників у організації аналітичної роботи на підприємстві, а також недостатній рівень економічної освіченості в цілому.

4. Структура та обсяг аналітичних робіт, основні аналітичні способи та методи, що використовуються.

На підприємствах, де відсутня економічна служба, аналітичні роботи, зазвичай, ведуться за потребою управлінського персоналу або інших суб'єктів. Тому цей вид аналізу являється, як правило тематичний, тобто аналіз здійснюється за тими запитами та об'єктами, що в даний момент часу необхідні та цікаві суб'єктам господарювання [4, с. 158-162].

На жаль, тематичний аналіз, в порівнянні з комплексним не може встановити цілей функціонування підприємства, використати системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів, дослідження причинно-наслідкових зв'язків та змін економічних показників у динаміці, а також вивчити протиріччя господарської діяльності та шляхи їх подолання як причини розвитку економічної системи. Всі ці недоліки можна усунути, якщо проводити поряд з тематичним аналізом комплексний із залученням таких ресурсів, як фінансових, кадрових та часових. При сучасному веденні аналізу господарської діяльності на підприємстві необхідно враховувати закони та тенденції ринку.

Для вирішення даних проблем аналізу господарської діяльності необхідно: забезпечити прийняття ефективних та продуктивних господарських, управлінських рішень; підвищити кваліфікаційний рівень працівників на підприємствах, які були б дійсно компетентні в своїй професії аналітика (вміння чітко та швидко проводити аналіз, приймати відповідні управлінські рішення за допомогою удосконалення організаційних форм аналітичної роботи і перебудові інформаційних потоків); створити єдину систему аналізу господарської діяльності, яка б інтегрувала аналіз діяльності на всіх рівнях. Зцимає бути пов'язана і система різнострокових прогнозів, що базувалася б на закономірностях, тенденціях і резервах, виявлених аналізом; створити єдину обґрунтовану систему економічних показників, що дають загальну оцінку ефективності господарювання підприємств і їх підрозділів; запозичити досвід розвинутих країн з організації та методики аналізу кон'юнктури ринку. Щодо перспектив розвитку економічного аналізу доцільно звернутись до тих його методичних і організаційних засад, які протягом десятків років формувалися у США та країнах західної Європи. Застосування економіко-математичних методів, електронно-обчислювальної техніки й персональних комп'ютерів. Це дасть змогу скоротити протяжність інформаційних потоків, знизити ймовірність помилок під час добору й передавання даних. Дуже важливим є розробка багатоваріантних розв'язань аналітичних задач та методика вибору з них того варіанта, який буде оптимальним для заданих параметрів. Для цього однозначно має залучатися сучасне програмне забезпечення аналізу господарської діяльності на базі математичного програмування. Сучасний аналіз господарської діяльності дає можливість запроваджувати на підприємстві систему комп'ютерного аналізу основних показників діяльності

підприємства, але недоліком є те, що в Україні така практика проведення аналізу господарської діяльності не знайшла широкого розповсюдження.

Висновки. Отже, аналіз господарської діяльності потрібно безумовно проводити, якщо не запроваджений на підприємстві – запроваджувати, розвивати, удосконалювати. Адже даний вид аналітичної роботи – це комплексне вивчення стану і розвитку господарської діяльності підприємства (фірми, компанії і т.п.) у взаємозв'язку з його технічним рівнем і соціальним розвитком колективу для оцінки виконання заданих показників, виявлення внутрішньогосподарських резервів і підвищення ефективності виробництва. Виникненні проблеми теорії та практики аналізу також потрібно вирішувати, пробувати різні методики, запозичувати досвід розвинутих країн.

При даній ситуації, яка існує сьогодні в Україні, роль аналізу господарської діяльності підприємства значно зростає, особливо під час виникнення кризових ситуацій та явищ на підприємстві, коли саме завдяки проведенню комплексного аналізу вдається визначити причини кризи та розробити і обґрунтувати можливі шляхи виходу з криз. Але недоліком є те, що в Україні така практика проведення економічного аналізу не знайшла широкого розповсюдження. І навіть якщо наша країна не адаптована до зарубіжних методик, все одно потрібно пробувати, удосконалюватись та збільшувати досвід міжнародного рівня. Тому з даною проблемою обов'язково потрібно боротися, адже саме завдяки запровадженню системи аналізу господарської діяльності або її удосконаленню - підприємства України будуть конкурентоспроможними та матимуть потужне виробництво.

Список використаних джерел:

1. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник / за заг. ред. І.В.Сіменко, Т.Д. Косової – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 40 с.
2. Захарченко В.І. Економічний аналіз процесів ринкової трансформації багатостадійних промислово-територіальних систем/ В.І. Захарченко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №6. – С. 3-11.
3. Мних Є.В. Сучасний економічний аналіз: питання методології та організації /Є.В.Мних// Бухгалтерський облік та аудит. – 2006. – №1. – С. 55-61.
4. Олійник О.В. Стан економічного аналізу в Україні: проблеми адаптивності до інституційних запитів / О.В. Олійник // Міжнародний збірник наукових праць. – 2011.– Випуск 1(16). – С. 158-162.
5. Савицька Г.В. Теорія економічного аналізу: [навчальний посібник] / Г.В. Савицька, В.І. Самборський – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 384 с.
6. Цигилик І.І. Економічний аналіз – основний чинник підвищення ефективності підприємницької діяльності / І.І. Цигилик // Актуальні проблеми економіки. – 2003. –№7. – С. 90-96.
7. Юрчишена Л.В., Материнська О.А., Драбаніч А.В.. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. – ВФЕУ.ПП Балюк І.Б.: Вінниця — 2014, с. 312.
8. Прийоми оптимізації показників/навчальні матеріали онлайн:[Електронний ресурс]. Режим доступу:http://pidruchniki.com/1680042753647/ekonomika/priyomi_optimizatsiyi_pokaznii
9. Контрольно-діагностичні методи аналізу діяльності підприємства/ навчальні матеріали онлайн: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://pidruchniki.com/1368052853648/ekonomika/>

Materinska O. A., Candidate of economic Sciences, assistant,
Mazur Y. V., student,
Vinnytsia National Agrarian University

CURRENT PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE ANALYSIS OF OPERATIONS AND SOLUTIONS

Problems of business analysis plays an important role especially in evaluating the effectiveness of economic activity and seeking ways to improve it. Therefore they should be taken seriously and resolved as soon as possible, drawing on the company qualified economists who can effectively carry out analysis of the main indicators of the company and promptly develop possible ways out of the crisis, which would lay the basis for scientifically based management decisions.

To address these problems of business analysis is necessary to: increase the qualification of employees in companies to create a unified system of business analysis, to borrow the experience of developed countries on the organization and methods of analysis of market conditions and apply economic and mathematical methods, computer technology and personal computers machines.

Thus, when this situation that exists to day in Ukraine, the role of business analysis company significantly increased, especially during crisis situation and events in the company when it is due to complex analysis can't identify the causes of the crisis and to develop and justify the possible ways out of crisis.

Keywords: *business analysis, analyst, enterprise diagnostics, complex analysis.*

УДК 658.1

САНАЦІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКОМ

Прутська О.О., д.е.н., професор,
Наварчук Я. Л., магістр,
Вінницький торгово-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

Обґрунтовано необхідність ефективного антикризового менеджменту при управлінні банком в сучасних кризових умовах. Досліджено метод санації як інструменту антикризового управління проблемними комерційними банками. Розкрито основні елементи структури фінансового механізму санації банків, серед яких виділено організаційну, функціональну, інституційну і фінансову підсистеми. Доведено, що першочергова увага під час санації банків має бути приділена здійсненню оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення ліквідності, підвищення якості кредитного портфеля і рівня банківської капіталізації.

Ключові слова: *антикризове управління, санація, капіталізація банків, антикризовий менеджмент.*

Постановка проблеми. На діяльність будь-якого фінансово-кредитного інституту впливає велика кількість чинників, які потенційно можуть спричинити кризову ситуацію, спроможну погіршити показники його діяльності. Тому висока ймовірність виникнення кризових явищ у діяльності кредитно-фінансових установ зумовлює необхідність здійснення спеціалізованого антикризового управління. Для проведення ефективного антикризового управління у практиці використовуються методи аналізу, які дозволяють з мінімальними витратами провести оцінку ризиків, фінансового стану, розробити прогноз майбутніх тенденцій розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема антикризового управління є об'єктом дослідження багатьох науковців. Даному питанню присвячено ряд праць як зарубіжних учених-економістів, насамперед Т. Таффлера, Ж. Франсона, І. Романа, У. Бівера, так і вітчизняних – Н. Дмитрієва, Я. Вишнякової, А. Колосової, Л. Лігоненко, О. Стоянової, Л. Ситник, І. Бланка та інших.

Останнім часом поняття „антикризове управління ” набуло значного поширення, однак розуміння його особливостей і методів практичного застосування, особливо у банківській сфері, ще перебуває на стадії формування та вивчення багатьма вченими. Це спричинює різні підходи до тлумачення даного поняття та визначення методів здійснення антикризового управління.

Метою статті є дослідження методу санації як ключового інструменту антикризового управління проблемнимикомерційними банками.

Виклад основного матеріалу. Проблема неспроможності банків, як і будь-якого іншого суб'єкта господарювання, що функціонує в ринковій економіці, завжди була актуальною. Ще в XIX ст. було доведено, що кризи в роботі банків призводять до шоків, які відбиваються на економіці сильніше, ніж нестабільність в інших сферах підприємницької діяльності [1, с.26]. Пояснення цьому знаходимо у важливій ролі й функціях банків, які вони виконують у соціально-економічному житті суспільства, зокрема впливаючи на загальну економічну кон'юнктуру.

Ризики, на які наражаються банки, є різноманітними і складними. Більшість із них являється невід'ємною частиною банківської діяльності. Так, О. Барановський [2, с. 35] відзначає, що поява ризиків у банківській діяльності – це об'єктивна реальність, тому повне їх уникнення неможливе. Ситуація ускладнюється тим, що всі види ризиків між собою взаємопов'язані, а їх рівень постійно змінюється під впливом динамічного середовища. Найчастіше реалізація ризиків означає виникнення збитків (втрат), значний розмір яких може призвести до банківської неспроможності, що актуалізує необхідність ефективного управління банківськими ризиками.

Важливо відмітити, що розвиток банківської діяльності неминуче супроводжується постійним розширенням кола актуальних ризиків. Відносно новими компонентами в системі банківських ризиків є посилення глобалізаційних процесів, які супроводжуються тотальним дерегулюванням фінансових ринків, лібералізацією руху капіталу, загостренням конкурентної боротьби між банками, появою нових фінансових інструментів, швидким розвитком банківських технологій, зростанням частки доходів від позабалансових операцій та ін. У світлі євроінтеграції ці процеси властиві й для України, що актуалізує дослідження особливостей функціонування вітчизняної банківської системи в умовах глобалізації [3, с. 30], насамперед, із точки зору потенційних загроз, пов'язаних із проникненням іноземного капіталу. Отже, сучасні тенденції розвитку банківництва несуть у собі загрози для стабільності банків, що аргументує необхідність постійного й адекватного розвитку інструментарію санації останніх, зокрема в складі банківського регулювання та нагляду.

З урахуванням специфіки розвитку фінансової кризи в банках і ключових особливостей їх оздоровлення фінансовий механізм санації банків можна зобразити у вигляді чотирьох підсистем – функціональної, фінансової, організаційної й інституційної (рис.1).

Рис. 1. Фінансовий механізм санації банків, узагальнено автором за [4]

На рис.1. представлено лише основні оздоровчі заходи в банківській сфері з метою відображення в найзагальніших рисах до розуміння сутності фінансового механізму санації банків і його внутрішньої будови в контексті дослідження практики санації банків і розробки пропозицій щодо її подальшого вдосконалення. Кожен із окреслених напрямів фінансового оздоровлення банків включає низку заходів, вибір яких залежить від фінансового стану об'єкта санації та умов розвитку банківської системи.

Суттєво знизити інформаційні ризики в ході санації банків дозволяє антикризовий фінансовий контролінг. Особливість антикризового фінансового контролінгу полягає в безумовній пріоритетності інформаційного й організаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері санації на основі функціонально-методичного інструментарію. Під час фінансового оздоровлення банків контролінг опосередковує планування санаційних заходів і контроль за їх практичною реалізацією; дозволяє своєчасно виявляти відхилення в ході реалізації програми

фінансового оздоровлення та пропонує напрями їх подолання; сприяє пошуку додаткових резервів здійснення санації, в тому числі джерел внутрішнього фінансування. Засоби контролінгу дають змогу ідентифікувати появу нових ризиків під час санації, а отже, утримувати їх на прийнятному для банків чи інвесторів рівні.

Основоположною складовою фінансового механізму санації банків є планування санаційних заходів, що набуває форми програми фінансового оздоровлення (плану санації). Саме від реалістичності останньої та її фінансового забезпечення залежить успіх подолання кризи в банках. У загальному вигляді програма фінансового оздоровлення банку передбачає систему заходів, спрямованих на поліпшення його фінансового стану (ліквідності, платоспроможності, достатності капіталу, структури активів, дохідності, рентабельності), а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану банку. Основні вимоги до складання програми фінансового оздоровлення закріплені в Положенні про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 28 серпня 2001 року №369.

Зазначимо, що на практиці структура програми фінансового оздоровлення банку може відрізнятися залежно від глибини кризи, запланованих санаційних заходів та ін. Наприклад, якщо банк планує збільшити капітал шляхом залучення коштів на умовах субординованого боргу, то в програмі зазначається сума коштів, яку передбачається залучити, строк і підтвердження інвестора про його наміри та фінансові можливості.

Із досвіду відомо, що в більшості випадків санація банків відбувається за рахунок залучення зовнішньої допомоги внаслідок продажу, злиття з фінансово стабільною установою та ін. У світовій практиці ці угоди зазвичай супроводжуються *DueDiligence* (дослівно перекладається як «із належною ретельністю»). В економічному сенсі *DueDiligence* означає глибокий і комплексний аналіз (аудит) усіх аспектів діяльності суб'єкта господарювання із метою об'єктивного визначення його реальної вартості та мінімізації ризиків інвестора. На нашу думку, вагоме значення *DueDiligence* в контексті санації банків полягає в тому, що дозволяє інвесторам на основі результатів комплексного аналізу банківської діяльності оперативного прийняти відповідне рішення (позитивне чи негативне), тим самим внісши ясність у подальший хід оздоровлення банків. Виходячи зі специфіки банківської діяльності, важливими аспектами *DueDiligence* є виявлення ризиків (які можуть проявитися під час реалізації угоди та/або після її закінчення) і, як наслідок – розробка й обґрунтування пропозицій щодо їх мінімізації.

Одним із перших сигналів кризового стану банків, як правило, є погіршення показників ліквідності, в результаті чого банк відчуває серйозний дефіцит у коштах для своєчасного виконання банківських операцій. Як наслідок, першочергового значення набувають питання пошуку джерел їх поповнення. Основними напрямками відновлення ліквідності банків є стимулювання збільшення вхідного та зменшення чи сповільнення вихідного грошового потоку. Перший із них включає засоби, пов'язані з отриманням кредитів рефінансування, залученням коштів вкладників, у тому числі завдяки вдосконаленню продуктового ряду, запозиченнями на міжбанківському й зовнішньому ринках, здаванням майна в оренду, поверненням коштів, розміщених в інших банках, продаж частки участі в капіталі суб'єктів господарювання, підвищенням банківської комісії, переоформленням на загальних умовах раніше виданих пільгових кредитів. Натомість зменшення чи сповільнення вихідного грошового потоку досягається шляхом заморожування інвестицій, відстрочкою, як правило, на один день здійснення банківських

операцій, встановлення лімітів на видачу готівки, оптимізації витрат та ін.

Безперечно, підтримання ліквідності в кризових умовах діяльності банків є першочерговим кроком, але він здатний забезпечити лише короткостроковий ефект. Тому важливе значення має капіталізація банків на основі визначення додаткової потреби в капіталі з урахуванням можливого відтоку депозитних коштів і погіршення якості кредитного портфеля. Капіталізація виступає засобом зміцнення фінансового стану банків, відновлення довіри, залучення інвесторів, а також потужним джерелом фінансування інших санаційних заходів. Підвищення рівня капіталізації здійснюється за рахунок внутрішніх джерел (стимулювання капіталізації прибутку, оптимізація витрат, продаж активів) і зовнішніх (збільшення статутного капіталу акціонерами банку, залучення субординованого боргу, продаж банку, капіталізація за участю держави, консолідація тощо). У контексті зміцнення капітальної бази банків відмітимо необхідність поліпшення якості капіталу та забезпечення достатнього рівня покриття ним ризиків.

Капіталізація банків за участю власників має виключно пріоритетне значення, особливо для середніх і малих установ, а також в умовах банківської кризи. Під час санації банків активну участь також беруть й інвестори, які викуповують повністю або частково додаткову емісію акцій чи банк у цілому. Залучення інвесторів до фінансового оздоровлення банків передбачає, що санатори мають бути спроможними не лише до значних вливань коштів у проблемні установи задля стабілізації фінансового стану, а й забезпечити інші важливі складові санації, в тому числі ефективний антикризовий менеджмент.

Окремо відмітимо підвищення капіталізації банків шляхом консолідації, яка на практиці представлена двома способами реорганізації – злиттям і приєднанням. Ураховуючи специфіку консолідації банківського капіталу з організаційно-правової точки зору, вважаємо доречнішим її розгляд у складі організаційної підсистеми фінансового механізму санації банків.

Потужний інструментарій фінансового оздоровлення банків акумулює в собі робота з проблемними активами, в першу чергу кредитами, а саме: реструктуризація боргу, продаж проблемних кредитів спеціалізованим приватним і державним агентствам, відчуження кредитного забезпечення (реалізація права на заставу), ініціювання процедури банкрутства боржника. Також потужним фінансовим заходом оздоровлення банків виступає оптимізація витрат, яка має важливе значення в контексті підтримання банківської ліквідності. Істотною перевагою реалізації заходів із управління витратами є висока оперативність порівняно з іншими джерелами мобілізації ресурсів під час санації. Однак зменшення витрат не може бути самоціллю чи носити тотальний характер, а має відбуватися обґрунтовано й раціонально. Основними статтями й інструментами оптимізації витрат являються загальноадміністративні витрати, витрати на персонал, процентні витрати, втрати від участі в капіталі, податкове планування, завдяки чому є можливість не лише зменшити вихідний грошовий потік, а й збільшити доходи банків, у тому числі на основі зниження собівартості банківських продуктів. Найбільші можливості банків щодо управління витратами виникають стосовно загальноадміністративних витрат і витрат на персонал, насамперед, заробітної плати. Інші напрями скорочення витрат банків є менш гнучкими, адже, наприклад, процентні витрати фіксуються в депозитних договорах.

Найбільш розвиненим спеціалізованим оздоровчим інструментарієм із-поміж суб'єктів й учасників санації банків на сьогодні володіє Національний банк України. Це пояснюється тим, що останній виконує важливі функції у соціально-економічному житті суспільства, спрямовані на забезпечення стабільності грошової одиниці України, а отже, наділений широкими

повноваженнями, зокрема проводить грошово-кредитну політику, монопольно здійснює емісію гривні та валютне регулювання, виступає кредитором останньої інстанції для банків здійснює банківське регулювання та нагляд [5].

Згідно з чинним законодавством, рефінансування банків здійснюється у випадку дотримання ними певних вимог, зокрема щодо строку діяльності, наявності відповідних ліцензій, активів, які можуть прийняті у заставу (однорідну або змішану) тощо. У забезпечення кредитів рефінансування приймаються державні облігації України, депозитні сертифікати, іноземна валюта, облігації місцевих позик і підприємств, векселі банків, авальовані іншим банком та ін. Рефінансування банків відбувається під фіксовану (протягом дії кредитного договору не підлягає коригуванню) процентну ставку, не нижчу за облікову ставку Національного банку України, шляхом проведення тендерів – кількісних (Національний банк України наперед устанавлює процентну ставку, за якою банки можуть одержати кредити рефінансування) або процентних (банки у своїх заявках зазначають процентну ставку, за якою вони погоджуються одержати кредит рефінансування).

Досвід подолання банківських криз, зокрема український, свідчить що найбільш дієвими є такі антикризові заходи центральних банків як зниження облікової ставки, лібералізація вимоги до формування банками обов'язкових резервів, запровадження мораторію на дострокове повернення банківських вкладів, проведення валютних інтервенцій та жорстке регулювання валютного ринку, широкомасштабні інформаційні кампанії задля відновлення довіри до банків із боку громадськості.

Висновки. Висока ймовірність виникнення кризових явищ у процесі діяльності банку зумовлює необхідність впровадження спеціалізованих заходів протидії їх розвитку та нейтралізації. Засобом такої протидії може стати антикризове управління банком на основі санації. Незалежно від стану банківської системи першочергова важливість під час санації банків належить здійсненню оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення ліквідності, підвищення якості кредитного портфеля і рівня банківської капіталізації. Ефективність санації банків прямо залежить від оперативності та своєчасності вжиття оздоровчих заходів, адже втрата банківської ліквідності швидко трансформується в кризу платоспроможності. У випадку неможливості оздоровлення неспроможного банку важливо оперативно та прозоро ініціювати ліквідацію останнього з метою попередження знецінення активів і підриву довіри до спроможності банківської системи.

Список використаних джерел:

1. Міщенко В.І. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків: [навч. посіб.] / В.І.Міщенко, А.В.Шаповалов, В.В.Салтинський, І.М.Вядрова. – К.: Знання, КОО, 2002. – 216 с.
2. Барановський О. Банківські кризи: сутність, фактори виникнення та особливості прояву / О.Барановський // Економіка України. – 2010. – № 2. – С.34 – 48.
3. Сомик А. Сучасний стан та напрями стимулювання розвитку банківського інвестиційного кредитування в Україні / А.Сомик, С.Жуйков // Вісник НБУ. – 2010. – № 7. – С.28 – 34.
4. Копилюк О.І. Шляхи реорганізації комерційних банків / О.І.Копилюк // Фінанси України. – 2003. – № 10. – С.142 – 145.
5. Іщенко О. Санація та реструктуризація банків: теоретичне розмежування дефініцій / О.Іщенко // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 8. – С.94 – 97.

Prutska O.O., D.E.N., associate Professor;
Navarchuk I.L., magistr,
Vinnytsya trade and economic institute
Kievan national trade and economic university

SANACIYA AS KEY INSTRUMENT OF ANTIKRIZOVOGO MANAGEMENT BANK

Grounded necessity of effective antykrizovogo management at a management a bank in modern crisis terms. Investigational method of sanacii as instumentu of antykrizovogo management problem komeriyynimi jars. The basic elements of structure of financial mechanism are exposed sanacii of banks, which organizational, functional, instituciynu and financial subsystems are selected among. It is well-proven that near-term attention during sanacii of banks must be spared realization of health measures, directed on proceeding in liquidity, upgrading credit brief-case and level of bank capitalization.

Keywords: antykrizoveupravlinnya, sanaciya, capitalization of banks, antykrizoviy management.

УДК 657.6

СТАН ТА СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Шевчук О.Д., к.е.н., доцент,
Павленко О.Ю., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

В статті розглянуто основні тенденції розвитку системи державного фінансового контролю в Україні, окреслено компетенцію державних контролюючих органів, зазначено історичні етапи розвитку фінансового контролю в нашій державі, а також особливості його проведення в інших розвинених країнах, досліджено результати контрольо-перевірочної роботи таких державних контролюючих органів, як Державна фінансова інспекція України та Рахункова палата України за останні роки їх функціонування, в тому числі структуру порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів держави, проаналізовано сучасні проблеми функціонування механізму вітчизняного державного контролю та запропоновано можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: Державний фінансовий контроль, контролюючі органи, Державна фінансова інспекція України, Рахункова палата України, контрольо-перевірочна робота.

Постановка проблеми. Державний фінансовий контроль є однією з основних функцій державного управління, завдяки якій забезпечуються оптимальні умови для функціонування фінансової системи. Ефективне управління державними фінансовими та матеріальними ресурсами можливе лише за наявності гнучкої системи державного фінансового контролю. Оптимально налагоджена система внутрішнього фінансового контролю в Україні є гарантією ефективного функціонування державних фінансів, а також забезпечення: збалансування місцевого та державного бюджетів, дотримання економічної безпеки держави і досягнення фінансової самодостатності регіонів, збільшення захищеності економічних і фінансових інтересів громадян і, як результат – можливість розквіту держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та організації системи державного фінансового контролю досліджувало багато науковців, серед яких: І.В. Басанцов, О.П. Кириленко, О.Д. Василик, Є.В. Калюга, М.П. Мельник, Л.А. Савченко, В.О. Шевчук, Ф.О. Ярошенко, С.І. Бобир, В.В. Бурцев, В.В. Сопко, Б.Ф. Усач, М.М. Головань, В.М. Федосов, Ф.Ф. Бутинець, М.Т. Білуха, В.С. Рудницький, І.К. Дрозд, В.А. Дерій та інші. Однак даний напрямок наукових досліджень потребує подальших розробок і вдосконалення.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати основні етапи становлення, сучасний стан та перспективи розвитку державного фінансового контролю в Україні, а також розглянути найважливіші завдання та результати діяльності міжнародної організації вищих контрольних органів.

Виклад основного матеріалу. Державний фінансовий контроль – комплекс цілеспрямованих заходів органів, їх підрозділів чи службових осіб, які здійснюють державний фінансовий контроль у межах повноважень, встановлених законодавством України, з метою упередження, виявлення та припинення фінансових правопорушень на підконтрольному об'єкті щодо його фінансово-господарської діяльності, а також забезпечення законності, фінансової дисципліни та ефективності формування і витрачання коштів, у тому числі бюджетних, та інших активів у процесі володіння, розпорядження, використання і відчуження державного майна, відшкодування збитків та встановлення міри відповідальності у разі порушення фінансового, у тому числі бюджетного, законодавства [1].

Історичний розвиток фінансового контролю в Україні здійснювався під впливом політичної та економічної систем на різних етапах становлення держави (табл. 1).

Основними законодавчо закріпленими органами вітчизняного державного фінансового контролю є Державна фінансова інспекція та Рахункова палата України.

ДФІ України здійснює контроль за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, цільовим використанням коштів державного і місцевих бюджетів, складанням бюджетної звітності, паспортів бюджетних програм та звітів про виконання кошторисів і інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету.

Рахункова Палата – постійно діючий вищий орган фінансового контролю, який утворений Верховною Радою України.

Конституція України закріпила конституційний статус Рахункової палати як органу, що діє від імені Верховної Ради України і здійснює контроль за використанням коштів Державного бюджету України [2].

Основними завданнями функціонування Рахункової палати України є:

1) організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням дохідної і видаткової частин Державного бюджету України, витрачанням бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів, за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням;

2) здійснення контролю за утворенням і покриттям внутрішнього та зовнішнього боргу України, визначення ефективності та доцільності видатків бюджетних коштів, валютних і фінансово-кредитних ресурсів;

3) контроль за фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і соціально-культурного розвитку, охорони довкілля, використання об'єктів права власності, які не підлягають приватизації.

**Основні етапи розвитку внутрішнього державного
фінансового контролю в Україні**

Етап	Період	Характеристика
За часів Російської імперії	1866-1919	Створення та функціонування Управління державного контролю при Міністерстві фінансів
За часів Директорії	1920-1935	Створено спеціальний апарат Державного контролера з надзвичайними правами і повноваженнями
За часів СРСР	1936-1956	Створено та закріплено базові принципи відомчого контролю, зокрема обов'язковості та періодичності. Фінансовий контроль в Україні здійснювало Контрольно - ревізійне управління Наркомату, пізніше – при Міністерстві фінансів УРСР
	1957-1990	Вдосконалення методів та принципів внутрішнього фінансового контролю, прийняття положення «Про заходи з поліпшення контрольно-ревізійної роботи в міністерствах, відомствах УРСР та інших органах правління»
За часів незалежної України	2003-2008	Створення Стратегії розвитку системи державного фінансового контролю, що здійснюється органами виконавчої влади та Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю, де закріплені основні напрями реформування внутрішнього державного фінансового контролю
	2009-дотепер	Головне контрольно-ревізійне управління реорганізовано у Державну фінансову інспекцію України. Запроваджено поділ на внутрішній аудит та контроль. Прийнято ряд нормативно-правових актів щодо наближення внутрішнього державного фінансового контролю в Україні до міжнародних стандартів

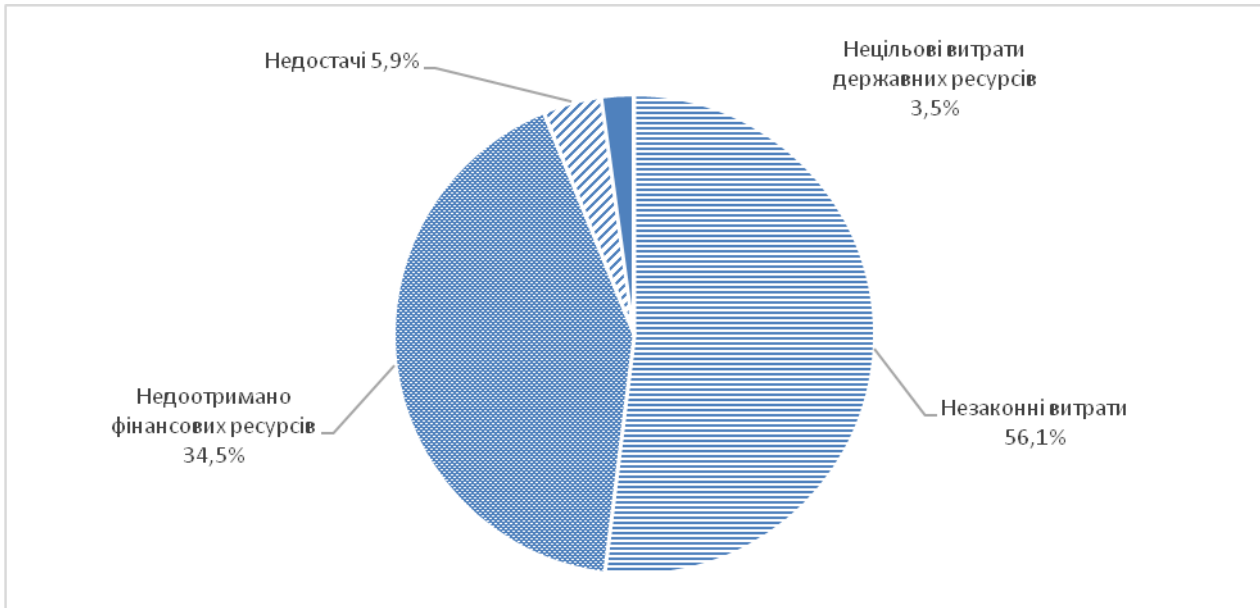
Відповідно до поставлених завдань Рахункова палата України виконує такі функції:

- 1) контролює виконання законів України та постанов, прийнятих Верховною Радою України;
- 2) контролює виконання Державного бюджету України за доходами і видатками щодо обслуговування внутрішнього і зовнішнього державного боргу;
- 3) контролює витрати коштів загальнодержавних цільових фондів і коштів позабюджетних фондів;
- 4) контролює діяльність Державного казначейства України з питань ефективного управління коштами державного бюджету та інші [3].

Розглянемо структуру порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, виявлених органами Держфінінспекції України за 2013-2014 роки (рис. 1-2).

Як бачимо, найбільшу питому вагу в структурі порушень, виявлених органами Держфінінспекції України за 2013-2014 роки займають незаконні витрати (більше 50 %).

Проаналізувавши основні результати контрольно-перевірочної роботи по Вінницькій області за 2013 рік, слід відзначити такі показники:

* побудовано на основі даних [4]

Рис. 1. Структура порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, виявлених органами Держфінінспекції України за 2013 рік, %

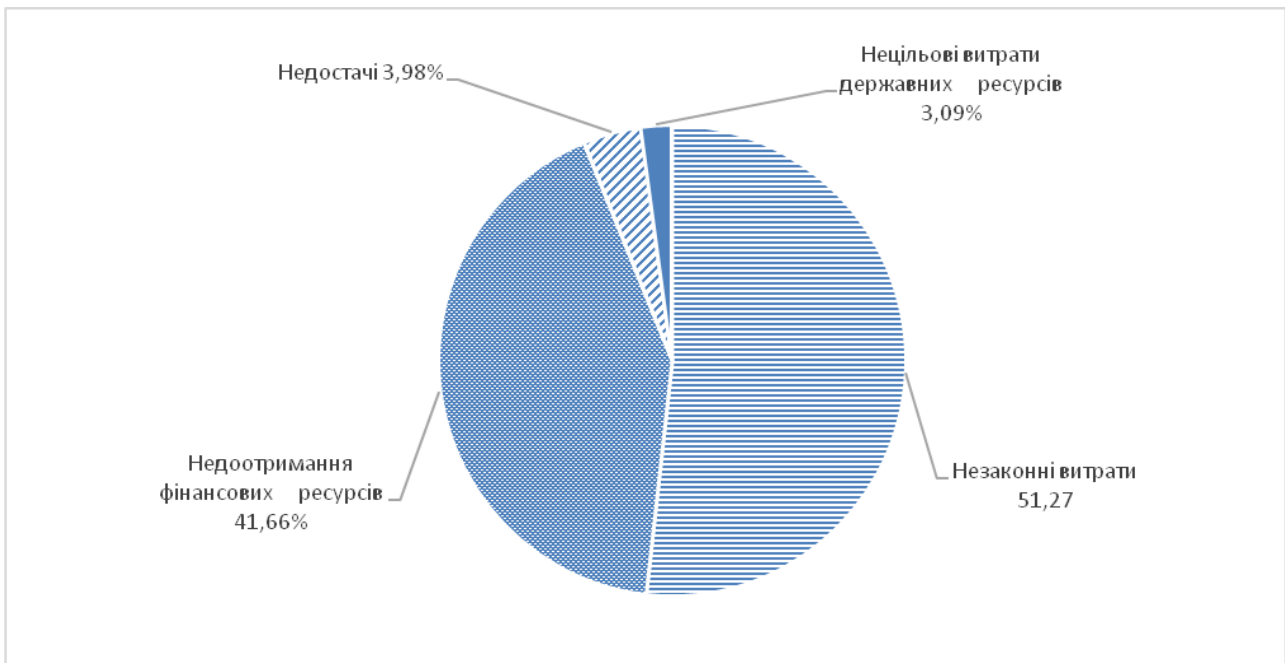

Рис. 2. Структура порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, виявлених органами Держфінінспекції України за 2014 рік, %

- недоотримано фінансових ресурсів: виявлено – 3 202,83 тис. грн., усунуто – 1 658,69 тис. грн.
- незаконні витрати ресурсів: виявлено – 16 860,50 тис. грн., усунуто – 13 074,78 тис. грн.

- нецільові витрати ресурсів: виявлено – 801,02 тис. грн., усунуто – 801,02 тис. грн.
- недостачі ресурсів: виявлено – 75545,40 тис. грн., усунуто – 53680,01 тис. грн.

Важливим питанням є вивчення особливостей функціонування органів державного фінансового контролю в інших зарубіжних країнах з розвинутою економікою. Класичним прикладом щодо організації механізму державного управління і контролю в президентській республіці є Сполучені Штати Америки. Незважаючи на те, що законослухняність у США піднесена до рівня культу, крім казначейства, державний контроль у галузі фінансів тут здійснюють також Головне контрольно-фінансове управління (ГКФУ) Конгресу, Адміністративне бюджетне управління (АБУ) при Президентові США, Управління з добору і розстановки кадрів, Президентська рада у справах боротьби з фінансовими зловживаннями в державних установах ("Рада честі та ефективності"), інспектори Федеральної резервної системи, служба внутрішніх доходів (податкова служба) та ін. До функцій ГКФУ, зокрема, входить проведення перевірок дотримання процедури укладання і виконання державних контрактів, встановлення оцінки і складання оглядів про виконання федеральних програм, проведення спеціальних обстежень та перевірок обґрунтованості цін на продукцію тощо. Контролю підлягають урядові агентства, установи і підприємства сфери оборони, енергетики, сільського господарства, охорони здоров'я, житлового будівництва та ін. з питань державних фінансів, податків, бухгалтерського обліку. Перевіряють законність, доцільність та ефективність здійснених витрат [5].

Органами державного фінансового контролю у Франції є Генеральна інспекція фінансів і Генеральна інспекція адміністрації, у Литві державний контроль очолює Генеральний аудитор, який має двох заступників, а у Великій Британії функції Державного фінансового контролю виконує Національна ревізійна рада. Отже, вважаємо, що активна участь міжнародних партнерів у гармонізації механізму вітчизняних контрольних процедур, на нашу думку, сприятиме підвищенню рівня відповідності внутрішнього державного фінансового контролю в Україні стандартам європейських країн.

Позитивним є той факт, що спроби реформування державного сектору економіки, в тому числі методики контрольного процесу, з врахуванням досвіду європейських розвинутих країн та вітчизняних особливостей впроваджуються в практику.

Висновки. Проаналізувавши сучасний стан та основні тенденції контрольно-перевірочної роботи державних виконавчих органів влади, слід виділити наступні недоліки державного фінансового контролю: 1) Відсутній належний контроль за доходами Державного та місцевих бюджетів; 2) Недостатнє законодавче забезпечення формування в державі цілісної системи фінансового контролю; 3) Відсутній державний аудит підприємницької діяльності, про необхідність здійснення якого свідчать сучасні статистичні дані. 4) Невизначеність механізму впливу державного контролю на управління фінансовими ресурсами на регіональному рівні; 5) Відсутня достатня кількість кваліфікованих кадрів в контролюючих органах на регіональному рівні.

Отже, для удосконалення існуючого механізму ефективного державного фінансового контролю можна зазначити такі пропозиції: Прийняття законів, які б чітко розмежовували діяльність органів державного фінансового контролю; Виконання заходів, направлених на оптимізацію процедур контролю надходжень до бюджетів усіх рівнів; Впровадження міжнародних ревізійних стандартів у практику державного фінансового контролю в Україні, адаптованих під вітчизняні умови; Налагодження взаємодії в роботі правоохоронних органів з органами державного фінансового контролю під час відшкодування порушниками завданих державі збитків; Підвищення ефективності обслуговування бюджетів органами казначейства; Посилити

відповідальність керівників на всіх рівнях управління та чітко встановити її межі в законодавстві; Запровадити оцінку ризиків при проведенні державних аудитів і фінансового управління та прозорий механізм планування проведення контрольних заходів; Розробити єдину форму та порядок звітності у сфері державного фінансового контролю та аудиту для місцевих органів виконавчої влади; Звіт про стан фінансово-бюджетної дисципліни на місцевому рівні включити до звіту про виконання відповідного бюджету.

Отже, державний фінансовий контроль є невід'ємним складовим елементом державного управління. На даний час система державного фінансового контролю в Україні підлягає кардинальному реформуванню, однак ще залишається багато не вирішених теоретичних та практичних питань щодо функціонування ефективного механізму управління державними фінансами.

Список використаних джерел:

1. Державний фінансовий контроль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/>
2. Офіційний сайт Рахункової палати України. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/index>
3. Бюджетна система: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / Чала Н.Д., Лазоренко Л.В. – К., – 2010. – 223 с.
4. Звіт Державної фінансової інспекції за 2013-2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/102253>;
5. Дікань Л.В. Міжнародний досвід здійснення фінансово-господарського контролю / Л.В. Дікань // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com>.

***Shevchuk O.D.**, C.E.N., associate Professor;
Pavlenko O.U., student,
Vinnytsia National Agrarian University*

CURRENT SITUATION AND DEVELOPMENT OF STATE FINANCIAL CONTROL

The article reviews the main trends of development of state financial control in Ukraine, outlined competence of state regulatory authorities, stated historical stages of financial control in our country, and especially its holding in other developed countries, studied the results of supervisory review of these state regulatory bodies, as the State Financial Inspection of Ukraine and the Accounting Chamber of Ukraine in the last years of their operation, including the structure of the violations that led to the loss of financial and material resources of the state, analyzes the current problems of operation national state control mechanism and propose possible solutions.

Keywords: *State Financial Control, regulatory authorities and Revision Office of Ukraine, the Accounting Chamber of Ukraine, supervisory review work, financial irregularities.*

МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЗАСОБАМИ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ

*Січко Т.В., к.т.н., доцент,
Поважук Д.О., студент,
Вінницький національний аграрний університет*

В статті розглянуто основні процеси бізнес-моделювання засобами системного аналізу. Зосереджено увагу на потужному інструменті моделювання AllFusion Process Modeler 7, який дозволяє осмислювати бізнес-процеси та оцінку впливу тих чи інших подій, також описує взаємодію процесів і потоків інформації на підприємстві. За допомогою AllFusion Process Modeler 7 користувач може зробити свою роботу більш продуктивною. AllFusion Process Modeler 7 автоматизує рішення багатьох допоміжних завдань, які зазвичай пов'язані з побудовою моделі процесу, і забезпечує логічну строгість, необхідну для досягнення коректних і узгоджених результатів. AllFusion Process Modeler 7 відстежує зв'язки в діаграмах, зберігаючи їх цілісність при внесенні змін в модель. Крім цього, AllFusion Process Modeler 7 підтримує задані користувачем властивості, що дозволяє вносити відповідну інформацію.

Ключові слова: *бізнес-процес, моделювання, програмний продукт, управління, декомпозиція, потоки даних, потоки робіт.*

Постановка проблеми. Серед основних причин, що спонукають підприємства автоматизувати бізнес-процеси, виділяють наступні: необхідність зниження витрат або тривалості виробничого циклу; вимоги, що пред'являються споживачами і державою; впровадження програм управління якістю; злиття компаній; внутрішньо організаційні протиріччя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які займалися дослідження цього питання можна виділити – М. Хаммера, Д. Чампі, С. Гуха, М. Робсона, Д. Харінгтона, Д. Шорта, В. Бабушкіна, А. Боцулу, С. Белова, В. Гончарука, В. Горбунова, С. Колеснікова, Ю. Огурцова, Е. Попова, Е. Уткіна, О. Черемних, О. Віноградову та інших. Нажаль, питання оптимізованого моделювання бізнес-процесів залишається відкритим.

Метою статті є розгляд питання моделювання бізнес-процесів засобами системного аналізу на прикладі підприємства, що надає послуги в сфері технічного обслуговування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бізнес-процес являє собою сукупність бізнес-операцій, певну кількість внутрішніх видів діяльності, що починаються з одного або більше входів і закінчуються створенням продукції, необхідної клієнту (клієнт – не обов'язково зовнішній відносно підприємства споживач, це може бути підрозділ організації або конкретний працівник).

Моделювання бізнес-процесів дозволяє проаналізувати не тільки, як працює підприємство в цілому, як воно взаємодіє із зовнішніми організаціями, замовниками і постачальниками, але і як організована діяльність на кожному окремо взятому робочому місці [3].

Провідну роль у раціональній організації бізнес-процесів грають продукти Computer Associates (CA – американська корпорація, розробник програмного забезпечення) одним із яких є AllFusion Process Modeler 7 – потужний і найбільш передовий інструмент візуального моделювання бізнес-процесів [1].

AllFusion Process Modeler 7 – це універсальне середовище бізнес-моделювання, яке допомагає здійснити візуалізацію та аналіз бізнес-процесів, а також провести їх удосконалення. За допомогою моделей AllFusion Process Modeler 7 можна створити структуру, яка дозволить краще зрозуміти існуючі бізнес-процеси і визначити, як ці процеси взаємодіють з потоками даних на підприємстві, яка будується на основі трьох стандартних методологій: IDEF0 (функціональне моделювання), DFD (моделювання потоків даних) і IDEF3 (моделювання потоків робіт). Ці методології по-своєму унікальні. Кожна з них може бути виконана окремо за допомогою AllFusion Process Modeler 7, але їх сукупність укладена в модель дає аналітику повну картину предметної області клієнта.

Моделювання бізнес-процесів (використання стандарту IDEF0) дозволяє виконувати систематичний аналіз діяльності підприємства, фокусуючи увагу на стандартних, щоденних функціях і засобах управління, які підтримують ці функції [2].

Ключовими поняттями у побудові моделей бізнес-процесів є входи, виходи, механізми, управління, функціональні блоки, інтерфейсні дуги та декомпозиція.

На рис. 1. зображено контекстну діаграму структурно-функціональної моделі діяльності підприємства пов'язаної з наданням послуг в сфері технічного обслуговування комп'ютерної оргтехніки.

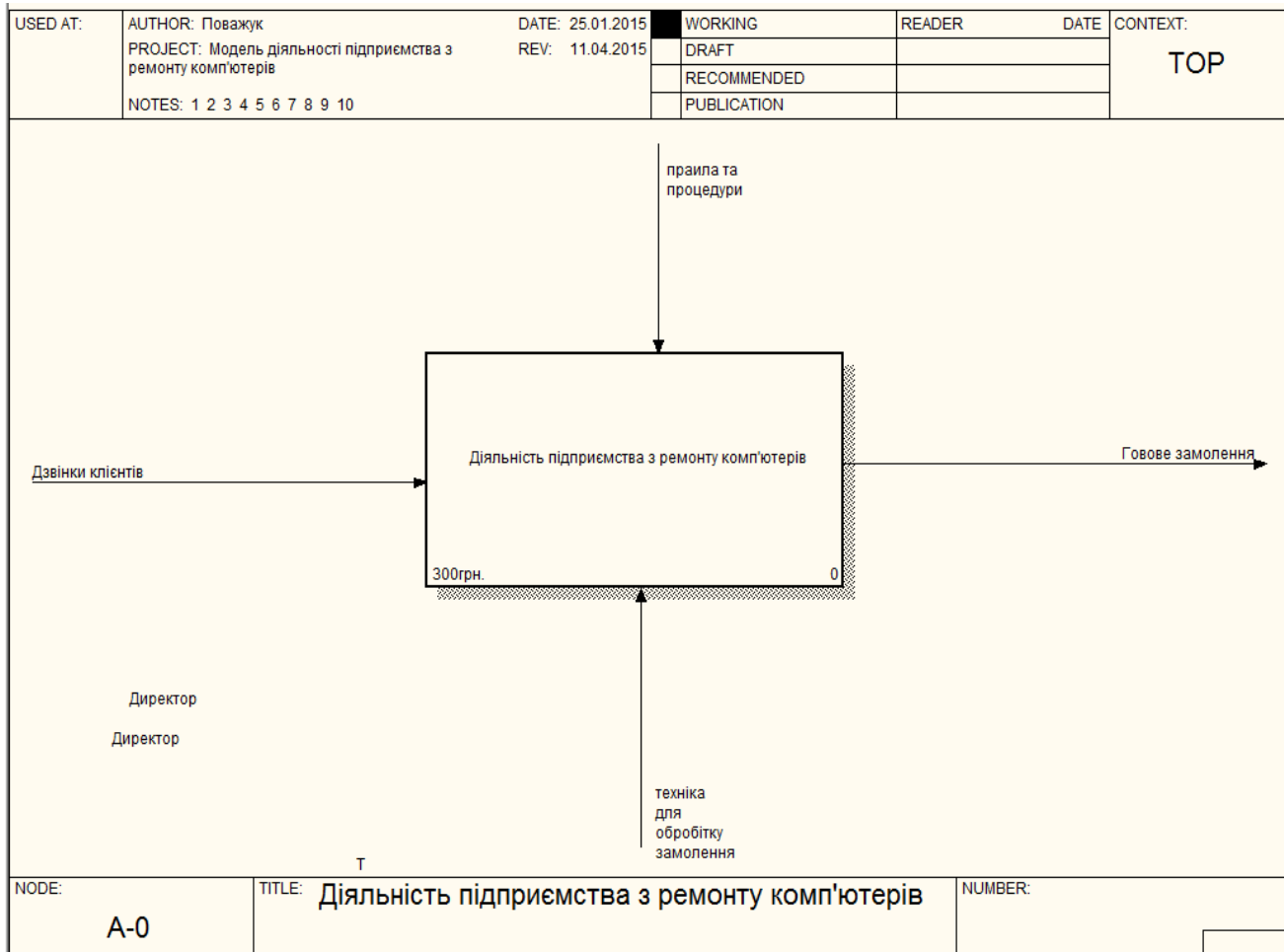

Рис. 1. Контекстна діаграма діяльності підприємства з ремонту комп'ютерів

На даній діаграмі у якості входу у даний бізнес-процес представлена дзвінок від клієнта. На виході бізнес-процесу представляється готове замовлення.

Декомпозиція даної контекстної діаграми наведена на рис. 2 та включає у себе послідовність трьох функціональних блоків, а саме: обробка дзвінка від клієнта, обробка замовлення, а також виконання замовлення.

Блок «Обробка замовлення» декомповано на три складові, що відображають алгоритм проведення даного процесу. У процесі обробки отриманого замовлення від клієнта пропонується спершу підготувати прилади для виконання замовлення, потім встановити необхідні деталі і вже потім перевірити прилад на справність. У результаті реалізації даної послідовності отримуємо готове замовлення.

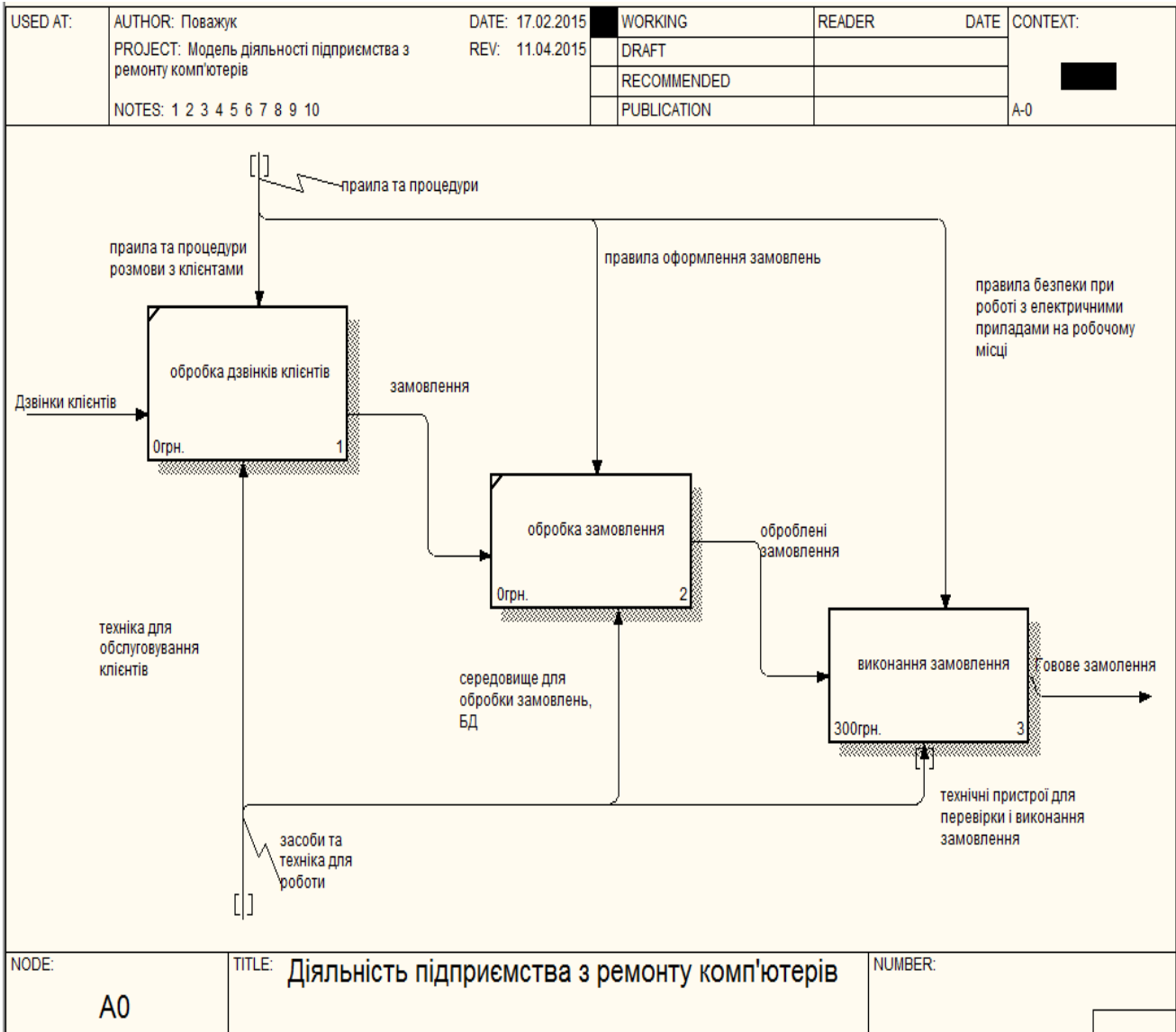

Рис. 2. Декомпозиція контекстної діаграми

Наступний етап ремонту комп'ютерів представлений на рис. 3 у вигляді декомпозиції функціонального блоку «Обробка замовлення».

AllFusion Process Modeler 7 надає аналітові два інструменти для оцінки моделі - вартісний аналіз, заснований на роботах (Activity Based Costing, ABC), і властивості, обумовлені користувачем (User Defined Properties, UDP).

Вартісний аналіз являє собою угоду про облік, використовуваний для збору витрат, пов'язаних з роботами, з метою визначити загальну вартість процесу. Вартісний аналіз заснований на моделі робіт, тому що кількісна оцінка неможлива без детального розуміння функціональності підприємства. Зазвичай ABC застосовується для того, щоб зрозуміти походження вихідних витрат і полегшити вибір потрібної моделі робіт при реорганізації діяльності підприємства (Business Process Reengineering). За допомогою вартісного аналізу можна вирішити такі задачі, як визначення дійсної вартості виробництва продукту, визначення дійсної вартості підтримки клієнта, ідентифікація робіт, які коштують найбільше (ті, які повинні бути поліпшені в першу чергу), забезпечення менеджерів фінансовою мірою пропонувані змін т.д. [4].

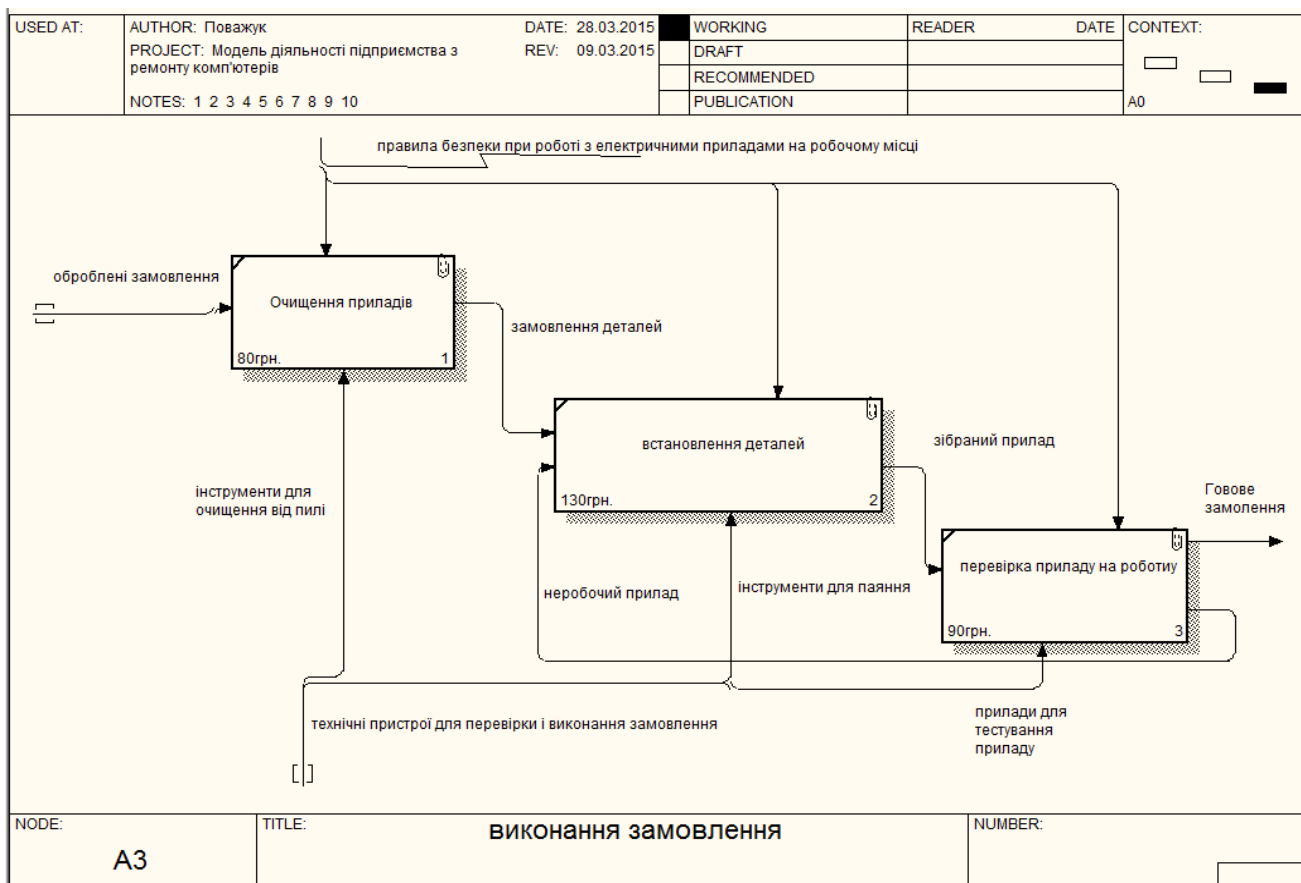

Рис. 3. Декомпозиція функціонального блоку «Обробка замовлення»

Результати вартісного аналізу наочно представляються на спеціальному звіті AllFusion Process Modeler 7 – Activity Cost Report (табл. 1).

Звіт дозволяє документувати ім'я, номер, визначення й вартість робіт, як сумарну, так і окремо по центрах витрат. Результати відображаються й безпосередньо на діаграмах. У лівому нижньому куті прямокутника роботи може показуватися або вартість (за замовчуванням), або тривалість, або частота проведення роботи [4].

Activity Cost Report – звіт AllFusion Process Modeler 7

Activity Number	Activity Name	Activity Cost (\$ U.S.)	Cost Center	Cost Center Cost (\$ U.S.)
3	Виконання замовлення	300.00	Компоненти	80.00
			Робоча сила	120.00
			Управління	100.00
31	Очищення приладів	80.00	Компоненти	10.00
			Робоча сила	40.00
			Управління	30.00
32	Встановлення деталей	130.00	Компоненти	50.00
			Робоча сила	40.00
			Управління	40.00
33	Перевірка приладу на роботу	90.00	Компоненти	20.00
			Робоча сила	40.00
			Управління	30.00

Розроблена модель має високий ступінь універсальності, є простою у використанні та забезпечує ефективну побудову діяльності підприємства з ремонту комп'ютерів. Аналітичний інструментарій інформаційної технології «AllFusion Process Modeler 7» забезпечує більш ефективний пошук і своєчасне виправлення ергономічних недоліків робочих алгоритмів професійної діяльності окремих частин виробничого процесу ще на етапі оброблення замовлення. Методичний підхід на базі інформаційної технології «AllFusion Process Modeler 7» є перспективним аналітичним методом для науково обґрунтованої оптимізації алгоритмів роботи підприємства. Кому потрібен AllFusion Process Modeler 7: всім підприємствам, що бажають домогтися оптимальності та ефективності власного бізнесу або бізнесу замовників. Керівникам проектів, бізнес-аналітикам, системним аналітикам, керівникам, маркетологам, консультантам, менеджерам з якості та ін.

Список використаних джерел:

1. AllFusion Process Modeler – провідний інструмент візуального моделювання бізнес-процесів [Електронний ресурс] / EASYCODE. Програмування – легко про складне. – Режим доступу: <http://easy-code.com.ua>.

2. Горбунов В. В. Информационные технологии, как эргономический метод обеспечения летной безопасности/ В. В. Горбунов// Тезиси доповідей на 4-й Міжнародн. науково-практичн. конференц. «Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах». – К.: НАУ, 14-15 квітня 2009. – С. 22-24.

3. Інформаційна технологія «Врwin» – програмний засіб ергономічної оптимізації алгоритмів роботи льотного екіпажу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://icit.nau.edu.ua/files/sbt/13/11.pdf>.

4. Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт з дисципліни «Системний аналіз»/ Січко Т.В.

5. Програма комп'ютерного моделювання BPwin (AllFusion Process Modeler) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bourabai.kz/cm/bpwin.html>.

6. Харрингтон Д. Оптимизация бизнес-процессов: документирование, анализ, управление, оптимизация. – СПб.: АЗБУКА БМикро. – 2002. – 314 с.

Sichko T.V., C.E.S., associate Professor,
Povazhyk D.O., student
Vinnytsia National Agrarian University

MODELING BUSINESS PROCESSES MEANS OF SYSTEM ANALYSIS

In the article the basic processes of business modeling tools of systems analysis. The emphasis on a powerful modeling tool AllFusion Process Modeler 7, which interpret business processes and assessment of the impact of certain events, also describes the interaction of processes and information flows in the company. Using AllFusion Process Modeler 7 users can make their work more productive. AllFusion Process Modeler 7 solution automates many auxiliary tasks usually associated with building process models, and provides logical rigor necessary to achieve correct and coherent results. AllFusion Process Modeler 7 tracks links in the charts, while maintaining their integrity when changes are made to the model. In addition, AllFusion Process Modeler 7 supports user-defined properties that allows you to make relevant information.

Keywords: business process modeling, software, management, decomposition, data flows.

УДК: 338.516.22:631.11

ОЦІНКА ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РИНКУ

Материнська О.А., к.е.н., асистент кафедри,
Потапова І. В., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

У статті розглянуто теоретичні аспекти формування та регулювання цін у ринкових умовах господарювання на продукцію сільського господарства. Визначено проблеми цінової політики, що склалися на ринку продукції АПК в сучасних умовах господарювання. За результатами дослідження окреслено проблему диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Виявлено

недоліки механізму державного цінового регулювання, зокрема неузгодженість окремих його ланок. Досліджено вплив державного втручання на ефективність функціонування галузі та цінову ситуацію, що склалася на сучасному ринку. Надано низку пропозицій, щодо оптимальних шляхів ціноутворення в галузі сільського господарства та обґрунтовано пропозиції підвищення дієвості державних цінових регуляторів в галузі АПК України: удосконалення законодавчо-нормативних положень з питань цінової політики держави, забезпечення системності цього процесу.

Ключові слова: ціна, цінова політика, ціноутворення, індекс споживчих ціни, диспаритет цін, сільське господарство.

Постановка проблеми. На етапі становлення економічної незалежності України і переходу до ринкових методів господарювання необхідно піднести на рівень загальнонаціональної мети розбудову інституту ціноутворення. Одним з ключових ринкових інструментів, що справляють вплив на процеси виробництва, обміну та споживання, є ціна.

Формування ціни на конкретний товар є важливою складовою товарної політики підприємства. Від ефективної розробки та управління ціною політикою підприємства залежить рівень цін на товари, що в кінцевому підсумку значно впливає на кінцеві фінансові результати і ринкове положення не тільки підприємства, а й на формування національного доходу на рівні держави взагалі. Відповідно, ціна має бути встановлена на такому рівні, щоб забезпечити отримання певного рівня прибутку підприємству, що дозволить йому зайняти певне місце лідера серед конкурентів.

Сьогодні цінова ситуація на ринку сільськогосподарської продукції є несприятливою для розвитку галузі через невідповідність цін - зависокі ціни для споживачів і занадто низькі для товаровиробників. Сучасний їх рівень не забезпечує доступності виробленої продукції для більшості споживачів, не сприяє розширеному відтворенню виробництва та зміцненню сільськогосподарських підприємств і в результаті не забезпечує відшкодування витрат по переважній більшості продукції сільського господарства. Тому в умовах ринкової економіки особливу увагу, в умовах загострення конкурентної боротьби, слід звернути на стан цінової політики, що склалася на ринку сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ціноутворення на світовому ринку займають чільне місце в дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених і практиків. Розкриття актуальності стану ціноутворення на сільськогосподарську продукцію можна простежити у роботах таких відомих авторів, як: І. В. Багорова, В. Є. Власюк, О. О. Гетьман, С. В. Дем'яненко [1, с. 100] А. О. Длігач, Л. Ш. Лозовський, В. А. Новиков, Ю. А. Райзберг, Н. І. Редіна, Ф. Сандерс [2, с. 218]. Проте, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць з цього питання, означена проблема не втрачає актуальності.

Формулювання цілей статті. Метою цієї публікації є розкриття сутності цінової політики та проведення аналізу цінової ситуації, що склалася у сільському господарстві, виокремлення позитивних та негативних тенденцій, що відбуваються в галузі, та визначення можливостей стабілізації цінової ситуації.

Виклад основного матеріалу. Результати сільськогосподарської діяльності, як і будь-якої іншої галузі економіки, залежать передусім від ціни реалізації кінцевої продукції. Ціна реалізації є визначальним фактором, що впливає на рентабельність сільськогосподарського виробництва. Чи не кожен аграрій переймається одним і тим же питанням – які цінові прогнози варто очікувати на

аграрних ринках та які аспекти слід урахувати при прогнозуванні ринкових тенденцій?

Основними причинами підвищення значення цінової політики в умовах ринку є зниження купівельної спроможності населення, іноземна конкуренція, диференціація багатьох ринків на сегменти, дерегулювання цін та подвійна роль цінової політики в умовах ринку [2, с. 219].

Для забезпечення ефективності цінової політики аграрних підприємств важливе значення має врахування всіх ціноутворюючих факторів, які можна згрупувати в дві групи:

1) ті, що діють з боку пропозиції (особливості виробництва продукції, рівень конкуренції, ступінь монополізації ринку, наявність товарів-субститутів);

2) ті, що діють з боку попиту (особливості споживання продукції, обсяг і структура попиту, еластичність попиту, місткість ринку, лояльність споживачів тощо) [1, с. 103].

Цінову політику підприємства слід розглядати як складову загальної стратегії його розвитку, яка може бути ідентифікована як комплекс заходів, спрямованих на максимізацію прибутку, розширення ринків збуту продукції, забезпечення розширеного відтворення та досягнення соціального ефекту (задоволення потреб споживачів в контексті співвідношення ціна – якість, стимулювання власного персоналу ціновими знижками на продукцію тощо).

Незважаючи на те, що сільське господарство офіційно оголошено одним із пріоритетів національної економіки, весь цей час воно фактично залишалось другорядною галуззю, відношення до якої в різний час було неоднаковим. Окрім цього, товаровиробники не могли мати впевненості у своїх перспективах, оскільки ціни не визначалися завчасно і набагато вперед.

Необхідність державного впливу на формування цін на аграрну продукцію зумовлює на їхнім низьким рівнем, значними коливаннями за рахунок сезонності, низькою еластичністю попиту і відсутністю паритету цін на аграрну і промислову продукцію [3, с. 132]. Тому у всіх країнах з ринковою економікою держава свідомо впливає на ціни.

Закон України «Про ціни та ціноутворення» [4] визначає в Україні існування вільних цін та державних регульованих цін, що упроваджуються через встановлення державних фіксованих цін, граничних цін; граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько – збутової надбавки (постачальницької винагороди); граничних нормативів рентабельності; розміру постачальницької винагороди; розміру доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів).

Слід сказати, що внутрішні закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію хоча і мають тенденцію до зростання, але ще відстають від цін світового рівня. Приблизно така ж ситуація спостерігається і з відставанням споживчих цін. Необхідність підвищення реалізаційних і роздрібних цін потребує адекватного зростання заробітної плати сільськогосподарських товаровиробників і інших категорій робітників для того, щоб населення в змозі було придбати необхідний асортимент продукції.

Всі економічно розвинуті країни мають високі ціни (порівняно з Україною) [2, с. 219], але в структурі сукупних витрат на харчування складають меншу частину всіх витрат (в США – 11%), тоді як в Україні навпаки (60-80%), основні витрати зараз приходяться на споживання. Їх питома вага в доходах населення за останній час швидко зростає. Низькі реалізаційні ціни, що не відповідають витратам на виробництво – це позбавлення сільськогосподарського товаровиробника можливості вести розширене відтворення за рахунок власних доходів, зменшення виробничого потенціалу, нездатність нагромадження капіталу, відсутність налагодженої нормальної системи мотивації праці і виробництва. Підтримка низьких цін на вітчизняне продовольство викликана чималими глибинними протиріччями.

Те що, закупівельні та реалізаційні ціни на сільськогосподарську продукцію в країні повинні збільшуватися, наочно демонструє незмінно стрімке зростання витрат виробництва, викликане майже безперервним підвищенням вартості промислових ресурсів, які надходять у сільське господарство для забезпечення агропромислового виробництва, зокрема це зростання вартості енергоносіїв, посадкового матеріалу, кормів і послуг для аграрних формувань [5, с. 1].

Про явну недосконалість системи і механізму ціноутворення на сільськогосподарську продукції за останні 5 років наочно говорить нееквівалентність міжгалузевого товарообміну між сільським господарством і промисловістю, яка має більш швидкі темпи росту реалізаційних цін. Тобто триває процес вилучення доходу, створеного в сільському господарстві, на користь галузей економіки, що виробляють для нього матеріально-технічні ресурси, а також на користь галузей АПК, що переробляють і реалізують сільськогосподарську продукцію та товари виготовлені з неї.

Однією з характерних особливостей функціонування аграрного сектора економіки України є диспаритет цін, наслідками якого є низький рівень прибутковості і рентабельності виробництва [3, с. 132]. Особливістю аграрного диспаритету цін є так званий «ефект ножиць», що має своє вираження у закупівлі матеріально-технічних ресурсів та інших засобів виробництва за надзвичайно високими цінами та продажу сільськогосподарської продукції за надзвичайно низькими, що викликає поглиблення нестабільності в економіці.

Стан цінового паритету відбиває співвідношення індексів цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію промисловості, що використовується для її виробництва (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка індексів реалізаційних цін на аграрну та промислову продукцію [6]

Оцінка стану фактичного ціноутворення в системі сільського господарства України свідчить, що ціни на конкретні види сільськогосподарської продукції характеризуються нестійкістю за роками, хоча мають тенденцію до зростання (у розрахунку на одиницю продукції). Нестійкість цін

за роками на одні й ті ж товари говорить про нестабільність і невизначеність економічної політики в цілому по відношенню до сільського господарства. Значний дисонанс у цінових показниках був наявний у 2010 р. (перевищення індексу цін на промислову продукцію становило 28,9%), що було пов'язане, передусім, із загальним кризовим станом у країні та гіперінфляцією. Втім, сучасний стан міжгалузевих відносин (за даними 2015р.) також засвідчує наявність диспаритету, зокрема він зумовлений надзвичайно швидкими темпами інфляції та нерегульованим курсом валют, та військовими діями в країні [6].

Враховуючи реальну інфляційну ситуацію, в Україні доцільно розробити і прийняти спеціальний закон, що забезпечив би систему гарантій дотримання цінового паритету для аграрного сектора національної економіки [3, с. 133].

До особливостей процесу ціноутворення в галузі аграрного виробництва можна віднести і сезонність цінового коливання.

Проблемами ціноутворення в сучасних умовах АПК є:

- зростання земельної ренти;
- зростання попиту на ділянки для несільськогосподарського призначення (для забудови);
- зростання попиту на ділянки у районах, де знайдені корисні копалини;
- проблема паритету (співвідношення) цін на продукцію сільського господарства та цін на засоби виробництва (трактори, комбайни, мінеральні добрива тощо), які виробляються для сільського господарства тощо [5, с. 1].

Для вдосконалення механізму ціноутворення в АПК можна використовувати два шляхи [1, с. 107]: 1. Передбачає використання адміністративних (прямих) методів державного регулювання; 2. Передбачає використання економічних (непрямих) важелів, які більшою мірою відповідають ринковій економіці.

Незважаючи на важливість державного регулювання, ініціатива у вирішенні проблем агропромислового комплексу повинна знаходитися в руках сільських товаровиробників [3, с. 133]. Одним з внутрішніх резервів самого аграрного виробництва є інтенсифікація виробництва та ведення розширеного відтворення сільського господарства в умовах, коли екстенсивний тип відтворення вітчизняного аграрного виробництва не дозволяє товаровиробникам знижувати собівартість сільськогосподарської продукції, ціна залишається єдиним джерелом підвищення рівня прибутковості та конкурентоспроможності продукції сільського господарства.

В результаті проведеного дослідження можна запропонувати ряд перспективних напрямків підвищення ефективності ціноутворення на продукцію агропромислового комплексу України, зокрема: - дотування сільськогосподарської продукції; - застосування цільових (еквівалентних, паритетних) цін, які покликані відшкодувати товаровиробнику його матеріальні витрати (нормативні), витрати праці на середньому рівні в країні і забезпечити прибуток; - механізми ціноутворення на продукцію сільського господарства слід формувати відносно найгірших умов виробництва. Інакше кажучи, сільськогосподарські підприємства, які володіють відносно найгіршими природними і економічними умовами господарювання, повинні мати можливість вести нормальну виробничу діяльність за рахунок власних джерел, сформованих від реалізації продукції, тощо.

Висновки. Отже, на сучасному етапі розвитку цінової політики необхідно удосконалити, стабілізувати і продовжувати здійснювати економічне регулювання цін на продукцію сільського господарства та підтримку рентабельності діяльності аграрних товаровиробників. Водночас,

враховуючи дану ситуацію в аграрному виробництві, не можливо повністю відмовитися від адміністративних методів регулювання процесу ціноутворення, в деяких випадках це навіть є більш доцільно.

Дію цінового механізму необхідно узгодити з інтересами сільськогосподарських товаровиробників. Таким чином, ключовими проблемами стану цінової політики в галузі сільського господарства України є:

- диспаритет цін на аграрну та промислову продукцію;
- наявність неефективних каналів реалізації продукції;
- відсутність необхідного рівня державної підтримки сільському господарству, яка повинна здійснюватися за напрямками, що не суперечать вимогам СОТ.

З боку держави слід зробити кілька конкретних кроків щодо стабілізації цінової ситуації та недопущення необґрунтованого зниження закупівельних цін. Оптимізація механізму державного регулювання процесу ціноутворення сприятиме збільшенню обсягів виробництва, підвищенню конкуренто-спроможності національної продукції, стабілізації фінансового стану аграрних господарств і забезпеченню продовольчої безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Сус Л.В. Перспективи стабілізації цінової ситуації в галузі тваринництва / Л. В. Сус // Вісник аграрної науки Причорномор'я Випуск. – 2014. - № 1(77). – С. 100 – 108.
2. Москаленко В. А. Практика формування цінової політики в різних галузях народного господарства / В. А. Москаленко, Г. Б. Вовк // Проблеми та перспективи регулювання міжнародних економічних відносин. – 2014. - №1. - С. 217 - 222.
3. Бондаревська К. В. Проблема цінового диспаритету та шляхи її вирішення в галузі АПК // Бізнес Інформ. – 2014. – №8. – С. 129–133.
4. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
5. Ціноутворення на аграрному ринку. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com /36_PWMN_2010/Economics/76604.doc.htm
6. Індеси реалізаційних цін сільськогосподарських та промислових виробників. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Materinska O. A., *Candidate of economic Sciences, assistant,*
Potapova I. V., *student*
Vinnytsia National Agrarian University

ASSESSMENT OF PRICE POLICY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CURRENT MARKET CONDITIONS

The purpose of this publication is the disclosure of pricing and price analysis of the situation in agriculture, separation of positive and negative trends occurring in the industry, and identify opportunities stabilize the price situation.

Pricing policy of the enterprise should be considered as part of the overall development strategy, which can be identified as measures aimed at maximizing profits, expanding markets for products, providing expanded reproduction and achieve social impact.

Assessment of the actual pricing system of agriculture Ukraine shows that prices of specific agricultural products are characterized by instability for years, but have tended to increase (per unit).

At the present stage of development of pricing policies should be improved, and continue to stabilize the economic regulation of prices for agricultural products and support profitability of agricultural producers. However, it's impossible to give up administrative regulatory pricing process, in some cases it is even more appropriate.

The effect of the price mechanism should align with the interests of agricultural producers. Thus, the key problems of the state of pricing in the agricultural sector of Ukraine:

- Disparity in prices for agricultural and industrial products;*
- Inefficient sales channels;*
- Lack the necessary level of government support to agriculture.*

The state should make some concrete steps to stabilize the price situation and prevent unjustified reduction in purchase price. Optimization of state regulation of the pricing process will increase production volumes, increase competitiveness of the national production, stabilize the financial condition of agricultural farms and ensuring food security of Ukraine.

Key words: *price, pricing, pricing, consumer price index, the price disparity, agriculture.*

УДК 336.02:339

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ

Руда О.Л., к.е.н., доцент,
Рожицька А.Є., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

У статі висвітлено доцільність використання податків і зборів. Проведено аналіз питомої ваги місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів. Досліджується сплата місцевих податків і зборів в межах граничних розмірів ставок, установлених законодавством України. Також розглядається процес реформування місцевого оподаткування в контексті прийнятого Податкового кодексу України. Суб'єкти господарювання беруть участь у формуванні фінансових ресурсів місцевих органів влади, сплачуючи місцеві податки і збори. Це має важливе значення для розвитку місцевої інфраструктури, яка забезпечує реалізацію соціальної та економічної політики. Особливістю місцевих податків і зборів є те, що їх встановлює орган місцевого самоврядування відповідно до переліку і в межах установлених Декретом граничних розмірів ставок. Місцеві податки і збори перераховують до бюджетів місцевого самоврядування в порядку і в терміни, визначені відповідними радами, які їх встановлюють.

Ключеві слова: *податок, збір, питома вага податкових надходжень, транспортний податок, податок на майно, земельний податок.*

Постановка проблеми. Головними завданнями, які поставив президент перед урядом в процесі податкової реформи, було зниження фіскального тиску на економіку, зменшення витрат підприємств, пов'язаних з нарахуванням та сплатою податків, також спрощення адміністрування податків.

Що до прийняття Податкового кодексу до складу місцевих податків і зборів входило 14 найменувань, які в сумі давали 1-2% надходжень до місцевого бюджету від загальної суми і потребували на своє обслуговування великих адміністративних витрат, то вирішення цієї проблеми було дуже актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою визначення оподаткування податком на прибуток, земельним податком. Податком на майно, транспортним податком займалися такі українські вчені, як М.Я. Дем'яненко, Л.М.Кіндрацька, Г.Г.Кірейцев, М.М.Коцупатрий, І.В.Кравченко, В.Б.Моссаковський, О.Г. Нікулін, М.Ф.сОгійчук, Л.Б.Пантелейчук, та ін. Проте зазначені питання потребують подальшого дослідження і розробки.

Виклад основного матеріалу досліджень. Органи місцевого самоврядування самостійно встановлюють і визначають порядок сплати місцевих податків та зборів відповідно до переліку і в межах установлених граничних розмірів ставок, а також у межах своєї компетенції мають право вводити пільгові податкові ставки, повністю відмінити окремі місцеві податки та збори або звільнити від сплати їх певні категорії платників і надавати відстрочки у сплаті місцевих податків та зборів.

Іноземні юридичні особи та громадяни сплачують місцеві податки і збори на рівних умовах з юридичними особами та громадянами України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами та законодавством України [1].

В статті 4 Податкового кодексу України, визначається, що до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися зміни пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки [2].

У випадку прийняття місцевою радою рішення про встановлення місцевих податків, вони можуть застосовуватися з моменту їх оприлюднення.

Ще одним аргументом на користь можливості встановлення та застосування органами місцевого самоврядування місцевих податків і зборів в 2015 році є їх звільнення в процесі прийняття відповідних рішень від застосування вимог, встановлених Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Разом з тим у випадку, коли місцева рада не прийме рішення про встановлення місцевих податків, відповідно до пункту 5 пункту 3 статті 12 Податкового кодексу України, такі податки будуть справлятися виходячи з норм цього Кодексу із застосуванням мінімальної ставки (а по платі за землю за ставками, які діяли до 31 грудня 2014 року) до моменту прийняття такого рішення [2].

При цьому звертаємо увагу на ту обставину, що змінами до Податкового кодексу України, які набрали чинності з 1 січня 2015 суттєво зменшено перелік осіб, які звільняються від сплати земельного податку. Зокрема з переліку звільнених від сплати земельного податку виключені органи державної влади та органи місцевого самоврядування; органи прокуратури; заклади, установи та організації, які повністю утримуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади незалежно від форм власності і джерел фінансування; заклади культури, науки, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури та спорту, які повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевого

бюджету [2].

Таким чином, у разі неприйняття у 2015 році рішення про встановлення земельного податку та звільнення від сплати земельного податку зазначених категорій землекористувачів, наслідком буде оподаткування їх на загальних підставах (за ставкою 1% в редакції Податкового кодексу України станом на 31 грудня 2014 року).

Враховуючи вище вказане вважаємо, що органи місцевого самоврядування вправі встановити та застосовувати в 2015 році (з 1 січня 2015 року або з моменту оприлюднення) ставки місцевих податків.

Що стосується місцевих зборів, то Закон №71-VIII залишив у чинній редакції положення щодо збору за місця для паркування транспортних засобів та туристичного збору. Скасовано лише збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності.

В Україні протягом останніх п'яти років відбулось зменшення питомої ваги місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів майже вдвічі (з 2% до 1%). Кожного року їх частка зменшувалась. Можна стверджувати, що в Україні місцеві податки та збори не відіграють вирішальної ролі у формуванні місцевих бюджетів.

Розглядаючи питому вагу податкових надходжень до місцевих бюджетів України (табл. 1), слід вказати, що першу позицію займає податок на доходи фізичних осіб від 77% у 2008 році до 71% у 2012 році. Друге місце належить зборам за спеціальне використання природних ресурсів. Частка місцевих податків і зборів у податкових надходженнях до місцевих бюджетів України, хоча і збільшується, але становить лише 1,2% у 2010 році та 6,3% у 2012 р. [3]

Таблиця 1

Питома вага податкових надходжень до місцевих бюджетів України за 2014 рік, %

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Податкові надходження місцевих бюджетів:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Податок на доходи фізичних осіб	77,42	75,20	75,51	73,97	71,13
Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин та механізмів	2,63	2,60	2,82	0,92	0,03
Збори за спеціальне використання природних ресурсів	11,68	14,55	14,47	17,68	17,76
Місцеві податки та збори	1,38	1,37	1,21	3,49	6,35
Єдиний податок для суб'єктів малого підприємства	3,13	2,99	2,80	2,90	3,85
Інші податки	3,76	3,30	3,17	1,22	4,73

Джерело: [3]

Динаміка надходжень від місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів України протягом 2003-2012 роки вказана на рис. 1.

З наведених даних видно, що найбільшу питому вагу з надходження місцевих податків і зборів мають м. Київ - 15,51 %, Донецька область - 7,33 %, Харківська область - 7,3 %, Одеська область - 7,58% та Дніпропетровська область - 7,27 %.

Найменшу питому вагу надходження місцевих податків і зборів мають м. Севастополь - 1,03 %, Кіровоградська область - 1,32 %, Тернопільська область - 1,35%, та Сумська область 1,56.

Рис. 1. Динаміка надходжень місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів України протягом 2003-2012 років [4]

Питому вагу місцевих податків і зборів за регіонами України наведено на рис. 2.

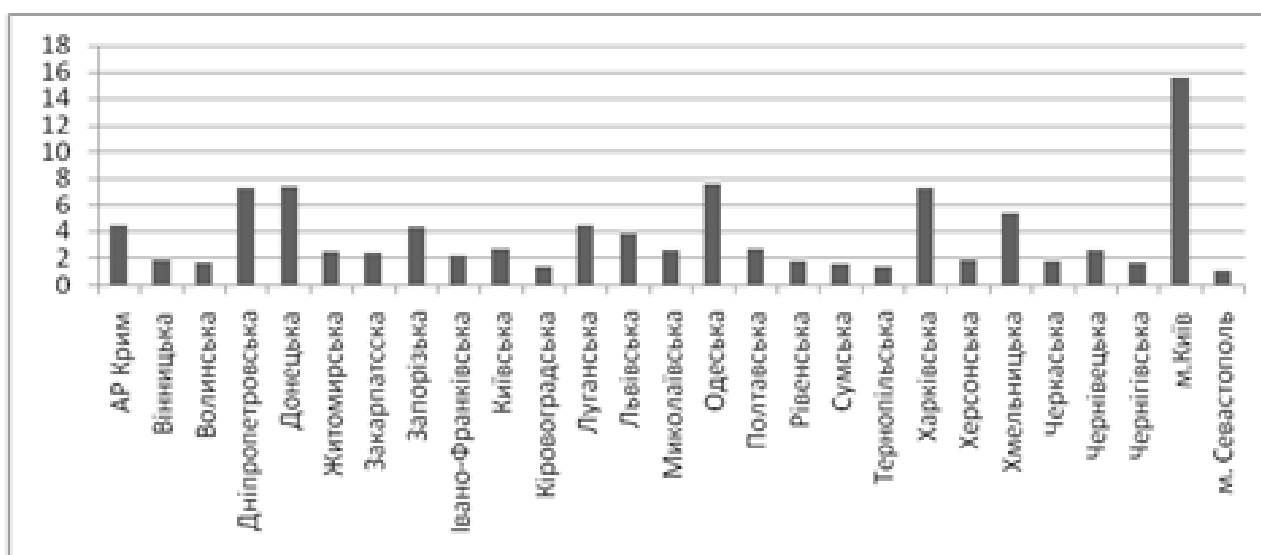

Рис. 2. Питому вагу місцевих податків і зборів за регіонами України за 2014 рік, % [5]

З 2015 року в Україні діють 2 місцевих податки (податок на майно та єдиний податок) та 2 місцевих збори (збір за місця паркування транспортних засобів і туристичний збір). Податок на майно складається із транспортного податку, плати за землю, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (ст.265 Податкового кодексу України, далі - Кодекс).

Відтак у січні поточного року органи місцевого самоврядування приймають рішення щодо встановлення на 2015 рік : податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) для об'єктів житлової нерухомості та податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) для об'єктів нежитлової нерухомості, податку на майно (в частині транспортного податку), податку на майно (в частині плати за землю), акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів.

В 2015 році до рішень місцевих рад про встановлення місцевих податків на 2015 рік не застосовуються вимоги, встановлені Законом України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності".

При прийнятті рішення щодо податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки необхідно врахувати норми статті 266 Кодексу та ст.14.1.129 в якій зазначається , що об'єкти житлової нерухомості – це будівлі, віднесені відповідно до законодавства до житлового фонду, дачні та садові будинки [1].

Ставки податку для об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб встановлюються в залежності від місця розташування (зональності) та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 2 відсотків розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 кв. метр бази оподаткування(максимальна величина у 2015 році-24.36 грн).

Ще одним із головних податків є транспортний податок (ст. 267 Кодексу) Платниками транспортного податку є фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі, що є об'єктами оподаткування. [1]

Об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, які використовувалися до 5 років і мають об'єм циліндрів двигуна понад 3000 куб. см. Ставка податку встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25000 гривень за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування . Базовий податковий (звітний) період дорівнює календарному року. Обчислення суми податку з об'єкта /об'єктів оподаткування фізичних осіб здійснюється контролюючим органом за місцем реєстрації платника податку. Транспортний податок сплачується фізичними особами – протягом 60 днів з дня вручення податкового повідомлення-рішення; юридичними особами – авансовими внесками щокварталу до 30 числа місяця, що наступає за звітним кварталом, які відображаються в річній податковій декларації.

Висновки. Отже, при правильному механізмі функціонування місцевих податків та зборів, вони можуть стати досить значним джерелом наповнення місцевого бюджету, як це є в провідних країнах світу. Особливу увагу слід звернути на посилення ролі місцевих податків, це зокрема стосується такого податку як податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Місцеві податки та збори повинні стати основою самостійності місцевих бюджетів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Закони України: в 11 т. / Верховна Рада України. Інститут законодавства. - К., 1997. - Т. 10. - С. 3 - 41.
2. Податковий кодекс України від 02. 12.2010 року № 2755-VI // <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.

3. Звіт Державної казначейської служби України про виконання Зведеного бюджету України за 2009-2012 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua>

4. Звіт Державної казначейської служби України про виконання бюджетів АРК, областей, міст Києва і Севастополя за 2009-2012 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>

5. Сидорова Н.В. Проблемні питання формування місцевих бюджетів в умовах ринкових відносин //Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні, 2005р.-№1.

Ruda O. L., C.E.S., associate Professor,
Rozhitska A.E., student,
Vinnytsia national agrarian University

LOCAL TAXES AND FEES

The article highlights the appropriateness of taxes and duties. The analysis of the share of local taxes and fees in local revenues. We investigate the payment of local taxes and fees within the size limits betting the legislation of Ukraine. The process also re-formation of local taxation in the context of the adopted Tax Code of Ukraine. Entities involved in the formation of financial resources of local authorities, paying local taxes and fees. It is important for the development of local infrastructure that ensures the implementation of social and economic policy. The peculiarity of local taxes and fees is that they establish the local government according to the list and within the size limits set by decree rates. Local taxes and transfer fees to the local budgets in the manner and within the terms defined by the relevant councils, which they set.

Key words: tax collection, the share of tax revenue, motor vehicle tax, property tax, land tax.

УДК 336.1

АНАЛІЗ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ПОСІВНИХ ПЛОЩ

Волонтир Л.О., к.т.н., доцент,
Рожицька А.Є., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

У статі висвітлено доцільність оптимізації структури посівних площ сільськогосподарських підприємств та необхідність встановлення балансу між їх площею й наявними матеріально-грошовими ресурсами. Проведено аналіз стійкості економіко-математичної моделі оптимізації структури посівних площ. В роботі ставилася задача дослідження з оптимального співвідношення угідь шляхом їх трансформації на базі розподілу земель за потребами господарства і отриманням прибутку на 1 га. У процесі постановки даної задачі також враховуємо мінімальні та максимальні і точні значення площ посіву культур, а також враховуємо площі посіву кормових культур, які

вирощуються для потреб тваринництва. в даній роботі ставилася задача дослідження стійкості економіко-математичної моделі оптимізації структури посівних площ ТОВ «Колос».

Ключеві слова: *модель, структура посівних площ, стійкість, тіньова ціна ресурсу, рентабельність продукції, межа стійкості моделі*

Постановка проблеми. Науково-практичне застосування економіко-математичних методів і моделювання в процесі управління земельними ресурсами є одним з напрямків підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, його інтенсифікації, раціонального використання.

Низька продуктивність земель сільськогосподарського призначення зумовлена такими основними причинами: тривала відсутність реального власника, помилкова стратегія максимального залучення земель до обробітку, недосконалі техніка і технологія обробітку землі та виробництва сільськогосподарської продукції, не виважена цінова політика, недотримання науково обґрунтованих систем ведення землеробства і, зокрема, недотримання сівозмін, порушення агротехнічних вимог, зношеність матеріально-технічної бази та невиконання природоохоронних, комплексно-меліоративних, протиерозійних і інших заходів. За подібних умов об'єктивно виникає необхідність розроблення і застосування дійових важелів забезпечення ефективного землекористування. Тобто зрештою йдеться про те, щоб запровадити такий економічний механізм, який стимулював би раціональне використання земельних ресурсів при веденні сільськогосподарської діяльності. При цьому надто важливо, щоб зазначений механізм урахував вимоги, критерії та обмеження.

Раціоналізація землекористування повинна базуватися на соціально-економічному зростанні, що забезпечило б збереження та примноження земельних ресурсів.

Обов'язковою умовою дійового функціонування механізму раціонального використання й охорони земельних ресурсів є органічне поєднання усіх його принципів. Водночас посилення вимог з боку держави до землевласників і землекористувачів і забезпечення належного контролю за дотриманням земельного законодавства, безперечно, сприятиме підвищенню ефективності дії цього механізму. Економічний механізм раціонального використання та охорони земельних ресурсів – це система цілеспрямованих заходів, що створює сприятливі умови для відновлення якості та родючості ґрунтів; спонукає до їх оптимального використання.

В роботі ставилася задача дослідження з оптимального співвідношення угідь шляхом їх трансформації на базі розподілу земель за потребами господарства і отриманням прибутку на 1 га. Впливовим фактором при цьому є прибуток з використання земельних ресурсів. У процесі постановки даної задачі також враховуємо мінімальні та максимальні і точні значення площ посіву культур, а також враховуємо площі посіву кормових культур, які вирощуються для потреб тваринництва. Тому, в даній роботі ставилася задача дослідження стійкості економіко-математичної моделі оптимізації структури посівних площ ТОВ «Колос» Вінницької області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику визначення оптимальних розмірів та структури посівних площ аграрних підприємств займалися багато вчених-економістів: Добряк Д.С. (2009), Гуторов О.І. (2010), Богіра М.С. (2008), Бабміндра Д. (2009) [1,2,4,5] та ін.

Об'єктом дослідження є процес формування оптимальних розмірів та структури посівних площ сільськогосподарського підприємства «Колос» Вінницького району Вінницької області. У процесі дослідження застосовувалися такі методи: монографічний, порівняльного аналізу при

оцінці господарювання аграрних підприємств, симплексний метод при визначенні оптимальних розмірів та структури посівних площ сільськогосподарських підприємств та його програмна реалізація у надбудові «Поиск решений» електронної таблиці Excel.

Виклад основного матеріалу дослідження. Побудуємо за даними бухгалтерської та статистичної звітності, а також згідно наказів керівництва та рекомендацій агрономічної та зоотехнічної служби СТОВ «Колос» модель визначення оптимальної посівної площі культур з використанням сівозмін. У процесі постановки даної задачі також враховуємо площі посіву кормових культур, які вирощуються для потреб тваринництва.

На підприємстві СТОВ «Колос» вирощують озиму пшеницю, ячмінь, кукурудзу на зерно, горох, гречку, соняшник, кукурудзу на силос, багаторічні трави (конюшина), однорічні трави. На підприємстві утримують велику рогату худобу та свиней на м'ясо, а також стадо дійних корів. Значну частину кормових культур планується отримати з повторних посівів. Загальна площа посіву у господарстві складає 2125 гектарів, які розподіляються наступним чином: 1625 гектарів основної площі та 500 гектарів повторних посівів. Загальна площа кормових культур за розрахунками потреби тварин у кормах, включаючи повторні посіви, не повинна перевищувати 750 гектарів. Агрономічною службою господарства визначено, що площі повторних посівів в сівозмінах мають бути наступними: площа посіву озимого ріпаку на зелений не має перевищувати площі посіву соняшника; площа однорічних трав та кукурудзи на зелений корм – по одній третій площі посіву озимої пшениці.

За наказом керівництва підприємства СТОВ «Колос» планується отримати 5000т зерна, в тому числі пшениці 290т, гороху – 200т, гречки – 14т., соняшника – 450т, кормових культур (зеленої маси на корм тваринам) 26000т. До кормових культур входить кукурудза на силос, багаторічні та однорічні трав як в основній сівозміні так і у повторних посівах. Потреба в кормових культурах визначена згідно з потребою тварин у поживних речовинах на стійловий період.

Необхідно визначити посівні площі культур, щоб не виходячи за рамки наявності ресурсів, гарантувати виробництво продукції і при цьому мати найбільший прибуток.

Джерелом моделювання є інформаційна база показників діяльності підприємства СТОВ «Колос», яка наведена в табл. 1, 2.

Таблиця 1

Показники діяльності підприємства СТОВ «Колос»

Культура	Прибуток на 1 га (грн.)	Мінімальне значення площі посіву (га)	Максимальне значення площі посіву (га)
Озима пшениця	3283,46	380	490
Ячмінь	783,78	82	244
Кукурудза та зерно	11200,0	80	650
Горох	500,00	80	100
Гречка	2000,00	5	50
Соняшник	7651,16	85	162
Кукурудза на силос		200	250
Багаторічні трави		330	450
Однорічні трави		100	150

Прибуток на 1 гектар посіву культури розрахований за даними бухгалтерського звітності (форма 50 с/г), як відношення прибутку та площі посіву відповідної культури. Мінімальне та максимальне значення площі посіву визначено агрономічною службою господарства.

Нами була побудована економіко-математична оптимізаційну модель визначення оптимальної структури посівних площ з врахуванням сівозмін.

У дослідженні будемо використано електронні таблиці Excel.

Отримано наступний результат: $X_1 = 443,2$; $X_2 = 82$; $X_3 = 122,8$; $X_4 = 80$; $X_5 = 5$; $X_6 = 162$; $X_7 = 250$; $X_8 = 330$; $X_9 = 150$; $X_{10} = 162$; $X_{11} = 147,7$; $X_{12} = 147,7$; $Z = 4184731,18$.

Таблиця 2

Витрати ресурсів на 1 га посіву культури та вихід продукції з 1 га

Вид культури	Витрати ресурсів на 1 га посіву культури та вихід продукції з 1 га культури			
	урожай, ц (за 2012р.)	матеріально – грошові, тис.грн	трудові ресурси, люд.-год	Прибуток, грн.
Озима пшениця	66,5	4,68	36,25	3283,46
Ячмінь	49,9	4,02	32,56	783,78
Кукурудза на зерно	134,1	6,05	36,50	11200,0
Горох	29,0	3,51	40,0	500,00
Гречка	33,4	12,2	33,33	2000,00
Соняшник	30,1	5,34	44,78	7651,16
Кукурудза на зелений корм і силос	384,4	5,23	38,46	
Однорічні трави	98,8	2,01	8,85	
Багаторічні трави	238,8	3,61	16,74	
Повторні посіви				
Озимі на зелений корм	138	3,23	15,46	
Однорічні трави	145	3,56	15,85	
Кукурудза на зелений корм	350	5,01	28,16	

За отриманими даними можна зробити наступні висновки. Отримана площа ріллі дорівнює 1625 га, тобто рілля використана повністю. Повторне використання ріллі – 457,42 га. Площі посіву розподілились наступним чином: озима пшениця – 443,2га; ячмінь – 82га; кукурудзу на зерно – 122,8га; горох – 80га; гречку – 5га; соняшник – 162га; кукурудзу на силос та зелений корм – 250га; однорічні трави – 330га; багаторічні трави на корм тваринам – 150га; озиму пшеницю на зелений корм(повторні посіви) – 162га; однорічні трави (повторні посіви) – 147,7га; кукурудзу на зелений корм(повторні посіви) – 147,7га. Мінімальними є площі посіву таких культур, як ячмінь, кукурудза на зерно, горох, гречка, однорічні трави.

При такому розподілу посівних площ необхідно мати 8656тис.грн. та 57892 люд.-год. трудових ресурсів. Отримано продукції: зернових – 50035,36ц., в тому числі озимої пшениці –

29469,6ц., гороху – 2320ц., грачихи – 167ц., соняшнику – 4876,2ц. Максимум прибутку становить 4184731,18 грн.

В розв'язаній оптимізаційній задачі може становити інтерес питання про те, як вплине на оптимальний розв'язок збільшення або зменшення попиту, зміни запасів вихідних продуктів. Можливо, також буде потрібно визначити вплив на оптимальний розв'язок змін ринкових цін. Відповідь на ці питання можна отримати провівши аналіз моделі на чутливість.

Перша задача аналізу на чутливість дає відповідь на питання – на скільки можна скоротити або збільшити запаси ресурсів? Величина запасу кожного з ресурсів фіксується в правих частинах обмежень, цей вид аналізу звичайно визначається як аналіз моделі на чутливість до правої частини обмежень.

Друга задача аналізу на чутливість дає відповідь на питання про те, якому з ресурсів варто віддати перевагу при вкладенні додаткових капіталовкладень? Розв'язання третьої задачі аналізу на чутливість показує межі допустимих змін коефіцієнтів цільової функції.

Зміна коефіцієнтів цільової функції впливає на нахил прямої, що представляє цю функцію в прийнятій системі координат. Визначення конкретної кутової точки в якості оптимума залежить, насамперед від нахилу цієї прямої. Це значить, що варіація коефіцієнтів цільової функції може привести до зміни сукупності активних обмежень і, отже, статусу того або іншого ресурсу (тобто зробити недефіцитний ресурс дефіцитним, і навпаки). Таким чином, у рамках аналізу моделі на чутливість до змін коефіцієнтів цільової функції можуть досліджуватися наступні питання.

1. Який діапазон зміни (збільшення або зменшення) того або іншого коефіцієнта цільової функції, при якому не відбувається зміни оптимального розв'язування?

2. Наскільки варто змінити той або інший коефіцієнт цільової функції, щоб зробити деякий не дефіцитний ресурс дефіцитним і, навпаки, дефіцитний ресурс зробити недефіцитним?

EXCEL дає можливість подати результати розв'язку задачі у вигляді конкретного звіту. Існує 3 види звіту.

- Результати (Answer). У звіт включені початкові і кінцеві значення цільової функції та залежних клітин.
- Устойчивость (Sensitivity). Звіт містить відомості про чутливість рішень до малих змін формул чи клітин, що змінюються.
- Пределы (Limits). У Звіт включена інформація про верхні та нижні границі значень, що можуть приймати змінювані клітини при виконанні умов обмежень.

Розглянемо звіт Результати (Answer) (рис.1).

К10									
A	B	C	D	E					
1	Microsoft Excel 11.0 Отчет по результатам								
2	Рабочий лист: [1.xls]Дані								
3	Отчет создан: 04.03.2015 20:13:48								
4									
5									
6	Целевая ячейка (Максимум)								
7	Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат					
8	\$N\$35	Ц.Ф. ресурсу	0	4184696.102					
9									
10									
11	Именяемые ячейки								
12	Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат					
13	\$B\$2	значення x1	0	443,1559467		28	Ячейка	Имя	Значение
14	\$C\$2	значення x2	0	82		29	\$N\$3	обм. 1 ресурсу	2082,434343
15	\$D\$2	значення x3	0	122,8440533		30	\$N\$4	обм. 2 ресурсу	1625
16	\$E\$2	значення x4	0	80		31	\$N\$5	обм. 3 ресурсу	457,4343434
17	\$F\$2	значення x5	0	5		32	\$N\$6	обм. 4 ресурсу	443,1559467
18	\$G\$2	значення x6	0	162		33	\$N\$7	обм. 4 ресурсу	443,1559467
19	\$H\$2	значення x7	0	250		34	\$N\$8	обм. 5 ресурсу	82
20	\$I\$2	значення x8	0	330		35	\$N\$9	обм. 5 ресурсу	82
21	\$J\$2	значення x9	0	150		36	\$N\$10	обм. 6 ресурсу	122,8440533
22	\$K\$2	значення x10	0	162		37	\$N\$11	обм. 6 ресурсу	122,8440533
23	\$L\$2	значення x11	0	147,7171717		38	\$N\$12	обм. 7 ресурсу	80
24	\$M\$2	значення x12	0	147,7171717		39	\$N\$13	обм. 7 ресурсу	80
25						40	\$N\$14	обм. 8 ресурсу	5
26						41	\$N\$15	обм. 8 ресурсу	5
						42	\$N\$16	обм. 9 ресурсу	162
						43	\$N\$17	обм. 9 ресурсу	162
						44	\$N\$18	обм. 10 ресурсу	250
						45	\$N\$19	обм. 10 ресурсу	250
						46	\$N\$20	обм. 11 ресурсу	330
						47	\$N\$21	обм. 11 ресурсу	330
						48	\$N\$22	обм. 12 ресурсу	150
						49	\$N\$23	обм. 12 ресурсу	150
						50	\$N\$24	обм. 13 ресурсу	0
						51	\$N\$25	обм. 14 ресурсу	2,84217E-14
						52	\$N\$26	обм. 15 ресурсу	2,84217E-14
						53	\$N\$27	обм. 16 ресурсу	8655,192515
						54	\$N\$28	обм. 17 ресурсу	57891,19374
						55	\$N\$29	обм. 18 ресурсу	50035,058
						56	\$N\$30	обм. 19 ресурсу	29469,87046
						57	\$N\$31	обм. 20 ресурсу	2320
						58	\$N\$32	обм. 21 ресурсу	167
						59	\$N\$33	обм. 22 ресурсу	4876,2
						60	\$N\$34	обм. 23 ресурсу	260000

Рис. 1. Звіт « Отчет по результатам »

Звіти щодо стійкості використовуються для більш глибокого аналізу оптимального розв'язку на основі теорії подвійності в задачах ЛП.

Розглянемо звіт Устойчивость (Sensitivity) – (рис. 2).

J4							J13								
A	B	C	D	E	F	G	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	Microsoft Excel 11.0 Отчет по устойчивости														
2	Рабочий лист: [1.xls]Дані														
3	Отчет создан: 04.03.2015 20:13:49														
4	Изменяемые ячейки														
5															
6															
7															
8	Ячейка	Имя	Результ. значение	Нормир. стоимость	Целевой Коэффициент	Допустимое Увеличение	Допустимое Уменьшение								
9	\$B\$2	значення x1	443,1559467	0	3283,46	177,9239196	10787,7264								
10	\$C\$2	значення x2	82	0	783,78	10416,22	1E+30								
11	\$D\$2	значення x3	122,8440533	0	11200	18776,32432	575,7084293								
12	\$E\$2	значення x4	80	0	500	10700	1E+30								
13	\$F\$2	значення x5	5	0	2000	9200	1E+30								
14	\$G\$2	значення x6	162	0	7651,16	1E+30	3072,332394								
15	\$H\$2	значення x7	250	0	0	1E+30	7243,323682								
16	\$I\$2	значення x8	330	0	0	6459,624402	1E+30								
17	\$J\$2	значення x9	150	0	0	1E+30	257,5070114								
18	\$K\$2	значення x10	162	0	0	1E+30	3072,332394								
19	\$L\$2	значення x11	147,7171717	0	0	533,7770966	32363,50283								
20	\$M\$2	значення x12	147,7171717	0	0	533,7770966	32363,50283								
21															

Ячейка	Имя	Результ. значение	Нормир. стоимость	Целевой Коэффициент	Допустимое Увеличение	Допустимое Уменьшение
21	Ограничения					
22						
23						
24						
25	\$N\$3	обм. 1 ресурсу	2082,434343	0	2125	1E+30
26	\$N\$4	обм. 2 ресурсу	1625	11200	1625	42,56565657
27	\$N\$5	обм. 3 ресурсу	457,4343434	0	500	1E+30
28	\$N\$6	обм. 4.1 ресурсу	443,1559467	0	490	1E+30
29	\$N\$7	обм. 4.2 ресурсу	443,1559467	0	380	63,15594671
30	\$N\$8	обм. 5.1 ресурсу	82	0	244	1E+30
31	\$N\$9	обм. 5.2 ресурсу	82	-10416,22	82	0,416365823
32	\$N\$10	обм. 6.1 ресурсу	122,8440533	0	650	1E+30
33	\$N\$11	обм. 6.2 ресурсу	122,8440533	0	80	42,84405329
34	\$N\$12	обм. 7.1 ресурсу	80	0	100	1E+30
35	\$N\$13	обм. 7.2 ресурсу	80	-10700	80	0,261431785
36	\$N\$14	обм. 8.1 ресурсу	5	0	50	1E+30
37	\$N\$15	обм. 8.2 ресурсу	5	-9200	5	0,261431785
38	\$N\$16	обм. 9.1 ресурсу	162	3072,332394	162	0,452004075
39	\$N\$17	обм. 9.2 ресурсу	162	0	85	77
40	\$N\$18	обм. 10.1 ресурсу	250	7243,323682	250	27,10881113
41	\$N\$19	обм. 10.2 ресурсу	250	0	200	50
42	\$N\$20	обм. 11.1 ресурсу	330	0	450	1E+30
43	\$N\$21	обм. 11.2 ресурсу	330	-6459,624402	330	0,374465154
44	\$N\$22	обм. 12.1 ресурсу	150	257,5070114	150	0,986760331
45	\$N\$23	обм. 12.2 ресурсу	150	0	100	50
46	\$N\$24	обм. 13 ресурсу	0	6621,172394	0	75,51178986
47	\$N\$25	обм. 14 ресурсу	2,84217E-14	6957,028964	0	71,8663931
48	\$N\$26	обм. 15 ресурсу	2,84217E-14	16792,82853	0	29,77322
49	\$N\$27	обм. 16 ресурсу	8655,192515	0	10500	1E+30
50	\$N\$28	обм. 17 ресурсу	57891,19374	0	458000	1E+30
51	\$N\$29	обм. 18 ресурсу	50035,058	0	50000	35,05800234
52	\$N\$30	обм. 19 ресурсу	29469,87046	0	0	29469,87046
53	\$N\$31	обм. 20 ресурсу	2300	0	2000	300
54	\$N\$32	обм. 21 ресурсу	167	0	140	27
55	\$N\$33	обм. 22 ресурсу	4876,2	0	4500	376,2
56	\$N\$34	обм. 23 ресурсу	260000	-47,9795101	260000	85,56971213
57						10420,627
58						

В аналізі змінних приведені наступні дані: результуючі значення змінних; нормована вартість в нашому випадку дорівнює для всіх змінних нуль, що свідчить про те, що всі змінні включені в оптимальний розв'язок; допустимі значення приросту коефіцієнтів функції мети, при яких зберігається набір змінних, які входять в оптимальний розв'язок (табл. 3).

Таблиця 3.

Допустимі значення приросту коефіцієнтів функції мети, при яких зберігається набір змінних, які входять в оптимальний розв'язок

Ім'я	Цільовий коефіцієнт	Допустиме збільшення	Допустиме зменшення
значення x1	3283,46	177,84	10787,91
значення x2	783,78	10416,22	необмежене
значення x3	11200	18774,96	575,47
значення x4	500	10700	необмежене
значення x5	2000	9200	необмежене
значення x6	7651,16	необмежене	3072,26
значення x7	0	необмежене	7243,13
значення x8	0	6459,67	Необмежене
значення x9	0	необмежене	257,39
значення x10	0	необмежене	3072,26
значення x11	0	533,53	32363,74
значення x12	0	533,53	32363,74

З аналізу обмеження можна зробити висновок про те, що ресурс основна рілля є дефіцитним, і ступінь його дефіцитності становить 11200, тобто якщо додаткова залучити 1 га землі значення цільової функції збільшиться на 11200 грн. Для визначення цінності кожного

ресурсу скористаємось звітною таблицею. Розглянемо звіт по межах (рис. 3).

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
1	Microsoft Excel 11.0 Отчет по пределам									
2	Рабочий лист: [1.xls]Отчет по пределам 1									
3	Отчет создан: 04.03.2015 20:13:50									
4										
5										
6	Целевое									
7	Ячейка	Имя	Значение							
8	\$N\$35	Ц.Ф. ресурсу	4184696,102							
9										
10										
11	Изменяемое			Нижний		Целевой		Верхний		Целевой
12	Ячейка	Имя	Значение	предел	результат	предел	результат	предел	результат	
13	\$B\$2	значення x1	443,1559467	443,1559467	4184696,102	443,1559467	4184696,102	443,1559467	4184696,102	
14	\$C\$2	значення x2	82	82	4184696,102	82	4184696,102	82	4184696,102	
15	\$D\$2	значення x3	122,8440533	122,8440533	4181768,066	122,8440533	4184696,102	122,8440533	4184696,102	
16	\$E\$2	значення x4	80	80	4184696,102	80	4184696,102	80	4184696,102	
17	\$F\$2	значення x5	5	5	4184696,102	5	4184696,102	5	4184696,102	
18	\$G\$2	значення x6	162	162	4184696,102	162	4184696,102	162	4184696,102	
19	\$H\$2	значення x7	250	250	4184696,102	250	4184696,102	250	4184696,102	
20	\$I\$2	значення x8	330	330	4184696,102	330	4184696,102	330	4184696,102	
21	\$J\$2	значення x9	150	150	4184696,102	150	4184696,102	150	4184696,102	
22	\$K\$2	значення x10	162	162	4184696,102	162	4184696,102	162	4184696,102	
23	\$L\$2	значення x11	147,7171717	147,7171717	4184696,102	147,7171717	4184696,102	147,7171717	4184696,102	
24	\$M\$2	значення x12	147,7171717	147,7171717	4184696,102	147,7171717	4184696,102	147,7171717	4184696,102	
25										

Рис. 3. Звіт « Отчет по пределам»

З звіту по межах (рис.3) робимо висновок про те, що для збереження структури оптимального розв'язку посівні площі культур змінювати неможливо, тому, що нижня межа зміни дорівнює верхній межі зміни та значенню змінної.

Висновки. При аналізі моделей на чутливість розглядається певна сукупність лінійних оптимізаційних моделей. Це додає моделі визначену динамічність та дозволяє проаналізувати вплив можливих змін вихідних умов на отриманий оптимальний розв'язок. Динамічні характеристики моделей фактично відображають аналогічні характеристики, які властиві реальним процесам. Отже, аналіз моделі на чутливість дозволяє з'ясувати те, як вплине на оптимальний розв'язок збільшення або зменшення попиту, зміни запасів вихідних ресурсів, а також визначити вплив на оптимальний розв'язок змін ринкових цін.

Список використаних джерел:

1. Бабміндра Д. Формування інвестиційних чинників раціонального землекористування/ Д. Бабміндра // Землевпорядний вісник. – 2009. – № 3. – С. 39–42.
2. Богіра М.С. Землевпорядкування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект: / М.С. Богіра// Монографія – Львів: Львів, нац. аграр. ун-т, «Новий світ – 2000», 2008. – 95 с.
3. Глушик М. М. Математичне програмування / М.М. Глушик, І.М. Копич, В.М. Сороківський – Львів, «Новий світ–2000», 2009. – 276 с.
4. Гуроров О.І. Проблеми та стратегічні пріоритети використання земельних ресурсів у сільському господарстві України// Зб. наук. пр./ ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2010. – С. 46-57.
5. Добряк Д.С. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічного використання / Д.С. Добряк, О.П., Канаш, Д.І. Бабміндра, І.А. Розумний. – К., 2009. – 461 с.
6. Новаковський Л.Я. Нормативи землекористування./ Державний комітет України із

земельних ресурсів// 36. нормативно-правових актів та науково- методичних рекомендацій у сфері землекористування та охорони земель/ Кн. 2, Київ, 2008 – С. 372–373.

Volontyr L.O., C.E.S., associate Professor;
Rozhitska A.E., student,
Vinnitsa national agrarian University

STABILITY ANALYSIS OF THE ECONOMIC-MATHEMATICAL MODEL OF OPTIMIZATION OF STRUCTURE OF CULTIVATED AREAS

The article highlights the feasibility of optimizing the structure of sowing areas of agricultural enterprises and the need to establish a balance between their area and the available material and financial resources. The analysis of the stability of the economic and mathematical models optimize the structure of sown areas. This paper studies the problem treated with optimal balance grounds through their transformation based on the distribution of land for the needs of the economy and profit per 1 hectare. In the process of setting this problem also take into account the minimum and maximum values and precise acreage crops, and consider acreage of forage crops that are grown for the purpose of breeding. in this study treated the problem of stability of economic and mathematical model of optimization of the structure of sown areas "Kolos" Vinnitsa region.

Keywords: model, structure of sown areas, the resilience, the shadow price of the resource, product profitability, the limit of stability of the model.

УДК 631.16:65.014.1

ОЦІНКА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ НИМ

Материнська О.А., к.е.н., асистент кафедри,
Романець А. В., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

У статті наведені загальні відомості щодо поняття фінансово-економічного потенціалу підприємства, а саме думки науковців, які висвітлювали дану тематику у своїх працях та висловлено власну думку щодо тлумачення поняття. Відображена інформація, що характеризує аналітичну оцінку фінансово-економічного потенціалу підприємства та її завдання. Узагальнено поняття та пропозиції щодо управління фінансово-економічним потенціалом підприємства. Сформовані висновки по темі дослідження.

Ключові слова: потенціал підприємства, фінансово-економічний потенціал підприємства, аналітична оцінка, управління фінансово-економічним потенціалом, економічна система, економічний аналіз.

Постановка проблеми. Фінансово-економічний потенціал є стратегічним ресурсом

підприємства, що забезпечує його стійкість в умовах макро- середовища, дозволяє нейтралізувати негативний вплив зовнішніх факторів. Тому необхідно визначити цілеспрямований вплив на ресурси та можливості підприємства для забезпечення досягнення поставлених цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансово-економічного-потенціалу, його ролі у розвитку та діяльності підприємства присвячено ряд праць вітчизняних вчених, серед яких Бикова В. Г., Ареф'єва О. Д., Воронкова А. М., Маслиган О. О., Федонін О. С., Чухрай Н. П., Лапін Є. В., Соловійова В. М., Лепьохін О. В., Прохоров В. В., Швед Т. В. та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні поняття фінансово-економічного потенціалу підприємства та наданні комплексної оцінки для ефективного управління ним.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності підприємств та інших суб'єктів господарювання необхідно якісно розвивати матеріально-технічні, структурно-функціональні, соціально-трудова та інші елементи потенціалу. Це зумовлює виключну увагу керівників підприємницьких структур до ефективного управління технологічними й організаційними змінами, а особливо до алгоритмів визначення та використання їхніх потенційних фінансово-економічних можливостей.

Потенціал підприємства характеризується властивостями, типовими для будь-якої економічної системи: цілісністю, взаємозв'язком і взаємодією елементів, складністю, комунікативністю, ієрархічністю, множинністю опису, здатністю до розвитку, альтернативністю форм функціонування та розвитку, пріоритетом інтересів системи глобального рівня, пріоритетом якості, потужністю [1].

У науковій літературі немає однозначного визначення поняття «фінансово-економічний потенціал підприємства», одні висловлюють думку про те, що це здатність підприємства забезпечувати своє довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей, на основі використання системи наявних ресурсів, інші стверджують, що це обсяг власних, позичених та залучених фінансово-економічних ресурсів підприємства, якими воно може розпоряджатися для здійснення поточних та перспективних витрат. На нашу думку, поняття „фінансово-економічний потенціал підприємства” має відбивати готовність економічної системи підприємства в певний час мобілізувати фінансові, ресурсні й виробничі можливості для досягнення поставлених цілей. Аналіз наявних визначень дає змогу уточнити поняття фінансово-економічного потенціалу і сформулювати його: фінансово-економічний потенціал є складною економічною системою функціональних відносин між елементами реального і потенційного рівня розвитку підприємства, які перебувають у стані постійного взаємовпливу й взаємоперетворення. З урахуванням особливостей функціонування підприємств загальнодержавного значення фінансово-економічний потенціал – це функціональна взаємопов'язана сукупність економічного й фінансового потенціалів, що забезпечує максимально ефективну реалізацію цілей і напрямів розвитку підприємства.

Найбільш важливими завданнями оцінки фінансово-економічного потенціалу підприємства є:

- оцінка прибутковості (рентабельності капіталу);
- оцінка міри ділової (господарською) активності підприємства;
- оцінка фінансової стійкості;
- оцінка ліквідності балансу і платоспроможності підприємства [2].

На практиці аналіз проводиться для визначення міри фінансової стійкості підприємства, оцінки ділової активності і ефективності підприємницької діяльності з метою прийняття найбільш оптимальних рішень, що стосуються діяльності підприємства.

Для того, щоб фінансово - економічний аналіз мав практичне застосування, він має бути, з одного боку, комплексним, тобто охоплювати усі сторони економічного процесу і виявляти усебічні причинні залежності, що впливають на діяльність організації. З іншого боку, аналіз повинен забезпечити системний підхід, коли кожен об'єкт, що вивчається, розглядається як складна, постійно така, що змінюється система, що перебуває під впливом ряду чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

Управління потенціалом – це цілеспрямований вплив на ресурси та можливості організації (підприємства) для забезпечення досягнення поставлених цілей.

Метою управління потенціалом є забезпечення ефективного функціонування у поточному періоді та виживання у перспективі.

Завданнями з управління потенціалом підприємства виступають: - дослідження поточного стану потенціалу підприємства; - виявлення найбільш вагомих у поточному періоді та на перспективу елементів потенціалу, що у найбільшій мірі сприяють досягненню цілей; - цілеспрямована дія на усі елементи потенціалу підприємства для задоволення потреб споживачів та отримання прибутку; - виділення ключових факторів успіху, які впливають на процес управління потенціалом підприємства.

Оцінка фінансово-економічного потенціалу є важливим елементом процесу управління ним. Загальні принципи оцінювання потенціалу можуть бути покладені в основу розроблення адаптованої методики. До цих принципів оцінювання належать тези: фінансово-економічний потенціал завжди можна подати схематично у вигляді ієрархічної структури, в якій на вищому щаблі знаходиться інтегральний показник, на другому – його складові показники, а потім і одиничні показники; якісні показники на будь-якому рівні ієрархії завжди можна визначити двома параметрами: вірогідністю та відносним рівнем [3].

Для оцінки потенціалу підприємства потрібна всеосяжна система показників, причому в основу конструювання такої системи має бути покладена структурна модель, що враховує не тільки фактичну динаміку, а й теоретичні передумови. Структурна модель системи показників концептуально має враховувати такі вимоги до її формування: загальнотеоретична інтерпретація, взаємозв'язок і цілеспрямованість як окремих показників, їхніх груп, так і всієї системи в цілому; забезпечення порівнянності, єдиної спрямованості показників груп, усієї системи; наявність у системі показників, що виступають як основні регульовальні параметри, опорні категорії; можливість регулювання значень величин показників залежно від рівня використання ресурсів, що витрачаються, і ефективності результату; можливість одержання прогнозу про спрямованість динаміки показників.

Для оцінювання фінансово-економічного потенціалу раціонально застосувати систему матричних моделей, оскільки є потреба у врахуванні великої маси даних. Адаптована методика оцінки фінансово-економічного потенціалу при цьому має складатися із таких етапів: побудова системи показників матричної моделі; формування матриць одиничних значень індексних показників; аналіз і оцінка результатів діяльності підприємства в динаміці; оцінка тісноти зв'язків показників. Структура матриць визначається якісним змістом індексних значень показників. Вибір прямого чи зворотного показника визначається їхнім економічним змістом, при цьому синтезу підлягають оцінки тільки тих показників, зростання чи зниження яких свідчить про підвищення ефективності діяльності підприємства й економічний зміст яких чітко визначений. Результати оцінки фінансово-економічного потенціалу доцільно використовувати і в процесі управління

поточною діяльністю підприємства. Це завдання вирішується з допомогою організації блокових і комплексних оцінок шляхом синтезу одиничних оцінок. Система блокових оцінок подана таким чином, щоб показувати рівень результативності діяльності підприємства як у цілому, так і за напрямками. Інтегральний показник фінансово-економічного потенціалу визначається з урахуванням закону синергії як добуток комплексної оцінки фінансового й економічного потенціалів. Використання інтегрального показника дає можливість зробити висновок про напрям зміни потенціалу. Проміжні результати розробленої методики оцінки фінансово-економічного потенціалу можна використати для проведення факторного аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства з метою виявлення резервів зміцнення його потенційних можливостей.

Висновки. Світовий досвід підтверджує, що в умовах мінливого бізнес-середовища ефективність виробничо-господарської діяльності підприємств істотно залежить від їх потенціалу, оцінювання і планування якого є складною і актуальною проблемою сучасного менеджменту. На підставі проведених досліджень запропоновано різні підходи щодо тлумачення поняття фінансово-економічного потенціалу підприємства в ефективному забезпеченні реалізації розвитку підприємства. Надано рекомендації щодо аналітичної оцінки фінансово-економічним потенціалом підприємства та управління ним. Подальші розвідки повинні стосуватися системи оцінювання потенціалу розвитку підприємств щодо встановлення закономірностей зміни параметрів внутрішнього і зовнішнього середовищ, визначення критеріальних показників, за допомогою яких описують мету; а також встановлення еталонних значень показників, з допомогою яких можна було б оцінити рівень потенціалу розвитку підприємства.

Список використаних джерел:

1. Лапін Є. В. Оцінка економічного потенціалу підприємства : монографія / Є.В. Лапін.– Суми: ІТД "Університетська книга", 2004. – 360 с.
2. Наукові засади формування та використання економічного потенціалу : монографія / за заг. ред. В.Я. Швеця, В.М. Соловійова. – Черкаси : Вид-во Черкаський НУ ім. Богдана Хмельницького, 2013. – 360 с.
3. Лепьохіна О.В. Фінансова та економічна взаємозалежність потенціалу підприємства /О.В. Лепьохіна // Актуальні проблеми економіки : наук. економ. журнал. – 2010. – № 7 (109). –С. 127.
4. Прохорова В.В. Економічний розвиток підприємства: теоретико-методологічний аспект: монографія / В.В. Прохорова. – Харків : Вид-во УкрДАЗТ, 2010. – 523 с.
5. Швед Т.В. До питання про сутність розвитку підприємства / Т.В. Швед. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12606/1/Shved.pdf>.

***Materinska O. A.,** Candidate of economic Sciences, assistant,
Romanets A. V., student
Vinnytsia National Agrarian University*

EVALUATION OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC POTENTIAL OF THE COMPANY AND ITS MANAGEMENT

Raising of task. The aim of the article consists in determination of concept of finance and

economics potential of enterprise and grant of complex estimation for an effective management by him.

Research results. In the articles resulted general information in relation to the concept of finance and economics potential of enterprise, namely opinions of scientists, that lighted up this subjects in the labours and own opinion is expressed in relation to interpretation of concept. Represented information that characterizes the analytical estimation of finance and economics potential of enterprise and her task. A concept and suggestions are generalized in relation to the management of enterprise finance and economics potential.

Conclusions. On the basis of undertaken studies different approaches are offered in relation to interpretation of concept of фінансово-економічного potential of enterprise in the effective providing of realization of development of enterprise. Recommendations are given in relation to an analytical estimation by finance and economics potential of enterprise and management by him.

Keywords: *potential of the company, financial and economic potential of the enterprise, analytical evaluation, management of financial and economic potential, economic system, economic analysis.*

УДК 336.02:339

ВІЙСЬКОВИЙ ЗБІР В УКРАЇНІ. СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Руда О.Л., к.е.н., доцент,

Скоропад В.В., студент,

Вінницький національний аграрний університет

В статті розкрито тему запровадження в Україні нового виду податку (збору) – військового, саме такий податок в незалежній Україні. Зокрема, розглянуто платників військового збору, об'єкти оподаткування останнім, на який період встановлюється військовий збір, з якої суми доходів утримується військовий збір, які доходи за цивільно-правовими договорами підлягають оподаткуванню військовим збором, яка ставка військового збору тощо. Актуальність даної теми, в сьогоденній ситуації нашої країни не викликає сумніву, адже військові дії та майже воєнний стан в Україні хвилюють не лише нове керівництво держави, усіх мешканців, але й увесь небайдужий світ. Пошук нових джерел наповнення державного бюджету та внесення необхідних змін до законодавства – ось нагальні питання, які вітчизняні економісти повинні вирішити для зростання економіки країни в цілому. Саме тому введення військового збору (податку) в Україні є принципово новим рішенням і вивчення його, особливо зараз, є досить актуальним та важливим.

Ключові слова: *військовий збір, податок, платники податку, кодекс.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, усі жителі України живуть в неспокійний час. Зовсім поруч з кожним із нас фактично відбуваються військові дії, зростає напруження серед населення, що, безумовно відбивається на становленні України на міжнародній арені та, безумовно, на внутрішньому економічному стані. Складна сьогоденна ситуація спонукала нове керівництво держави до пошуку принципово нових джерел наповнення бюджету, можливостей підняття економіки усіма шляхами, які доцільно використовувати саме тут і саме зараз.

Приймаються нові закони, вносяться зміни до Податкового Кодексу тощо. Одним із таких нововведень є запровадження в Україні військового збору. Про його введення відомо багатьом, адже це питання є актуальним і важливо вивчати усі нюанси, проте особливості його є мало дослідженими.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень та публікацій теми статті свідчить про те, що питання військового збору викликає, в першу чергу, занепокоєння у бухгалтерів та податківців. Це, безумовно, можна пояснити логікою. При цьому, усі платники податків в сьогоденній Україні стикаються з питаннями нарахування військового збору і його дослідженню повинна бути приділена достатня увага. Серед авторів, які вже ґрунтовно підходили до вивчення даного питання можна виділити Мойсеєнко Т. [2], Макарчука Р. [9] та ін. Проте, незважаючи на здійснення комплексу заходів із вивчення питання військового збору в Україні як серед науковців, так і працівників відповідних органів державної влади, недостатньо дослідженими залишаються питання особливостей нарахування військового збору в нашій країні.

Метою дослідження є вивчення особливостей введення та нарахування військового збору в сьогоденній Україні та його вплив на економіку країни та на пересічних громадян.

Викладення основного матеріалу досліджень. Із 3 серпня 2014 року в Україні Законом №1621 запроваджено військовий збір (податок). Запровадження останнього стало досить актуальною темою не лише для бухгалтерів, але й для пересічних громадян. Зокрема, важливо зазначити, що воєнний стан зумовив необхідність введення подібного податку. Спочатку цей податок планувалося запровадити до 1 січня 2015 року. Проте Законом України від 28 грудня 2014 року № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи», який набрав чинності з 01.01.2015, внесено зміни до Податкового кодексу України (далі – Кодекс) у частині оподаткування військовим збором. Поява нового платежу, як правило, викликає чимало запитань. Військовий збір – не виняток [5].

Відповідно до пп. 1.1 п. 16-1 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України платниками збору є особи, визначені п. 162.1 ст. 162 Кодексу. Згідно з п. 162.1 Податкового кодексу України платниками є: фізична особа - резидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні; фізична особа - нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні; податковий агент [1].

Як бачимо, зазначений пункт не виділяє окремо серед платників ПДФО (і, як наслідок, військового збору) фізичних осіб – підприємців та самозайнятих осіб. У зв'язку з цим виникає запитання, чи не означає даний факт те, що зазначені особи не є платниками військового збору? Відповідаючи на поставлене питання, необхідно зрозуміти, на яке коло осіб поширюється норма пункту 162.1 статті 162 ПК України. На наш погляд, відсутність в даному переліку фізичних осіб – підприємців не означає, що вони не можуть виступати платником ПДФО з огляду на наступне:

- стаття 177 ПК України, яка знаходиться в розділі IV «Податок на доходи фізичних осіб», врегульовує питання оподаткування ПДФО доходів, отриманих фізичною особою – підприємцем від провадження господарської діяльності, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування;
- стаття 178 ПК України, що також знаходиться в розділі IV ПК України регламентує порядок оподаткування доходів осіб, що провадять незалежну професійну діяльність;
- стаття 15 ПК України, яка визначає загальний перелік платників податків, окремо не виділяє серед них фізичних осіб – підприємців [9].

Що ж стосується осіб, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності, то стаття 291 ПК України вказує, що ними у разі відповідності критеріям можуть бути юридичні особи та фізичні особи – підприємці [9].

Проте Державна фіскальна служба України, не заперечуючи вищевикладеного, в роз'ясненні від 26 серпня 2014 року вказала, що обов'язок сплачувати військовий збір на фізичних осіб – підприємців не покладається [10].

Для більш чіткого розуміння та тлумачення вищезазначеного питання покладена норма про те, що є об'єктом оподаткування військовим збором.

При цьому, ст. 163 Кодексу (п.п. 1.2 п. 16 підрозділу 10 розділу XX Кодексу) визначено, що об'єктом оподаткування військовим збором є наступне. Для резидента – це загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання); іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України. Об'єктом оподаткування нерезидента є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні; доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання) (ст. 163 Кодексу) [7].

Оскільки Закон, яким введено військовий збір, набрав чинності з 03.08.2014 р. і податковий агент зобов'язаний при нарахуванні доходів, визначених у п.п. 1.2 п. 16-1 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України, утримати військовий збір, нараховані до 03.08.2014 доходи, але виплачені після 03.08.2014 р., не підлягають оподаткуванню збором. Оподаткуванню військовим збором підлягають доходи у формі заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які нараховуються (виплачуються, надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами (виграшу в державну та недержавну грошову лотерею, виграшу гравця (учасника), отриманого від організатора азартної гри) без вирахування сум податку на доходи фізичних осіб, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків до Накопичувального фонду, у випадках, передбачених законом, тощо [2].

Зокрема, до таких виплат належать:

- як основна, так і додаткова заробітна плата;
- інші заохочувальні та компенсаційні виплати;
- інші виплати і винагороди у зв'язку з трудовими відносинами (до таких виплат належить допомога з тимчасової непрацездатності);
- інші виплати і винагороди за цивільно-правовими договорами (детально про них читайте нижче);
- виграш у державну грошову лотерею;
- виграш у недержавну грошову лотерею;
- виграш гравця (учасника), отриманий від організатора азартної гри [2].

Виходить, що не підпадають під військовий збір такі доходи:

- додаткові блага, які перераховуються в пп. 164.2.17 Податкового Кодексу України;
- усі неоподатковувані доходи, перелічені в ст. 165 Податкового Кодексу України, у тому числі й допомога по вагітності та пологах, середній заробіток мобілізованим працівникам, аліменти;
- підприємницький дохід (як на загальній, так і на спрощеній системі оподаткування);

- як цільова, так і нецільова благодійна, у тому числі матеріальна, допомога (п. 170.7 Податкового Кодексу України). Тому, виплачуючи нецільову матеріальну допомогу, утримувати військовий збір не потрібно;

- орендна плата – і хоча орендна плата є різновидом договору цивільно-правового характеру (п. 170.1 Податкового Кодексу України), умовами такого договору не передбачено працю фізичної особи (за яку вона отримувала б винагороду), тому військовий збір не утримується;

- дивіденди (п. 170.5 Податкового Кодексу України);

- роялті (п. 170.3 Податкового Кодексу України);

- проценти (п. 170.4 Податкового Кодексу України);

- іноземні доходи (п. 170.11 Податкового Кодексу України);

- інвестиційні прибутки (п. 170.2 Податкового Кодексу України) [2].

Важливо зазначити, що суб'єктний склад платників військового збору не змінювався з моменту його встановлення. Проте у зв'язку із особливим складом доходів, які підлягали оподаткуванню військовим збором, окремі платники податків, такі як фізичні особи – підприємці чи самозайняті особи звільнялися від оподаткування. Проте наразі ця позиція не є прийнятною, адже з 1 січня 2015 року об'єкт оподаткування військовим збором було значно розширено. Так, залишаючи без змін положення щодо категорій платників військового збору, законодавець вказав, що об'єктом оподаткування є доходи, визначені статтею 163 ПК України [9], про що йшла мова вище.

Так, відповідно до п. 16 підрозділу 10 Розділу XX - Перехідних положень Кодексу оподаткування військовим збором подовжено до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України.

Податковий агент, який нараховує (виплачує, надає) оподатковуваний дохід на користь платника, зобов'язаний утримувати збір із суми такого доходу за його рахунок, використовуючи ставку збору 1,5 відсотка (п.п. 168.1.1 п. 168.1 ст. 168 Кодексу) [7].

Відповідно до п.п. 1.6. п. 16 підрозділу 10 розділу XX Кодексу платники збору зобов'язані забезпечувати виконання податкових зобов'язань у формі та спосіб, визначені ст. 176 Кодексу [1].

Відповідальними за утримання (нарахування) та сплату (перерахування) військового збору до бюджету є особи, визначені у ст. 171 Податкового кодексу України, а саме: 1. Особою, відповідальною за нарахування, утримання та сплату (перерахування) до бюджету податку з доходів у вигляді заробітної плати є роботодавець, який виплачує такі доходи на користь платника податку. 2. Особою, відповідальною за нарахування, утримання та сплату (перерахування) до бюджету податку з інших доходів є : податковий агент – для оподаткованих доходів з джерела їх походження в Україні; платник податку – для іноземних доходів та доходів, джерело виплати яких належить особам, звільнених від обов'язків нарахування, утримання або сплати (перерахування) податку до бюджету [1].

Важливо зазначити, що в п. 16 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України відсутнє окреме положення щодо визначення бази обкладення військовим збором. Тому, можемо стверджувати, що база обкладення військовим збором - це сума нарахованого доходу, зазначеного як об'єкт оподаткування. І ще один важливий момент. Якщо оподатковувані військовим збором виплати надають фізичній особі в не грошовій формі (наприклад, працівнику вручили подарунок до ювілею), то податковий агент має нарахувати дохід з урахуванням «натурального» коефіцієнта.

Саме ця сума буде базою обкладення військовим збором. Ставка військового збору встановлена на рівні 1,5 % бази від об'єкта оподаткування військовим збором (п.п. 1.3 п. 16 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України) Розмір ставки єдиний і не залежить від розміру нарахованого платнику доходу [5].

Доцільно зазначити, що введення податків та зборів для військових цілей держави практикувалося ще з 1874 року, коли вперше в Іспанії протягом Третьої карлістської війни було введено воєнно-податкові марки (поштові марки з надписом «Військовий податок»). Їх наклеювали на конверти додатково до звичайних поштових марок за рахунок відправника, а всі кошти, що надходили від їх оплати йшли на озброєння армії. Згодом такий податок був введений у Великій Британії та її колоніях, Канаді, Новій Зеландії, Австралії та інших державах [8].

На воєнні цілі частково спрямовувалися і кошти від сплати ПДФО. При цьому аналіз історії введення ПДФО свідчить, що вперше його було запроваджено саме для фінансування військових потреб. Так, в США ще в 1861 році було встановлено ПДФО для покриття витрат держави під час громадянської війни, яку в той час вели штати за незалежність від Великої Британії [8].

В Україні військовий збір встановлюється вперше.

Висновки. Виходячи із вищевикладеного, можна зробити висновок, що введення військового збору не оминає жодного платника податків та стосується усього населення країни. Разом з тим, доцільно зазначити, що недостатньо визначеним на законодавчому рівні є питання податкового обов'язку серед приватних підприємців, тому останні сьогодні знаходяться у важкій ситуації, коли новий збір (податок) встановлено, а питання його виконання перед державою недостатньо зрозуміле. На нашу думку, це питання потребує більш ґрунтовного визначення на законодавчому рівні. При цьому, в цілому, можна зазначити, що запровадження військового збору в Україні є логічним та обґрунтованим нововведенням, виходячи із сьогоденної ситуації в країні.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України Кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1409666628558568>
2. Мойсеєнко Т. «Закон № 1621 та військовий збір: нове творіння законодавця. Тимчасово...». - Архів електронного видання «Бухгалтер і закон». – Стаття./[Електронний ресурс].–Режим доступу: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ006769
3. Військовий податок стягуватимуть і в 2015 році. – Сайт Дебет-кредит – Бухгалтерські новини. – Стаття. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.dtkr.ua/ua/taxation/other/32124>
4. Продовжено термін справляння військового збору. - Сайт Дебет-кредит – Бухгалтерські новини. – Стаття. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.dtkr.ua/ua/taxation/pdf/32227>
5. Військовий збір: найважливіше. – Податки та бухгалтерський облік. Інформаційно-аналітична газета. – Стаття. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/find/doc.html?id=39556>
6. Військовий збір: роз'яснення податківців. Бухоблік військового збору – Бухгалтер24. Информационный бухгалтерский портал. – Стаття. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bukhgalter24.at.ua/publ/nalogovyj_uchet/vijskovij_zbir_roz_jasnennja_podatkivciv/3-1-0-367

7. Брошура «Військовий збір». – Офіційний портал Державної фіскальної служби України. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/broshuri-ta-listivki/161800.html>
8. Військовий збір: актуальні питання. – КМПортал. Оглядовий лист від 3 жовтня 2014 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmp.ua/ua/newsletters/1057--viskoviizbr-aktualnpitannya>
9. Військовий збір: реалії та проблеми 2015 року. – Взгляд юриста. Юридический блог компании Jurimex. / [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://jurblog.com.ua/2015/02/ viyskoviy-zbir-realiyi-ta-problemi-2015-roku/>
10. Роз'яснення Державної фіскальної служби України щодо сплати військового збору фізичними особами – підприємцями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/nove-pro-podatki--novini-/161249.html>

Ruda O. L., C.E.S., associate Professor,
Skoropad V.V., student,
Vinnytsia National Agrarian University

MILITARY TAX IN UKRAINE. THE ESSENCE AND PECULIARITIES OF

The article elaborates on the theme of the introduction in Ukraine of a new type of tax (fee) - military, such a tax in an independent Ukraine. In particular, the payers of the military tax, the tax base of the latter, for what period is set for war, how the amount of income withheld military tax revenues under civil law contracts must be war duty, the rate of military training and the like.

Keywords: military collection, the tax payers of the tax code.

УДК 338.27

РОЛЬ РЕІНЖІНІРИНГУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Недбалюк О.П., к.е.н., доцент,
Ткаченко І.М., магістр,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського торговельно-економічного університету

Розглянуто та проаналізовано трактування терміна «реінжиніринг» як зарубіжними так і вітчизняними науковцями у сучасній фаховій літературі, акцентується увага на його важливості як методологічної передумови для інноваційного підходу в системі управління діяльністю підприємств. Визначено основні цілі та умови його проведення. Досліджено етапи процесу реінжинірингу бізнес-процесів, а також побудовано алгоритм його проведення.

Ключові слова: реінжиніринг, бізнес-процес, бенчмаркінг, методика швидкого аналізу (FAST), оптимізація бізнес-процесів, процесний підхід.

Постановка проблеми. В умовах проведення радикальних змін в економіці з'являється необхідність у пошуку нових інструментів чи методів, які будуть спроможні допомогти підприємницьким структурам стати більш ефективними. При цьому центральними факторами успіху стають процеси перебудови та реорганізації бізнес-процесів підприємства.

Діяльність підприємств, яка націлена на отримання прибутку та високоякісне виробництво продукції (виконання робіт, надання послуг), не може здійснюватися ізольованими елементами функціональної ієрархії, а має реалізовуватися сукупністю взаємопов'язаних бізнес-процесів. Основна мета процесного управління полягає у безперервній оптимізації наскрізних бізнес-процесів підприємства, які дозволяють підвищити конкурентоздатність та забезпечити економічне зростання. З метою забезпечення успішності діяльності підприємствам необхідно постійно розвиватися, змінювати та вдосконалювати свої бізнес-процеси у відповідності до ринкових умов та потреб споживачів.

Оптимізація бізнес-процесів – це комплекс взаємопов'язаних управлінських, організаційних та інформаційних заходів, об'єднаних певною технологією, спрямований на поліпшення показників як окремих процесів, так і показників діяльності підприємства в цілому з метою задоволення потреб та очікувань зацікавлених сторін [1, с. 64].

Покращення бізнес-процесів підприємства забезпечується завдяки використанню таких підходів:

- методика швидкого аналізу (FAST), яка допомагає визначити спосіб поліпшення під час наради, що займає один-два дні;
- бенчмаркінг, що передбачає вивчення однакових або схожих бізнес-процесів на прикладі інших успішних підприємств;
- оптимізація або перепроектування бізнес-процесів, що полягає у покращенні існуючих вдалих процесів;
- реінжиніринг, що є найбільш радикальним підходом, так як передбачає розробку нового бізнес-процесу [2, с. 365].

Актуальність реінжинірингу пояснюється тим, що в умовах динамічної та нестабільної економічної ситуації в країнах, вижити та адаптуватися до швидких змін у зовнішньому середовищі підприємствам дуже важко, адже прискореними темпами розгортається процес інтеграції, який призводить до глобалізації технологій та до впровадження інновації. Багато організацій згортають свою діяльність не пристосувавшись до зовнішніх чи внутрішніх викликів. Це зумовлено тим, що зарубіжні і вітчизняні організації не завжди шукають методи, способи або інструментарії, які б змогли допомогти підприємствам адаптуватися до сучасних умов. З цього можна зробити висновок, що зростає практичний та теоретичний інтерес до реінжинірингу як до сучасного інструментарію управління бізнес-процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реінжиніринг є відносно новим управлінським підходом і являє собою один із сучасних напрямів у теорії і практиці управління бізнес-процесами. Реінжинірингу стосуються праці вітчизняних й закордонних дослідників таких як : Кондратьєв В. В., Краснова В. Б., М. Хаммер, Корзаченко О.В. [1], Ковальов А.І. [2], Рубан В.Я. [3], Гвоздь М.Я. [4], Гончарова О.М. [6], Виноградова О. та інші. Кожен із авторів, розкриваючи сутність цього поняття, робить наголос на різних аспектах розробки та реалізації проектів реінжинірингу бізнес-процесів, обмежуючись загальною концепцією процесного управління.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні концептуальних засад застосування радикальної форми організаційно-економічних перетворень підприємств, а саме реінжинірингу бізнес-процесів. Новизною дослідження є побудова алгоритму процесу реінжинірингу бізнес-процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реінжиніринг бізнес-процесів уявляє собою одну з нових концепцій розвитку бізнесу і управління, створену в 90-х роках ХХ сторіччя і прийняту на озброєння багатьма провідними компаніями світу.

Родоначальником терміна «реінжиніринг» вважається Майкл Хаммер. За його визначенням, реінжиніринг – це фундаментальне переосмислення і радикальне перепроєктування бізнес-процесів з метою досягнення істотного поліпшення якості їх функціонування.

Реінжиніринг бізнес - процесів (РБП) – це сукупність методів і засобів, призначених для кардинального поліпшення основних показників діяльності підприємства шляхом моделювання, аналізу і перепроєктування існуючих бізнес-процесів. Він застосовується за необхідності радикальних змін, що передбачає створення принципово нових, ефективніших бізнес-процесів на підприємстві.

Визначення РБП містять в собі три ключові характеристики: «істотне поліпшення», «радикальне перепроєктування» та «бізнес-процес». Істотне поліпшення – це не просто покращення певного параметру підприємства або роботи окремої ланки організації. Це якісний перехід до нового рівня ефективності бізнесу, здійснення прориву, що і є критерієм реінжинірингу. Радикальне перепроєктування означає звернення до першопричин та першооснов речей. Тобто реінжиніринг – це не проведення косметичних заходів та часткових змін, а відмова від старого та застосування нового підходу до виконання роботи. Третє ключове слово у визначенні РБП – це бізнес-процес, що містить у собі взаємозалежні дії (операції, процедури), які реалізують одну або декілька бізнес-цілей підприємства. Найчастіше фахівці використовують наступні визначення бізнес-процесу. Саме розкриття змісту ключових слів приводить до розуміння суті реінжинірингу [3, с. 239].

Сьогодні концепція реінжинірингу розвинена набагато ширше, цими питаннями цікавиться багато зарубіжних і вітчизняних науковців, які подають своє бачення стосовно визначення терміна. Кожен автор, обмежуючись загальною концепцією процесного управління, робить акцент на різних аспектах розроблення і реалізації проектів реінжинірингу бізнес-процесів (табл.1).

Реінжиніринг будь-якого бізнес-процесу загалом передбачає введення в нього істотних інновацій. Тому перш ніж розглядати етапи проведення та побудову схеми реінжинірингу необхідно вказати на можливі впровадження.

Цілі РБП такі:

- суттєве підвищення ступеня задоволення споживача, включаючи роботу з клієнтом у режимі 24×365, орієнтацію на його поточні та майбутні потреби;
- радикальне скорочення тривалості виробничого циклу, докорінне зменшення кількості процесів та їх вартості, різке зниження витрат часу на виконання функцій;
- значне поліпшення процесу управління якістю;
- підвищення ролі рішень та ініціативи кожного окремого працівника, організація групової роботи;
- різке зниження кількості працівників;
- забезпечення прискореного впровадження нових технологій;

- забезпечення адаптації підприємства до функціонування в умовах інформаційного суспільства і «суспільства знань».

Таблиця 1

Підходи науковців до трактування поняття «реінжиніринг»
[4, с. 106 - 108]

№	Автор	Визначення
1	Манганеллі Р.І.	швидке і радикальне перепроектування визначальної стратегії підприємства бізнес-процесів і систем та підтримуючих ці бізнес-процеси організаційних структур з метою оптимізації робочих потоків і підвищення продуктивності підприємства
2	Попов Є., Шапот М.	кардинальна і революційна перебудова бізнес-процесів компанії, що супроводжується переходом на нові принципи побудови організації
3	М. Робсон, Ф. Уллах	інструмент спеціально розроблений, щоб допомогти в обставинах, які вимагають масштабних змін, забезпечити які використовувані схеми поліпшення процесів не в змозі
4	Страссман П.	новий науково-практичний напрямок, що виник на стику двох різних сфер діяльності: управління та інформатизації
5	Виноградова О.	науково-практичний підхід до здійснення кардинальних змін бізнес-процесів підприємства з метою значного підвищення рівня його конкурентоспроможності
6	Кондратьєв В. В., Краснова В. Б.	цілісне і системне моделювання і кардинальна реорганізація матеріальних, фінансових і інформаційних потоків, у результаті чого спрощується організаційна структура підприємства, перерозподіляється і мінімізується використання різних ресурсів, скорочуються терміни реалізації потреб клієнтів, підвищується якість їхнього обслуговування
7	Мазур І. І.	метод кардинальної перебудови бізнес-процесів з метою досягнення якісно іншого, більш високого рівня показників виробничо-господарської діяльності підприємства

Проведення РБП є складним процесом, який потребує часу та концентрації зусиль всієї організації. Реінжиніринг і його швидке та ефективне здійснення вимагають виділення спеціального бюджету (мінімально необхідного), без якого початок і проведення всього комплексу робіт неможливі. У ході реалізації програми реінжинірингу необхідно спиратися на принцип Паретто (20% зусиль можуть дати 80% результату), а це означає, що потрібно обирати пріоритетні завдання і посилено працювати над їхнім вирішенням. Враховуючи типізацію самого процесу реінжинірингу, важливо чітко встановити міру участі кожного з учасників процесу, розподілення відповідальності з метою досягнення поставлених завдань. В зв'язку із чим, під час реалізації реінжинірингових процедур слід неухильно дотримуватись виконання функцій управління – організування, планування, мотивації, контролю та діагностики [5, с. 89].

До основних умов проведення реінжинірингу окрім процесної орієнтації належать амбіційні цілі (не лише вийти з кризового стану, але й стати в майбутньому лідером галузі), відмова від усталених правил ведення бізнесу (що досить складно дається вітчизняним компаніям), і нарешті

удосконалення бізнес-процесів за рахунок використання сучасних інформаційних технологій. Однак, незалежно від умов проведення реінжинірингу, в загальному випадку він має певну послідовність (рис.2).

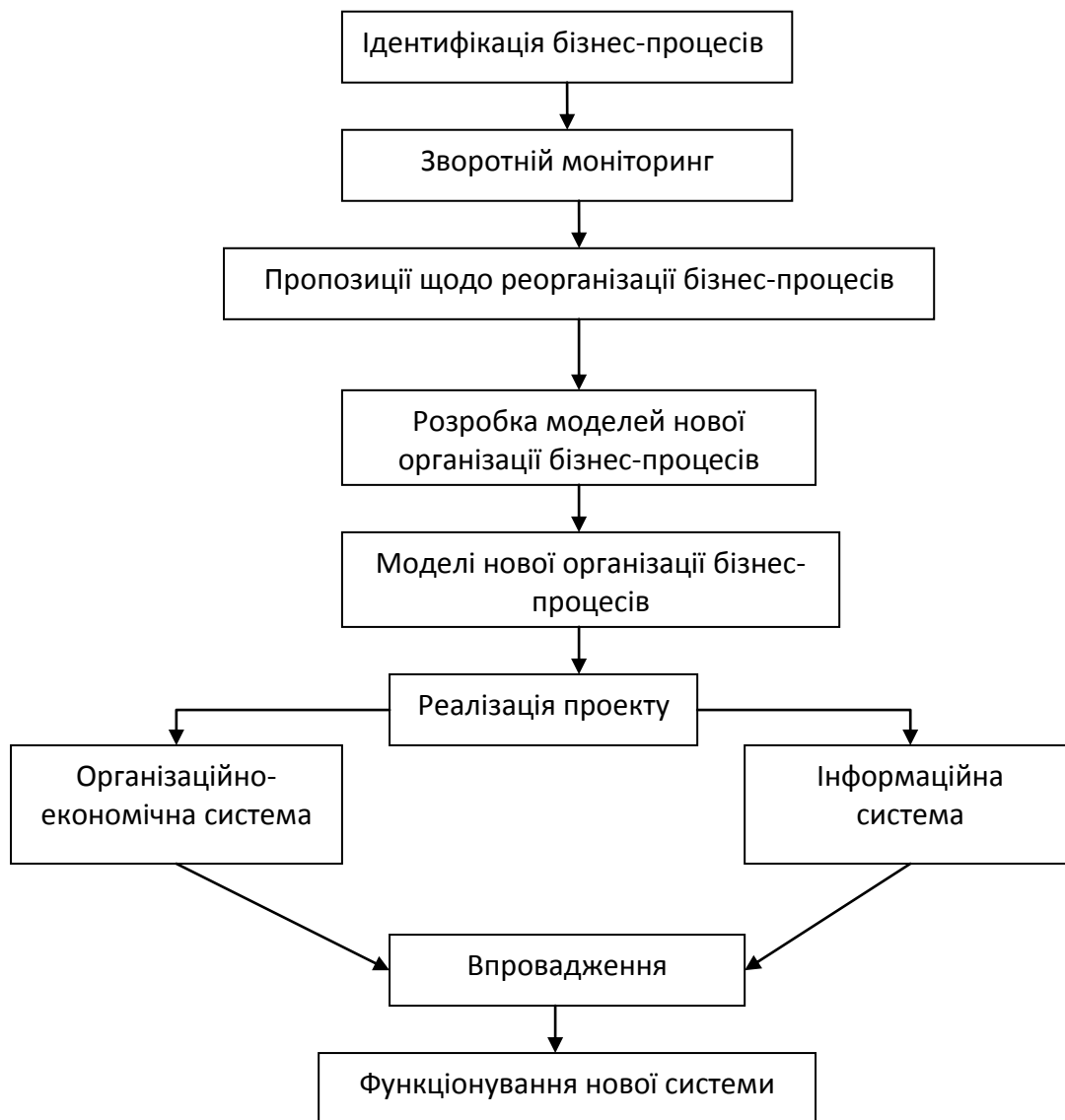

Рис. 2. Етапи реінжинірингу бізнес-процесів [6, С. 82].

Таким чином, можна виділити наступні етапи реінжинірингу бізнес-процесів: розробка проекту та виділення бізнес-процесів (визначаються цілі і завдання проекту, формується команда по реінжинірингу, визначається концепція реінжинірингу); порівняльний аналіз бізнес-процесів (проводиться аналіз бізнес-процесів з метою порівняння їх з бізнес - процесами лідируючих структурних підрозділів компанії або конкурентів); розробка образу майбутньої компанії (даний етап має на меті сформувати систему поглядів на нову компанію відповідно її цілям та можливостям); аналіз проблем та перепроєктування бізнес - процесів та технологій (виявлення проблемних місць бізнес-процесів); впровадження нових бізнес-процесів, технологій та оцінка результатів (на даному етапі необхідно спів ставити результати ефективності функціонування

бізнес - процесів із запланованими на початку реінжинірингу критеріями з урахуванням витрат за видами функціональної діяльності).

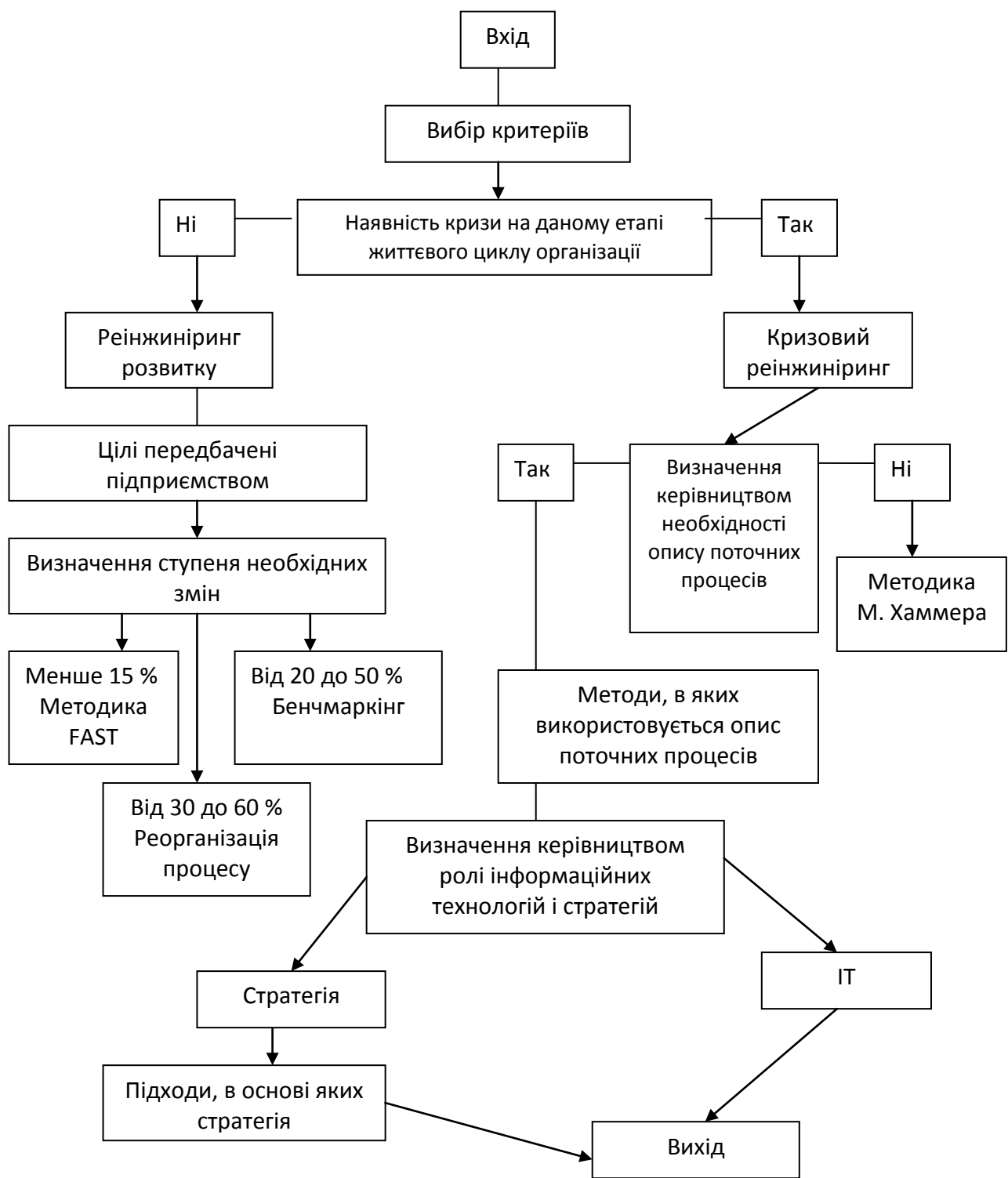

Рис. 3. Алгоритм реінжинірингу бізнес-процесу.

Перелічені етапи, як правило, виконуються з певним поєднанням у часі, причому деякі етапи можуть повторюватися.

Існує певна кількість методологій РБП, які містяться в діапазоні від найзагальніших до сильно структурованих підходів, що використовують детальний аналіз і документацію по поточних процесах. Окремі методики базуються на поєднанні аналітичного й інтуїтивного підходів у рамках узагальненої методології представлення нового проекту, інші - на системному підході, що використовує інструменти процесного моделювання і дозволяє врахувати міжфункціональні і міжорганізаційні взаємодії. Але всі вони підпорядковані певній логіці побудови, мають спільні напрями та послідовність (рис. 3).

Однак для того, щоб реінжиніринг досяг запланованих цілей, необхідно також окрім виконання алгоритму забезпечити гідну мотивацію системи заохочень вищої ланки управління, оскільки без впевненості керівництва у необхідності перебудови підприємства неможливо досягти кінцевого результату реінжинірингу – прориву в його роботі.

До факторів, що сприяють успішній реалізації реінжинірингу, слід віднести, перш за все, готовність керівництва до змін, розуміння та віру в кінцевий результат, розумну оцінку ризиків, з якими пов'язана реалізація програми.

При наявності готовності з боку керівництва доцільно наділити відповідними повноваженнями персонал, що займається реалізацією програми, та чітко визначити роль і обов'язки кожного [7].

Висновки. Зважаючи на ситуацію сучасної економіки, яка загрожує підприємствам втратою їхньої платоспроможності, негативними відхиленнями фактичного стану організацій від запланованого, перебоями у розвитку компаній, зниженні їхнього потенційного успіху та їх послабленням від постійної гострої конкурентної боротьби, доцільним є застосування саме реінжинірингу. Безумовна користь його пояснюється не стільки об'єктивною коректністю його складових елементів та надійністю як цілого, принциповою новизною та практичною цінністю, але й притаманним реінжинірингу способом аналізу проблем, а також тим, що рішення, які приймаються на основі реінжинірингу породжують суспільний резонанс стосовно пов'язаних з ним подій.

Результати проведених досліджень та світова практика доводять, що вітчизняні компанії будуть все активніше залучені в процеси реінжинірингу. Побудувавши алгоритм проведення реінжинірингу можна зробити висновок, що серед основних переваг його можна виділити простоту проведення оптимізації процесів з точки зору їх організації, синхронізації та взаємоузгодженості. При використанні провесно-орієнтованого підходу в управлінні сам процес стає розподіленим регулятором якості складових його процедур, будучи орієнтованим на реального ринкового клієнта. Виділення бізнес-процесів, їх аналіз та подальше покращення і вдосконалення – колосальний резерв для підвищення конкурентоспроможності компанії та ефективності діяльності.

Список використаних джерел:

1. Корзаченко О.В. Оптимізація бізнес-процесів українських підприємств: проблеми та перспективи / О.В. Корзаченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. -2013.- № 3. – С. 64 – 69.
2. Ковальов А.І. Концептуальні засади здійснення реінжинірингу бізнес-процесів / А.І.

Ковальов, В.В. Шевченко // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. - № 3 . – С. 365 – 371.

3. Рубан В. Я. Реінжиніринг бізнес – процесів: сутність, критичний аналіз, перспективи реалізації потенціалу / В.Я. Рубан // Вісник КНУТД. – 2012. – № 6. – С. 239 – 246.

4. Гвоздь М.Я. Категорія «реінжиніринг» та її визначення у фаховій літературі / М.Я. Гвоздь // Національний університет «Львівська політехніка». – 2010. - № 5. – С. 106 – 109.

5. Кривов'язюк І.В. Реінжиніринг логістичних бізнес-процесів і систем як основа їх самовдосконалення та розвитку / І.В. Кривов'язюк, Ю.М. Кулик // Економіка : реалії часу. – 2013. – № 7. – С. 87 – 94.

6. Гончарова О.М. Реінжиніринг бізнес-процесів як метод процесного управління / О.М. Гончарова // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2013. – № 151. – С. 78 – 82.

7. Гончарова О.М. Реінжиніринг бізнес-процесів як спосіб підвищення ефективності управління / О.М. Гончарова // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка".

***Nedbaluk O.P., C.E.S., associate Professor,
Tkachenko I.M., magistr***

Vinnytsya trade and economic institute Kievan trade and economic university

ROLE OF REINZHINIRINGU BIZNES-PROCESU IN SYSTEM MANAGEMENT BY ACTIVITY OF ENTERPRISE

The relevance of reengineering is caused by dynamic and unstable economic situation, for the company to survive and to adapt to the rapid changes in the environment is very difficult, because of the rapidly unfolding process of integration that leads to globalization and the introduction of technology innovation.

Considered and analyzed the interpretation of the term "reengineering" of foreign and domestic scientists in modern professional literature, focuses on its importance as methodological prerequisites for an innovative approach in the management activities of enterprises. Discovered the main objectives and conditions for its implementation. Investigated stages of the business process reengineering and the algorithm of its holding.

The studies and international practice show that domestic companies are increasingly involved in processes of reengineering.

Keywords: *reengineering, business process benchmarking, rapid analysis method (FAST), business process optimization, process approach.*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СТАНДАРТУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Тарасова І.І., к.е.н., доцент,

Ткаченко О.Ю., магістр,

Вінницький торговельно-економічний інститут

Київського торговельно-економічного університету

В результаті проведеного дослідження встановлено перспективи застосування міжнародного стандарту управління ризику в сучасних умовах. Зокрема, розглянуто стандарт ISO 31000:2009, а також подано характеристики міжнародних стандартів, що передували його створенню. Обґрунтовано необхідність застосування стандартизації управління ризиками, виявлено та описано чинники, що формують механізм ризик-менеджменту в сучасних умовах, серед яких можна відзначити інтеграційні процеси та нестабільність економіки. Досліджено основні напрями застосування стандарту ISO 31000:2009, а також з'ясовано для яких суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності він може бути використаний.

Ключові слова: підприємство, управління ризиками, міжнародні стандарти, ризик, стандарт ISO 31000:2009, система управління.

Постановка проблеми. Жорстка конкурентна боротьба та невизначеність зовнішнього середовища зобов'язує світові підприємства в процесі планування своєї діяльності враховувати ризик як з позитивної, так і негативної точки зору на нього. Класична та неокласична теорія підприємств неодноразово звертала увагу на цю економічну категорію (А. Маршал, А. Пігу, Д.Міль) [1, с. 326]. Однак на сьогоднішній час недостатньо розглядати ризик лише як ймовірні втрати, адже сучасні системи керування стають новою філософією управління, яка спирається на концептуально цілісний підхід до бізнесу. Таким орієнтиром можуть слугувати національні чи міжнародні стандарти управління ризиками. У той час як національні стандарти відрізняються в залежності від того в якій країні вони були розроблені та прийняті, то міжнародний стандарт ISO 31000:2009 є уніфікованим стандартом, що враховує недоліки національних стандартів та може використовуватись представниками малого, середнього та великого бізнесу будь-якої країни світу

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управлінню ризиками приділяється достатньо уваги в закордонних і вітчизняних публікаціях, зокрема в теорію управління ризиками значний внесок зробили такі вчені: Білявська О. [2, с. 50-56], Донець О.М. [3], Стрельбицька Н.Є. [4], Дуднева Ю.Є. [5, с. 137-141] та інші.

Закордонні фахівці доклали багато зусиль для практичної реалізації своїх напрацювань. Наприклад, авторитетними державними і професійними організаціями прийняті та рекомендовані до широкого застосування спеціальні нормативні документи, безпосередньо присвячені тому, як впровадити управління ризиками в практику бізнесу. Мова йде про Австралійсько-новозеландський стандарт із ризик-менеджменту AS/NZS 4360, Стандарт з ризик-менеджменту Федерації європейських асоціацій з ризик-менеджменту та Комплексні основи ризик-менеджменту в рамках всієї компанії, які розроблені Комітетом організацій-засновників Національної комісії із

вивчення шахрайства в області фінансової звітності (США), а також міжнародний стандарт управління ризиками ISO 31000:2009 [4].

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз основних положень міжнародного стандарту управління ризиками ISO 31000:2009 та визначення особливостей його застосування суб'єктами міжнародної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організації всіх типів і розмірів стикаються з внутрішніми і зовнішніми чинниками, через які стає неможливо визначити, яким чином і коли вони досягнуть своїх цілей. Вплив невизначеності на цілі установ визначається як "ризик". Будь-яка діяльність організації пов'язана з ним. Компанії управляють ризиком за допомогою його ідентифікації, аналізу та подальшого вирішення, чи слід його піддати обробці з метою задоволення критеріїв. Протягом усього процесу організації здійснюються комунікації та консалтинг із зацікавленими сторонами, аналізують ризик та засоби управління, які модифікують його з метою забезпечення того, що наступна обробка ризику не буде потрібна.

Слід зазначити, що в сучасних умовах нестабільності все більшого значення для функціонування підприємств набуває саме процес управління ризиками. Відомо, що в реальності організаціям дуже важко знайти орієнтир, який може допомогти їм визначити яким чином необхідно ідентифікувати, оцінити та управляти ризиками. Світова ж практика розробила цілу низку стандартів, які розглядають практичні питання управління ризиками в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Однак, найбільш перспективним вважається новий міжнародний стандарт управління ризиками ISO 31000:2009, який завдяки простій мові написання, зрозумілій термінології та рекомендаціям може допомогти підприємствам розробити власні підходи до управління ризиками [2, с. 50-52].

Загалом в розробленні даного стандарту взяли участь експерти з 28 країн і багатьох спеціалізованих організацій. При створенні ISO 31000:2009 були враховані недоліки попередніх стандартів управління ризиками (табл. 1).

Слід зазначити, що ISO 31000:2009, по суті, є документом, що допомагає організаціям розробити власні підходи до управління ризиками. Використовуючи даний стандарт, компанія може порівняти свою практику управління ризиками з міжнародним досвідом та виявити «слабкі» місця [7, с. 86].

У міжнародному стандарті ISO 31000:2009 ризик витлумачено як вплив невизначеності на опрацьоване завдання. Відповідно до даного документа ризик – це наслідок встановлення та досягнення організаційних завдань за невизначеності довколишнього середовища. Відповідно, невизначеність породжується зовнішніми та внутрішніми факторами, які організація не може повністю контролювати, однак які можуть негативно вплинути на виконання завдання чи відтермінувати його. Зазначені фактори та їх вплив може також сприяти завчасному й успішному досягненню мети. Відповідно ризик не є негативним чи позитивним явищем, однак його наслідки можуть мати негативне або позитивне значення для організації [4].

Управління ризиками згідно з цим стандартом починається з встановлення «контексту», тобто визначення цілей організації та зовнішніх («зовнішній контекст») і внутрішніх («внутрішній контекст») параметрів, що впливатимуть на діяльність організації та мають бути враховані при управлінні ризиком. Даний етап називається «встановлення оточення» й він передує етапові ідентифікації ризиків. Оцінка ризику відповідно до ISO 31000:2009 складається з таких елементів як: ідентифікація, аналіз та безпосередня оцінка.

Міжнародні стандарти управління ризиками [6]

Ознаки стандарту	FERMA	AS/NZS 4360:2004	BS 31100:2008	ISO 31000:2009
Рік прийняття та розробник	2002 Федерація європейських асоціацій ризик-менеджменту	2004 Об'єднаний технічний комітет OB-007 «Ризик-менеджмент»	2008 Британський інститут стандартів	2009 Міжнародна організація зі стандартизації
Сфера застосування	Для впровадження в будь-яку компанію системи управління ризиками.	Може бути застосовуватись до різних видів діяльності, рішень або дій будь-якого державного, приватного або громадського підприємства.	Для організацій усіх форм власності в незалежності від їх роду діяльності.	Будь-яким державним, приватним або громадським підприємством, асоціацією, групою компаній або окремою особою.
Визначення поняття управління ризиками	є центральною частиною стратегічного управління організації.	це культура, процеси і структури, які спрямовані на реалізацію потенційних можливостей, в той час запобігання побічним ефектам.	процес прийняття рішень і здійснення заходів, спрямованих на забезпечення мінімально можливого <u>ризик</u> .	це скоординовані дії щодо керівництва і управління організацією стосовно ризиків
Процес управління ризиками	1. визначення об'єкта стратегії управління; 2. оцінка ризику; 3. визначення загроз і можливостей; 4. прийняття рішень; 5. обробка ризику; 6. оцінка залишкового ризику; 7. моніторинг	1. визначення об'єкта управління; 2. ідентифікація ризиків; 3. аналіз ризиків; 4. кількісна оцінка і оцінювання ризиків; 5. визначення загроз; 6. комунікація ризику; 7. прийняття рішень і обробка ризику	1. зміст ризику; 2. виявлення ризику; 3. оцінка ризиків; 4. ризик-відповідь; 5. ризик-звітність; 6. ризик-відгук.	1. встановлення оточення; 2. оцінка ризику (ідентифікація ризику; аналіз ризику; оцінка ризику); 3. вплив на ризик; 4. комунікація та консультування; 5. моніторинг

Процес оцінки ризику має бути систематичним. Лише за таких умов можна зрозуміти, що може статися, як, коли та чому. У стандарті ISO 31000:2009 етап аналізу ризику пов'язаний із

розвитком розуміння кожного ризику, його наслідків та ймовірностей цих наслідків. ISO 31000:2009 не надає переваги кількісним або якісним методам аналізу ризику, оскільки, на думку фахівців даної організації, всі методи є важливими. Після оцінки ризику приймають рішення щодо визначення рівня ризику й за попередньо встановленими критеріями визначають пріоритетні ризику [5].

На сьогоднішній день серія ISO 31000:2009 представлена декількома стандартами, настановами та технічними звітами (табл. 2).

Таблиця 2

Взаємодоповнюючі стандарти ISO 31000:2009 [8]

№	Назва стандарту	Опис стандарту
1.	ISO Guide 73: 2009 «Управління ризиками.»	забезпечує послідовне розуміння і узгоджений підхід до концепції управління ризиками і містить визначення загальних термінів, пов'язаних з ідентифікацією, аналізом, моніторингом, оцінкою, управлінням ризиком, а також процесами і, власне, менеджментом ризиків. Даний посібник призначено для використання особами, відповідальними за управління ризиками в організаціях, експертів і фахівців, що беруть участь в розробці національних і галузевих нормативних документів, що стосуються менеджменту ризиків.
2.	ISO / TR 31004: 2013 «Менеджмент ризиків. Керівництво з впровадження ISO 31000 »	сприяє ефективному впровадженню ISO 31000:2009 та забезпечує: - структурований підхід до переходу від існуючої практики управління ризиками до ISO 31000:2009 з гнучкою перспективою адаптації до майбутніх змін; - роз'яснення базових концепцій ISO 31000:2009 з рекомендаціями та прикладами, адаптованими до індивідуальних потреб користувачів; - додаткове керівництво за принципами ISO 31000:2009 та основи управління ризиками.
3.	ISO / IEC 31010: 2009 «Управління ризиками. Методи оцінки ризиків »	фокусується на поняттях, процесах і виборі методу оцінки ризиків та забезпечує основу для прийняття рішення про застосування найбільш доцільного підходу для оцінки конкретних ризиків.

Стандарт ISO 31000:2009 доцільний для використання багатьма зацікавленими суб'єктами, у тому числі: розробниками політики корпоративного ризик-менеджменту; відповідальними за ефективність управління ризиком як всієї організації, так і певній сфері діяльності або проекту; особами, яким необхідна оцінка ефективності управління ризиками; розробниками настанов, процедур та правил управління ризиками на будь-якому рівні управління.

У відповідності до регламенту ISO 31000:2009 управління ризиками має розглядатися як: - невід'ємний елемент стратегічного керування організацією та бути складовою загальної культури управління; - система управління ризиками повинна охоплювати всі підрозділи організації, кожен

співробітник повинен мати конкретизовані цілі щодо управління відповідними ризикоутворюючими чинниками; - в організації мають бути чітко визначені обов'язки ризик-менеджерів та осіб, діяльність яких стосується ухвалення відповідних рішень в сфері управління ризиками [9].

Не менш важливим є також те, що у стандарті наведені приклади різних методів оцінки ризику (у тому числі «мозковий штурм», метод Делфі, «попередній аналіз небезпеки», методи HAZOP, НАССР, FMEA, FTA, «дерево прийняття рішень», техніка SWIFT, метод Монте-Карло та ін. - всього 31 метод) і посилання на інші міжнародні стандарти, в яких більш докладно описано їх застосування.

Важливим додатковим елементом стандарту ISO 31000:2009 є "Довідник ISO 73:2009", що містить словник. Він являє собою оновлений довідник управління ризиками ISO/IEC, що є частиною стандарту 73:2002. Фактично цей словник - це основа для розробників стандартів [4]. Стандарт ISO 31000:2009 розкривається за допомогою, представлених у ньому принципів [3]: створення та захист вартості організації; інтегрування в усі організаційні процеси; врахування невизначеності; систематичність, структурованість та своєчасність; врахування людського і культурного факторів; зрозумілість та прозорість; динамічність, повторюваність та схильність до змін. Даний Міжнародний Стандарт рекомендує організаціям розвивати, впроваджувати та постійно покращувати систему, метою якої є інтеграція процесу з управління ризиками з керівництвом, стратегією і плануванням, управлінням, процесами звітності, політикою, цінностями і культурою.

Висновки. Отже, завдяки простій мові написання, зрозумілій термінології та рекомендаціям стандарт ISO 31000:2009 може допомогти підприємствам розробити власні підходи до управління ризиками. Він дає змогу провести порівняння власної практики управління ризиками з міжнародним досвідом. Використання даного стандарту є особливо актуальним для підприємств, що працюють із зарубіжними партнерами чи інвесторами, адже закордоном питання управління ризиками займає провідне місце у будь-якій сфері господарювання. Загалом, стандарт ISO 31000:2009 має забезпечувати підтримку наявним прийнятим раніше стандартам з управління ризиками, що використовують у певних напрямках.

Можна стверджувати, що метою створення ISO 31000: 2009 є гармонізація процесів управління ризиками в існуючих і майбутніх стандартах, а також забезпечення єдиного підходу для підтримки та реалізації вимог стандартів, що стосуються конкретних ризиків або галузей промисловості.

Список використаних джерел:

1. Шершньова З. Є Стратегічне управління: підручник / 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: КНЕУ, 2010. - 699 с.

2. Білявська О. Міжнародні стандарти управління ризиками / О.Білявська // Управління сучасним містом . – 2009. – № 1 . – С. 50 – 56.

3. Донець О.М. Використання міжнародних стандартів в управлінні ризиками / О.М. Донець, Т.В. Савельєва, Ю.І. Урецька / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.knuba.edu.ua/doc/zbirnyk1/urss6_pdf/36-42.pdf

4. Стрельбіцька Н. Уніфікований міжнародний стандарт ризик-менеджменту як відповідь на виклики глобалізації [Електронний ресурс] / Н. Стрельбіцька // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. - Вип. 2 (5). – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/>

stories/pdf/2011/11snyvnh.pdf.

5. Дуднева Ю.Е. Перспективи застосування стандарту ISO 31000:2009 при побудові корпоративних систем ризик-менеджменту / Ю.Е. Дуднева // Вісник Національного технічного університету «ХПІ». – 2014. - № 4. – С. 137-141.

6. ISO 31000:2009 Риск Менеджмент – Принципы и руководства . – 2009. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http://www.pqm-online.com/assets/files/standards/iso_31000-2009\(r\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/standards/iso_31000-2009(r).pdf)

7. Стрельбіцька Н. Є. Становлення та розвиток міжнародних стандартів управління ризиками / Н. Є. Стрельбіцька // Вісник КНТЕУ, Київ. - 2008. - № 6. - С. 84 - 93.

8. <http://intercert.com.ua> – електронний ресурс ТОВ «Інтерсерт-Україна» , який є офіційним представником німецького органу сертифікації систем менеджменту в Україні.

9. <http://sic.com.ua/sertifikaciya/standarty/iso-31000> - офіційний сайт системи міжнародної сертифікації.

Tarasova I.I., *C.E.S., associate Professor,*
Tkachenko O.U., *magistr,*
Vinnytsya trade and economic institute
Kievan trade and economic university

PROSPECTS OF APPLICATION OF INTERNATIONAL STANDARD OF MANAGEMENT RISKS

The purpose of this paper is to analyze the main provisions of the international standard ISO 31000 Risk Management: 2009 and determine its specific application to subjects of international activities.

In the article was investigated the prospects of international risk management standards in the modern world. Especially the standard ISO 31000: 2009, and given the characteristics of international standards prior to its creation. Also was discovered the necessity of standardizing to the use of risk management and described factors influencing mechanism of risk management in modern conditions, among which are the integration processes and unstable economy. In addition, in the article was discovered the main directions of the standard ISO 31000: 2009 and was found to which subject of international practice it can be used.

Therefore, ISO 31000: 2009 can help companies develop their own approaches to risk management. It allows you to compare own risk management practices with international experience. Using this standard is especially important for companies working with foreign partners or investors abroad. In general, ISO 31000: 2009 was created to provide support for existing standards previously adopted to risk management, which was used in certain directions.

Keywords: *enterprise, risk management, international standards, risk, ISO 31000: 2009 management system.*

ДЕРЖАВНИЙ ЕНЕРГОМЕНЕДЖМЕНТ – ШЛЯХ ДО ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

*Кіреєва Е.А, к.е.н., асистент кафедри,
Шинкарук Т.О., студентка,
Вінницький національний аграрний університет*

В статті проведено дослідження сучасних проблем, що існують в енергетичному секторі України, серед яких найбільшими є енергетична залежність держави, високий рівень енергоємності економіки, який значно перевищує аналогічний показник у розвинених країнах світу, а також застарілість обладнання газотранспортної системи. З метою визначення рівня енергозалежності країни за поставками газу, проаналізовано динаміку обсягів споживання та чистку імпорту в загальній структурі споживання газу у 2012 – 2014 роках. На основі здійсненого аналізу доведено необхідність забезпечення енергетичної незалежності держави, розглянуто трактування категорії різними авторами та наведено перелік чинників формування загроз для енергетичної безпеки України в сучасних умовах. В подальшому визначено необхідність державного регулювання та управління енергетичною галуззю, на основі використання різних інструментів. Досліджено пріоритетні напрямки формування енергетичної безпеки держави, а також проаналізовано доцільність застосування системи державного енергоменеджменту як комплексної системи по управлінню енергетичною галуззю. Наведено висновки та пропозиції щодо подальшої розробки та удосконалення системи енергоменеджменту на всіх рівнях, включаючи регіональне управління енергетичним сектором економіки України.

Ключові слова: енергетична безпека, енергоменеджмент, державне управління, енергетична залежність, енергоресурси, газ.

Постановка проблеми. Постійний ріст вартості нафтопродуктів та газу змушує багато країн все частіше думати про використання відновлюваної енергетики для здобуття в тій чи іншій мірі енергетичної незалежності. Україна, яка є об'єктом військової, інформаційної та енергетичної агресії із своєю енергоємною національною економікою, що розвивається, зазнає значних втрат, що призводить до зниження рівня виробництва та гальмування соціально-економічного розвитку. Тож енергетичну галузь України слід віднести до стратегічно важливих, які потребують нагального вирішення питання зниження енергозалежності через формування дієвої програми енергоефективності і енергозбереження та розвитку альтернативної енергетики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження енергетичної проблеми зумовило підвищену увагу вітчизняних фахівців та науковців, як В.М. Геєць, В.В. Григоровський, С.Ф. Єрмілов, В.Е. Лір, Ю.П. Яценко, та Р.Г. Бевко, Р.І. Розум, М.В. Буряк. Західні науковці також не оминули увагою проблему дослідженню енергоменеджменту, як ефективного засобу підвищення енергоефективності приділяли: Т. Морт, Л. Браке, М. Стоббе, Н. Йепсен. Найбільш гострі та актуальні проблеми енергозбереження в Україні все ще залишаються досить актуальними у вітчизняній літературі.

Постановка завдання. Дослідити сучасні проблеми в галузі енергозабезпечення України та визначити шляхи їх вирішення. Проаналізувати систему енергоменеджменту як комплексний

підхід до вирішення проблем раціонального енерговикористання на всіх рівнях державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний економічний стан вітчизняного паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) знаходиться у кризі. Головна причина – надзвичайно велике споживання енергоносіїв на одиницю валового внутрішнього продукту (ВВП). В Україні питомі витрати електро- енергії в 10 разів перевищують світові, а з врахуванням великих транспортних, технологічних втрат – майже в 15 разів. Частка електроенергії в структурі виробничої собівартості валового продукту в Україні становить до 50 %, у розвинутих країнах – до 5 % . Тому імпортна продукція в порівнянні з вітчизняною для оптовиків обходиться значно дешевше, вона більш конкурентоспроможна [1, с. 49]. Не менш важливою проблемою для нашої держави є енергозалежність. Україна знаходиться в умовах майже повної залежності від постачання енергоносіїв із Росії. Водночас вирішення питання диверсифікації джерел надходження газу, нафти та ядерного палива (щодо останнього, то наша держава знаходиться майже у 100% залежності від поставок з РФ) для нас означає, зрештою, здобуття необхідної свободи політичного маневру та вибір. За таких умов, актуальним є дослідження обсягів споживання та імпорту газу в Україні у 2012 – 2014 роках (табл. 1) [2].

Таблиця 1

Питома вага імпорту газу у загальній структурі споживання газу в Україні, 2012- 2014 рр.

Роки	2012	2013	2014	Відхилення 2014 до 2012 +/-
Споживання газу	54 774,6	50 357,6	42 465,0	-12 309,60
Імпорт газу	32 939,3	27 974,4	19 466,0	-13 473,30
Частка імпорту газу у загальній структурі споживання,%	60,1	55,6	45,8	-14,30

Протягом 2000–2014 рр. в Україні споживання природного газу поступово зменшується, а нафти стабілізувалось на рівні 15 млн. тонн та навіть за цих умов Україна випереджає такі промислово розвинуті країни Європи, як Франція, Нідерланди. При цьому енергоємність ВВП України становить 0,75 кг у.п./грн., що перевищує аналогічний середньоєвропейський показник приблизно у 2,5 рази. А за даними Міністерства енергетики і вугільної промисловості України, за 11 місяців 2014 року споживачам реалізовано 39 294,5 млн куб. м природного газу, вартість якого складає 73 218,9 млн грн. При цьому найбільшими споживачами залишаються громадяни, на частку яких припадає близько 38 % обсягів, і підприємства промислового комплексу (33 %). Для порівняння, за період січень-листопад 2014 р. видобуток газу на території України склав 18 389,8 млн куб. м. [3].

Енерготранзитний потенціал України представлений нафтою-транспортною і газотранспортною системами, що є стратегічним вектором розвитку як паливно-енергетичного комплексу, так і національної економіки в цілому. Проте, Українська газотранспортна система, яка є другою в Європі за потужністю після російської, що складається з магістральних газопроводів загальною довжиною 39,8 тис. км, щорічно для споживачів України транспортується понад 90 % загального обсягу експорту російського газу, однак понад 35 % газопроводів експлуатуються вже понад

20 років і морально застаріли. Щорічно необхідно здійснювати капітальний ремонт 250 – 300 км газопроводів. Незадовільний технічний стан газопроводів дає змогу транспортувати не більше 100 млрд. м³ газу при спроможності понад 120 млрд. м³. Це загрожує втратою України свого геостратегічного становища як головної транзитної ланки трубопровідної системи "Схід-Захід". На сьогодні існує технічна можливість для збільшення транзиту газу в країни Центральної і Західної Європи до 142 млрд. куб. м на рік без розширення газотранспортної системи [4].

Таким чином особливої актуальності набуває необхідність забезпечення енергетичної безпеки держави. Енергетична безпека, за трактуванням наведеним у праці Бондарека Г.В. та Щерби В.О., - це одна із складових національної безпеки проявляється, по-перше, як стан забезпечення держави енергоресурсами для реалізації відтворювальних процесів у національній економіці, що гарантують її повноцінну життєдіяльність і, по-друге, як стан безпеки енергетичного комплексу країни [5].

Таблиця 2

Чинники формування загроз енергетичній безпеці України

Внутрішні	Зовнішні
відсутність платоспроможного попиту на енергоресурси	високий рівень монополізації постачання імпортованих паливно-енергетичних ресурсів
відсутність належного контролю за діями трейдерів, що фактично монополізували ринки постачання енергоресурсів	залежність від імпорту значної частини виробничого устаткування, матеріалів і послуг для галузей ПЕК.
застарілість і високий рівень спрацювання основної частини енергетичних потужностей	геоекономічний та геополітичний тиск іноземних держав
недостатній обсяг інвестицій у розвиток галузей ПЕК	нестабільність світової кон'юнктури цін на енергоносії
відсутність власного виробництва ядерного пального і забезпечення повного ядерного циклу	ризик формування монопольної залежності від іноземного інвестора
недосконалість нормативно-правового забезпечення функціонування та розвитку галузей ПЕК	загострення конкуренції з боку країн, що розвиваються, та країн-членів СНД (насамперед РФ)
надмірна енергоємність ВВП	загальносвітова контрабандна діяльність

Під енергетичною безпекою слід розуміти здатність держави в особі її органів управління забезпечити кінцевих споживачів енергією в необхідному обсязі та належної якості у звичайних умовах, а також під час дії дестабілізуючих факторів (надзвичайних ситуацій) внутрішнього чи зовнішнього характеру у межах гарантованого покриття мінімального обсягу найважливіших потреб країни, окремих її районів, міст, селищ чи об'єктів у паливно-енергетичних ресурсах [4].

Одним із основних правових інструментів державного регулювання енергетичної галузі сьогодні є Енергетична Стратегія України. За допомогою Енергетичної стратегії України з 2015 по

2030 рік, НАЕК «Енергоатом» повинна ввести в експлуатацію 9 енергоблоків і довести загальне число діючих (з урахуванням надпроектної експлуатації ряду енергоблоків) до 18. Вироблення електроенергії на АЕС до 2030 року має досягти 160-165 млн кілоВат/год на рік, а її частка в загальному обсязі електроенергії - 65-70%. У 2010 році в Україні було вироблено 187 мільярдів кілоВат/годин електроенергії. На частку АЕС припало 47,4%, ТЕС - 45,7%, ГЕС-6,9% [7].

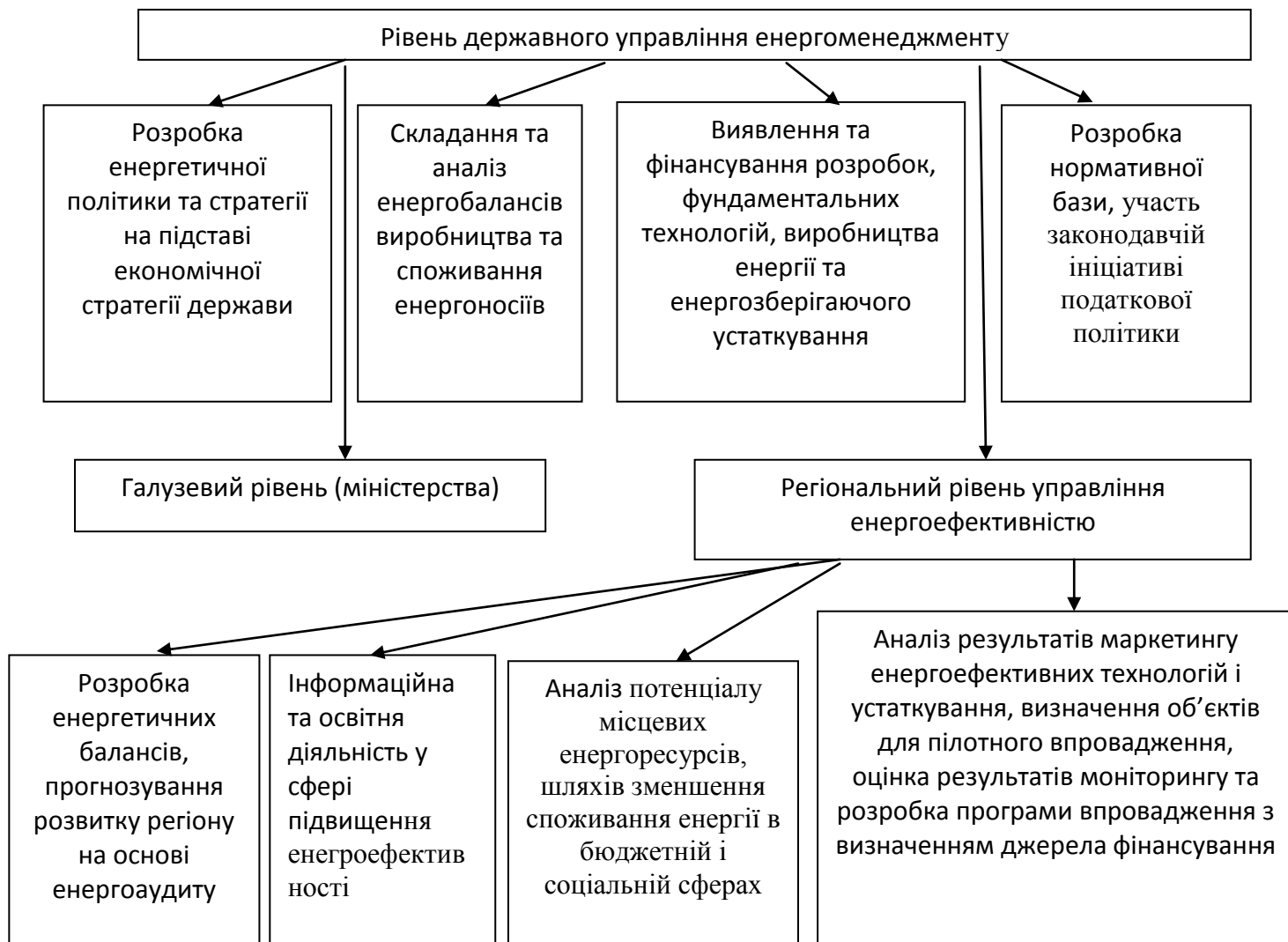

Рис. 1. Багаторівнева структура енергоменеджменту [8, с. 290]

Проте здійснення даних заходів є недостатнім, а отже виникає потреба у комплексному підході до проблем енергетики та розробки системи державного енергоменеджменту, яка включатиме різноманітні заходи для досягнення поставленої цілі – зменшення енергоспоживання держави та формування енергетичної незалежності країни.

Висновки. Проблеми енергоефективності та енергетичної незалежності сьогодні є найбільш актуальними для країни. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу з використанням системи управління на всіх ієрархічних рівнях – державному, регіональному, рівні підприємств. На підприємствах першочерговим є аналіз рівня енергоспоживання по всіх видах енергоресурсів, застосування показника питомої енергоемності продукції як визначального у

виборі першочергових об'єктів для здійснення заходів з енергозбереження та інше. На регіональному рівні необхідним є раціоналізація суспільного енергоспоживання, впровадження енергоощадних заходів у сфері енергоефективності із стратегією розвитку комунальних підприємств та організацій, - удосконалення програмного та інформаційного забезпечення в галузі енергоменеджменту. Загальнонаціональний рівень потребує досягнення енергонезалежності, з максимізацією власних джерел енергопостачання.

Список використаних джерел:

1. Калейніков Г. Є. Альтернативна енергетика – рішення питання енергозабезпечення / Г. Є. Калейніков // Енергетика та електрифікація. – 2008. – № 1. – С. 48 – 50.
2. Статистичні дані [Електронний ресурс]// Офіційний сайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України. – Режим доступу: <http://mre.kmu.gov.ua/minugol>
3. Харько О. Як подолати енергозалежність[Електронний ресурс]/ О. Харько //Хрещатик. Газета Київської міської ради. – Режим доступу: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/4024/art/1326742866.html>
4. Запорожченко Т. Г. Енергетична безпека України та шляхи подолання існуючої залежності [Електронний ресурс]/ Т. Г.Запорожченко // Молодіжний форум загальнонаціональної стипендіальної програми "Завтра.UA" Фонду Віктора Пінчука. – Режим доступу: old.pinchukfund.org/storage/students
5. Бондареко Г.В. Енергетична безпека як визначальна складова економічної незалежності України / Г.В. Бондареко, В.О. Щерба [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N152/N152p098-108.pdf
6. Дзядикевич Ю.В. Шляхи гарантування енергетичної безпеки України / Ю.В. Дзядикевич // Інноваційна економіка. – 2014. - № 3 (52). – С. 25 – 30
7. Енергетична стратегія України до 2030 року [Електронний ресурс]// Офіційний сайт «Законодавство України». - Режим доступу:**Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки..**
8. Дегтярьова О.О. Організація енергоменеджменту в системі управління енергетичним господарством/ О.О. Дегтярьова,
9. Пудичева Г.О. // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012.- № 4.- С. 290 – 295.

***Kirieleva E.A., C.E.S., Assistant,
Shynkaruk T.O., student
Vinnytsia National Agrarian University***

THE STATE ENERGY MANAGEMENT AS A WAY TO THE ENERGY SECURITY

The modern problems in the energy sector of the Ukrainian economy, such as energy dependence, high level of the energy consumption and obsolescence of the gas transportation system's equipment have been investigated in the article. The dynamic of the natural gas consumption and the proportion between imported and own produced natural gas in 2012 – 2014 have been analyzed with the goal to determine level of the energy dependence. The need of the energy independence has been

shown. The determination of the essence "energy independence" according to the different scientists thoughts and the factors are influenced on the Ukrainian energy security in the modern conditions have been studied. The need of the government management in the energy sector with using different tools has been proved. The main ways to the energy security and the energy management as a complex system have been analyzed in the scientific research. The conclusions and suggestions about perfection of the energy management in Ukrainian on the all levels including regional level of the energy management have been proposed in the article.

Keywords: *energy security, energy management, government management, the energy dependence, the energy resources, gas.*

УДК 336.22.02

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ролінська А.О., аспірант*

Вінницький національний аграрний університет

Розглянуто фінансово-бюджетну політику як надзвичайно важливий напрям фінансової політики держави. Визначено, що фінансово-бюджетна політика відіграє важливу роль у регулюванні економіки за допомогою податків і політики доходів і витрат. Установлено, що за сучасних умов, особливо потребує дослідження і удосконалення фінансово-бюджетна політика у системі державного регулювання агропромислового сектору економіки України. Досліджено, що потреба аграрного сектору економіки України у фінансовій підтримці та у фінансовому захисті зумовлюється тим, що сільське господарство, унаслідок властивих йому специфічних особливостей, не може за рахунок реалізації своєї продукції отримати дохід, достатній для відшкодування витрат виробництва, збереження земель і соціального розвитку села.

Ключові слова: *фінансово-бюджетна політика, агропромисловий сектор, регулювання, цінова політика, оподаткування, виробництво.*

Постановка проблеми. Фінансово-бюджетна політика аграрного сектору України – одна із надто актуальних проблем сучасності. Це пояснюється тим, що саме від фінансово-бюджетної політики залежить нормальне функціонування всього господарства країни і добробут людини. Удосконалення фінансово-бюджетної політики має здійснюватися комплексно. Активізація можливостей фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання агропромислового сектору економіки України потребує більш раціонального її використання, доцільності у розробці і реалізації бюджетної політики у відповідності з вимогами стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни, насамперед, визначення шляхів підвищення її ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади фінансово-бюджетної

* Науковий керівник – к.е.н., доцент, Мараховська Т.М.

політики, вплив бюджетного регулювання на агропромисловий сектор, удосконалення бюджетного механізму, розкриття змісту суспільних фінансів на основі положень інституційної теорії знайшли відображення у працях зарубіжних вчених: Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Р. Дорнбуша, Дж. М. Кейнса, Т. Ковальової, П. Самуельсона, А. Сміта, В. Сумарокова, Дж. Стігліца, В. Танзі, Дж. Тобіна, А. Лаврова, С. Лушина, Р. Масгрейва, А. Пігу, В. Родіонової, Г. Таллока, С. Фішера, Е. Хансена, Дж. Хікса.

Вагомим питанням бюджетного регулювання агропромислового сектору економіки та механізму його забезпечення присвячені праці вітчизняних вчених: О. Барановського, С. Буковинського, О. Василика, В. Глуценка, А. Даниленка, І. Запатріної, М. Карліна, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, Ц. Огня, В. Опаріна, Д. Полозенка, В. Федосова, І. Чугунова, А. Чухна, С. Юрія та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження формування і реалізації фіскально-бюджетної політики у системі державного регулювання агропромислового сектору економіки передбачає визначення наступних проблем.

Особливу увагу необхідно звернути на цінову політику. Так як, будь-де в світі аграрні міністерства зіштовхуються з однією й тією ж дилемою: виробники агропромислової продукції хочуть мати високі ціни, в той час як її споживачі – низькі. Політики можуть приймати рішення, спрямовані на підтримку цін, від чого виграють виробники, але такі рішення призводять до втрат для споживачів. Якщо ж пріоритетною є підтримка споживачів, політики можуть приймати рішення, які знижують ціни, але такі рішення призводять до втрат для виробників. Не існує магічного рівня цін, який би задовольняв усіх [1, с. 258].

Нинішні ціни на агропромислову продукцію на світових ринках є високими і, як очікується, залишаться такими у майбутньому. Оскільки Україна є нетто-експортером продовольства, то високі ціни на агропромислову продукцію в підсумку є позитивним явищем для економіки країни. Впроваджуючи політику, спрямовану на підвищення продуктивності та зростання виробництва, Україна зможе найкращим чином скористатися перевагами ситуації, що склалася [2, с.343].

Занепокоєння щодо зростання цін на продовольство протягом останніх років використовувалися для обґрунтування низки обмежень експорту зернових та олійних. Ці обмеження збільшують частку пропозиції на внутрішньому ринку, а отже, знижують внутрішні ціни, від чого начебто виграють споживачі. Багато написано про ці експортні обмеження, про їхній вплив на світові ринки. Але безвідносно до цих додаткових проблем, аргумент про обмеження експорту для уникнення цінової інфляції є помилковим. По-перше, експортні обмеження стримують ціни для всіх споживачів, зокрема, і заможних, які без особливих труднощів зможуть впоратися з високими цінами на продовольство. Значно ефективніше спрямовувати підтримку до тих споживачів, яким вона дійсно потрібна, ніж допомагати споживачам, які такої підтримки не потребують [3, с. 190].

Також необхідно особливу увагу звернути на систему оподаткування агропромислового сектору економіки країни. Однією з основних проблем є постійне зростання податкового навантаження на сільськогосподарських товаровиробників – платників податків і неможливість акумулювання коштів для розвитку своєї діяльності. Оцінюючи діяльність сільськогосподарських підприємств в умовах податкових змін можна стверджувати, що у 2011-2013 роках переважна більшість агропромислових підприємств була прибутковою незалежно від розмірів та специфіки їх діяльності (табл. 1).

Оцінюючи діяльність сільськогосподарських підприємств в умовах податкових змін можна

стверджувати, що у 2011 – 2013 роках переважна більшість агропромислових підприємств була прибутковою незалежно від розмірів та специфіки їх діяльності.

Таблиця 1

Фінансові результати діяльності великих та середніх сільськогосподарських підприємств *

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Темп росту (+; -)	
				2012 р. від 2011 р.	2013 р. від 2012 р.
Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн., всього	17291,8	25565,9	26992,7	147,8	105,6
по великих підприємствах	2611,7	3633,5	5304,7	139,1	146,0
по середніх підприємствах	12412,0	14378,7	13813,2	115,8	96,1
по малих підприємствах	2268,1	7553,7	7874,8	333,0	104,3
Питома вага підприємств, які одержали прибуток, %	69,5	83,0	78,3	119,4	94,3
по великих підприємствах	76,9	94,1	96,2	122,4	102,2
по середніх підприємствах	83,8	86,6	81,0	103,3	93,5
по малих підприємствах	65,8	82,7	78,1	125,7	94,4
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	17170,5	25341,3	26787,2	147,6	105,7

*укладено автором на основі опрацювання літературних джерел

Однією з основних причин таких позитивних змін у аграрному секторі є надана можливість підприємствам самостійно обирати режим оподаткування і планувати свої витрати.

Разом з тим інтереси росту агропромислового сектору економіки України потребують реалізації й інших заходів. Першочергово – це створення умов для зменшення безробіття та підвищення рівня доходів селян, посилення державної підтримки вирішення проблеми житла. В другу чергу – це посилення розвитку сільських закладів охорони здоров'я, освіти, газифікації, дорожнього будівництва, розробки механізму управління природними ресурсами і захисту навколишнього середовища [4, с.34].

Ефективність формування і реалізації фіскально-бюджетної політики агропромислового сектору залежить, значною мірою залежить від самого сільськогосподарського виробництва окремих агроформувань. Але, за даними, що наводяться в економічній літературі, ефективність їх діяльності на 70% залежить від стану зовнішнього економічного середовища. А воно у свою чергу визначається регулюванням аграрного сектору економіки країни [5, с. 312].

Використовуючи методи фіскально-бюджетної політики з ціллю підвищення результату і зменшення витрат, держава здатна ефективно регулювати рівень ефективності агропромислового виробництва.

Визначаючи особливості формування і реалізації фіскально-бюджетної політики агропромислового сектору економіки України в першу чергу потрібно врахувати три основні особливості цієї галузі:

1. Якщо ціни на аграрну продукцію підвищуються повільно чи можуть бути постійними протягом певного короткого терміну, то щодо більшості видів агропромислової продукції ціни є дуже нестабільними і коливаються як за роками, так і за періодами року.

2. Сільське господарство, на відміну від інших галузей, вимагає значно більших стартових інвестицій, для того, щоб розпочати виробництво: потрібно придбати землю, механізми, устаткування, приміщення, оборотні фонди. В результаті виробничі затрати випереджають у часі надходження прибутку. Тобто, сільське господарство не може існувати без постійного кредитування. А кредитування, у свою чергу, ще більше підвищує рівень витрат, так як необхідно сплачувати відсотки.

3. У сільському господарстві значно важко регулювати обсяги залучення ресурсів і вартість виробничих затрат з метою збільшення прибутку.

Висновки. Таким чином, ефективне формування і реалізація фіскально-бюджетної політики агропромислового сектору економіки України потребує вдосконалення економічних відносин агропромислових товаровиробників з бюджетом як платників податків та суб'єктів державної фінансової підтримки. Необхідно удосконалювати не лише окремі частини аграрної економіки, але й враховувати всю сукупність чинників її росту. Використовуючи важелі фіскально-бюджетної політики для регулювання ефективності аграрного господарства, необхідно враховувати те, що головною проблемою фіскально-бюджетних відносин є те, що в умовах існування перманентного дефіциту державного бюджету потрібно не лише не призупиняти, але й підганяти ділову активність і підприємництво.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропродовольчого комплексу: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / ДВНЗ «Київ нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» - К. : КНЕУ, 2010. – 414 с.

2. Кузьменко С.І. Розвиток казначейського обслуговування аграрного сектору вітчизняної економіки / С.І. Кузьменко [Електронний ресурс].- Доступний <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.

3. ЗУ «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 р., № 2982 – IV. [Електронний ресурс].- Доступний <http://zakon4.rada.gov.ua/> .

4. Павлова Г.Є. Особливості аграрного сектора в національній економіці / Г.Є. Павлова [Електронний ресурс]. - Доступний <http://www.economy.nauka.com.ua/>.

5. Сільське господарство України: Статистичний збірник за 2013 рік / [За ред. Ю.М. Остапчука]. – К.: Держкомстат України, 2013. – 387 с.

FEATURES OF FORMING AND REALIZATION FISCAL-BUDGETARY POLITICIANS IN SYSTEM OF GOVERNMENT CONTROL AGROINDUSTRIAL SECTOR OF ECONOMY OF UKRAINE

We consider fiscal and budgetary policy as an extremely important area of financial policy. Determined that the fiscal and budget policy plays an important role in regulating the economy through tax policy and revenue and expenses. It is established that under modern conditions, particularly in need of research and improvement of fiscal and budgetary policy in the state regulation of the agricultural sector of Ukraine's economy. Investigated that the need for the agricultural sector of Ukraine in financial support and financial protection due to the fact that agriculture, due to its inherent specific features can be reduced by the income of their products receive adequate for cost recovery, land conservation and social development of rural

Key words: *fiscal and budgetary policy, agriculture sector, regulation, pricing, taxation, production.*

УДК: 338.22:338.43 (477)

ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ФАКТОРИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

*Ярова Ю.М., здобувач,
Вінницький національний аграрний університет*

Розглянуто теоретичні аспекти реалізації підприємницького потенціалу сільських територій на основі уточнення його сутності, структури та факторів, що його визначають та впливають на повноту реалізації. Запропоновано розглядати підприємницький потенціал сільських територій як здатність, можливість членів домогосподарств і суб'єктів господарювання сільських територій до виробництва продукції, надання послуг на засадах адекватної ринковим умовам підприємницької поведінки, орієнтованої на отримання прибутку на основі використання природно-ресурсних, економічних і соціальних факторів. Установлено, що на реалізацію підприємницького потенціалу сільських територій істотно впливають економічні, еколого-географічні, технологічні, політичні, соціально-культурні та інші фактори. Зроблено висновок, що складовими механізму ефективного формування та використання підприємницького потенціалу сільських територій повинні стати організаційний, нормативно-правовий, економічний, інформаційний, управлінський, інституційний, політичний механізми, спрямовані на активізацію найбільш активної частини сільського населення і забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Ключові слова: *підприємництво, підприємницький потенціал, сільські території, структура підприємницького потенціалу, сталий розвиток.*

Постановка проблеми Майбутнє нашої країни, відновлення її економіки, підвищення рівня життя населення пов'язують з потенційними можливостями розвитку аграрного сектора, його переводом на якісно новий рівень. В цих умовах досить гостро постає питання своєчасного виявлення та ефективного використання наявного підприємницького потенціалу сільських територій нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Питанням визначення потенціалу підприємства займалися такі вчені-економісти, як В.Авденко, І.Ансофф, О.Ареф'єва, І.Бузько, Ю.Донець, О.Добикіна, Є.Лапіна, А.Миргородська, В.Рижиков, С.Касьянюк, Б.Мочалов, В. Хомяков та багато інших. В той же час дослідження категорії «підприємницький потенціал» є досить новим для української економічної науки. В умовах швидких змін в конкурентному середовищі потенціал, як цілісна система, потребує постійного аналізу його складових, їх взаємозв'язку та динаміки з метою забезпечення цільового вектору розвитку сучасного аграрного підприємництва. Не зважаючи на існуючі наукові розробки цієї проблеми, дослідження особливостей підприємницького потенціалу аграрних підприємств, які мають свою специфіку, залишається актуальним. Більше того, постановка в центр уваги дослідника підприємницького потенціалу сільських територій, а не окремих підприємств, галузей або індивідів, є актуальною і відрізняється науковою новизною.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів реалізації підприємницького потенціалу сільських територій на основі уточнення його сутності, структури та факторів, що його визначають та впливають на повноту реалізації.

Виклад основного матеріалу У визначенні поняття «підприємницький потенціал», його сутності, складу і внутрішньої структури існують значні розбіжності. По-перше, підприємницький потенціал ототожнюється з соціально-економічним потенціалом і розглядається як сукупна здатність економіки та суб'єктів господарювання здійснювати виробничо-господарську діяльність, випускати продукцію, послуги, задовольняти запити населення, суспільні потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання. По-друге, підприємницький потенціал розглядається як сукупність наявних ресурсів. По-третє, він ототожнюється з іншими категоріями, зокрема «виробничий потенціал», «трудовий потенціал» тощо.

Для найбільш повної та адекватної оцінки підприємницького потенціалу сільських територій необхідно визначитись, насамперед, з його сутністю та факторами, що його визначають та впливають на повноту його реалізації.

Поняття «потенціал» відносять до найбільш несталих і невизначених категорій економічних наук, що не дозволяє проводити якісні наукові дослідження. Перелік об'єктів, до яких відносять поняття «потенціал», можна продовжувати досить довго. В науковій літературі використовують поняття економічного, народногосподарського, виробничого, науково-технічного, природного, кадрового, інформаційного, підприємницького і багато інших видів потенціалів.

Термін «потенціал» у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова «potentia» і означає «приховані можливості», які у виробничій практиці завдяки праці можуть перейти в реальну дійсність. Класичне визначення розкриває «потенціал» як «засоби, запаси, джерела, що є в наявності, а також засоби, що можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, вирішення будь-якого завдання; можливості окремої особи, суспільства, держави в певній сфері» [3, с.270]/

У природничих науках поняття потенціалу стосуються накопичувальної характеристики певного параметра і кількісно відображають його запас. Так, потенціал в математиці – «одна з характеристик

векторного поля» [6, с.451], електричний потенціал – «скалярна величина, що характеризує енергетичні умови в електростатичному полі» [3, с.272], хімічний потенціал – «термодинамічна функція, що характеризує стан якого-небудь компонента у фазі цього складу за певних зовнішніх умов» [4, с.655]. У гуманітарних науках поняття потенціалу має близьке за змістом значення, відбиваючи існуючий запас, резерв певного параметру.

В економіці категорія «потенціал» використовується для позначення невиявлених, нерозкритих, а часом несформованих або не матеріалізованих можливостей, які можуть перетворитися на реальні тільки в результаті певних дій, реалізації певного економічного процесу.

Заслуговує на увагу підхід О.Чаленко, який виділяє три наукових парадигми економічного потенціалу [8, с.33-35]. На основі ґрунтовного аналізу праць вітчизняних учених, він розрізняє економічний потенціал, по-перше, як сукупність ресурсів, які є в наявності; по-друге, як результат економічних і виробничих відносин між суб'єктами господарської діяльності і, по-третє, як здатність продуктивних сил для досягнення певного ефекту. Кожна з існуючих парадигм має своїх виразників і прихильників.

Парадигми економічного потенціалу як сукупності ресурсів, дотримуються широке коло економістів. Одним з перших такий підхід у вітчизняній науковій літературі сформулював О.Анчішкін, який вважав, що економічний потенціал характеризують «виробничі ресурси, їх обсяг, структура, технічний рівень і якість» [2, с.13]. Академік Л.Абалкін розглядав потенціал як узагальнену, збірну характеристику ресурсів [1, с.214]. Академік І.Лукінов в своїх працях характеризував виробничий потенціал як «кількість і якість ресурсів, які має в розпорядженні та або інша господарська система» [5, с.10-18]. Д.Черніков виробничий потенціал розглядає як «сукупність ресурсів без урахування реальних взаємозв'язків, які складаються у процесі виробництва» [9, с.88-96].

Цікавим є підхід А.П. Миргородської, яка на основі аналізу найбільш поширених трактувань підприємницького потенціалу, виділяє два підходи до визначення сутності цієї категорії, які вкладаються в ринкову і виробничу концепції підприємницького потенціалу [7, с.146]. Ринкова концепція ґрунтується на дослідженні різних ринкових аспектів потенціалу, а в рамках виробничої концепції підприємницький потенціал розглядається як складовий елемент більш високого рівня (економічного потенціалу)

З огляду на існування різних підходів до тлумачення поняття підприємницького потенціалу (табл.1), які включають ринкову і виробничу концепції підприємницького потенціалу, не слід залишати поза увагою наявність так званого «західного» підходу, який виділяє і наголошує на необхідності врахування підприємницького потенціалу індивіда. Для розвитку підприємницького потенціалу в сучасних умовах все більшу вагу набуває необхідність розвитку факторів, що визначають розвиток людського капіталу – винахідливість, інтелект, передбачення, інноваційність, ризикованість тощо. Теза про необхідність формування сукупності особистих якостей, орієнтованих на підприємницьку поведінку, в основі якої є прагнення до реалізації господарської діяльності, орієнтованої на отримання максимального прибутку, підтверджується практично всіма науковцями, що досліджують проблеми підприємництва. Звідси логічним є висновок про важливість забезпечення соціально-економічних умов відтворення робочої сили (соціальний захист, умови освітнього, культурного розвитку, охорона здоров'я, наявність дошкільних закладів тощо).

Наявні підходи авторів щодо визначення сутності категорії «підприємницький потенціал»*

Вчені	Трактування
Р.Кантільон, Й.Тюнен	Сукупність функцій підприємця, основною з яких є здатність йти на ризик
Й.Шумпетер	Впровадження інновацій та креативність, як основна здатність підприємця
Мізес, Ф.Хайек, И.Кірцнер	Індивідуально-психологічні особливості підприємця, як управлінські здібності, самостійність при виборі та прийнятті рішень, спроможність реагування на зміни економічної та соціальної ситуацій
М.В. Кібакін, В.А. Лапшов	Підприємницький потенціал розглядається через ототожнення з потенціалом підприємства та використовується як термін економічної теорії, але не формулюється у явній формі
В.Б. Супян	Прирівнює підприємницький потенціал до підприємницьких здібностей, а підприємця розглядає у якості носія цих здібностей
М.В. Грачов	Підприємницький потенціал – сукупність спрямованості на досягнення успіху, особистої та колективної відповідальності, а також незалежності самовираження та творчості
А.П. Миргородська	Підприємницький потенціал – сукупність можливостей та здатностей реалізації ідейного портфелю підприємця у товари, роботи, послуги, через ведення обраного виду діяльності для отримання максимального прибутку

*укладено автором на основі опрацювання літературних джерел [7]

Проведений аналіз підходів різних авторів до визначення сутності категорії «підприємницький потенціал» показав, що більшість з них розглядають підприємницький потенціал через ототожнення з підприємницькими здібностями окремого індивіда або розглядають підприємницький потенціал як складову частину економічного потенціалу підприємства. При такому підході не можливо провести комплексний аналіз і врахувати всі фактори (засоби, запаси, джерела), що є в наявності на тій чи іншій території і можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, вирішення завдання виробництва товарів та надання послуг.

На нашу думку, підприємницький потенціал сільських територій – це здатність, можливість членів домогосподарств і суб'єктів господарювання сільських територій до виробництва продукції, надання послуг на засадах адекватної ринковим умовам підприємницької поведінки, орієнтованої на отримання прибутку на основі використання природно-ресурсних, економічних і соціальних факторів.

Аналіз і синтез наукової літератури з даної проблематики дав змогу виділити кілька елементів підприємницького потенціалу сільських територій (табл. 2).

При цьому варто зауважити, що підприємницький потенціал міського населення, молоді, населення курортно-рекреаційних зон або сільських територій суттєво відрізняється як за змістом,

так і за структурою. Ці відмінності визначаються цілою низкою факторів, серед яких різниця в способі життя й мислення, освітньо-професійному та інтелектуально-культурному рівні, демографічній структурі населення, ціннісних установках, мобільності, схильності до ризику й інновацій, розмірі і структурі матеріального забезпечення, комунально-побутових умовах життя тощо.

Таблиця 2

Структура підприємницького потенціалу сільських територій*

Підприємницький потенціал	
Економічний потенціал	Соціальний потенціал
Природно-ресурсний потенціал	Демографічний потенціал
Фінансовий потенціал	Освітньо-культурний потенціал
Виробничий потенціал	Інноваційний потенціал
Трудовий потенціал	Інформаційно-комунікаційний потенціал
Інфраструктурний потенціал	Потенціал відтворення та зберігання фізичного здоров'я

* Розроблено автором на основі опрацювання літературних джерел

На реалізацію підприємницького потенціалу для всіх галузей економіки впливають такі фактори, як час, ризик, інфляція, невизначеність. Особливістю аграрного підприємництва є визначальний вплив на його підприємницький потенціал якості та інших характеристик головного фактора виробництва в аграрній сфері – землі.

Узагальнюючи праці науковців та фахівців-практиків, можна виділити наступні фактори, що істотно впливають на розвиток підприємницького потенціалу сільських територій: - економічні (тенденції виробництва, фаза економічного циклу розвитку економіки, валютно-грошова політика, рівень зайнятості, фіскальна політика, напрямок ринково-економічних реформ); - екологічні та географічні (екологічна ситуація в країні, наявність нормативів щодо екологічної безпеки, стан навколишнього середовища, доступ до сировинних ресурсів, ціни на сировину, транспортні умови, забезпеченість трудовими ресурсами та їх якість); - політичні (політична ситуація, соціальні відносини, налагодженість зв'язків між регіональними і національними органами влади, розвиток підприємництва і бізнесу, прозорість економічних відносин в країні); - соціально-культурні (соціальні установки і ставлення до культурних цінностей, ставлення соціальних груп до аграрного бізнесу і підприємництва, соціальні устої на селі);

- технологічні фактори (інвестиційний клімат, увага до запровадження інновацій, контроль над якістю та безпекою товару, заохочувальні заходи щодо винахідництва і раціоналізаторства);

- законодавчі (однозначність законодавства, ефективність законодавчих рішень, узгодженість окремих законів та підзаконних актів тощо);

- постачальники (бажання до співробітництва, якість сировини і послуг, стабільність і ефективність цінової політики, ритмічність у постачанні та наданні послуг, умови кредитування, тенденції банкрутства-партнерів);

- конкуренти і споживачі (поведінка конкурентів, бар'єри входу на ринок, якість конкуренції, фінансовий стан споживачів тощо).

Формування відповідної системи інституційного забезпечення і державної підтримки розвитку підприємництва в сільській місцевості, яка враховуватиме вищеперераховані фактори,

визначатиме подальший розвиток і повноту використання підприємницького потенціалу сільських територій.

Висновки. Складовими механізми ефективного формування та використання підприємницького потенціалу сільських територій повинні стати організаційний, нормативно-правовий, економічний, інформаційний, управлінський, інституційний, політичний механізми, спрямовані на активізацію найбільш активної частини сільського населення і забезпечення сталого розвитку сільських територій. Розробка таких механізмів є невідкладним завданням подальших наукових пошуків і досліджень.

Список використаних джерел:

1. Абалкин Л.И. Новый тип экономического мышления. М., «Экономика»,1987, с. 214
2. Анчишкин А.И. Прогнозирование роста социалистической экономики. М., «Экономика»,1973, с. 13
3. Большая Советская Энциклопедия. –Т.34. М., 1955, с.270
4. Краткая химическая энциклопедия. – Т.5. М., 1967, с.655
5. Лукинов И.И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И.И. Лукинов//Вопросы экономики. – 1988. - №1. – С.10-18
6. Математическая энциклопедия. – М., 1984, с.451
7. Миргородська А.П. Розкриття сутності поняття «підприємницький потенціал» та його роль в потенціалі підприємства / А.П. Миргородська // Экономика и управление. – 2011. - №5. – С. 144-149 – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2011/5/ p_144_149.pdf
8. Чаленко О. Про невизначеність поняття «потенціал» в економічних дослідженнях/ О.Чаленко//Економіка України. – 2012. - №5. – С.32 -40, с.33-35
9. Черников Д.А. Эффективность использования производственного потенциала и конечные народнохозяйственные результаты/ Д.А. Черников//Экономические науки.– 1981. - №10. – С.88-96

*Jrova U.M., bread-winner,
Vinnytsia National Agrarian University*

ENTERPRISE POTENTIAL OF RURAL TERRITORIES AND FACTORS OF HIS REALIZATION IS IN MODERN TERMS OF UKRAINE

The theoretical aspects of the business potential of rural areas through clarification of its nature, structure and the factors that determine its completeness and affect the implementation. Proposed to consider the entrepreneurial potential of rural areas as the ability, the ability of members of households and businesses to rural production, provision of services on the basis of adequate market conditions entrepreneurial behavior oriented to profit from the use of natural resources, economic and social factors. It was established to realize the business potential of rural areas significantly affect the economic, ecological and geographical, technological, political, social, cultural and other factors. It is

concluded that the components of the mechanism of formation and use of effective entrepreneurial potential of rural areas should be organizational, legal, economic, informational, managerial, institutional, political mechanisms aimed at intensifying the most active part of the rural population and sustainable rural development.

Key words: *entrepreneurship, entrepreneurial potential, rural areas, the structure of business potential, sustainable development.*

УДК "313"620.952(477.44)

РОЗВИТОК РИНКУ БІОПАЛИВА З ВИКОРИСТАННЯМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ КУЛЬТУР

Скорук О.П., к.е.н., доцент,
Соловйова О.В., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

В статті обґрунтовані напрями розвитку ринку біопалива з використанням сільськогосподарських енергетичних культур. Доведена актуальність застосування та виробництва рідких видів біопалива з рослинницької сировини. Дано характеристику сировинної бази аграрних підприємств України для виробництва біопалива.

Ключові слова: *енергетичні культури, біопаливо, ринок, сировинні ресурси, сільське господарство, продовольча безпека.*

Постановка проблеми. Сьогодні підвищення еколого-економічної ефективності функціонування аграрних підприємств можливо на основі впровадження інноваційних еколого-орієнтованих технологій в сільськогосподарське виробництво, у тому числі заснованих на використанні біопаливних енергетичних ресурсів.

Загальна проблема при використанні сільськогосподарської сировини для отримання палива полягає в тому, що воно конкурує з виробництвом харчових продуктів. Ставиться завдання – визначити наскільки широке застосування біопалива відповідає принципам сталого розвитку, і зробити цей напрямок енергетики екологічно безпечним і таким, що не підриває соціальну та економічну системи країни та є не загрозливим для її продовольчої безпеки. Все це характеризує особливу актуальність і практичну значимість дослідження проблеми – підвищення еколого-економічної ефективності виробництва на основі використання біопалива в умовах розвитку інноваційних процесів сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Новий напрям діяльності вчених у сфері еколого-економічної безпеки розглядає усесторонню оцінку як позитивних, так і негативних наслідків широкого впровадження біопалива, вироблюваного з рослин. Так, організаційно-економічні проблеми виробництва та використання біопалива в Україні досліджують багато українських вчених, зокрема: В.І. Гавриш, В.О. Дубровін, Г.М. Калетнік, Б.В. Колесник, В.М. Пасічний, Г.С. Чибіскова, М.М. Чорнобай та ін. Проблемам формування і ефективності використання сільськогосподарської сировини для виробництва біопалива присвячені наукові праці

таких вчених: Ю.П. Воскобійника, Л.В. Гойсюк, Н.В. Зіновчук, І.В. Кушнір, О.Г. Шайко, О.М. Шпичака та ін.

Разом з тим, малодослідженими залишаються питання створення ефективних механізмів та відповідного організаційно-економічного забезпечення ринку біопалива. Також недостатньо є вивченими проблеми формування та ефективності використання сировинної бази для виробництва рідких видів біопалива.

Метою статті є розробка пропозицій щодо формування і розвитку ринку біопалива з використанням сільськогосподарських енергетичних культур в Україні.

Результати досліджень. Організація виробництва сировини для біопалива є одним з найважливіших чинників підвищення його ефективності. При цьому сама функція організації має свій набір чинників, які також важливі для підвищення ефективності виробництва біопалива. Отже, для розвитку ринку біопалива необхідно створити умови для вирощування і реалізації енергетичних культур як біосировини для його виробництва.

Загалом ринок енергетичних культур – це обмін, організований за законами товарних відносин, з метою виробництва і реалізації сільськогосподарських культур з високим вмістом ресурсів енергії, перерахованих в еквівалент біопалива з метою одержання відновлюваної енергії [1, с. 46.]. Основними видами біопалива, що виробляються в Україні є біодизель, де біосировиною виступають олійні культури (соняшник, ріпак) та біоетанол, де біосировиною виступають цукро- та крохмаленосні енергетичні культури (зернові, цукровий буряк, картопля).

Розвиток ринку енергетичних культур в Україні зумовлюються не лише сприятливими природно-кліматичними умовами, а й рівнем інтенсифікації виробництва олійних та зернових. Окрім, цього європейські країни перш за все зацікавлені не в біопаливі, а в сировині для його виробництва тобто енергетичних культурах. Значний ресурсний потенціал по біомасі є головною перевагою України в порівнянні з іншими країнами Європи. Перспективи розвитку ринку енергетичних культур для біоенергетики пов'язані з можливістю переробки надлишків вирощуваних зернових та технічних культур, а також введенням наявних значних площ незадіяних земель, придатних для вирощування даних культур.

Таблиця 1

Посівні площі олійних культур в Україні у 2008 – 2014 роках, тис. га

Культура	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Соняшник	3743	3964	3604	4306	4232	4572	4739
Ріпак	207	414	891	1412	1060	907	870
Соя	438	751	671	558	644	1076	1134
Загальна посівна площа	4388	5129	5166	6276	5936	6555	6743

Джерело: сформовано автором [4].

З табл. 1 видно, що найбільшу посівну площу має соняшник. Приріст його посівної площі за досліджуваний період незначний, отже суттєвого впливу на кон'юнктуру ринку олійних ця культура спричинити не буде, але важливість культури спричинена використанням у харчових цілях буде забезпечувати сталі обсяги валового виробництва.

Про посилення популярності виробництва ріпаку та ріпакової олії свідчать постійно зростаючі показники обсягів виробництва зазначених видів у світі за останні роки. Для України ріпак є другою, після соняшнику олійною культурою, яка займає до 2% ріллі і відповідно має досить значні обсяги виробництва. За даними статистики нами розраховано баланс попиту і пропозиції ріпаку в Україні за останні роки. Також досить важливими є заходи зі стимулювання розвитку виробництва біопалива шляхом заохочування і виробників сировини, і споживачів пального (рис. 1).

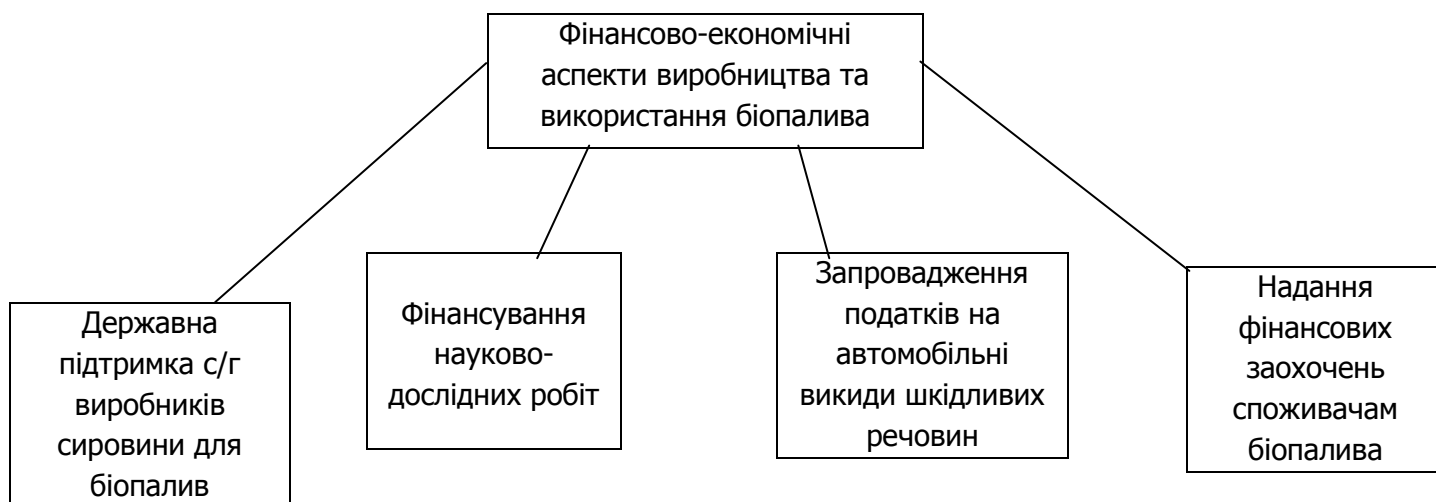

Рис. 1. **Напрямки розвитку виробництва біопалива з рослинницької сировини**
Джерело: побудовано на основі [1; 2; 5]

Отже, основою розвитку формування сировинної бази і виробництва біопалива є насамперед підтримка держави. Основними її факторами були проблеми зміни клімату та енергетичної безпеки в поєднанні з бажанням підтримувати сільське господарство за рахунок попиту, який зростає на його продукцію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Світове зростання попиту на енергетичні сільськогосподарські культури сприяє підвищенню цін на них. Тому сільське господарство України має всі шанси перетворитися в галузь, що здатна забезпечити не лише продовольчу, а й, у певній мірі, енергетичну безпеку країни.

Таким чином, виробництво біопалива разом з виробництвом сільськогосподарських культур сприятиме розвитку сільського господарства і задоволенню потреб споживачів. Отже, раціональне і ефективне використання сільськогосподарських угідь, та угідь, які використовуються не раціонально сприятиме забезпеченню продовольчої і енергетичної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Гойсюк Л.В. Економічна ефективність виробництва сировини для переробки на біопаливо / Л.В. Гойсюк // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 46–49.
2. Гойсюк Л.В. Формування сировинної бази виробництва біоетанолу в Україні / Л.В. Гойсюк // Наука й економіка. – Хмельницький, 2010. – Вип. 2 (18). – С. 161–164.

3. Самойленко А. Г. Перспективи виробництва біодизеля в Україні / А. Г. Самойленко // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 72–78.
4. Сільське господарство України: [стат. щоріч. за 2013 рік] / за заг. кер. Н.С. Власенка; Держстат України. – К., 2012. – 386 с.
5. Турдиева З.М. Теоретические аспекты использования биотопливных ресурсов в условиях развития инновационных процессов сельского хозяйства / З.М. Турдиева // Международный научный журнал. – 2012. – № 1. – С. 25–35.
6. Dobek T. Ocena efektywności ekonomicznej i energetycznej produkcji pszenicy ozimej i rzepaku ozimego wykorzystanych do produkcji biopaliw / T. Dobek, M. Dobek, O. Sarek // Inżynieria Rolnicza. – 2010. – N 1(119). – S. 161–168.
7. Doornbosch R. Biofuels: is the cure worse than the disease? / R. Doornbosch, R. Steenblik // Prepared for the Round Table on Sustainable Development, 11–12 Sept. 2011. – Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development.

Skoruk O.P., C.E.N., associate Professor,
Solovyova A.V., student,
Vinnytsia National Agrarian University

DEVELOPMENT OF THE MARKET BIOFUELS WITH BY USING AGRICULTURAL ENERGY CROPS

The article proved directions of development biofuel market by using agricultural energy crops. Proved relevance of the use and production of liquid biofuels from crop material. Given a description of the resource base of agricultural enterprises in Ukraine for the production of biofuels.

Keywords: energy crops, biofuels, market, raw materials, agriculture, food security.

УКД «313»620.952(477.44)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА В СВІТІ І УКРАЇНІ

Скорук О.П., к.е.н., доцент,
Боровський Б.Л., студент,
Вінницький національний аграрний університет

В даній статті розглядається проблема використання та виробництва альтернативних джерел енергії в світі та національному господарстві, визначаються найбільш перспективні напрямки біопалива та встановлення їх потенціалу і значення для забезпечення енергетичної безпеки держави.

Нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, науково-технічне забезпечення розвитку альтернативної енергетики, популяризація та впровадження науково-технічних досягнень у цій сфері.

Ключові слова: альтернативні джерела енергії, біопаливо, сонячна енергетика, вітрова енергетика, енергетична безпека, енергетичний дефіцит.

Постановка проблеми: Зменшення запасів природних джерел енергії призводить до необхідності широкого використання та виробництва альтернативних джерел. Відновлювальні джерела енергії в XXI ст. завдяки науково технічному прогресу починають використовуватись на новому рівні і в майбутньому можуть забезпечити практично значну частину потреб людства в практично невичерпній і екологічно чистій енергії.

Ціль статті: Показати необхідність та ефективність використання біопалива в різних сферах діяльності. Також, показати потенціал виробництва біопалива в Україні для забезпечення енергетичної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Усе занадто ідеально, щоб бути правдою: світ користується енергетичною рідиною, яку зручно добувати із землі. Оскільки все більше країн користується цим рідким багатством, стає зрозуміло, що так не може продовжуватися вічно, особливо, коли найбільші запаси знаходяться у руках найменш розвинутих і нестабільних країн. Більше того, ми почали цінувати величезну екологічну вартість використання доісторичного вуглецю.

З тих пір, як більше 150 років тому гас почав замінювати китовий жир в світильниках, нафтопродукти прийшли до влади в усьому – починаючи від вентиляторів до реактивних винищувачів - і ми стали повністю залежними від них. Але не назавжди. Нам потрібна альтернатива, яка б виконувала функції сирої нафти, але не мала недоліків; яка може зламати нашу залежність від викопного палива і зменшити викиди парникових газів, без ризикованого глибоководного буріння або остраху нафтових аварій.

Біопаливо може стати альтернативою. Це паливо може бути виготовлено з різних видів вихідних матеріалів, від відходів деревини до водоростей або навіть генетично модифікованих бактерій. Така різноманітність означає, що широкий перелік видів біопалива може бути отриманий в різних місцях і мати різне призначення.

Біопаливо має великі перспективи виробництва та використання в Україні; очікування високі, а перші спроби відбуваються із перемінним успіхом. Багаті на цукор та олію культури, які потребують високородючих ґрунтів створюють інші проблеми, переключаючи увагу від дефіциту палива на дефіцит продовольства. Є й інші проблеми: виробництво такого біопалива першого покоління є водо- та енергоємним, а тому насправді мало чим зменшує частку викидів парникових газів в атмосферу. Але ці проблеми вирішуються. Такі проблеми зазвичай характерні для молодих технологій. Біопаливо наступного покоління вже набуває досвіду. Може пройти 20-30 років, перш ніж біопаливо зможе вільно дихати, важливим залишається лише ціна питань[5].

Президент США Барак Обама, вирішив, що неймовірне дійство, яке спостерігали студенти Джорджтаунського університету у Вашингтоні навесні 2011 року, допоможе зрозуміти їм, чому біопаливо заслуговує на головну роль в його енергетичній стратегії. Пілот винищувача ВВС США в півтора рази перевищив швидкість звуку на суміші 50/50 нафтового палива і біопалива з рослини *Camelina sativa*, неїстівного родича гірчиці - вагомі докази того, що біопаливо може допомогти країні позбутися своєї залежності від нафти. «Якщо винищувач Raptor F-22 може перевищити швидкість звуку на біомасі, то і твоя розвалина це зробить», пожартували американські вчені.

Враховуючи американський досвід, можна використовувати біопаливо як паливо для літаків

української авіації.

Така непопулярність біопалива все-таки показує, що, не дивлячись на його сучасні вади, воно буде частиною нашого енергетичного майбутнього. Стрімке зростання масштабів біопалива, ферментованого або отриманого з продовольчих культур, таких як кукурудза (маїс), цукровий очерет або соя, призвело до підвищення цін на продукти харчування та вирубку лісів. І так як виробництво біопалива залежить головним чином від викопного палива, ці початкові спроби мало що зробили для скорочення викидів парникових газів. У квітні 2011 року, підбиваючи підсумки результатів 14-місячного розслідування з етики біопалива, Наффілдська рада з біоетики, авторитетна організація Лондона, окреслила необхідні напрямки і причини необхідної підтримки біопалива, яке було піддане критиці. Та попри непопулярність біопалива, потрібно визнати, що незважаючи на усі його нинішні недоліки, воно має стати частиною нашого енергетичного майбутнього. Інші відновлювані джерела енергії, такі як сонце і вітер, сприятимуть електричній потужності, але реальність така, що переважна більшість двигунів вимагає рідкого палива і буде таким найближчі роки. І будь-які спроби подальшого існування мільйонів транспортних засобів в світі, портребуватимуть біопаливо [10].

На початку 2011 року, такі організації, як лондонський фінансовий гігант HSBC і екологічна захисна група Oceana, яка знаходиться у Вашингтоні, округ Колумбія, визнали біопаливо важливим компонентом для усе стрімко зростаючої кількості транспорту, економічного зростання та охорони навколишнього середовища. Використане належним чином, біопаливо може максимізувати використання відходів сільського господарства, лісового господарства та відходів урбанізованого життя. Цей підхід може допомогти врятувати землі, які поглинають вуглець, а також інші критично важливі екологічні функції [2].

У травні Міжнародне енергетичне агентство (IEA), яке знаходиться в Парижі, представило стратегічний план прискорення споживання біопалива у розмірі близько 2% від частки світового транспортного палива сьогодні і до 27% у 2050 році. Біопаливо, на думку IEA, може достатньо потіснити нафту, щоб запобігти викидам вуглекислого газу величиною 2,1 гігатон щорічно, при його сталому виробництві - приблизно стільки, скільки чистого діоксиду вуглецю поглинається океанами. В таких оцінках запевняють IEA, Обама та інші, і що біопаливо не тільки краще за бензин (газолін), але і з точки зору технічного прогресу є надія, що воно буде окупатися екологічно та соціально. Прихильники біопалива розраховують на нове покоління біопалива, яке максимально замінить нафтопродукти (сиру нафту) і зведе до мінімуму побічні наслідки. «Продовжувати те, що ми почали десять років тому із звичайним біопаливом уже неможливо», говорить дослідник біопалива Ансельм Айзентраут, головний автор стратегічного плану IEA. «Нам потрібно більше землі і ресурсозберігаючих технологій» [3].

Дослідники, які вивчають вплив біопалива протягом всього його життєвого циклу - від культур до автомобілей - передбачали великі розміри викидів парникових газів. У доповіді, за оцінками дослідників з Принстонського університету, опублікованої в журналі Science в 2008 році, парникові гази в результаті збільшення вирощування кукурудзи для виробництва етанолу будуть перевищувати викиди парникових газів від бензину. Незважаючи на явне посилення дослідження на біопаливо першого покоління, така несподівана оцінка звела на нуль усе виробництво біопалива [1].

Біопаливо усіх видів отримало ще один удар, коли зростання цін на продовольство викликало голодні бунти в Мексиці в грудні 2007 року, які згодом поширилися серед бідних верств населення

по всьому світу. Річний обсяг виробництва біоетанолу і біодизеля різко зріс з 16 мільйонів літрів в світі в 2000 році до понад 100 млн. літрів в 2010 році, випереджаючи зростання запасів кукурудзи, цукрового очерету і рослинної олії. Хоча багато економістів погоджується з тим, що біопаливо менше сприяло зростанню цін на товари, ніж участь в цьому спекулянтів-посередників, ціни на нафту, протести і харчові бунти показали, що перехід від основних продуктів харчування у руки біопалива спотворює глобальний ринок сільськогосподарської продукції [7]. Лихо, яке сталося через нафтову пляму у BP Deepwater Horizon в 2010 році вирішили називати криком допомоги океана щодо ліквідації нафтового буріння в Мексиканській затоці до 2020 року [6].

Компанія Mascoma, яка знаходиться в місті Ліван, Нью-Гемпшир, планує почати будівництво целюлозного заводу з етанолу в Мічігані, виробничим об'ємом 150 мільйонів літрів на рік, на прикінці 2015 року. Компанія розробила генетично термофільні бактерії, які виділяють целюлозні ферменти[6]. «Організм виробляє свої ферменти, тому ви вибираєте лише найбільш важливі компоненти», пояснює Джонатан Міленц, який очолює наукову групу Bioconversion Science & Technology Group в лабораторії Oak Ridge National Laboratory в штаті Теннессі і який співпрацював з Mascoma.

Дослідження показують, що можливо зібрати достатній урожай біомаси для задоволення потреб біопалива. У травні 2011 року Міжурядова група експертів зі зміни клімату (IPCC) випустила звіт по використанню відновлюваних джерел енергії, в якому озвучувався висновок, що біомаса до середини сторіччя може стійко забезпечувати до 300 гексаджоулей (Один ексаджоуль дорівнює одному мільярду гігаджоулей, або одному мільярду гігават-секунд.) - в чотири рази більше за необхідну кількість біомаси цільового показника IEA (у розмірі 27% світової потреби біопалива в транспорті) [5].

Питання в тому, як гарантувати, що біомаса збуде заготовлятися так, як рекомендує IEA і IPCC – з максимальним використанням сільськогосподарських відходів, відходів лісового господарства та побутової сфери, і при цьому заохочувати вирощування спеціальних енергетичних культур так, щоб забезпечувати зв'язування вуглецю та виконання інших критично важливих екологічних функцій[10]. Один із способів направити розвиток біопалива на зелений шлях полягає в розробці переліку стандартів і практичних навиків, яких би дотримувалися виробники біопалива, або добровільно, або за законом.

Одне не викликає сумнівів: загальна сума державних інвестицій у сумі приблизно 4 млрд. дол. США, яка необхідна за оцінкою Мартіна, копійка порівняно з субсидіями, які витрачає тепер держава на паливо на основі продуктів харчування, що перевищує 5 мільярдів доларів США щорічно зі сторони уряду США. Якщо немає консенсусу навколо біопалива, необхідно змінювати пріоритети фінансування. Тільки в цьому випадку транспортні засоби, які працюють на сучасному біопаливі, матимуть шанс вивести світ на шлях чистого і безпечного майбутнього [1].

Список використаних джерел:

1. «Огляд Nature: Біопаливо», спеціальний додаток Nature від 23 червня 2011/Випуск 474/Номер 7352 – с.451 - 477 (S1 - S25); http://www.nature.com/nature/journal/v474/n7352_supp/index.html#out [Source: Nature Vol 474, Issue No. 7352 Suppl, S1 - S25 (2011) - "NatureOutlook: Biofuels" 23 June 2011 - p. 451 – 477]

2. Забарний Г.М., Шурчкое А.В., Задорожня А.А. Ресурси і тепловий потенціал перспективних для промислового освоєння родовищ термальних вод Закарпатської області. К.: Інститут технічної теплофізики НАНУ, 1997 - 150 с.
3. Бобров Є. А. Значення енергетичної безпеки у формуванні економічної безпеки Європейського Союзу. / Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти та газу. – 2012. – №1 (31) – С.163-172. – 1,12 д.а.
4. Василів Р. Г. Биотопливо. – М.: Общество биотехнологов им. Ю. А. Овчинникова. – 2012. – с. 201-205
5. Калетник Г.М. Перспективи виробництва біоетанолу в Україні. Економіка АПК, 2008.
6. Бузовський Є.А., Скрипниченко В.А., Лучник М.М. Інноваційний розвиток альтернативних джерел енергії // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2009. – № 3.
7. Данилишин Б.А. Энергетическая безопасность в контексте украинских реалий // Урядовий кур'єр. – 2006. – №157. – С. 12-13.
8. Лежнева Л.И. Потенціал розвитку нетрадиційних джерел енергії в Україні як фактор забезпечення енергетичної безпеки / Л.И. Лежнева // Культура народів причерномор'я – 2010. – №3. – С. 52-54.
9. Ферлі П. Стимулювання виробництва біопалива в США. – К.: Генеза. – 2010. – с. 35-37.
10. Грейсон М. Варіанти використання біопалива. – К.: Нова Ера. – 2011. – с. 45-47.

Skoruk O.P., C.E.N., associate Professor,
Borovskiy B.L., student,
Vinnytsia National Agrarian University

PROSPECTS BIOFUELS DEVELOPMENT IN THE WORLD AND UKRAINE

In this report we describe the problem of the use and production of alternative energy sources in the world and national economy, determined the most promising areas of biofuels and establish their potential and to ensuring energy security.

The increase in production and consumption of energy produced from alternative sources, scientific and technical support for alternative energy development, promotion and implementation of scientific and technological achievements in this area

Key words: *alternative energy, energy, solar energy, wind energy, energy security, energy deficiency.*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РИНКУ РОБОЧОЇ СИЛИ

*Алексєєва О.В., головний спеціаліст
Департаменту агропромислового розвитку Вінницької ОДА*

У статті узагальнено різні наукові підходи до визначення поняття «ринок робочої сили». Встановлено, що економічно прийнятно та рівнозначно можна використовувати обидва терміни: «ринок праці» та «ринок робочої сили», оскільки вони тісно поєднанні та доповнюють один одного, переходячи в процесі ринкових відносин з одного у другий. Проаналізовано, що ринок праці розглядається як соціально-економічні відносини між суб'єктами ринку, як механізм дії елементів ринкових відносин, як система.

Ключові слова: ринок праці, ринок робочої сили, соціально-економічні відносини, праця, робоча сила.

Постановка проблеми. В умовах суспільних трансформацій важлива роль належить такому інституціональному утворенню як ринок робочої сили, який, будучи складним соціально-економічним поняттям, піддається постійним науковим дослідженням як вітчизняними, так і закордонними науковцями. За своїм змістом ринок робочої сили є багатограним, неоднорідним, протирічним. У зв'язку із цим, актуалізується питання аналізу визначення поняття «ринок робочої сили».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ринку робочої сили завжди приділялось багато уваги. В науковій літературі нині існує ряд дискусійних питань та відсутня єдина точка зору щодо формулювання сутності цього поняття. Ключові положення щодо сутності даної категорії містяться у фундаментальних працях А. Сміта, Д. Рікардо, Дж.С. Міля, К. Маркса, Дж. Кейнса, А. Маршала та ін. Теоретико-методичні аспекти ринку робочої сили в Україні досліджували багато науковців – С. Бандур, В. Геєць, Е. Лібанова, В. Мандибуря, А. Чухно, О. Грішнова, А. Колот, Л. Шевченко та інші.

Метою даного дослідження є вивчення теоретичних підходів щодо визначення поняття ринку робочої сили, визначення тотожних та відмінних рис ринку праці та ринку робочої сили.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок праці історично виник тоді, коли відбулося відділення працівника (кріпосного селянина, ремісника) від засобів виробництва, насамперед від землі, з наданням йому юридичної свободи. Однак, ставши юридично вільним, але позбавленим засобів виробництва, а значить і засобів до існування, він був змушений продавати свою робочу силу. Так з'явився новий товар, який дав назву новому ринку. Однак з приводу назви нового товару і назви нового ринку серед дослідників виникли розбіжності.

У сучасній економічній літературі не існує єдиної думки щодо визначення поняття «ринок робочої сили», тим більше поряд із цим існують ще такі поняття, як «ринок праці», «ринок трудових послуг», «ринок робочих місць», «ринок ресурсів праці» і «ринок людського капіталу», які вживаються як синоніми. Хоча, як показав аналіз наукових праць, найбільш розповсюдженими є поняття «ринок робочої сили» та «ринок праці». Існують думки, що ці поняття або тотожні, або різні. З теоретичної точки зору дану проблему можна вирішити, якщо більш чітко виділити той

товар, який є об'єктом купівлі-продажу. Сьогодні у вітчизняній економічній літературі панують два основні підходи. Перший з них доводить, що товаром є робоча сила – потенційні здібності до праці. Другий підхід визнає товаром працю. Але його прихильники, розуміючи, що працю як процес доцільної діяльності важко уявити у вигляді товару, стверджують, що таким є «потенційна праця» [1].

Який з варіантів є більш переконливим? Якщо перше абстрактне поняття «потенційні здібності до праці» існує реально в живому організмі людини, то друге – «потенційна праця» – практично не існує. Тому реальним товаром на ринку праці є робоча сила. Але чому в теорії і практиці господарювання закріпилась назва «ринку праці»?

Вирішення даного питання пов'язане з тією обставиною, що сучасні люди володіють багатьма здібностями і не всі вони застосовуються в тій чи іншій діяльності. Конкретна праця служить критерієм виділення з усієї сукупності здібностей, якими наділена людина, тільки тих, які справді будуть використовуватися у виробничому процесі. Ось ці функціонуючі здібності і є об'єктом купівлі-продажу, тобто товаром. Але в силу того, що прояв цих здібностей відбувається в конкретній праці, цілком правомірно застосовувати термін «ринку функціонуючої робочої сили» або «ринку праці». Як соціально-економічна категорія ринку праці відображає ті трудові відносини, які пов'язані, по-перше, з попитом на робочу силу, по-друге, з використанням частини здібностей людини (умовно їх можна назвати первинні або професійні) та їх винагородою, по-третє, з часом використання робочої сили, по-четверте, з розподілом новоствореної вартості. Тільки в цьому випадку ринку праці, ринку робочої сили (функціонуючих здібностей), ринку трудових послуг, ринку трудових ресурсів виступають як тотожні поняття, які можна вживати як синоніми [2].

Видатні англійські економісти, класики політичної економії А. Сміт та Д. Рікардо вважали, що товаром на даному ринку є праця, що «праця має свою природну і свою ринкову ціну» [3].

У ХІХ ст. видатний німецький економіст, філософ і соціолог К. Маркс досить переконливо показав у роботі «Капітал», що дійсним товаром є робоча сила – здатність до праці, а не праця. Звідси, одні економісти стали називати поняття «ринком праці», а інші (послідовники вчення К. Маркса) – «ринком робочої сили». У радянській економічній літературі останній термін був, можна сказати, загальноновизнаним. Під час радикальних пострадянських реформ у вітчизняній економічній науці знову поживалася дискусія про те, як правильно називати даний ринку: «ринку праці» або «ринку робочої сили» [2].

Тотожність цих понять пояснює Буланов В. С., стверджуючи, що «...ринку робочої сили можна назвати ринком функціонування робочої сили, або ринком праці. Ринку праці – це товарно-грошові відносини, що пов'язані, по-перше, з попитом на робочу силу, визначеним у свою чергу попитом на продукт того або іншого товару в суспільстві, по-друге, з використанням професійних здібностей і їх винагородою, по-третє, з часом використання робочої сили. Тут об'єктом обміну є функціонуюча здатність до праці чи функціонуюча робоча сила. В такому випадку можна говорити про тотожність понять «ринку праці» та «ринку робочої сили»» [4].

На основі проаналізованих матеріалів, вважаємо, що економічно прийнятно та рівнозначно можна використовувати обидва терміни: «ринку праці» та «ринку робочої сили», оскільки вони тісно поєднанні та доповнюють один одного, переходячи в процесі ринкових відносин з одного у другий. Разом із цим, слід також враховувати, що термін «ринку праці» є більш поширеним у світовій економічній літературі.

Варто зазначити, що фундамент вчення про ринок праці, з теоретичної точки зору, був закладений у класичній, неокласичній школах, кейнсіанстві, монетаризмі та інституціоналізмі, де ринок робочої сили розглядається з позиційних міркувань. Ринок праці, з позицій неокласичної теорії, є різновидом товарного ринку, на якому на підставі попиту на робочу силу і її пропозиції встановлюється її ціна (заробітна плата), що забезпечує необхідну мобільність трудових ресурсів, а також відбувається їх оптимальний перерозподіл за різними галузями економіки [5, с. 317-320].

Деякі ж автори вважають, що ринок праці – пережиток минулого і його аж ніяк не може бути в сучасних умовах. Зокрема, В. А. Каменецький та В. П. Патрікеєв стверджують, що «ринку праці не може просто бути тому, що з ліквідацією права рабовласництва зникає і право розглядати саму людину чи будь-який його орган або властивості в якості товару» [6, с. 255].

Поняття ринку праці можна розглядати у вузькому (ринок праці охоплює тільки сферу обігу, де взаємодіють попит і пропозиція праці та визначається її ціна) і широкому значенні (ринок праці як багатоаспектна економічна категорія, що охоплює весь процес руху робочої сили: забезпечення належних умов для розширеного відтворення (заробітна плата, житлово-комунальні послуги) та якісної підготовки робітників, раціонального використання вільного часу, розвитку інтелектуальних і фізичних здібностей людини, встановлення динамічної відповідності між розвитком виробництва та наявною робочою силою, створення сприятливих умов і стимулів для ефективного функціонування ринку праці).

Досліджуючи праці науковців варто визначити певне групування трактувань поняття «ринок праці» як систему, як механізм дії елементів ринкових відносин та як соціально-економічні відносини між суб'єктами ринку праці (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «ринок праці»

Автор	Визначення
система	
Лібанова Е. М. [7, с. 12]	<i>Ринок праці</i> – це система соціально-економічних відносин між роботодавцями–власниками засобів виробництва та населенням–власниками робочої сили щодо задоволення попиту перших на працю, а інших – на робочі місця, які є їхнім джерелом засобів існування.
Грішнова О. А. [8, с. 77]	<i>Ринок праці</i> - це система суспільних відносин, пов'язаних із наймом і пропозицією праці, тобто з її купівлею і продажем; це також економічний простір – сфера працевлаштування, де взаємодіють покупці та продавці праці.
Чернявська Ю. Б. [9, с. 157]	<i>Ринок праці</i> – це система соціально-економічних відносин між працівниками і роботодавцями з приводу купівлі-продажу товару «робоча сила», яка пронизує усі фази відтворення працівника і ефективного використання його трудового потенціалу; це сфера, на якій встановлюється певне співвідношення попиту і пропозиції на послуги робочої сили, її ціни та умов праці, забезпечення балансу інтересів працівників і роботодавців, державна підтримка непрацевдатних громадян, яка регулюється за допомогою соціальних, правових і юридичних норм та інститутів.

механізм дії елементів ринкових відносин	
Грішнова О. А. [8, с. 77]	<i>Ринок праці</i> – це механізм, що забезпечує узгодження ціни і умов праці між роботодавцями і найманими працівниками та регулює її попит та пропозицію.
Швайка Л. А. [10, с. 229]	<i>Ринок праці</i> – сукупність механізмів, які забезпечують координацію попиту та пропозиції праці, купівлю-продаж робочої сили, визначення її вартості, організацію оплати праці, соціальну опіку через підприємницькі структури.
Калина А. В. [11, с. 38]	<i>Ринок праці</i> – це система економічних механізмів, норм та інститутів, що забезпечують відтворення робочої сили і використання праці.
соціально-економічні відносини між суб'єктами	
Єгоршин А. П. [12, с. 9]	<i>Ринок праці</i> – сукупність соціально-економічних відносин між державою, роботодавцями та працівниками з питань купівлі-продажу робочої сили, навчання працівників і використання їх у процесі виробництва.
Колот А. М. [13, с. 239]	<i>Ринок праці</i> – це сукупність соціально-трудова відносин, що виникають із приводу способів залучення індивідуальної праці в процес виробництва, способів координації та використання праці та її оцінки, в які вступають працівники, надаючи трудові послуги, і підприємці, купуючи та використовуючи їх.
Петюх В. М. [14]	<i>Ринок праці</i> – це соціально-економічна категорія, яка характеризує відносини людей, що проявляються в процесі найму, оцінки, звільнення працівників і встановлення розмірів компенсацій за використану робочу силу залежно від ряду факторів.

Висновки. Узагальнюючи існуючі підходи до визначення ринку праці, його складових, слід відмітити, що даній проблемі в економічній літературі приділяється багато уваги. В основному всі визначення поняття «ринок праці» мають такі спільні риси:

1. Ринок праці розглядається як соціально-економічні відносини між суб'єктами ринку, як механізм дії елементів ринкових відносин, як система;
2. Сутність цих відносин полягає у відтворенні робочої сили;
3. Майже в усіх визначеннях ринку праці змішується два поняття категорії ринку праці і механізмів регулювання.

Список використаних джерел:

1. Рофе А. И. Рынок труда: монография / А. И. Рофе. – М.: МИК, 2003. – 272 с
2. Ришняк Н. М. Теоретичний аналіз ринку праці як складової економічної системи // Економіка. Управління. Інновації. – Вип. № 2(10). – 2013. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
3. Никифорова А. А. Рынок труда: занятость и безработица: монография / А. А. Никифорова. – М.: Международные отношения, 2006. – 251 с.
4. Волгин Н. А. Рынок труда и доходы населения / Н. А. Волгин. – Москва, 1999, ИИД «Филинь». [Электронны ресурс] – Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/rynok-truda-i-dohody/index.htm>
5. Туленков М. В. Соціологія зайнятості як галузь сучасного наукового знання / М. В.

Туленков // Ринок праці та державна служба зайнятості в епоху глобальних змін і новітніх викликів: матеріали міжнар. тристор. науково-практичної конференції. – К.: ІПК ДСЗУ, 2011.

6. Каменецкий В. А. Труд / В. А. Каменецкий, В. П. Патрикеев. – М.: ЗАО Экономика, 2004. – 590 с.

7. Лібанова Е. М. Ринок праці / Е. М. Лібанова. – К.: ЦНЛ, 2003. – 224 с.

8. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносина: підручник / О. А. Грішнова. – 4-те видання, оновлене. – К.: Знання, 2009. – 390 с.

9. Чернявська Ю. Б. Теоретико-методологічні аспекти дослідження ринку праці / Ю. Б. Чернявська // Формування ринкових відносин в Україні. - №12 (67). – 2006. – с. 155-158

10. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: підручник / Л. А. Швайка. – К.: Знання, 2008. – 462 с.

11. Калина А. В. Економіка праці / А. В. Калина. – К.: МАУП, 2004. – 272 с.

12. Егоршин А. П. Организация труда персонала: учебн. пособ. / А. П. Егоршин, А. К. Зайцев. – Н. Новгород. – 2007. – 172 с.

13. Колот А. М. Економіка праці та соціально-трудова відносина: підручник / А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.. – К.: КНЕУ, 2009. – 711 с.

14. Петюх В. М. Ринок праці й зайнятість: навчальний посібник / В. М. Петюх. – К.: МАУП, 1997. – 120 с.

Alekseeva O.V, main specialist

Department of agroindustrial development of Vinnytsya ODE

THE ORETICAL ASPECTS OF STUDY OF MARKET OF LABOUR FORCE

In the article generalized different scientific going near determination of concept «market of labour force». It is set that economic it is acceptable and interchangeably possible to use both terms: «labour-market» and «market of labour force», as they closely combination and complement each other, passing in the process of market relations from one in the second. t is analysed, that a labour-market is examined as socio-economic relations between the subjects of market, as a mechanism of action of elements of market relations, as a system.

Keywords: labour-market, market of labour force, socio-economic relations, labour, labour force.

УДК 338.439.63 (477)

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧОГО КОШИКА В УКРАЇНІ

Феняк Л.А., асистент,

Немеш Г.С., студентка,

Вінницький національний аграрний університет

У статті аналізується стан споживчого кошика. Зазначається, що від нього залежить величина прожиткового мінімуму, яка є заниженою. Виокремлено основні недоліки споживчого кошику, проаналізовано шляхи його удосконалення. Наголошується на необхідності структурного

та нормативного оновлення споживчого кошику, що допоможе перевести прожитковий мінімум із номінального показника у реальний.

Ключові слова: мінімальна зарплата, мінімальна пенсія, соціальні стандарти, споживчий кошик, прожитковий мінімум, економічний добробут.

Постановка проблеми. Одним з головних завдань економічних реформ є підвищення рівня достатку населення країни. Рівень достатку населення визначається розміром доходів та доступністю певного набору необхідних товарів та послуг. Держава при цьому гарантує мінімальні стандарти, що виражаються «споживчим кошиком», який не відповідає вимогам сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення соціальних стандартів та підвищення достатку життя населення вивчали вітчизняні і зарубіжні науковці та практики: В. Балюк, Н. Баранова, К. Бондарчук, Т. Білокінь, В. Вітер, І. Гнибіденко, Л. Денисова, О. Ігнатова, В. Костюк, Т. Кір'ян, В. Компанієць, Е. Лібанова, Е. Лоулер, М. Папієв, Н. Поляк, М. Портер, О. Платонов, Д. Синк, В. Токар, Дж. Хекман, Ф. Хміль, Л. Черенько, Б. Шнайдер та інші.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану та недоліків споживчого кошика України, розробка практичних рекомендацій щодо оптимізації структури споживчого кошика на основі розрахунку реального рівня прожиткового мінімуму для забезпечення максимальної відповідності стандарту реальній вартості споживчого кошика товарів та послуг.

Виклад основного матеріалу. Споживчий кошик - термін, поширений у всьому світі, що являє собою необхідний набір товарів і послуг, без яких сьогодні людина не може прожити. Споживчий кошик застосовується як база для порівняння розрахункових і реальних рівнів споживання. На основі даних по споживчому кошику та споживчому бюджеті розраховуються такі показники, як мінімальна зарплата і мінімальні пенсії. Отож дане поняття відіграє важливу роль у розвитку держави тому, що вказує на рівень достатку її жителів.

Сьогодні експерти зазначають, що розміри мінімальних державних соціальних стандартів і гарантій є заниженими. Перш за все це стосується прожиткового мінімуму, який необхідно оновити з урахуванням сучасних потреб соціально-економічного розвитку. Він припинив виконувати функцію базового соціального стандарту для визначення достатнього рівня життя громадян та використовується лише у якості номінального показника для обрахунку інших соціальних гарантій (соціальної допомоги, мінімальної заробітної плати та пенсії, стипендій та ін.).[1].

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про прожитковий мінімум» набір продовольчих та непродовольчих товарів та послуг має перезатверджуватися не рідше одного разу на п'ять років. Цього не було зроблено жодного разу впродовж 15 років. В Україні споживчий кошик востаннє був затверджений у 2000 році, до сьогоднішнього часу він не переглядався протягом 15 років. Уряд незацікавлений у його зміні тому, що соціальні потреби ростуть і кошик потрібно поповнювати.

Так, згідно постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 14 квітня 2000 р. українець за добу має з'їдати 106 г хліба, по 5 г сала та гречки, 19 г риби, 250 г картоплі. У наборі непродовольчих товарів, згідно зі споживчим кошиком, українцю має вистачати однієї пари чобіт на 5 років, 1 краватка та 1 костюм для чоловіка на 5 років, 1 сукня та 1 спідниця для жінки на 5 років. Для дівчаток у віці від 6 до 18 років передбачено 1 спідниця на 4 роки та 1,5 пар колготок на рік. Одна середньостатистична родина має користуватися одним холодильником 15 років, одним телевізором – 10 років, а міняти

люстру – раз на 25 років [2].

Склад споживчого кошика не відповідає сучасним потребам громадян:

- структура споживання продовольчих товарів змінилася (збільшення вживання фруктів, м'яса, менше – борошна, картоплі);

- норми споживання непродовольчих товарів та термінів їх служби є вкрай застарілими, виходячи із появи нових товарів та майже повного зникнення позицій товарів, які входять у чинний набір;

- норми використання в наборі послуг, особливо в категорії «послуги зв'язку та інформації», також потребують перегляду. Крім того, вміст набору потребує оновлення із додаванням новітніх комунікаційних засобів та, відповідно, норм їх споживання.

В українському споживчому кошику основна частка доходів (понад 65 %) витрачається на харчі, а деякі непродовольчі товари та послуги не згадуються взагалі. Тобто українці бажать забезпечити лише свої фізичні потреби.

Таблиця 1

Прожитковий мінімум населення в Україні (на 1 особу), грн.

Соціальні і демографічні групи населення	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015
Загальний показник	1017	1108	1176	1176
Діти до 6 років	893	972	1032	1032
Діти від 6 до 18 років	1112	1210	1286	1286
Працездатні особи	1073	1147	1218	1218
Особи, які втратили працездатність	822	894	949	949

Споживчий кошик, запропонований урядом, суттєво відстає від реального прожиткового мінімуму пересічного громадянина України. Вартість стандартного набору споживчого кошика на сьогодні коливається від 3000 грн., а прожитковий мінімум в Україні становить 1218 грн.

Розмір прожиткового мінімуму та мінімальної зарплати українців на 2015 рік залишилися такими ж, як у попередньому році. Зокрема статті 7 та 8 Закону «Про державний бюджет на 2015 рік» передбачають, що розмір прожиткового мінімуму та мінімальної зарплати буде таким самим, як у 2014 році: 1218 гривень. Лише у грудні 2015 року передбачено незначне збільшення даного показника: у загальному на 1 особу – 1330 грн., для працездатних осіб – 1375 грн., для осіб, що втратили працездатність – 1074 грн. [3].

Разом з тим, рівень цін в Україні за аналогічний період зазнав суттєвих змін (табл. 2).

Лише за чотири місяці 2015 року ціни зросли в середньому на 37,1%, а прожитковий мінімум залишився незмінним. У порівнянні з 2012 роком ціни зросли на 54%, а прожитковий мінімум збільшився лише на 13%.

19 березня 2015 року групою депутатів було внесено Проект Постанови про перегляд Кабінетом Міністрів України набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення (щодо перегляду вмісту споживчого кошика).

**Індекси споживчих цін на деякі товари та послуги у 2012-2015 рр.
(до попереднього року, %) [4]**

Групи товарів	Роки			
	2012	2013	2014	2015 (січень-квітень)
Індекс споживчих цін	100,6	99,7	112,1	137,1
Продукти харчування та безалкогольні напої	97,9	97,8	112,2	133,6
Одяг і взуття	107,5	97,0	102	119,0
Житло, вода, електроенергія, газ та 141н.. види палива	102,6	100,3	116,2	216,5
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка	101,9	99,7	111,7	128,4
Охорона здоров'я	103,7	102,3	116,5	122,8
Транспорт	108,2	102,0	124,5	121,1

Свою ініціативу депутати обґрунтовують тим, що вміст споживчого кошику, який складає основу для розрахунку прожиткового мінімуму основних соціальних і демографічних груп населення, який був затверджений у 2000 році, на жаль, жодного разу не переглядався, хоча, згідно Закону України «Про прожитковий мінімум», набори продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг мають переглядатися не рідше одного разу на п'ять років. Як наслідок, споживчий кошик є нелегітимним, а його склад не задовольняє мінімальні потреби людини.

Прийняття проекту Постанови сприятиме прискоренню прийняттю Кабінетом Міністрів України оновленого вмісту споживчого кошику, підвищить соціальні стандарти для населення, що відповідатиме реальним потребам людей в сучасних соціально-економічних умовах. На основі оновлених наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг можна буде здійснити перерахунок затвердженого розміру прожиткового мінімуму, оскільки він на сьогодні є набагато вищим. Фактично, це дасть можливість привести у відповідність статтю 46 Конституції України, де прожитковий мінімум є базовим соціальним стандартом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії: мінімальний розмір пенсії, мінімальний розмір заробітної плати, розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

Також необхідно внести локальні зміни до Закону України «Про прожитковий мінімум». Термін перезатвердження наборів непродовольчих товарів і послуг, на нашу думку, має бути скорочено до трьох років, оскільки зміни у структурі споживання для цих наборів відбуваються швидше, ніж для набору продуктів харчування.

За доцільне вважаємо провести науково-громадську експертизу наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг для основних соціальних і демографічних груп населення з метою осучаснення нормативів їх споживання.

Хоча ці зміни в повній мірі не збільшать доступність необхідних товарів та послуг, але

дозволять зменшити залежність між споживчим кошиком та рівнем достатку.

Висновки. Споживчий кошик відіграє важливу роль у формуванні прожиткового мінімуму, який у свою чергу береться до уваги при нарахуванні зарплати. Із вищенаведеного стає зрозуміло, що формування споживчого кошика в теорії значно відрізняється від потреб людей в Україні на практиці. Це свідчить про недостатній рівень життя населення та соціальну незахищеність громадян. Проте дану ситуацію необхідно змінювати для покращення економічного добробуту.

Список використаних джерел:

1. Щодо удосконалення методики визначення споживчого кошику. Аналітична записка. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1233>
2. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. №656. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-2000>
3. Про державний бюджет на 2015 рік [Текст]: Закон України від 28.12.2014 р. №80-VIII. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Fenyak L.A., assistant teacher,
Nemesh G.S., student,
Vinnytsia National Agrarian University

PROBLEMS OF FORMUVANYA OF CONSUMER BASKET ARE IN UKRAINE

State of consumer basket is analyzed in the article. Noted, that cost of living level depends on consumer basket and it is understated. Main shortcoming of consumer basket are accented, ways of its improving are analyzed. Necessity of normative and structure renewal of consumer basket is emphasized, that will help to transfer the living cost from nominal to real.

Keywords: *minimum-wage, minimum pension, social standards, consumer basket, living wage, economic welfare.*

Секція: Юридичні науки

УДК 340.1(374.32)

ФАХОВА ПІДГОТОВКА ЮРИСТІВ-АГРАРНИКІВ – ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Курило В.І., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України,

*Омельчук В.А., д.ю.н., професор,
Вінницький національний аграрний університет*

Потреба в фаховому рівні сучасної вищої юридичної освіти для агропромислової сфери відображає необхідність сприяння сталому розвитку суспільства оскільки саме аграрний сектор нині може забезпечити подолання кризових явищ в суспільстві і державі.

Якість правового забезпечення агропромислового комплексу актуалізують необхідність підвищення ефективності підготовки майбутніх юристів. Тому наш студент - майбутній юрист зобов'язаний оволодіти достатнім рівнем загально-правових знань. А це в подальшому йому має дати можливість передусім розуміти, осмислювати і аналізувати норми права. Більше того саме у такий спосіб в процесі навчання вирішується завдання з формування людини з свідомою і активною громадянською позицією, високими моральними якостями, здатної використовувати належний рівень енциклопедичних знань для проведення в державі і суспільстві прогресивних реформ. Наш випускник – майбутній юрист, дійсно має мати достатній рівень знань, вмінь та відповідних навичок, що дають йому можливість і здатність вирішення тих завдань фахівця, які можуть бути поставлені у місці його працевлаштування на різних напрямках його професійної діяльності. Але передусім, в агропромисловому секторі.

Значимими якостями нашого випускника юриста-професіонала, як людини і громадянина, передусім мають стати висока громадянська свідомість, належний рівень правової культури, нетерпимості до будь-якого порушення закону та усвідомлення поваги до нього та честі і гідності кожної особи, а також відповідальності за долю конкретної людини. Тому дійсно важливо щоб на початку навчання правознавців вже на перших курсах звернути увагу на формування високого рівня правосвідомості майбутніх юристів, їх ініціативного мислення, творчого підходу та усвідомлення значимості у їх світоглядних поглядах такої якості як справедливість. Практична складова в змісті навчального навантаження підготовки юристів має стати головною. Враховуючи євро-інтеграційні та інші глобалізаційні процеси досвід юридичного забезпечення передових демократичних держав також має стати складовою предмету підготовки наших студентів.

Не менш важливою складовою підготовки юриста є й виховний процес, яка ґрунтується передусім на повазі до студента, сприйнятті кожного як особистості, сприянні його самореалізації. При цьому викладач, як вихователь, має бути налаштований на відкритість, готовність до відвертого діалогу та певних компромісів зі студентом. Досягнення позитивних результатів в навчальному процесі ВНАУ з підготовки юристів можливе за зростання вимог до викладача, який стає стимулятором і організатором навчального процесу студента та його самоосвіти і самовиховання.

Потреба в високому фаховому рівні сучасної вищої юридичної освіти для агропромислової сфери є нагальною потребою сьогодення, оскільки саме аграрний сектор нині може забезпечити подолання кризових явищ в суспільстві і державі.

Якість підготовки студента-юриста залежить як від наповнення змісту навчальних планів та їх реалізації так і від виховного процесу. Євро-інтеграційний вибір та глобалізація також мають бути враховані в навчальному процесі через вивчення досвіду передових економічно розвинутих держав в сфері правового регулювання аграрної сфери.

Важливо також, щоб наш студент – майбутній юрист, мав свідому і активну громадянську позицію, високі моральні якості. Все це сприятиме його ролі в проведенні в державі і суспільстві прогресивних реформ.

Рівень сучасної вищої юридичної освіти з підготовки висококваліфікованих правознавців для будь-якої суспільно-корисної діяльності загалом і для агропромислової сфери зокрема, відображає актуальність визначеного Законом України «Про вищу освіту» [1] принципу необхідності сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентноспроможного людського капіталу, оскільки саме аграрний сектор нині може забезпечити подолання кризових явищ в суспільстві і державі.

Саме тому сучасні потреби якісного правового забезпечення агропромислового комплексу актуалізують необхідність підвищення ефективності підготовки майбутніх юристів, які після навчання будуть працювати у цій сфері.

З огляду, передусім, на галузеву практичну спрямованість навчання, за його результатами наш студент має оволодіти достатнім рівнем загально-правових знань, який давав би йому можливість і вміння розуміти, осмислювати і аналізувати норми права. Досягнення такого результату має стати метою для кожного науково-педагогічного працівника. Разом з тим, одночасно у такий спосіб в процесі навчання вирішується завдання з формування людини з свідомою і активною громадянською позицією, високими моральними якостями, здатної використовувати належний рівень енцикло-педичних знань для проведення в державі і суспільстві прогресивних реформ.

Кваліфікаційні характеристики підготовки юристів у Вінницькому національному аграрному університеті відображають стандарти вищої юридичної освіти в Україні. Вони містять вимоги до майбутнього юриста, а саме те, що він має знати, вміти і, тим самим, яким критеріям повинен відповідати для успішного виконання функції відповідно займаної посади в сфері юридичної діяльності після закінчення університету.

З професійної точки зору юрист, який випускається зі стін нашого навчального закладу, має мати достатній рівень знань, вмінь та відповідних навичок, що дають йому можливість і здатність вирішення тих завдань фахівця, які можуть бути поставлені у місці його працевлаштування на різних напрямках його професійної діяльності, але, передусім, в агропромисловому секторі. Разом з тим, слід акцентувати увагу на тому, що наші випускники безумовно знайдуть себе як юристи і в інших сферах діяльності держави і українського суспільства, а саме таких як правоохоронна, судова, адвокатська, правозахисна та інші. При цьому важливими якостями юриста-професіонала, як людини і громадянина, стає висока громадянська свідомість, належний рівень правової культури, нетерпимості до будь-якого порушення закону та усвідомлення поваги до нього та честі і гідності кожної особи, а також відповідальності за долю конкретної людини. Тому так важливо на

початку навчання правознавців вже на перших курсах звернути увагу на формування високого рівня правосвідомості майбутніх юристів. Розвиток у них ініціативного мислення, творчого підходу до майбутньої праці та усвідомлення значимості у їх світоглядних поглядах такої якості як справедливість. Наші студенти мають бути налаштовані на постійний безперервний процес оволодіння юридичними знаннями в стінах університету і за його межами для отримання належного професійного потенціалу, який дозволяв би йому в подальшому на достатньому фаховому рівні виконувати функціональні обов'язки і постійно професійно самоудосконалюватися.

Важливо також, щоб у процесі набуття юридичної освіти студент мав змогу отримувати ті знання, які відповідають сучасним тенденціям розвитку суспільно-політичних і економічних відносин загалом і в агропромисловому комплексі, зокрема. Удосконалення освітнього процесу з підготовки сучасних юристів як для аграрної сфери, так і для інших напрямів має бути спрямоване на створення можливості і сприяння самостійному оволодінню студентами знаннями із застосуванням сучасних інформаційних технологій. У цьому зв'язку необхідно керуватися принципом, за яким аудиторне навантаження не обмежує можливості студента для самостійного оволодіння знаннями. При цьому потрібно розвивати вміння студента не стільки оволодівати, запам'ятовувати великі обсяги навчальної інформації з юридичних дисциплін, скільки вміння за допомогою сучасних технологій систематизувати й аналізувати інформацію та виділяти головне.

Тому цілком прийнятним є впровадження в навчальний процес з підготовки юристів в стінах нашого університету нової навчальної парадигми, за якої відносини викладач-студент формуються не тільки за системою суб'єкт – об'єкт, а більше з використанням сучасних педагогічних прийомів за схемою суб'єкт-суб'єктні зв'язки викладача і студента. Доцільною для використання є й змістовно-деонтологічна система організації підготовки, в основі якої осмислене, індивідуальне засвоєння майбутнім юристом необхідних знань з права, соціально-правових ціннісних категорій, і головне формування на цій основі переконання в необхідності відстоювання принципів поваги до людини та захисту її прав та законних інтересів як основи громадянського демократичного суспільства та правової держави.

В змістовному наповненні підготовки юристів перевага має надаватися практичній складовій. Але зрозуміло, що їх юридичній практиці має передувати створення належного рівня теоретичної основи. Тому викладання викладачем навіть теоретичних матеріалів має формуватися переважно за принципом «від практики». При цьому аналіз в процесі навчальних занять проблем сучасної юридичної практики доцільно здійснювати об'єктивно, не упереджено і всебічно. У студента у такий спосіб закладається довіра до викладача, формується відчуття справедливості, потреби у подоланні соціально-політичних негативів.

На часі нагальне істотне удосконалення змісту навчальної та виробничої практики студента-юриста. Оптимізація цих видів навчального процесу під потреби аграрної сфери потребує відповідно адекватного сприяння у вирішенні проблем навчального закладу з боку регіональних структурних агропромислових організацій і підприємств.

В умовах перспектив євро-інтеграційного поступу України зміст навчального процесу з юридичних дисциплін у ВНАУ має враховувати особливості правового регулювання не тільки вітчизняної агропромислової сфери, а й аналогічної специфіки в інших європейських державах, які, що очевидно, з часом знайдуть своє відображення в конкретних напрямках функціонування аграрних підприємств нашої країни загалом і регіону Поділля безпосередньо. Тому маємо більше уваги приділяти порівняльно-правовим навчальним дисциплінам та дисциплінам, що вивчають

міжнародно-правові відносини у різних сферах суспільно-економічного життя європейської спільноти. У цьому зв'язку важливо навчити майбутніх юристів-аграрників сучасним методам порівняльного правознавства для подальшої успішної роботи з джерелами як міжнародного права так і конкретних держав. У зв'язку з цим актуалізуються міжпредметні зв'язки правничих кафедр з кафедрою іноземних мов, де певна спеціалізація для підготовки майбутніх юристів цілком бажана.

З огляду на процеси глобалізації буде доречним також застосування досвіду підготовки юристів різних держав, передусім європейських - наших близьких сусідів Польщі, Угорщини, Румунії та інших. Хоча корисним є й досвід Китаю, де з часом вступу країни до ВТО в юридичній освіті акцент робиться саме на міжнародно-правових проблемах. Для цього на рівні спеціалізації застосовуються елективні курси з юридичних дисциплін, тобто ті, що даються на вибір студентам з урахуванням їх потреб в майбутній практичній юридичній діяльності.

Відомо, що юридична освіта в нашому університеті передбачає як правничу фундаментальність так і спеціалізацію, тобто блок не лише загально-правових дисциплін, а й низку спеціальних правових дисциплін, які спрямовані на потреби правового забезпечення агропромислової та інших дотичних до неї сфер.

Таким чином, узагальнюючи наведене, важливо наголосити на тому, що, як і в інших галузях освіти підготовка юристів передбачає домінуючу увагу антропоцентризму, тобто акценту на формуванні і розвитку всебічно розвинутої особистості, здатної до постійної самоосвіти, що в кінцевому результаті приведе до формування зі студента-юриста юриста- професіонала. Із зазначених питань авторам імпонують погляди з таких вітчизняних і зарубіжних науковців як В.Г. Кремень [2], Д.Д. Зербіно [3], Крістоф Вульф [4], Пауло Фрейре [5].

Розглядаючи проблеми подальшого становлення і розвитку юридичної освіти в ВНАУ, доцільно звернути увагу й на окремі методичні аспекти навчального процесу. У цьому ракурсі важливо, щоб уже з перших курсів на стадії вивчення студентами загально-юридичних дисциплін реалізовувався принцип професійної спрямованості з урахуванням регіональних потреб і передусім агропромислової сфери. Актуалізуються й вимоги до викладача, він має мати хист не тільки до читання лекцій, але й бути стимулятором і організатором, якщо це потрібно, навчального процесу студента, його самоосвіти і самовиховання. Щоб відповідати такому рівню необхідна копійка системна праця над собою і самого викладача як педагога і науковця.

Результат такої самоосвіти досягається лише постійною працею над собою щодо оновлення та поглиблення фахових знань, особливо за своєю спеціалізацією, а також удосконалення вміння неодноразового осмисленого подання цих знань творчо, цікаво з урахуванням специфіки конкретної аудиторії в процесі лекції, семінарського чи практичного заняття.

Методично грамотно організований навчальний процес передбачає відповідність змісту навчання юристів сучасним потребам, що формуються загальним рівнем соціально-економічного розвитку українського суспільства і держави. Крім цього необхідно дотримуватись і враховувати процесуально-формальні вимоги до організації навчального процесу, що визначені вимогами Міністерства освіти і науки України. При цьому важливо вчити майбутнього юриста саме правознавству, тобто знанню права, а не законознавству, що може сприйматись як «знання законів», тобто акцент у навчанні на засвоєння норм чинних законодавчих актів.

Результатом застосування ефективної методики юридичної освіти у ВНАУ має стати формування сучасного юриста, у якого сформована чітка світоглядна позиція українського громадянина-патріота, достатня для потреб ринку юридичних послуг професійна підготовка, що

дозволяла б вести успішний пошук необхідної юридичної інформації, проведення її систематизації і аналізу, тлумачення нормативно-правового акту і застосування його стосовно конкретних ситуацій у реаліях сьогодення. Для цього необхідне належне володіння понятійним юридичним апаратом, і відповідною лексику. Тому такою значимою є і належна співпраця з кафедрами гуманітарного блоку, українського діловодства та мовлення, та іншими, що сприяють формуванню відповідних професійних якостей майбутнього юриста.

Формуючи взаємовідносини суб'єктів навчально-педагогічного процесу в системі «викладач-студент» доречним є дотримання поєднання розумної вимогливості, толерантності, поваги та справедливості, особливо в оцінці знань студента. Вимогливість до студента має бути адекватною вимогливості викладача до самого себе. Тоді повага до нього з боку студентства буде сприяти й успішному навчальному процесу. У цьому контексті також зростає роль кафедральних колективів, як осередків і навчальної, і педагогічної роботи зі студентами. Кафедра загалом і її керівник зокрема мають якісно здійснювати організацію освітнього процесу. Тільки за такого стану роботи авторитет освітнього рівня ВНЗ з підготовки юристів буде конкурентно спроможним в порівнянні з іншими регіональними навчальними закладами.

Важливою складовою підготовки юриста є виховний процес. Слід зазначити, що загальний підхід до виховання сучасної людини базується на конституційному визнанні людини найвищою соціальною цінністю. Тому в процесі навчання і в нашому університеті виховання студентів ґрунтується на повазі до студента, сприйнятті кожного як особистості, сприянні його самореалізації. Адже незаперечним принципом навчального процесу є взаємопов'язаність навчання і виховання як складових єдиної освітньої діяльності. Саме спроможність викладача створити для студента можливість його формування як майбутнього юриста є гарантією успішності виховання студента як особистості і як національно свідомого громадянина України.

Викладач, як вихователь для студента, має бути налаштований на відкритість, готовність до відвертого діалогу з ним, в процесі якого і сам повинен бути готовим до певних компромісів. Повага до студента, тим паче студента юридичного напрямку, як основи його виховання, ґрунтується на сприйнятті студента як дорослої свідомої людини відповідного молодого віку, яка юридично свідомо нести відповідальність за свої слова, дії, поступки, поведінку. Вже це є важливим прикладним аспектом виховного процесу майбутніх юристів.

Тому їх виховання має сприйматись як цілеспрямований системний процес взаємодії викладача і студента з метою досягнення зазначених цілей через набуття і розвиток у майбутнього юриста належних для цього його особистих якостей, а саме: громадянських переконань, життєвих цінностей, соціальних орієнтирів, про які йшлося раніше, і відповідних професійних навичок, що забезпечує як виховний, так і навчальний процеси. Це можна розглядати як далекоглядні цілі виховного процесу майбутніх юристів.

Вагомою складовою виховного процесу студента-юриста є безпосередньо його правове виховання. Слушно зазначають відомі науковці - фахівці у сфері юридичної педагогіки, що правове виховання у людини формується шляхом як її практичної діяльності в процесі участі в правовідносинах, так і через різні суспільні системи навчання і виховання [6, 7]. Очевидно, що є всі підстави погодитися з думками цих науковців про те, що елементом розвитку правового виховання є формування у кожної людини, як суб'єкта певних правовідносин, а у майбутнього юриста передусім, необхідних знань та вмінь, користування правозастосовною діяльністю.

Поряд з цим доцільно звернути увагу й на ті завдання виховання студентів, які є важливими насамперед на даному етапі їх професійно-життєвого становлення. Це перш за все формування у кожного студента - майбутнього юриста активної навчально-пізнавальної мотивації, а також творчого ініціативного ставлення до оволодіння знаннями.

Виховання студентів-юристів - це постійна копітка робота, яка має проводитися в процесі кожного заняття, кожної лекції, а реально також кожного спілкування зі студентським колективом. У цьому зв'язку актуалізується роль викладачів-кураторів. Крім цієї мети виховання студентів – майбутніх юристів має бути спрямоване на усвідомлення ними їх майбутньої статусно-рольової функції, що передбачає в залежності від уявного майбутнього їх посадового статусу врахування наявності як певних прав так, і обов'язків та відповідальності.

В процесі виховання не можна залишати по за увагою й таку важливу функцію як профілактично-виховну, що спрямовується на попередження і ліквідацію вірогідних сумнівних проявів в поведінці, а також подоланні можливих негативних рис характеру конкретного студента, якщо такі звичайно наявні, з метою розвитку його особистого потенціалу та соціально-комунікативних якостей.

У процесі виховного процесу викладачу важливо усвідомлювати, що будь-який студент, як більш-менш активна суспільна істота, вже є до певного рівня сформованою особистістю. Хоча така особа як молода людина, знаходиться під впливом багатьох чинників, а тому завданням педагога в процесі навчально-виховного процесу є позитивний вплив на її розвиток. Цілісність навчального і виховного процесу в стінах університету залежить не тільки від учбового процесу. Тут важлива й робота зі студентом всіх викладачів у різних навчально-виховних сферах (кураторська робота, гуртки та юридичні клініки тощо). Ці напрями діяльності беззаперечно мають бути активізовані. Важливо залучати і заохочувати здібних до наукової праці студентів для участі в студентських наукових конференціях. Як майбутнім юристам, що готуються для роботи в аграрній сфері у них важливо розвивати й еколого-правові цінності та бережливе ставлення до навколишнього середовища.

Отже, сьогоденні завдання з підготовки юристів для агропромислової сфери України в стінах Вінницького національного аграрного університету багатогранні і потребують наполегливої співпраці як всього науково-педагогічного складу навчального закладу, так і його студентства. Актуальність цього завдання обумовлена передусім необхідністю вирішення кризових явищ в суспільстві і державі, оскільки саме аграрний сектор нині може забезпечити їх подолання. Важливими якостями для майбутніх юристів мають стати активна громадянська позиція, належний рівень правової культури, нетерпимості до будь-якого порушення закону та усвідомлення поваги до нього та честі і гідності кожної особи.

Не менш значимими для юриста мають стати такі якості як ініціативне мислення, творчий підхід до майбутньої праці та усвідомлення значимості у їх світоглядних поглядах такої якості як справедливість, налаштованість на постійний безперервний процес оволодіння юридичними знаннями, як в стінах університету, так і за його межами для постійного професійного самоудосконалення. Тому й на часі необхідність удосконалення змісту навчальної та виробничої практики майбутніх юристів. Оптимізація цього виду навчального процесу під потреби аграрної сфери потребує відповідно адекватного сприяння у вирішенні проблем навчального закладу з боку регіональних структурних агропромислових організацій і підприємств.

Досягнення таких результатів не можливе без зростання вимог до викладача, який спро-

можний не тільки до цікаво проводити лекційні заняття, але й бути стимулятором і організатором, якщо це потрібно, навчального процесу студента, його самоосвіти і самовиховання. Щоб відповідати такому рівню необхідна копітка системна праця над собою і самого викладача як педагога і науковця. Тільки адекватна вимогливість викладача до самого себе як і до студента, поєднання розумної вимогливості і справедливості, особливо в оцінці знань, толерантності, та поваги до нього дасть в сучасних соціальних реаліях позитивні результати в навчально-виховного процесі майбутніх юристів-аграріїв.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту». П. 2 ст. 3. <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Кремень В.Г. Філософія людино-центризму в освітньому просторі. 2-ге вид. К.: «Знання України» 2011. 520 с.
3. Зербіно Д.Д. Наукова школа: лідер і учні. – Львів Євросвіт. 2001 208 с.
4. Кристоф Вульф Антропология воспитания. М.: «Праксис». 2012 295 с.
5. Фрейре Пауло. Педагогіка свободи: етика, демократія і громадянська мужність. Пер. з англ. О.Дем'янчука. – К.: Вид. дім «КМ Академія». 2004 124 с.
6. Філософія правового виховання.: Навч. посібн. / А.П. Гетьман, О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань та ін.; За ред.. А.П. Гетьмана, О.Г. Данільяна. Х.: Право. 2012. 248 с.
7. Соціологія права: Навч. посібн. / О. М. Джужа, І.Г. Кириченко, В.С. Корецький та ін. За аг. ред. О.М. Джужа. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 288 с. 249 – 250 с.

***Kurylo V.I.**, doctor of legal sciences, professor, Deserved lawyer of Ukraine,
Omel'chuk V.A., doctor of legal sciences, professor,
Vinnytsya National Agrarian University*

PROFESSIONAL TRAINING OF AGRARIAN LAWYERS AS A MODERN CHALLENGE

Quality of student-lawyer depends on the content of curriculum and their implementation and on the educational process. Euro-integration and globalization selection should also be taken into account in the learning process through learning advanced experience of economically developed countries in the field of legal regulation of agrarian sphere.

It is also important that our students – the future lawyers, wil have conscious and active citizenship, high moral character.

This will help him to take part in the conduct of the state and society progressive reforms.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ

*Оверковська Т.К., к.ю.н., доцент,
Вінницький національний аграрний університет*

Розглянуто історичний розвиток та становлення законодавства України про охорону земель, яка була і залишається для суспільства територіальною базою, джерелом багатства і засобом для існування людей. На підставі проведеного дослідження запропоновано виокремити основні історико-правові етапи становлення та розвитку законодавства про охорону земель. Зазначена періодизація обумовлюється рівнем розвитку суспільного виробництва та його впливом на навколишнє природне середовище, динамікою становлення та розвитку законодавства у сфері правової охорони земель України.

Проаналізовані особливості розвитку законодавства про охорону земель на кожному із етапів його історичного розвитку. Розкривається взаємозв'язок між розвитком відносин у сфері суспільного виробництва та необхідністю правового регулювання заходів щодо охорони якісного, екологічно безпечного для життя і здоров'я людей стану земель України.

Ключові слова: земля, ґрунти, земельні відносини, правова охорона земель, історичний розвиток земельного законодавства, становлення земельного законодавства.

Постановка проблеми. У процесі суспільного виробництва людина впливає на оточуюче її навколишнє природне середовище, яке має на собі відзнаку праці багатьох людських поколінь, що існували в умовах різних суспільно-економічних формаціях. І завжди суспільство не могло розвиватися без землі, яка була і залишається для нього територіальною базою, джерелом багатства і засобом для існування людей. Проте суспільство не завжди раціонально використовувало, обробляло і охороняло землю. Це приводило до її деградації, руйнування і втрати корисних властивостей. Відтак охорона земель є надзвичайно **актуальною проблемою** для нашої держави, вирішення якої повинно відбуватися, перш за все, шляхом удосконалення системи правового регулювання.

Аналіз останніх публікацій і досліджень з даної тематики свідчить, що такі вчені, як В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, В.В.Костицький, В.Л. Мунтян, В.В. Носік, В.І. Семчик, М.В. Шульга та багато інших зробили вагомий внесок у розроблення теоретичних і практичних питань правової охорони земель. Разом з тим, окремі аспекти правової регламентації охорони земель залишаються такими, що потребують **подальшого наукового обґрунтування** та дослідження, чим й обумовлюється актуальність публікації.

Щоб усвідомити важливість здійснення правової охорони земель, вважаємо доцільним висвітлити процес становлення та розвитку законодавства України щодо охорони земель, оскільки це дозволить наочно прослідкувати формування землеохоронного законодавства на різних етапах його історичного розвитку. Тому **метою даної публікації** є проведення наукового аналізу процесу становлення та розвитку законодавства у сфері правової охорони земель України.

Виклад основного матеріалу. Провідною формою землекористування з часів Трипільської культури було орне землеробство, яке супроводжувалося й відповідним світосприйняттям природи – природошануванням [1, с. 4]. За часів Київської Русі відбувається поступовий перехід від патріархальних відносин родової общини до феодального поземельного устрою. Найбільше значення серед правових пам'яток Київської Русі має «Руська правда», що являла собою звіт давньоруського звичаєвого права епохи Київської держави та феодальної розрізненості.

Як і в інших древніх та середньовікових державах, охорона земельних ресурсів здійснювалась переважно через захист права власності, економічних, військових та інших інтересів держави. Багато статей «Руської правди» стояли на охороні приватної власності на землю. Разом з тим, звичаєве право містило елементи агротехнічного нормування, одним із різновидів якого було встановлення двопільної системи землеробства, яка була пов'язана із процедурою перерозподілу земель у громаді [2, 38]. З нашої точки зору, встановлення такого прийому агротехніки сприяло збереженню якісних показників земель, а отже – й їхньої охорони.

Внаслідок входження частини українських земель до складу Польського королівства та князівства Литовського відбулося взаємопроникнення їх правових систем. Наряду з «Руською правдою» в українських землях Литовсько-Руської держави та під владою Речі Посполитої джерелами права, що закріплювали порядок землекористування, були статuti, звичаєве козацьке право. Так, Статут 1529 р. містив восьмий розділ щодо регулювання земельних відносин. Наприклад, володілець землі, що протягом трьох років жив із цієї землі, мав право пред'явити позов навіть проти власника, якщо той завдав збитків землі [3, с. 116].

В період перебування українських земель у складі Литовсько-Польської держави певний негативний вплив на якісний стан земель зумовлює орендне землекористування. Так, лише у 1616 р. більша частина українських земель, що належала Польщі, орендувалась єврейськими підприємцями, які, маючи на меті в короткий строк повернути з прибутком вкладені гроші, експлуатували селян і виснажували землі [4, с. 149].

У другій половині XVII-XVIII століть основними документами, що регулювали відносини на землях України, були Березневі статті 1654 р., Гадяцькі статті 1658 р., які закріпили існування того правового ладу, що склався в Україні на час її возз'єднання з Росією. Деякі землеохоронні аспекти спостерігалися в указах царського уряду. Наприклад, у XVII столітті було введено обмеження на природні об'єкти та право користування ними в інтересах держави, а пізніше і третіх осіб [5, с. 50-57].

Певний вплив на охорону земель мав такий засіб їх охорони як нормування. Зокрема, у Жалувальній грамоті містам Катерини II (1785 р.) передбачається обов'язок будівництва міст лише за затвердженим планом (ст. 1) та конкретні нормативи використання міських земель [6, с. 136-142]. У Статуті будівельному більшість нормативів досить повно враховували вимоги санітарного благополуччя та пожежної безпеки, у Статуті сільського господарства – нормативи влаштування осушувальних каналів, у Статуті лісовому – нормативи влаштування на земельних ділянках захисних лісів та чагарників [2, с. 60], що певним чином охороняло землі, наприклад, від вітрової ерозії.

Найбільших змін землекористування в Україні зазнало в 70-х роках XIX- початку XX століття внаслідок бурхливого промислового росту, розвитку машинного виробництва, зміни структур землекористування. Зміни земельного ладу Російської імперії були пов'язані з основними положеннями столипінської аграрної реформи. Перетворення, здійсненні урядом П. Столипіна,

дали можливість селянству позбутися черезсмузжя, залежності від кругової поруки, громади, отримати статус приватного власника і у такий спосіб стати більш ефективними господарями земельної власності [7, с. 4]. Початок їй поклали урядові укази від 4 березня 1906 р. «Про новий пільговий порядок виділу з общини» та від 9 листопада 1906 р. «Про доповнення деяких настанов чинного закону, що стосується селянського землеволодіння та землеустрою». На виконання останнього була створена система землевпорядних комісій, які згодом стали основними виконавцями законодавства про землеустрій, зокрема Закону про землеустрій від 24 травня 1911 р. [8, с. 22]. Але столипінська реформа не була проведена до кінця через першу світову війну та Жовтневу революцію 1917 р., тому в країні залишилась значна кількість малоземельних селянських дворів, що негативно впливали на економічний розвиток держави [9, с. 8], а отже – й на ефективність та раціональність землекористування. Таким чином, в дорадянський період спостерігається відсутність спеціального правового регулювання відносин щодо охорони земель. Крім цього, з часів «Руської правди» і до столипінської аграрної реформи земельні відносини регулювалися в основному нормами цивільного права, які містилися у різних нормативних актах [8, с. 23].

До 1917 р. значна частина України була складовою Російської імперії, і на її території діяло законодавство царської Росії. 7 листопада 1917 р. Центральною Радою був ухвалений III Універсал, у якому проголошувалося утворення Української Народної Республіки (УНР) та загальні правила землекористування, а 18 січня 1918 р. Українською Центральною Радою затверджено Земельний закон [10, с. 68-73], який наряду з іншими положеннями містив деякі землеохоронні норми. Згодом Директорією був прийнятий Закон про землю в Українській народній республіці від 8 січня 1919 р., який в основному відтворював положення Земельного закону, в тому числі щодо охорони земель (ст.ст. 6, 10). Проте, з огляду на політичну ситуацію та бойові дії, що відбувалися у той момент, повністю реалізувати Закон не вдалося.

Першим земельним законодавчим актом радянської держави став Декрет «Про землю» [11]. Основні положення Декрету «Про землю» набули подальшого розвитку і конкретизації в ряді законодавчих актів радянської держави, в тому числі і в Декреті від 19 лютого 1918 р. «Про соціалізацію землі».

11-12 грудня 1917 р. у Харкові на I Всеукраїнському з'їзді Рад Україну проголошено Радянською республікою і на її територію було поширено чинність Декрету «Про землю». Становлення земельного законодавства в Україні в подальшому відбувалося вже на його засадах.

16 жовтня 1922 р. третьою сесією Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету був прийнятий Земельний кодекс (далі - ЗК) УРСР, остаточна редакція якого затверджена 29 листопада 1922 р. Президією ВУЦВК. Проте, не зважаючи на те, що у Кодексі були закладені основи захисту, збереження та відтворення земель, він мав більш економічну і політичну спрямованість, а не екологічну.

Починаючи з 30-х років XX століття відбулися вагомі зміни як в промисловому, так і сільськогосподарському виробництві. В період колективізації на селі ліквідується стара система землеробства і розпочинається застосування машинної техніки, масове застосування органічних і мінеральних добрив. Крім цього, разом з розвитком сільськогосподарського виробництва розвивається швидкими темпами промисловість, яка стає одним із основних джерел забруднення земель.

З середини 30-х років XX століття як союзне, так і республіканське земельне, гірниче, водне

і лісове законодавство розвивалося в основному не у формі законів, а шляхом прийняття партійно-урядових постанов. В цей період відбувається звуження компетенції союзних республік у регулюванні використання та охорони природних ресурсів та посилення ролі союзних нормативних актів, тобто відповідна централізація. І вже після прийняття Конституції СРСР 1936 р. переважна частина республіканських законодавчих актів того часу втрачає чинність в силу того, що індустріалізація країни та запровадження колгоспного устрою змінили соціально-економічні умови.

В період від 1936 р. і до початку 60-х років минулого століття головною базою природоохоронного законодавства стають загальносоюзні правові акти. Якщо законодавство у цей час і змінювалось, то лише у вигляді Законів СРСР або урядових підзаконних актів.

Початок 60-х років ХХ століття ознаменував собою новий період розвитку природоохоронного законодавства, зокрема у сфері охорони земель, який був обумовлений рядом об'єктивних причин, а саме: розвиток видобувної та переробної промисловості, транспорту, енергетики, містобудування зумовило все більш інтенсивне використання земельних ресурсів.

Обмеженість земельних ресурсів послужила одним із факторів інтенсифікації землеробства, яка з 60-х років минулого століття стає генеральним напрямком розвитку сільського господарства України. При цьому центр ваги виробництва сільськогосподарської продукції переносився на інтенсифікацію використання земель шляхом впровадження ресурсоемких технологій з високим об'ємом робіт меліоративного напрямку. Широке неконтрольоване використання мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин на фоні тотального розорювання угідь з часом призвело до порушення кругообігу речовин в ландшафті, деградації складових його компонентів, а подекуди відгукнулось справжнім екологічним лихом [12, с. 81]. У цьому зв'язку почали спостерігатися такі негативні наслідки, як забруднення земель хімічними речовинами, промисловими та побутовими відходами тощо. В таких умовах, чинне на той період законодавство, являючи собою сукупність великої кількості несистематизованих, в основному підзаконних актів, виявилось не в змозі забезпечити раціональне використання і охорону земельних ресурсів. Саме тому на початку 60-х років минулого століття виникла нагальна необхідність в кодифікації як союзного, так і республіканського законодавства про охорону земель.

На нашу думку, на початку та в середині ХХ століття земельне право СРСР та УРСР виступало в основному регулятором відносин власності на землю, засобом закріплення монопольної державної власності на земельні ресурси. Лише з 60-х років минулого століття стурбованість суспільства за якісний стан земельних ресурсів стимулювала прийняття певних правових актів у галузі раціонального використання та охорони земель. Зокрема, Указ Президії Верховної Ради УРСР від 26 квітня 1962 р. «Про посилення боротьби з бур'янами» та Правила боротьби з бур'янами, затверджені постановою Ради Міністрів УРСР від 11 травня 1962 р. №531.

Прийняті в той період законодавчі акти збагатили землеохоронне законодавство рядом нових рис, різнобічніше і повніше стали регулювати суспільні відносини у сфері охорони земельних ресурсів. Так, прийнятий 30 червня 1960 р. Закон УРСР «Про охорону природи Української РСР» визначив, що охорона природи полягає у збереженні, раціональному використанні, розширеному відтворенні природних ресурсів, зокрема й земельних.

Важливим земельноправовим актом стали Основи земельного законодавства Союзу РСР і союзних республік, прийняті Верховною Радою СРСР 13 грудня 1968 р., в яких нарівні із іншими основоположними нормами земельного права були систематизовані також і норми, спрямовані на забезпечення охорони земель. В подальшому норми, які мали землеохоронне спрямування,

одержали розвиток в Земельному кодексі УРСР від 8 липня 1970 р.

Серед усіх категорій земель землі сільськогосподарського призначення завжди мали пріоритетне значення. Зважаючи на це, земельне законодавство 70-х років ХХ століття встановило пріоритет сільськогосподарського землекористування. Це було пов'язано насамперед з тим, що мало місце необґрунтоване вилучення сільськогосподарських угідь для потреб промисловості та інших несільськогосподарських потреб, а також вилучення земель із сільськогосподарського використання у зв'язку із підтопленням, заболочуванням тощо. Так, наприклад, протягом 1961-1982 років площа сільськогосподарських земель зменшилась на 1 млн. 170 тисяч гектарів [13, 118-120]. Зважаючи на це, ст. 29 ЗК УРСР 1970 р. регламентувала спеціальну охорону сільськогосподарських угідь, особливо зрошувальних та осушувальних.

Погіршення якості земель відбувається також і внаслідок фізичної деформації ґрунтового покриву при проведенні гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт. У зв'язку з цим та з метою збереження і раціонального використання родючого шару ґрунту при розробці родовищ корисних копалин і торфу, проведенні геологорозвідувальних, пошукових, будівельних та інших робіт, а також для забезпечення рекультивації земель, Радою Міністрів Української РСР була прийнята постанова від 14 липня 1976 р. «Про рекультивацію земель, збереження і раціональне використання родючого шару ґрунту при розробці родовищ корисних копалин і торфу, проведенні геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт».

Проте, не зважаючи на те, що земельне законодавство 70-80-х років ХХ століття закріплювало вимоги щодо охорони земель, однак існуюча на той час система господарювання, відносини власності, переоцінка адміністративно-правових засобів у галузі охорони навколишнього природного середовища, низька ефективність інституту юридичної відповідальності не створили належних політико-правових умов для вирішення проблем охорони довкілля [14, с. 13].

28 лютого 1990 р. в новій редакції були прийняті Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про землю. У відповідності з Основами та з врахуванням положень Декларації про державний суверенітет України, прийнятої Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 р., Верховна Рада УРСР 18 грудня 1990 р. прийняла Земельний кодекс УРСР, необхідність прийняття якого була викликана потребою у проведенні земельної реформи. Також 18 грудня 1990 р. Верховною Радою України була прийнята постанова «Про земельну реформу», згідно якої з 15 березня 1991 року всі землі України були оголошені об'єктом земельної реформи, передумовами якої нарівні з іншими обставинами були і соціально-екологічні. В якості одного із завдань реформи було передбачено проведення інвентаризації земель усіх категорій, визначивши ділянки, що використовуються не за цільовим призначенням, нераціонально або способами, які призводять до зниження родючості ґрунтів, їх хімічного і радіоактивного забруднення, погіршення екологічної обстановки.

13 березня 1992 р. було прийнято оновлений ЗК України, в якому питанням охорони земель були присвячені 3-ій і 5-ий розділи, які стосувалися цілей, завдання, змісту і порядку охорони земель, а також визначили завдання державного контролю за використанням і охороною земель та органи, що мали виконувати ці функції.

Катастрофічне погіршення стану земель в Україні надавало проблемі їх охорони особливого значення. Це було викликано тим, що високий рівень господарського освоєння території України визначав інтенсивний антропогенний вплив на земельні ресурси. Таким чином, законодавство 90-х років ХХ століття хоча і було істотно оновлено, але воно відставало від потреб практики, і залишило чимало прогалин. Тому дієвість його була не надто високою, існувала потреба у

вдосконаленні правового регулювання землеохоронних відносин. Зокрема, розділ про охорону земель потребував суттєвого вдосконалення, у зв'язку з чим виникла необхідність в прийнятті такого законодавчого акту, який був би спроможний розв'язати екологічні проблеми у використанні й охороні земельних ресурсів.

При підготовці проекту нового земельно-правового акту в науковій літературі було висловлено слушну думку щодо обмеженості підходу до регулювання земельних правовідносин законодавчим актом у формі Земельного кодексу України, оскільки прийняття значної кількості конкретних законів створить істотні колізії для їх однозначного розуміння. Ця пропозиція зводилась науковцями до необхідності розробки та прийняття фундаментального земельного закону у формі кодексу законів про землю [15, с. 33].

Новий ЗК України був прийнятий Верховною Радою України 25 жовтня 2001 р. З його прийняттям розділ про охорону земель був значно розширений. Це стосується, в першу чергу, самого поняття охорони земель, визначення змісту охорони тощо. Крім цього, перспективним напрямком розвитку землеохоронного законодавства стало прийняття Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р. та інших законодавчих актів, в яких знайшли розвиток та реалізацію правові приписи Земельного кодексу України щодо охорони земель.

Викладене дозволяє зробити **ВИСНОВОК**, що проблема охорони земель виникла відносно давно. У процесі історичного зародження та становлення законодавства України про охорону земель пропонується виділити етапи його розвитку:

➤ перший етап - дорадянська доба розвитку законодавства у сфері охорони земель: а) часи Київської Русі – початок розвитку машинного виробництва (70-ті роки XIX століття); б) 70-ті роки XIX століття – грудень 1917 р. Характеризується відсутністю спеціального правового регулювання відносин щодо охорони. Така охорона відбувалась в межах охорони права власності на землю, забезпечення санітарного благополуччя населення, нормування певних видів діяльності тощо;

➤ другий етап - тривав з грудня 1917 р. і до прийняття Конституції СРСР 1936 р., властивим для якого є становлення земельне законодавство України на засадах Декрету радянського уряду «Про землю». Земельне законодавство цього періоду відображало більше економічну і політичну спрямованість, а не екологічну;

➤ третій етап - з 1936 р. і до початку 60-х років XX століття. На цьому етапі прийняття Конституції СРСР 1936 р. зумовило припинення чинності переважної частини республіканського законодавства, головною базою землеохоронного законодавства стають загальносоюзні правові акти;

➤ четвертий етап - з початку 60-х років XX століття і до березня 1991 р. Подальша індустріалізація країни, хімізація сільського господарства, технічний прогрес зумовили інтенсивне використання земельних ресурсів, що обумовило потребу в подальшому розвитку землеохоронного законодавства. Була прийнята значна кількість законодавчих актів про охорону земель. Проте діюча в той період система господарювання, адміністративно-правові засоби охорони земель, низька ефективність інституту юридичної відповідальності не створили належних умов для вирішення проблем охорони земель;

➤ початок п'ятого (новітнього) етапу пов'язується із березнем 1991 року, коли постановою Верховної Ради України «Про земельну реформу» було оголошено початок земельної реформи. Даний етап обумовлюється подальшим розвитком земельного законодавства

України з метою правового забезпечення екологічно виваженого, сталого використання земель та їх охорони.

Список використаних джерел:

1. Баб'як О.С. Екологічне право України : навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] / О.С. Баб'як, П.Д. Біленчук, Ю.О. Чирва. – К. : Атіка, 2000. – 216 с.
2. Мірошніченко А.М. Земельне право України : [навч. посіб.] / Мірошніченко А.М. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2007. – 432 с.
3. Терлюк І.Я. Історія держави і права України (Доновітній час) / Терлюк І.Я. – К. : Атіка, 2006. – 400 с.
4. Бойко О.Д. Історія України : [посіб.] / Бойко О.Д. – К. : «Академвидав», 2004. – 656 с.
5. Голиченков А.К. Очерки истории экологического права: развитие правовых идей охраны природы / А.К.Голиченков // Вестник Московского государственного университета. – 1991. - № 1. – С. 50-57. – (Серия 11. Право).
6. Мірошніченко А.М. Розвиток нормування як засобу правового регулювання земельних правовідносин / А.М. Мірошніченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2003. – Вип. 51. – С. 136-142. – (Серія: Юридичні науки).
7. Захарченко П. Земельні відносини напередодні та у ході аграрної реформи П. Столипіна: правове забезпечення / Петро Захарченко // Юридична Україна. – 2008. - № 2. – С. 4-7.
8. Земельне право України : [підруч. / за ред. О.О. Погрібного, І.І. Каракаша]. – К.: Істина, 2003. – 448 с.
9. Актуальні питання розвитку земельної реформи в Україні / [А.С. Даниленко, Ю.Д. Білик, М.Ю. Гарбуз та ін.] ; за ред. Ю.Д. Білика. – К. : Урожай, 2004. – 94 с.
10. Клунний Г. В боротьбі за селянство : Земельне законодавство контрреволюційних урядів за час революції на Україні / Клунний Г. – Харків : Вид-во «Радянський селянин», 1926. – 176 с.
11. СУ РСФСР. – 1917. - № 1. – Ст. 3. – (Нормативні документи радянського уряду).
12. Бакка М.Т. Основи ведення сільського господарства та охорона земель / М.Т. Бакка, В.П. Стрельченко, П.Т. Божок. – Житомир : ЖТТУ, 2000. – 366 с.
13. Природа и закон / [Ю.С. Шемшученко и др.]. – К. : Политиздат Украины, 1991. – 191 с.
14. Костицький В.В. Охорона довкілля: економіко-правове забезпечення / Костицький В.В. – К. : Вид-во Ін-та законод. передбачень і правової експертизи, 2002. – 50 с.
15. Андрейцев В.І. Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні: [навч.-практ. посіб.] / Андрейцев В.І. – К.: Істина, 1999. – 320с.

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF LEGISLATION IN THE FIELD OF PROTECTION OF LAND UKRAINE

The objective of this publication is the scientific analysis of the formation and development of legislation on the legal protection of land in Ukraine.

We consider the historical development and formation of the legislation of Ukraine on land protection, which was and still is a territorial base for society, the source of wealth and livelihood of people. Based on the research proposed to distinguish the basic historical and legal stages of formation and development of legislation on land protection. The above periodization driven by the level of development of social production and its impact on the environment, the dynamics of the formation and development of legislation on the legal protection of land in Ukraine.

Peculiarities of the legislation on land protection at each stage of historical development. It reveals the relationship between the development of relations in the sphere of social production and the need for regulation measures to protect quality, environmentally safe for life and health of soil Ukraine.

It is concluded that the problem of land emerged relatively long. The historical origin and formation of the legislation on the protection of land in Ukraine took place in stages.

Keywords: *land, soil, land relations, legal protection of land, the historical development of land law, land law formation.*

УДК 348.8

ІНСТИТУТ ЗМІНИ УМОВ ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

*Гель А.П., к.ю.н., доцент,
Вінницький національний аграрний університет*

Досліджено сучасний стан правового регулювання інституту зміни умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків в межах однієї виправної колонії. Звернуто увагу на ту особливу роль, яку відіграють норми розглядуваного інституту в процесі мотивації правомірної поведінки засуджених під час відбування покарання. На підставі аналізу норм чинного кримінально-виконавчого законодавства України виділені дві основні форми зміни умов тримання цієї категорії засуджених в межах однієї виправної колонії, розглянуті та критично проаналізовані матеріальні та формальні підстави для їх застосування.

Результати проведеного дослідження свідчать, що окремі норми кримінально-виконавчого законодавства України, які регулюють досліджуваний інститут містять цілу низку недоліків і прогалин, що в свою чергу істотно ускладнює процес їх однозначного тлумачення та правильного застосування на практиці. Внесена низка конкретних пропозицій з метою подальшого вдосконалення чинного кримінально-виконавчого законодавства України у цій сфері правового регулювання.

Ключові слова: засуджений, зміна умов тримання, довічне позбавлення волі, приміщення камерного типу.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що у процесі виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі особливу роль відіграє інститут зміни умов тримання засуджених в межах однієї виправної колонії (далі – ВК). Норми цього інституту є дієвим рушієм для мотивації правомірної поведінки засуджених під час відбування покарання та спроможні суттєво впливати на зміну обсягу правообмежень, встановлених для засуджених. Особливої актуальності питання зміни умов тримання набувають саме для засуджених до довічного позбавлення волі, що обумовлюється порядком та умовами відбування даного виду покарання (найбільш сувора ступінь ізоляції, тривалий строк покарання, режим тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Покарання у виді довічного позбавлення волі та порядок його виконання були предметом наукових досліджень у публікаціях Є. Бараша, О. Беци, С. Гізімчука, Т. Дуюнової, Л. Мостепанюк, А. Степанюка, О. Фролова, С. Царюка та деяких інших вітчизняних вчених [1-9]. Однак питання застосування інституту зміни умов тримання щодо цієї категорії засуджених у більшості названих публікацій висвітлювались лише фрагментарно. Безпосередньо норми названого інституту досліджувалися у наукових працях автора цієї статті [10-16]. Проте оскільки розглядуваний інститут зазнав суттєвих змін із набуттям чинності Законом України №1186-VII від 8.04.2014р. "Про внесення змін до Кримінально-виконавчого Кодексу України щодо адаптації правового статусу засуджених до Європейських стандартів" (далі – Закон від 8.04.2014р.) та прийняттям нової редакції Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (затверджені наказом Міністерства юстиції України від 29.12.2014р. № 2186/5, далі – Правила 2014р.), він потребує подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження норм кримінально – виконавчого законодавства України, що регулюють інститут зміни умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків з урахуванням новацій, запроваджених Законом від 8.04.2014р. та Правилами 2014р.

Зауважимо, що за межами дослідження ми залишаємо розгляд питання про зміну умов тримання в межах однієї ВК жінок, засуджених до довічного позбавлення, оскільки вони відбувають покарання у ВК середнього рівня безпеки й на них поширюється дія тих норм Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК), що регулюють цей інститут для засуджених до позбавлення волі на певний строк.

Виклад основного матеріалу. На законодавчому рівні підстави та зміст зміни умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків у бік зменшення обсягу встановлених правообмежень закріплені у ч.2 ст. 151-1 КВК України, яка передбачає два різновиди зміни умов тримання в межах однієї ВК:

– перший – закріплений у абз. 2 ч.2 ст.151-1 КВК України і передбачає, що засуджені можуть бути переведені з ПКТ, в яких тримаються дві особи, до багатомісних ПКТ ВК максимального рівня безпеки з наданням дозволу на участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру в порядку, встановленому законодавством – після фактичного відбуття у таких приміщеннях не менш як 5 років строку покарання;

– другий – закріплений у абз. 3 цієї ж частини і передбачає можливість переведення

засуджених з багатомісних ПКТ до звичайних жилих приміщень ВК максимального рівня безпеки – після фактичного відбуття у таких приміщеннях не менш як 5 років строку покарання.

Зміст наведених вище норм викликає низку наступних зауважень.

По-перше, законодавець взагалі не визначає матеріальних підстав для застосування зміни умов тримання, а обмежується лише зазначенням виключно формальних підстав – відбуття засудженим певної частини строку покарання у відповідних приміщеннях ВК максимального рівня безпеки – 5 років (як у першому, так і у другому випадку), що дозволяє дійти лише одного висновку – право на зміну умов тримання виникає у будь-якого засудженого після відбуття певного строку покарання, незалежно від його поведінки та ставлення до праці – що безперечно є нонсенсом.

По-друге, викликає ряд запитань і формальна підстава, закріплена у абз.2 ч.2 ст. 151-1 КВК України – адже законодавець наголошує на необхідності "відбуття у таких приміщеннях не менш 5 років строку покарання". Тобто мова йде виключно про ПКТ, у яких засуджені утримуються по 2 особи. А як же бути у випадках, якщо засуджений під час досудового слідства та судового розгляду на протязі тривалого року (півроку, рік, два або більше) перебував у слідчому ізоляторі (далі – СІЗО)? Якщо виходити з існуючої редакції абз. 2 ч.2 ст. 151-1 КВК України, то строк перебування у СІЗО в даному випадку засудженому для отримання права на зміну умов тримання не зараховується. Таку редакцію формальної підстави можна обґрунтовано вважати дискримінаційною, адже для осіб, засуджених до позбавлення волі на певний строк законодавець таких обмежень не передбачає і строк перебування їх у СІЗО в повному обсязі враховується при обрахуванні строку для застосування зміни умов тримання. Вважаю, що строк перебування засудженого в СІЗО також повинен зараховуватися у строк, який дає право на зміну умов тримання і для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. Крім того, неможна не звернути уваги й на наступну проблему практичного характеру, яка виникає при застосуванні цієї норми. Зокрема практика виконання цього виду покарання свідчить, що внаслідок браку в окремих ВК достатньої кількості відповідних ПКТ для тримання засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків по 2 особи, дуже часто мають місце випадки, коли засуджені утримуються у ПКТ не по дві, а по три (іноді по чотири) особи. Виникає обґрунтоване запитання – як саме має діяти адміністрація ВК у таких випадках – чи повинна вона зараховувати час тримання засуджених у таких ПКТ в строк, який дає право на зміну умов тримання, чи ні? Адже законодавець чітко та однозначно вимагає, щоб засуджений відбув не менше 5 років саме у ПКТ на дві особи. Крім того, незрозуміло, як на практиці реально можливо обрахувати скільки саме часу такий засуджений провів саме у ПКТ на дві особи, – адже засуджені цієї категорії періодично переводяться до інших ПКТ згідно режимних вимог. Проте відповіді на це питання або роз'яснень ані законодавець, ані акти Міністерства юстиції України чи ДПтС України нам не дають. І лише фрагментарно намагаються вирішити цю проблему окремі норми нещодавно прийнятих Правил 2014р. Зокрема у п. 5 розділу XXVI (Особливості зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі) Правил 2014р. міститься норма, яка передбачає, що у випадках, коли у ВК (секторі) максимального рівня безпеки відсутні камери для тримання засуджених до довічного позбавлення волі по дві особи і якщо з дати прибуття до установи засуджений тримався у багатомісному ПКТ, після відбуття у таких приміщеннях не менше ніж п'яти років строку покарання начальник установи виконання покарань зобов'язаний винести постанову про можливість тримання засудженого у багатомісних

ПКТ, а з дати винесення такої постанови здійснюється відлік строку для подальшого переведення засудженого до довічного позбавлення волі з багатомісних ПКТ до звичайних жилих приміщень. Проте вичерпної відповіді на поставлені вище запитання вона не дає. Більш того, за відсутності закріплення на нормативному рівні змісту поняття "багатомісні ПКТ", наведена вище норма Правил 2014р. знову таки викликає більше запитань, ніж дає нам відповідей.

По-третє – незрозуміло, що саме має на увазі законодавець у цьому самому абзаці під словосполученням "багатомісні" ПКТ, оскільки жодним чином не роз'яснює нам його змісту. Не містять відповідних роз'яснень і норм й відомчі підзаконні нормативні акти Міністерства юстиції України та ДПтС України. Якщо виходити з контексту застосування цього поняття у КВК України, то можна дійти висновку, що й ПКТ, в яких тримаються по три або чотири засуджених особи – це вже "багатомісні ПКТ". Проте навряд чи можна серйозно сприймати як суттєву зміну умов тримання переведення засуджених з ПКТ, в якому вони тримаються по дві особи, до ПКТ, в яких тримаються по три або чотири особи. У практиці, внаслідок нерегульованості цього питання мають місце непоодинокі випадки, коли адміністрація ВК намагається обмежитись виключно формальним вирішенням цього питання – виноситься постанова про зміну умов тримання засуджених (які відбули передбачений КВК України 5-ти річний строк покарання) шляхом переведення з ПКТ, в яких засуджені тримаються по дві особи – до багатомісних ПКТ, а насправді засуджений фактично так і продовжує утримуватись у тому ж самому ПКТ на три (іноді – на чотири) особи, в якому він і перебував. Наведе свідчить, що поняття "багатомісні ПКТ" потребує негайної конкретизації хоча би на рівні відомчих актів Міністерства юстиції України або ДПтС України.

Не можна також не звернути увагу й на той факт, що саме з внесенням змін Законом від 8.04.2014р до ст. 151 – 1 КВК України, питання про необхідність обладнання значної кількості таких багатомісних камер на сьогодні набуває особливої актуальності, адже мінімальний строк, з яким законодавець пов'язує можливість такої зміни умов тримання скоротився у 3 рази (з 15 – до 5 років), що логічно буде потребувати обладнання необхідної кількості приміщень такого типу. Не можна виключати небезпеки того, що за відсутності у ВК необхідних технічних можливостей, адміністрація ВК може діяти вже перевіреними методами – або засудженим будуть відмовляти у зміні умов тримання під вигаданими причинами, або формально буде виноситься постанова про зміну умов тримання, без реального переведення засудженого до багатомісних ПКТ.

По-четверте, існуюча редакція абз. 2 ч.2 ст.151-1 КВК України дає підстави вважати, що переведення засуджених до багатомісних ПКТ автоматично тягне за собою надання дозволу на участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру. На користь такого припущення свідчить і той факт, що у КВК України відсутня норма, яка б передбачала підстави скасування або відмови у наданні такого дозволу. Якщо це так, то тоді взагалі позбавлено будь-якого сенсу існування окремої норми аналогічного змісту, що закріплена у другій частині речення ч.6 ст. 151 КВК України. Крім того, в контексті розглядуваного питання не можна залишити поза увагою й той факт, що законодавець, вносячи зміни до КВК України Законом від 8.04.12р. чомусь "забув" у ч.6 ст. 151 КВК України замінити цифру "15" на цифру "5", внаслідок чого виникла колізія між нормами, що містяться ч.6 ст. 151 та абз. 2 ч.2 ст.151-1 КВК України. Адже ч.6 ст. 151 КВК передбачає можливість надання засудженому дозволу брати участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру – після відбуття 15 років строку покарання, а редакція абз. 2 ч.2 ст.151-1 КВК України передбачає можливість надання цього ж дозволу засудженому після фактичного відбуття у таких приміщеннях

не менш як п'яти років строку покарання. Можна припустити, що у даному випадку законодавцем просто була допущена технічна помилка, яка й призвела до колізії норм. Разом з тим, виникає й інше питання – з яких саме міркувань виходив законодавець, якщо при застосуванні однієї й тієї ж пільги (надання вказаного вище дозволу) він по різному закріплює порядок обчислення строку для її застосування у різних нормах КВК України? Зокрема у ч.6 ст. 151 КВК України мова йде лише про необхідність відбуття певного строку покарання (на сьогодні – 15 років), а в абз. 2 ч.2. ст. 151-1 КВК України – вже про необхідність відбуття певного строку покарання (5 років) виключно у ПКТ по дві особи. Отже зрозуміло, що у даних випадках мова йде про два зовсім різних порядки обчислення строку покарання, що вбачається м'яко кажучи некоректним.

Стосовно ж норми, закріпленої у абз. 3 ч.2 ст. 151-1 КВК України, яка регламентує другий вид зміни умов тримання – шляхом переведення засуджених з багатомісних ПКТ – до звичайних жилих приміщень, необхідно зауважити наступне. Юридична конструкція цієї норми суттєвих зауважень майже не викликає, за виключенням знову таки факту відсутності у КВК України жодних матеріальних підстав для її застосування. Проте можливість застосування цієї норми на практиці до останнього часу в окремих ВК також залишалась проблематичною, оскільки її реалізація вимагала обладнання у відповідних ВК максимального рівня безпеки з камерним розміщенням засуджених дільниць зі звичайними жилими приміщеннями, що не завжди відповідало технічним можливостям установ. Нещодавно цю проблему було вирішено – адже норма, яка міститься у п.5 Розділу XXVI Правил 2014р. передбачає, що у разі якщо у ВК (секторі) максимального рівня безпеки відсутні звичайні жилі приміщення, переведення у такі приміщення іншої ВК здійснюється Апеляційною комісією ДПТС України за запитом регіональної комісії та поданням адміністрації ВК.

Висновки. В цілому результати проведеного дослідження свідчать, що норми КВК України, які регулюють інститут зміни умов тримання в межах однієї ВК засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків містять цілу низку прогалин і суперечностей, що істотно ускладнює процес їх однозначного тлумачення та правильного застосування.

З метою усунення недоліків і прогалин чинного кримінально-виконавчого законодавства пропонуємо внести наступні зміни та доповнення до КВК України:

1. З частини шостої ст. 151 КВК України слова “а після відбуття п'ятнадцяти років строку покарання – брати участь у групових заходах освітнього, культурного-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру” виключити.

2. Абзац перший частини другої ст. 151-1 КВК України викласти у наступній редакції:

“При сумлінній поведінці та ставленні до праці, в разі її наявності засуджені до довічного позбавлення волі чоловіки можуть бути переведені:..”

3. У абзаці другому частини другої ст. 151-1 КВК України слова “після фактичного відбуття у таких приміщеннях не менш як п'яти років строку покарання” замінити словами: “після фактичного відбуття не менш як п'яти років строку покарання”.

4. Частину третю ст. 151-1 КВК України викласти у наступній редакції:

“Засуджені до довічного позбавлення волі, які злісно порушують установлений порядок відбування покарання, можуть бути переведені: зі звичайних жилих приміщень до багатомісних приміщень камерного типу виправної колонії (сектору) максимального рівня безпеки; з багатомісних приміщень камерного типу до приміщень камерного типу, в яких тримаються по дві особи виправної колонії (сектору) максимального рівня безпеки”.

Крім того, на рівні відомчого нормативного акту Міністерства юстиції України необхідно

негайно закріпити та розтлумачити зміст поняття "багатомісні приміщення камерного типу".

Список використаних джерел:

1. Бараш Є. Організаційно-правові засади виконання та відбування покарання жінками, яких засуджено до довічного позбавлення волі: сучасний стан та шляхи удосконалення / Є.Бараш //Право України. – 2009. – №4. – С.158-163.
2. Беца О.В. Довічне позбавлення волі: яким йому бути? /О.В. Беца //Пожизненное заключение. Международные стандарты и практика в Украине и за рубежом. – Донецк: Донецький меморіал, 2001. – С.42-51.
3. Гзімчук С. Умовно-дострокове звільнення від покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі /С. Гзімчук, Д. Говорун //Підприємництво, господарство і право. – 2007. – №7. – С.115-118.
4. Дуюнова Т.В. Організація праці засуджених до довічного позбавлення волі /Т.В. Дуюнова //Питання боротьби зі злочинністю: Збірник наук. праць. Випуск 12. – Х.: Вид-во "Кросроуд", 2006. – С.257-261.
5. Мостепанюк Л. Відбування довічного позбавлення волі в Україні та за кордоном: проблеми і перспективи /Л. Мостепанюк //Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №5. – С.121-124.
6. Мостепанюк Л. Правове регулювання умов і порядку помилування осіб, засуджених до довічного позбавлення волі /Л. Мостепанюк //Підприємництво, господарство і право. – 2004. – №10. – С.20-22.
7. Фролов О.І. Довічне позбавлення волі у вітчизняному законодавстві /О. Фролов //Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. нак. ст... – Донецьк: ДІВС, 2001. – 2. – С.307-317.
8. Степанюк А. Довічне позбавлення волі як еквівалент смертній карі /А. Степанюк //Вісник академії правових наук України. – 2000. – №4. – С.200-211.
9. Царюк С. Особливості виконання покарання у виді довічного позбавлення волі /С. Царюк //Юридична Україна. – 2008. – №10. – С.95-100.
10. Гель А. Застосування елементів прогресивної системи відбування покарання до осіб, засуджених до довічного позбавлення волі: проблеми правової регламентації /А. Гель //Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 8. – С.157-161.
11. Гель А.П. Правова регламентація застосування інституту зміни умов тримання до осіб, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі: проблемні питання /А.П. Гель // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць / редкол.: В.І. Борисов та ін. – Х.: Право, 2010. – Вип. 20. – С. 149-155.
12. Гель А., Вітковська О. Зміна умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі в кримінально-виконавчому законодавстві України: проблемні аспекти / А. Гель //Вісник прокуратури. – 2011. – № 6. – С.90-96.
13. Гель А.П. Інститут зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі в кримінально-виконавчому праві України /А.П. Гель //Правова доктрина України: у 5-ти томах.

Т.5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку /В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргареева та ін.; за аг. ред.. В.Я. Тація, В.І. Борисова. – Х.: Право, 2013. – С.820-839.

14. Гель А.П. Проблемні аспекти зміни умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків /А. Гель //Дотримання прав особливих груп ув'язнених. Матеріали конф."Проблеми поліпшення умов тримання особливих груп ув'язнених" (Київ, 24.06.2014р.). – "Донецький меморіал". – Харків "Права людини", 2014. – С.15-17.

15. Гель А.П. Зміна умов тримання засуджених до довічного позбавлення волі чоловіків: реальність чи декларація? / А.П. Гель //Сучасна наука – пенітенціарній практиці: зб. матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. конф.(Київ,4 грудня 2014р.)/за ред.. В.П. Тихого,Є.Ю. Бараша. – К.: Ін-т крим.-викон. Служби; регіональний центр НАПрН України, 2014. – С. 44-48.

16. Гель А. Зміна умов тримання засуджених до позбавлення волі за кримінально-виконавчим правом України: проблеми ефективності /А. Гель //Вісник прокуратури. – 2014. – №1. – С.121-135.

***Gel A.P.**, Candidate of Law, associate professor,
Vinnytsia National Agrarian University.*

THE INSTITUTE OF CHANGES OF THE CONDITIONS OF CONVICTED TO LIFE IMPRISONMENT: THE CURRENT STATE OF LEGAL REGULATION AND APPLICATION PROBLEMS

The current state of legal regulation of Institute of changes of the conditions of convicted to life imprisonment within one penal colony was investigated. Attention was paid to the special role played by the rules in the proposed institute in the process of motivation lawful conduct of prisoners while serving their sentence. On the basis of analysis of the current penal legislation of Ukraine identified two main forms of changing the conditions of detention prisoners in this category within a correctional facility, reviewed and critically analyzed material and formal grounds for their application. Results of the conducted research indicate that some provisions of penal legislation of Ukraine governing investigated institution containing a number of shortcomings and gaps, which in its turn complicates the process of unambiguous interpretation and proper application in practice. Introduced a number of specific suggestions for further improvement of the current penal legislation of Ukraine in this field of legal regulation.

Key words: *the convicted person, change of imprisonment conditions, life imprisonment, the cell-type premises.*

ПРИНЦИП НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В КОНСТИТУЦІЇ ПИЛИПА ОРЛИКА

*Ковальов Д.В., асистент кафедри,
Вінницький національний аграрний університет*
*Пономаренко А.Б., доцент кафедри
Вінницький національний технічний університет*

У статті досліджується зміст конституційного принципу національної держави та його закріплення в Конституції Пилипа Орлика – видатній пам'ятці української політико-правової думки XVIII ст. Визначено місце української Конституції серед перших національних конституцій XVIII ст.: США, Польщі та Франції. Розглянуто засади створення української національної держави на принципах народного суверенітету, західноєвропейського парламентаризму та республіканської форми правління, що суттєво відрізняються від принципів російського державотворення.

Ключові слова: *національна ідея, національна держава, конституціоналізм, народний суверенітет, демократизм, Конституція Пилипа Орлика.*

Постановка проблеми. У практиці державотворення молоді держави України важливе місце повинна посідати ідеологія держави. У ній мусять виразитися як уже набуте, так і можливі перспективи на майбутнє. Вона витворюється ідеологами національних держав і носить назву національної ідеї. Держави, зокрема європейські, існують в основному як національні держави, а держава і нація пов'язані між собою так, як форма зі змістом. Як правило, нація створює власну державу, а не держава – націю. Кожна нація прагне до самодостатнього існування. Можна стверджувати, що усвідомлення і прояв національної державотворчої ідеології для України має надзвичайно велике значення, тому що національна держава може розвиватися лише на основі національної ідеї.

У квітні 2015 р. виповнилося 305 років Конституції Пилипа Орлика – видатній пам'ятці української політико-правової думки XVIII ст. Цей документ є достатньо вивченим в наукових колах, проте залишається ще мало оціненим українським суспільством в контексті формування української національної ідеї.

Останні дослідження і публікації. На початку XX ст. вивчали проблему становлення української нації та національної ідеї М. Міхновський, В. Старосольський, В. Липинський, Д. Донцов, І. Бочковський, С. Рудницький. Як персоніфікована концепція конституціоналізму українська національна ідея знайшла розвиток у М. Драгоманова, М. Грушевського, С. Дністрянського.

На особливу увагу заслуговує дослідження ролі нації у національній державі професора Л. Ребета. Дослідженню проблеми української національної ідеї періоду після проголошення незалежності України присвятили свої роботи М. Павловський, В. Врублевський, А. Черненко, П. Швидкий, О. Гринів та багато інших.

Серед історіографії Конституції Пилипа Орлика варто відзначити найбільш вагомі праці: Василенко Н.П. Конституція Филиппа Орлика. В кн.: Уч. зап. Ин-та истории РАНИОН, т. 4. – М., 1929; Кресіна І.О., Кресін О.В. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. 1710 рік. – К.,

1994; Лукашевич О.А., Манжук К.В. «Конституція» Пилипа Орлика – історико-правова пам'ятка XVIII ст. – Х., 1996; Історія української Конституції / Упоряд. А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К., 1997; Трофанчук Г.І. Конституціоналізм в Україні. – К., 2005.

Мета статті. Яке місце займає Конституція Пилипа Орлика серед національних конституцій XVIII століття? Чи закріплювала вона принцип національної держави, чи був цей принцип актуальним на той час? Спробуємо дати відповідь в контексті провідних принципів конституціоналізму та політичних викликів сьогодення. Актуальність теми набуває особливого значення у наш час, коли є реальна загроза національній безпеці України з боку підтриманих Росією терористичних організацій ДНР та ЛНР. Адже Президент Російської Федерації та його політтехнологи закидають нам тези про те, що росіяни та українці – один народ, у якого одна спільна історія, що Україна – штучно створена держава і не має історичних підстав для існування.

Виклад основного матеріалу. Принцип національної держави як фундаментальний принцип конституціоналізму закріплений I розділом Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., де зазначено, що Україна як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення, здійснює захист і охорону національної державності українського народу.

При цьому Преамбула Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 р. з метою уникнення будь-яких можливих розбіжностей у тлумаченні досягає належної чіткості у правовому визначенні змісту поняття Український народ. Під Українським народом як основоположною категорією конституційного права України розуміється сукупність громадян України всіх національностей, незалежно від етнічного походження. Таке визначення Українського народу робить безпідставними спроби застосувати категорію народ до населення окремих регіонів України і обґрунтувати можливість федералізації держави, на чому так наполягають ідеологи «руського мира». Український народ – це державний народ. Один народ – одна держава. [1, с. 24]

Як зазначає професор В.Ф. Погорілко, про національний характер нашої держави свідчать, зокрема, основні напрями її національної політики, передбачені і закріплені Конституцією України. [2, с. 152] В ст. 11 Конституції, зокрема, зазначається, що держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин.

Національний характер української держави відбито в Конституції України і тим, що в ній втілено багатовікову українську ідею, у тому числі й ідеологію українського державотворення. Мріючи про свою державу і борючись за її створення (відновлення), український народ прагнув мати дійсно суверенну, самостійну, демократичну, справедливу, єдину і соборну (унітарну) державу. Таку державу нині український народ має та героїчно захищає від російської агресії.

Одним із факторів, які дають можливість краще ознайомитись та зрозуміти чинне конституційне право тої чи іншої країни, є історія його формування, витоки та джерела. З цього приводу відомий французький конституціоналіст ХХ ст. Марсель Прело писав: «справжнє розуміння конституційного права неможливе, якщо вивчати його лише в сучасному стані ... потрібно звертатись за роз'ясненням до минулого». [3, с. 24] При цьому очевидно що особливого значення в даному випадку набувають першоджерела, тобто ті документи, які стояли біля витоків національних конституційно-правових систем.

5 (16 за новим стилем) квітня 1710 р. під Бендерами відбулася козацька рада, на якій після

смерті І. Мазепи новим гетьманом Війська Запорозького було обрано Пилипа Орлика. При обранні гетьмана і були затверджені «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького» (латиною – *Pacta et Constitutiones legum libertatumque exercitus zaporoviensis*) – документ, широко відомий як Конституція Пилипа Орлика, що складався з преамбули і 16-ти статей. 10 травня 1710 р. документ був підтверджений королем Швеції Карлом XII.

За однією з версій, Конституція була складена латинською мовою, що було характерним для європейської традиції, а потім перекладена з деякими скороченнями на тогочасну українську мову. За іншою версією, Конституція відразу написана у двох варіантах: латинський (повний) та український (дещо скорочений). [4, с. 28] Тому в історіографії зустрічаються інші різні варіанти назви документу: «Угода та Конституція Пилипа Орлика», «Правовий уклад та Конституція відносно прав і вольностей Війська Запорозького».

У 2009 р. аспірант Національного педагогічного університету ім. Драгоманова Олександр Алфьоров знайшов у Російському державному архіві давніх актів список (рукопис) Конституції Пилипа Орлика старою українською мовою. Цей варіант тексту понад півстоліття зберігався у Запорозькій Січі, а після її знищення російськими військами потрапив до Москви. Повна назва цього документу в оригінальній орфографії – «Договори и постановления Правъ и вольностей войсковыхъ mezi Ясневельможнымъ Его милостю Паномъ Филиппомъ Орлыкомъ новоизбраннымъ войска Запорожскаго Гетманомъ, и mezi Енеральными особами, Полковниками, и тымъ же войскомъ Запорожскимъ с полною з обоихъ сторонъ обрадою (ухвалою) Утверженныя при вольной Елекції формальною присягою отъ того ж Ясневельможнаго Гетмана Потверженныя року отъ рожества Христова 1710 месяца апреля 5». [5]

Найбільша цінність знайденого примірника конституції в тому, що рукопис зроблено староукраїнською мовою, дуже близькою до розмовної мови, яка побутувала в Україні у XVIII столітті. На думку автора знахідки, давньоукраїнська версія козацької Конституції покладе край розмовам про те, що такого документу ніколи не існувало, а латинський варіант Конституції – це підробка українських «націоналістів-мазепинців».

Пилип Орлик, як видно з тексту самого документу (преамбула, ст. 16), вживав термін «пакти і конституції» у значенні «договори і умови (установлення)».

Д. Дорошенко вважав, що «ціла конституція перейнята дуже ліберальним і демократичним духом, що ставить її в ряди найінтересніших пам'яток політичної думки того часу в цілій Європі». [6, с. 156] С. Головатий у передмові до «Історії української Конституції» пише, що «Конституцію Пилипа Орлика можна вважати першою європейською конституцією в сучасному її розумінні». [7, с. 5] Цю думку поділяють і упорядники Історії української Конституції А.Г. Слюсаренко та М.В. Томенко.

Дійсно, Конституція США прийнята 17 вересня 1787 р., Конституція Польщі – 3 травня 1791 р. (і цей день є зараз польським державним святом), перша Конституція Франції – 3 вересня 1791 р., тобто в період революційних перетворень у суспільстві та боротьби за незалежність. Конституція Пилипа Орлика виникла також у часи боротьби українського народу за створення власної держави, випередивши вище згадані конституції на майже 70 років. Вона, будучи конституцією станового суспільства, не досягла (та й не могла досягти з об'єктивних причин) рівня перших буржуазних національних конституцій, але ґрунтується на провідних світових принципах конституціоналізму, зокрема, закріплює принцип національної держави.

Право українського народу на власну національну державу П. Орлик та його сподвижники

Г. Герцик, А. Войнаровський детально обґрунтували у преамбулі, де схематично виклали всю історію Війська Запорозького, під цією назвою маючи на увазі весь український народ. Цей історичний огляд доводить ідею окремішності українського народу та його Богом дане природне право на власну державу та на захист її від Московського Царства: «Однак після смерті ... Гетьмана Богдана Хмельницького ... Московське Царство взяло намір ... позбавити Військо Запорозьке його вольностей, підтверджених власною присягою, призвести його до остаточного знищення і накласти рабське ярмо на вільний народ, який ніколи не дозволяв себе завойовувати силою зброї. І тоді щоразу, як Військо Запорозьке терпіло таке насильство, воно мусило власною кров'ю та відважним повстанням захищати недоторканність своїх законів і вольностей, захист яких сам Бог, месник беззаконня, милостиво підтримував». [7, с. 32]

Ідея незалежності та суверенітету, «звільнення батьківщини від московського ярма» (ст. 1 Конституції), що пронизує весь текст Конституції П. Орлика, є головним принципом конституційного ладу держави та необхідною умовою реалізації всіх інших принципів і положень Конституції.

Стаття 2 встановлює принцип недоторканної цілісності кордонів, при цьому не встановлюючи їх чіткі межі, а лише посилаючись на договори Б. Хмельницького з Річчю Посполитою, Портою Оттоманською та Московським Царством. Не визначена також офіційна назва держави українського народу, в тексті у різних місцях вживаються три назви: Україна, Мала Русь, Військо Запорозьке. Стаття 13 визначає столицею місто Київ та зберігає за ним та іншими містами право на самоврядування та привілеї.

Пилип Орлик вперше в світі певною мірою закріпив в Конституції принципи демократизму та поділу влади на три гілки (ст. 6 – 8). Ці положення Конституції детально розглядається всіма дослідниками. За цією ознакою Конституцію можна вважати першою в світі конституцією сучасного рівня. Значно рідше згадується закріплення в Конституції природних прав людини. На жаль, аналіз статей документу, зокрема статті 1, свідчить, що «Пакти й конституції» в цьому аспекті не досягли рівня першої американської та європейської конституцій.

Але необхідно відзначити, що положення статей 9, 10, 12, 14-16 можна розглядати як антикорупційні, направлені на встановлення справедливого та відповідального правління, захист прав різних верств населення. До того ж, стаття 16 визначає, що «до обов'язків гетьманської влади належить великодушно направляти й поліпшувати усі права в країні стосовно надійного дотримання непорушних громадських вольностей».

Гарантом існування національної держави за Конституцією виступав сам Гетьман, про що при своєму обранні на гетьманство Пилип Орлик склав урочисту присягу, текст якої був доданий до Конституції.

Висновки. Можна стверджувати, що «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького», створені в результаті прагнення гетьмана Пилипа Орлика до незалежності Української держави, базуються на принципі національної держави й закріплюють у своїх статтях основні положення цього принципу.

Варто також відзначити, що Російська держава формувалася на протилежних засадах і принципах, зокрема, на теорії офіційної народності («Православ'я, самодержавство, народність»), започаткованої у 1833 р. міністром народної освіти С.С. Уваровим за імператора Миколи I та теорії XVI ст. «Москва – Третій Рим», що набула популярності в Росії у XIX ст. За останньою теорією, Росія, єдина після Візантії хоронителька традицій православ'я, обрала месіанський шлях до

майбутнього, в якому політичні кордони Росії співпадуть з кордонами вселенського православ'я. [8, с. 86] Таким чином, теорія «Русского мира» продовжує традиції самодержавної Російської імперії.

Українська ж Конституція Пилипа Орлика, вже на початку XVIII ст. визначала засади створення національної держави на принципах народного суверенітету, західноєвропейського парламентаризму та республіканської форми правління.

Список використаних джерел:

1. Коментар до Конституції України [Текст]. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. – 376 с.
2. Конституційне право України [Текст] / За ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 2000. – 732 с.
3. Прело Марсель. Конституционное право Франции [Текст]. – М.: Издательство иностранной литературы, 1957.
4. Кресіна І.О., Кресін О.В. Гетьман Пилип Орлик і його Конституція [Текст]. – К.: ПБП «Фотовідеосервіс», 1993.
5. Знайдено примірник Конституції Пилипа Орлика, написаний староукраїнською [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/surprising/4a3b4a8b9cdcc/>
6. Дорошенко Д.І. Історія України в 2-х томах. [Текст]. – Том 2 (від половини XVII століття). – К.: Глобус, 1991. – 349 с.
7. Історія української Конституції [Текст] / Упоряд. А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К.: Право, 1997. – 464 с.
8. Усачёв А.С. «Третий Рим» или «Третий Киев»? (Московское царство XVI века в восприятии современников) [Текст] А.С. Усачёв // *Общественные науки и современность*. – 2012. №1. – С. 69-87.

*Kovalev D.V., assistant of department,
Vinnytsya national agrarian university*

*Ponomarenko A.B., associate professor of department,
Vinnytsya national technical university*

PRINCIPLE OF THE NATIONAL STATE IS IN CONSTITUTION OF PYLYP ORLIKA

The article examines the content of the constitutional principle of the national state and its consolidation in the Philip Orlyk's Constitution - an outstanding monument of Ukrainian political and legal thought XVIII century. It defines the place Ukrainian Constitution among the first national constitutions of the XVIII century: USA, Poland and France. The article considers the basics of creating a Ukrainian national state on the principles of national sovereignty, the Western European parliamentary and republican form of government, which differ significantly from the principles of the creation of the Russian state.

Keywords: *national idea, national state, constitutionalism, national sovereignty, democracy Philip Orlyk's Constitution.*

ПРАВОВА ОХОРОНА ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ В УКРАЇНІ

*Пипяк М.І., асистент кафедри,
Білан А.Л., студентка,
Шкринда О.М., студентка,
Вінницький національний аграрний університет*

В статті проаналізовано діюче законодавство України і норми міжнародного права, які встановлюють правову охорону на торговельну марку, яка є основним засобом індивідуалізації товарів, робіт і послуг на ринку. Розкрито зміст поняття торговельна марка та його закріплення в нормативно-правових актах; встановлено сутність правової охорони торговельної марки через аналіз визначень споріднених понять. Проаналізовано регулювання правової охорони торговельної марки на міжнародному рівні. Роз'яснено існування яких умов необхідно для того щоб торговельна марка стала об'єктом правової охорони. Обґрунтовано положення про подальше вдосконалення системи правової охорони торговельних марок, шляхом приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Зроблено аналіз національного законодавства, міжнародних договорів та угод з ціллю виявлення підстав надання прав на торговельну марку.

***Ключові слова:** законодавство, торговельна марка, індивідуалізація, знак для товарів і послуг, правова охорона, міжнародні норми.*

Постановка проблеми. В умовах формування ринкової економіки великого значення набувають об'єкти інтелектуальної власності, які стають товаром, що активно використовується усіма суб'єктами господарської діяльності. Одним із об'єктів інтелектуальної власності, який найбільш активно розвивається у світі, є торговельна марка. Вона являється особливим унікальним об'єктом права інтелектуальної власності, засобом індивідуалізації товарів та послуг. Популярні торгові марки, особливо ті, що відомі всьому світу найчастіше стають об'єктами різних порушень, тому підприємства докладають титанічних зусиль, щоб захисти власні права. В зв'язку з цим виникають проблеми, які потребують теоретичних розробок та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо створення та формування дійсно надійної системи правової охорони як торговельних марок, так і усіх інших об'єктів промислової власності. Необхідність нового теоретичного осмислення проблеми охорони права на торговельну марку і практичного її розв'язання з урахуванням міжнародного досвіду і чинних правових актів обумовило вибір теми даної статті та її актуальність.

Правове регулювання відносин які виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності на торговельну марку передбачене Конституцією України, Цивільним кодексом України (далі ЦК України), Господарським кодексом України, Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», іншими нормативно-правовими актами України а також відповідними чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Торговельні марки та їх захист є об'єктом вивчення як для економічних, так і правових наук. З огляду на актуальність проблематики зростає

увага до неї з боку вітчизняних і зарубіжних дослідників. Так, питання захисту торговельних марок порушувалася в роботах І.Василенко, Т.Демченко, Т.Дробязко, В.Жарова, С.Зотіна, О.Кашинцевої, О.Мельник, Р.Шишки, О.Підпригори, О.Левчун, Д.Лонг, В.Потехіної, П.Рей, Т.Шевелевої та ін.

Незважаючи на значний внесок науковців їх напрацювання не охоплюють усіх аспектів правової охорони торговельної марки що дає змогу продовжувати наукові дослідження в цьому напрямку. Тому метою цієї статті є аналіз чинного законодавства України міжнародних правових стандартів в сфері охорони торговельних марок визначення існуючих проблем та шляхів їх вирішення. Досі актуальною залишається проблема застосування термінології в сфері права інтелектуальної власності у законодавстві України.

Мета статті. Законодавство України в сфері охорони прав на торговельні марки в цілому відповідає міжнародним нормам, але воно потребує свого подальшого розвитку і вдосконалення з урахуванням майбутніх вимог до форми існування і способів функціонування торговельної марки. Аналіз чинного законодавства України, міжнародних правових стандартів у сфері охорони торговельних марок дозволить визначити існуючі проблеми та надати пропозиції щодо їх вирішення. Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати сучасну теоретичну та нормативну базу щодо захисту торговельних марок, порядок надання їм правової охорони та умови їх охороноздатності, розглянути сукупність правових механізмів захисту торговельних марок суб'єктами та державними органами та запропонувати можливі напрямки їх вдосконалення.

Основні результати дослідження. На даний час не існує єдиного визначення торговельної марки. І це зрозуміло. Торговельна марка – явище містке і багатостороннє. Сьогодні в українському законодавстві та практиці вживаються різні терміни на позначення самого поняття торговельної марки, тобто невизначеною залишається проблема застосування термінології. Найбільш поширеними є терміни: товарний знак, торговельна марка, знак для товарів і послуг, «логотип», торгова марка, бренд.

Відповідно до ст. 492 ЦК України під торговельною маркою розуміють будь-яке позначення або будь-яку комбінацію позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів [1]. У Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» вживається такий термін як «знак для товарів і послуг», що визначається як позначення, за якими товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб [2].

Учені також не обходили стороною проблему визначення поняття торговельної марки. Так, В.М. Сергеев визначає торговельну марку як зареєстроване в належному порядку позначення, що використовується підприємствами та організаціями для позначення певних видів товарів (послуг) з метою їх реклами та відмінності від однорідних товарів (послуг) інших підприємств [3, с.36].

Для повноти картини наведемо одне з сучасних визначень торговельної марки. Так, О.Ю. Кашинцев визначає торговельну марку як засіб індивідуалізації результатів господарської діяльності суб'єктів господарювання за допомогою використання певних символів, здатних викликати у споживача певні асоціації з особою товаровиробника, або особою, яка надає послуги [4, с24]. З яким не можна погодитися, оскільки призначення торговельної марки полягає у відмінності певних однорідних товарів (послуг), а не джерела їх походження, тобто товаровиробників.

В цілому можна зазначити, що існує багато різних визначень марки, але всі вони схожі за своєю суттю, тому досить навести одне з них, а саме: марка-це зареєстроване в установленому порядку позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів та послуг інших осіб.

В юридичній літературі відсутні визначення понять «охорона торговельної марки», тому доцільним є встановлення змісту зазначеного поняття через аналіз визначень споріднених понять. Звернемось до наступних визначень: 1) охоронна діяльність держави, що являє собою складову частину правоохоронної діяльності [5]; 2) охоронна діяльність суспільства в сфері права, тобто категорія, яка містить всі правові явища, що функціонують у правовій системі із забезпечення правомірного його втілення в поведінці всіх соціальних суб'єктів [5]; 3) охоронні правовідносини, змістом яких є відносини, що виникають в результаті здійснення охоронних норм права [6]; 4) охорона — дія за значенням «захистити», «захистити» — заступництво, підтримка [7].

Узагальнюючи зазначені вище підходи до розуміння поняття охорона, на нашу думку, правова охорона торговельної марки являє собою сукупність правових заходів, способів та методів, спрямованих на забезпечення нормальної реалізації прав на торговельну марку відповідно до волевиявлення її власника або законного експлуатанта, а також на захист вказаних прав у випадку їх порушення або оспорювання.

Для того щоб бути визнаним в якості торговельної марки, тобто стати об'єктом правової охорони, позначення повинно відповідати певним умовам. Законодавство їх прямо не перелічує, але вони досить чітко виводяться з його норм.

Перш за все торговельною маркою визнається умовне позначення, яке поміщується на виготовлюваній продукції, її упаковці або супровідній документації. Крім того позначення може бути визнано торговельною маркою тільки в тому випадку, якщо воно дозволяє споживачу без особливих зусиль упізнати потрібну йому продукцію і виключає можливість сплутування її з аналогічною продукцією інших виробників [8, с.15]. Тому необхідною умовою правової охорони торговельної марки є її новизна. З точки зору закону новими вважаються такі умовні позначення, які за своїм змістом не є тотожними або схожими до міри зміщення.

Марка повинна мати об'єктивне вираження, яке дає змогу маркувати нею випущені вироби й упаковку, використовувати її у технічній і супровідній документації без зниження якості і зовнішнього вигляду товару, тобто бути технологічним.

Українське законодавство про торговельні знаки, на жаль, не містить чіткого переліку підстав виникнення правової охорони торговельних марок. Така законодавча позиція ускладнює можливість реалізації прав конкретній особі, рівно як і правозастосовну діяльність відповідних державних органів.

Проте, у ст. 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» передбачено умови охорони прав на добре відому марку: 1) правова охорона надається тій марки, яка не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі; 2) об'єктом марки може бути будь-яке позначення або комбінація позначень, ними можуть бути слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори тощо; 3) право власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом, яке дійсне протягом 10 років від дати подання заявки, строк дії свідоцтва може продовжуватися за клопотанням власника; 4) обсяг правової охорони визначається зображенням торговельної марки та переліком товарів та послуг, на які вона надається; 5) право на марку мають юридичні та фізичні особи, які здійснюють підприємницьку

діяльність, або їх правонаступники. Таким чином, у випадку визнання марки добре відомою можливе розширення обсягу її правової охорони.

Як бачимо, у системі державних органів управління, а саме у спеціальних органах виконавчої влади, на яких покладено здійснення функцій охорони та захисту торговельних марок, відсутнє чітке розмежування їх компетенції.

Тому система правової охорони торговельної марки в Україні потребує вдосконалення у зв'язку з наміром набуття членства у міжнародних організаціях, для участі в яких необхідне приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема положень Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС).

Зокрема, законопроектом «Про внесення змін до законодавства з питань інтелектуальної власності», передбачається приведення норм Цивільного та Господарського кодексів України, Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та інших нормативних актів у відповідність до вимог законодавчих актів ЄС, приміром директиви Ради ЄС першої Директиви Ради ЄС №89/104/ЄС від 21.12.1998р. про наближення законодавства держав-членів щодо торговельних марок та Регламенту Ради ЄС №40/94 від 20.12.1993р. про торговельну марку Спільноти. Розділ 6 частини 1 проекту містить положення «Про охорону прав на торговельні марки, географічні зазначення та комерційні найменування», в якому мова йдеться сааме про торговельну марку і прийняття цього закону може посприяти уніфікації термінології, вдосконаленню відносин, які виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності на торговельну марку [9].

На міжнародному рівні правова охорона знаків для товарів та послуг здійснюється на підставі Паризької конвенції про охорону промислової власності, Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, Ніццької угоди про міжнародну класифікацію товарів та послуг, Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності та на підставі інших міжнародних договорів.

Слід наголосити, що наразі і міжнародна правова охорона торговельних марок не є досконалою. Серед найбільш поширених проблем цієї охорони можна виділити: – відсутність єдиних способів оцінки схожості до ступеня змішування, на відміну від звичайних асоціацій, в контексті порушення прав на торговельну марку; – вироблення критеріїв «належного» використання торговельної марки з метою збереження прав на марку; – обсягу охорони загальновідомих торговельних марок у разі використання на несхожих товарах.

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного, можна вважати, торговельна марка – це не просто позначення для розрізнення товару одного виробника від однорідного товару іншого, вона є ефективним правовим засобом підвищення ефективності технічного рівня самого виробництва, бо без належного технічного рівня виробництва виготовити товар, який би відповідав сучасним вимогам, просто неможливо. Це засіб оновлення виробництва, приведення його технології до сучасного рівня, засіб істотного підвищення якості вироблюваної продукції чи надання послуг.

Система правової охорони торговельної марки в Україні потребує свого подальшого вдосконалення, узгодження вживання різних термінів у законодавстві України на позначення одного і того ж поняття, а саме заміни терміну «знак для товарів і послуг» на торговельну марку». Вважаємо також доцільним сформулювати можливе легальне визначення торговельної марки. Торговельна марка - це марка (знак), що відрізняє товари (послуги) одних осіб від однорідних товарів (послуг) інших осіб і призначена для реклами цих товарів (послуг) та полегшення

споживачам вибору товарів (послуг) відповідної якості.

Необхідними є і подальші дослідження та внесення змін до чинного законодавства України, що регулює відносини у сфері охорони та захисту торговельних марок, зокрема, прийняття Закону України «Про внесення змін до законодавства з питань інтелектуальної власності», що дасть змогу привести законодавство України у відповідність до вимог законодавчих актів ЄС.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р., №435-IV // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003. – 2003 р., № 40.
2. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994. – № 7.
3. Сергеев В. М. Товарный знак как средство рекламы // Вопросы изобретательства. – 1986. – № 1. – С. 35-38.
4. Порівняльне право про торговельні марки / Уклад. А.А. Герц. – Х.: 2010.- 112с.
5. Колодій А. Охоронна діяльність держави // Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10-ти т. / [відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. І. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – Т. 1. – С. 499-500.
6. Бигич О. Охоронні правовідносини // Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10-ти т. / [відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. І. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко]. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – Т. 1. – С. 500-501.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел.]. – К.-Ірпінь: ВТФ "Перун", 2002. – С. 692.
8. Проблеми правової охорони торговельної марки в Україні / Л.В. Перева-лова, Т.М. Марченко // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків НТУ «ХПІ», 2013. – № 69(1042). – С.13-19.
9. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України з питань інтелектуальної власності». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2188-14>

Руппак М.І., assistant of Law,
Bilan A.L., student,
Shkrynda O.L., student,
Vinnytsia National Agrarian University

LEGAL PROTECTION OF TRADEMARKS IN UKRAINE

The paper analyzes the current legislation of Ukraine and international law that establish legal protection of a trademark, which is the primary means of individualization of goods and services in the market. The content of the concept of trademark and secure it in legal acts; set juristic nature of the brand through the analysis of the definitions of related concepts. Analyzed the legal regulation of the brand internationally. Explanations on the existence of conditions necessary in order to become an object of trade mark protection. Grounded position to further improve the system of legal protection of

trademarks by bringing national legislation in line with international standards. The analysis of national laws, international treaties and agreements with the aim of providing any reasons of trademark rights.

Keywords: *law, trade mark, individualization, trademark services, legal protection, international standards.*

УДК 347.78.01

МЕЖІ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА НА ТВОРЧІСТЬ

Опольська Н.М., к.ю.н., доцент,
Білоконь О.Г., студентка,
Вінницький національний аграрний університет

У статті проаналізовано різні теоретичні дослідження категорії «суб'єктивне право на творчість», визначено межі суб'єктивного права на творчість та охарактеризовано обмеження щодо здійснення творчої діяльності. Визначено сфери діяльності суспільства, у яких може встановлюватися заборона або ж обмеження на зайняття певним видом творчої діяльності, висвітлено встановлені державою обмеження щодо права на творчу діяльність, розглянуто нормативно-правові акти України, що передбачають обмеження щодо здійснення творчої діяльності. Виділено обмеження права на творчу діяльність, яка містить заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, елементи порнографії, продукції еротичного характеру та продукції, що містить елементи насильства, встановлено обмеження творчої діяльності щодо розповсюдження продукції, яка: принижує особистість, пропагує невігластво, неповагу до батьків та пропагує шкідливі звички.

Ключові слова: *суб'єктивне право, межі суб'єктивного права, творчість, суб'єктивне право на творчість, обмеження права на творчість, інтелектуальна власність.*

Постановка проблеми. Творча діяльність у будь-якій сфері науки, літератури, мистецтва є невід'ємним проявом існування людини, основою суспільного прогресу, рушійною силою розвитку людства.

Право на творчість є базовим у системі культурних прав та свобод людини і громадянина. Тому межі творчої самореалізації особи в суспільстві зумовлюють потребу дослідження проблеми суб'єктивного права на творчість, його юридичної природи, сутності та змісту та тих, так званих, «меж» де закінчується вільне право реалізації своїх творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у визначення меж суб'єктивного права на творчість здійснили С. Алексєєв, С. Братусь, І.Бандурка, Б. Віндшейд, Р. Ієрінг, М. Коркунов, А. Колодій, М. Матузов, П. Рабінович, Ф. Савіньї, О.Скакун, С.Шевчук, Л. Явич та багато інших науковців.

Метою статті є аналіз суб'єктивного права на творчість як категорії права та меж його здійснення .

Виклад основного матеріалу. Історична боротьба за права людини, яка вважається однією із головних рушійних сил розвитку людства, нині виражається у боротьбі саме за межі таких прав, насамперед за юридичне закріплення та юридичну інтерпретацію цих меж.

Теоретичний підхід до розв'язання проблеми обмеження прав у демократичному суспільстві ґрунтується на тому, що права однієї особи закінчуються там, де порушуються права інших осіб. Це лежить в основі юридичної категорії суб'єктивного права.

Історія розвитку теорії суб'єктивного права нараховує кілька століть, однак і сьогодні це питання залишається дискусійним. Один із перших дослідників суб'єктивного права – Ф. Савініні визначив його як владу, що належить окремій особі: область (межі) в якій панує його воля [1, с. 5].

Прибічниками такого підходу стали Б. Віндшейд, Г. Єллінек, Р. Гірке, які вважали, що суб'єктивне право – це встановлений юридичним порядком дозвіл волі.

Р. Ієрінг визначив суб'єктивне право як інтерес, що має позовний захист, юридично захищений інтерес [2, с. 83]. Тобто, визначаючи теорію суб'єктивного права, дослідник на перше місце висунув інтерес як основну його складову. Вказаний підхід підтримали Ф. Регельсбергер, М. Коркунов, Г. Шершеневич та ін.

За радянських часів більшість науковців схилились до думки сформульованої С. Братусем, який визначив суб'єктивне право як встановлену та гарантовану державою міру можливої поведінки управленої особи [3, с.5-13].

Сучасні визначення даної категорії різняться змістом.

Узагальнюючи їх, можна визначити, що воно є видом, мірою (межею) можливої або дозволеної поведінки суб'єкта права, що встановлена юридичними нормами для задоволення його інтересів і забезпечується державою.

О. Мельничук зазначила, що розбіжності у наукових підходах щодо категорії суб'єктивного права в основному зводяться до доцільності використання таких понять як «міра» і «вид», «можливої» чи «дозволеної» поведінки, а також існування суб'єктивного права в правовідносинах або незалежно від них та кількісного складу правомочностей суб'єктивного права в його структурі [4, с. 4-6].

Варто погодитись з науковцями, які зазначають, що поняття «міра» сприяє розумінню суб'єктивного права як можливості певної поведінки і достатньо характеризує його кількісно-якісні характеристики, тому зайвим є поняття «вид» [4, с.5], інакше кажучи, суб'єктивне право є мірою свободи.

Отже, суб'єктивне право можна визначити як зумовлену загальним змістом об'єктивного права межу можливої поведінки суб'єкта права, що забезпечується державою з метою задоволення законного інтересу особи.

На наш погляд, межі права на творчість це сукупність усіх явищ, які окреслюють обсяг права на творчість. До складу цих явищ можуть входити, зокрема, юридичні норми, встановлені міжнародним чи національним правом. У такому разі певні обмеження (межі) права на творчість є наслідком нормо-творчої діяльності відповідно міжнародних чи державних органів.

Обмеження на здійснення творчої діяльності встановлюються у сфері художньої, літературної, наукової та технічної творчості. Дані обмеження визначені у: ст. 5 закону України «Про театри і театральну справу» [7]; у ст. 5, 6, 62 закону України «Про телебачення і радіомовлення» [8]; у ст. 2-3 закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [9]; у ст. 5 закону України «Про видавничу справу» [10] та ст. 2 закону України «Про інформаційні агентства» [11], і спрямовані на уникнення закликів до ліквідації незалежності України, до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і

територіальної цілісності держави.

Отже, обмеженням права на творчість є заборона творчої діяльності, чи результати такої діяльності, які містять заклики до ліквідації незалежності України, до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, до порушення суверенітету і територіальної цілісності держави.

Наступне обмеженням права на творчість встановлене у сфері творчості, яка містить елементи продукції порнографічного та еротичного характеру, визначено у ст. 3 закону України «Про культуру»[5] та ст. 2 закону України «Про захист суспільної моралі» [6]. Згідно із цими нормативно правовими актами декларуються основні засади державної політики у сфері культури та необхідність сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті.

Отже, обмеженням права на творчість є заборона творчої діяльності, чи результати такої діяльності, які містять елементи продукції порнографічного та еротичного характеру.

Наступним обмеженням права на творчість встановлене у сфері творчої діяльності, яка пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, пропагує фашизм; принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад, з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички. Дані обмеження права на творчість визначено ст. 2 закону України «Про захист суспільної моралі» [6].

Отже, обмеженням права на творчість є заборона творчої діяльності, чи результати такої діяльності, яка пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, пропагує фашизм; принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад, з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків чи шкідливі звички.

Доцільним, на нашу думку, є встановлення обмеження щодо зловживання правами на творчість. Однак, у законодавстві України поняття « зловживання правами на творчість» відсутнє. Тоді як іноземне законодавство чітко регулює дані обмеження. Так, згідно законодавства Німеччини: «Ніхто не може зловживати своєю інтелектуальною власністю для порушення або заподіяння шкоди іншим» [12].

Висновки. Внаслідок дослідження суб'єктивного права на творчість, його поняття та меж встановлено, що суб'єктивне право на творчість можна визначити як зумовлену загальним змістом об'єктивного права міру (межу) можливої (дозволеної) поведінки особи у сфері літературної, художньої, наукової, технічної та інших видів творчості, з метою найповнішого вияву творчих здібностей особи, володіння, користування і розпорядження результатами творчої діяльності, що забезпечується заходами заохочувального і примусового, державного і недержавного впливу.

Межа суб'єктивного права на творчість – це встановлення законодавчих обмежень у сфері творчої діяльності.

Можна виділити наступні обмеження права на творчість:

1) обмеження творчої діяльності, яка містить заклики до ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганди війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

2) обмеження права на творчість, які містять елементи порнографії, продукції еротичного характеру та продукції, що містить елементи насильства, яка підриває суспільну

мораль, принижує честь і гідність особи;

3) обмеження творчої діяльності щодо розповсюдження продукції, яка: принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички.

Обмеження права на творчість є необхідними у кожному демократичному суспільстві і мають диктуватися виключно необхідністю забезпечити права інших.

Список використаних джерел:

1. Савиньи Ф.К. Обязательственное право. / Перевод с нем. Мандро Н., Фукс В. – М., Тип. А.В. Кудрявцевой, 1876.– 610с.
2. Иеринг Р. Интерес и право / Иеринг Р. – Ярославль, Издание С.-Пет. Юридического Общества, 1880. – 268с.
3. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права / Братусь С. Н. — М., Госюриздат, 1950. — 367 с.
4. Мельничук О. Суб'єктивне право на освіту: поняття, структура, зміст / О. Мельничук // Юридична Україна. - 2011. - № 6. - С. 4-10.
6. Закон України про культуру // Голос України // Відом. Верховної Ради України від 2011 (зі змінами і доповненнями). - № 4.
6. Закон України про захист суспільної моралі // Відом. Верховної Ради України від 2004 (зі змінами і доповненнями). - № 14. - С. 192.
7. Закон України про театри і театральну справу // Відом. Верховної Ради України від 2005 (зі змінами і доповненнями). - № 26. - Ст. 350.
8. Закон України про телебачення і радіомовлення // Відом. Верховної Ради України. Від 1994 (зі змінами і доповненнями). - № 10. - с. 43 (у новій редакції: ВВР. - 2006. - № 18. - Ст. 155).
9. Закон України про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні // Відом. Верховної Ради України від 1993 (зі змінами і доповненнями). - № 1. - Ст. 1.
10. Закон України про видавничу справу // Відом. Верховної Ради України від 1997 (зі змінами і доповненнями). - № 32. - Ст. 206.
11. Закон України про інформаційні агентства // Відом. Верховної Ради України від 1995 (зі змінами і доповненнями). - №13. - Ст. 83.
12. Васильев Е.А., Зайцева В.В., Костин А.А., Нарышкина Р.Л., Свядосц Ю.И. Гражданское и торговое право капиталистических государств: Учебник для студ. вузов, обуч. по спец. "Правоведение" / Е.А. Васильев (отв.ред.). – 3.изд., перераб. и доп. – М. : Международ. отношения, 1993. – С.159.

THE LIMITS OF THE SUBJECTIVE RIGHT TO CREATIVITY

The article analyzes the different theoretical research category "subjective right to creativity", the boundaries of subjective right to creativity and describes restrictions on creativity. Defined spheres of society, which can be installed prohibition or restriction on holding a certain kind of creative activity, highlights the limitations set by the state on the right to creative activities considered legal acts of Ukraine, providing for restrictions on creativity. Highlight restricting freedom of creativity that which contains calls for the elimination of Ukraine's independence, the constitutional order by force, which contains elements of pornography, erotic products and products containing elements of violence, have restrictions on dissemination of creative products which: demeans the person, promotes ignorance, disrespect for parents and promotes bad habits.

Key words: *subjective right, the limits of subjective rights, creativity, subjective right to creativity, the right to limit creativity, intellectual property.*

УДК 347. 464(088.4)(091)

ДОГОВІР РЕНТИ: ІСТОРИЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

*Письменна О.П., к.ю.н., доцент,
Ванжула О.М., студентка,
Вінницький національний аграрний університет*

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що договір ренти є самостійним видом договорів, направлених на передачу майна у власність. Від інших договорів цієї групи він відрізняється обсягом та особливим характером відносин, що складаються між сторонами.

Предметом договору ренти, з одного боку є майно, яке відчужується від договору ренти, а з іншого- сама рента, яка виплачується її одержувачеві. Сторонами договору ренти є одержувач ренти і платник ренти, якими згідно її ст..773ЦК можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Законодавство не встановлює, яке саме майно може бути предметом договору ренти. Отже, за договором ренти може передаватися будь-яке рухоме і нерухоме майно, а говорити мовою Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» - будь-які матеріальні та нематеріальні активи, а також цінні папери та деривативи, в отриманні яких зацікавлений платник ренти.

Ключові слова: *договір ренти, рента, рентний дохід, безстрокова рента, довічна рента, викуп ренти, емфітевзис.*

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що сучасна ситуація в Україні навколо франчайзингових відносин вже позначена високим рівнем конфліктності між сторонами цього договору. Складна правова природа цих договірних відносин потребує ретельного розгляду змісту

франчайзингових договорів, особливо їх предмет, інших істотних умов.

Питанню історичного розвитку рентних договорів з сучасних цивілістів приділяють увагу М.П. Апанасюк, О.М. Великорода, Г.М. Голикова, В.С. Ем та ін. Також цій проблемі частково присвячені праці ряду науковців радянського та дореволюційного періоду К.Н. Анненкова, І.О. Базанова, Й. Л. Брауде, Н.Г. Вавина, Д.Д. Гримм, Д.В. Дождева, П.Л. Карасевича та ін.

Об'єктом дослідження виступають історично-правовий розвиток договору ренти та цивільно-правові рентні відносини. **Предметом** дослідження є договір ренти. Цивільне законодавство, яким регулюється порядок його укладання, виконання зміни та припинення, вітчизняна та зарубіжна література.

Проблема виникнення та становлення інституту ренти в певній мірі мало досліджувалась в сучасній цивільно-правовій літературі. На явність зазначених проблем обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є дослідження еволюції розвитку рентних правовідносин у вітчизняному та зарубіжному законодавстві та встановлення передумови їх виникнення.

Договір ренти є самостійним видом договорів, направлених на передачу майна у власність. Від інших договорів цієї групи він відрізняється обсягом та особливим характером відносин, що складаються між сторонами. Об'єм зустрічного задоволення, що належить одержувачу ренти за договором, носить невизначений характер, оскільки зобов'язання по виплаті ренти діє або безстроково, або на строк життя одержувача (за договором довічного утримання (догляду)). Таким чином договір ренти відноситься до групи алеаторних (ризикових) договорів. Елемент ризику, що приймається кожною з сторін в силу укладення договору, полягає у вірогідності того, що або один, або другий контрагент фактично отримає зустрічне задоволення меншого об'єму, ніж ним самим надане. Характерною особливістю договору ренти є те, що майно, яке передається під виплату ренти, одразу ж переходить у власність платника ренти, який вправі відчужувати його одразу ж після отримання, за винятком спеціально обумовлених у законі або договорі випадків. А одержувач ренти взамін переданого ним за договором майна отримує довгострокове зобов'язання з боку платника по виплаті ренти.

Рентні договори, які нагадують сучасну правову конструкцію, відомі з середніх століть. У літературі згадуються дві основні причини виникнення договору ренти в європейському законодавстві. На думку відомого французького цивіліста Л. Ж. Моранд'єра, одною з них була нестача готівки — обставина, що привела до появи ренти нерухомості (рентної оренди). Вчений писав, що «власник, який бажав продати своє нерухоме майно, легше знаходив набувача, який бажав виплатити йому вічну ренту, ніж такого, який би погодився сплатити капітальну суму, бо достатку готівки не було». Іншу причину появи ренти Л. Ж. Моранд'єр бачив в тому, що «церква, так само як і світське законодавство, забороняла процентні позики, які клеймилися як лихварські». На його думку, «це була сором'язлива заборона, і люди ухитрялися її обходити. Зокрема, для цього користувалися договором про встановлення ренти. Позичальник, який одержував капітальну суму, приймав на себе не обов'язок сплачувати відсотки на цю суму і повернути її, а невизначений обов'язок виплачувати кредиторі щорічну ренту» [1, 8]. Проте історичний підхід і аналіз літературних джерел дає підставу вважати, що правовідносини, схожі на рентні, були поширені ще в стародавні часи. Договори, які віддалено нагадують рентні, з'явилися ще за часів Стародавнього Риму. А пізніше були вже рециповані країнами Європи. Йдеться, звичайно, про такий вид сервітуту, як емфітевзис.

З цього приводу Д. Д. Гримм вказує на те, що, крім тимчасових сервітутних прав, існували

права на володіння і користування чужими, по праву, речами — головним чином, земельною власністю, перехідними по спадку, позбавити яких повний власник інших осіб не мав права [3, 110].

Аналізуючи вищевказані правовідносини, необхідно відмітити, що основна відмінність рентних договорів від договору емфітевзису полягає в тому, що при емфітевзисі плату платить володілець власнику, а при рентному договорі ренту платить власник майна одержувачу ренти. Але треба зауважити, що якщо більш детально розглянути вказані правовідносини, то фактично емфітевта мав права не користувача, а власника земельної ділянки. Тому можна дійти висновку, що вони нагадують рентні правовідносини, в яких юридично лімітовано право власності на предмет договору.

Крім цього, згодом, з точки зору В. В. Залеського, емфітевзис отримав особливе значення у середні століття, став моделлю для конструкції феодалної власності [5, 211].

В середні століття договір ренти мав два види залежно від джерела походження — рента з нерухомого майна та рента з капіталу, яка з'явилася пізніше.

Договір ренти з капіталу з'явився у Франції на початку XIII століття теж як наслідок заборони церкви надавати капітальні суми під відсотки. Згідно з вказаним договором, кредитор передавалася капітальна сума під виплату ренти, яку він міг повернути у будь-який час. У забезпечення боржник виділяв частку свого майна без передачі її кредитору. Просте позикове зобов'язання з'явилося тільки на початку XVI століття [6, 182-188].

Щодо історичного походження рентних відносин в Росії, то треба зазначити, що подібні правовідносини щодо користування земельними ділянками на Русі, схожі на європейські, стали з'являтися к X століттю.

На Русі в правді Ярослава, відомої по запису початку XI століття, який за змістом належить до більш раннього часу — к X і частково до IX століття, йдеться про мужів-лицарів, які володіють не тільки своїми кінями, зброєю і платтям, але і челяддю. Стосовно відносин між ними можна дійти висновку, що вони будуються на принципі відробіткової ренти. Аналогічні приклади можна зустріти в Пrawdах хронологічно наступних за Стародавню.

Необхідність безпосереднього примушення пояснюється формою ренти – відробіткова, відповідна недостатності державного апарату [5, 469]. Проте тут же виникають і розвиваються нові форми ренти. Ярослав в 1031 р. посадив своїх полонених на річці Росі. У пізніших джерелах видно, що полонені Ярослава і їх нащадки живуть на цій землі і обробляють її, в першу чергу, на користь князя. Очевидно, тут застосовувалися принципи ренти продуктами [6, 13].

Прикладом існування схожих з рентними правовідносин на Русі, які існували в XIV столітті, можуть також служити виплати на користь держави або громадських установ та виплата довічної ренти, яку одна сторона виплачує іншій у зв'язку з нерівним розподілом маєтку.

Значно пізніше у французькому законодавстві з'являється ще один вид рентних правовідносин, а саме – державна рента. Остання являла собою договірні правовідносини, за якими держава була зобов'язана виплачувати періодичні платежі (раз на рік чи частіше) на визначений капітал, без обов'язку повернути останній. Щодо такого різновиду рентних відносин, як договір довічного утримання, то він виник у результаті існуючого звичаю передавати рухоме та нерухоме майно церкві в обмін на забезпечення свого утримання у вигляді довічної ренти.

Аналізуючи виникнення рентних відносин в Україні в зазначений вище період, перш за все, слід зазначити, що їх розвиток мав досить специфічний характер. Це пояснюється тим, що одна

частина України входила до складу Австро-Угорщини, а інша – належала Російській імперії.

У ЦК РРФСР 1922 р., як і в інших актах цивільного законодавства того часу, договірні моделі, подібні до договору ренти, були відсутні через причини ідеологічного порядку: ніяке лихварство не допускалося взагалі. Разом з тим вже в роки непу почастішали випадки укладення договорів продажу житлових будівель під умовою надання продавцю довічного утримання. Такі договори неодноразово розглядалися судами [7, 8].

Точка зору судів при цьому легко вгадується у роз'ясненні відділу НКЮ № 1103 від 12 жовтня 1923 р., в якому щодо передачі житлових будов під надання утримання продавцю покупцем сказано, що «або ця операція удавана, прикриваючи фактичне дарування, або вона явно не вигідна для однієї із сторін і примушує підозрювати лихварський елемент» [8, 112-113].

14 вересня 1925 р. Пленум Верховного Суду РРФСР, посилаючись на ст. ст. 130, 180 ЦК РРФСР 1922 р., визнав, що договори продажу будов під умовою надання продавцю довічного утримання недійсні як договори без встановлення платежу і купівельної ціни. Разом з тим Верховний Суд РРФСР констатував, що «виходячи з побутових економічних умов періоду, що переживається, судам доводиться в окремих випадках визнавати такі операції, зокрема в селі, дійсними, оскільки їх розірвання завдало б шкоди слабкій стороні, що є продавцем» [1, 137].

Таким чином, цивільний кодекс УРСР 1922 р. не згадував інституту довічного утримання. Проте нотаріальна Інструкція УРСР від 17 листопада 1928 р. у ст. 120 дозволяла у договір дарування вміщувати пункт про обов'язок особи, яка одержала дар, утримувати дарувальника або третіх осіб до смерті та забезпечувати дане зобов'язання, капіталізуючи накладення арешту на майно [20, 147]. Це була перша згадка про інститут довічного утримання у нашому законодавстві. Але 1 серпня 1940 р. директивним листом НКЮ УРСР названа стаття змінена. Цим документом було прямо заборонено вносити у договір дарування пункти про зобов'язання утримувати дарувальника чи третіх осіб, проте вказане не означало, що не можна укласти договір довічного утримання взагалі, просто дану умову заборонялось включати у договір дарування. Незважаючи на це, зазначені договори часто зустрічалися у практиці як до 1928 р., так і після 1940 р. [1, 123].

У роки Великої Вітчизняної війни і після неї в умовах зuboжіння значної частини населення судова практика знов зіткнулася з необхідністю вирішення суперечок, які виникали з договорів відчуження житлових будов під умовою надання продавцю довічного утримання. Інша, відмінна від тієї, що існувала за часів непу соціально-економічна ситуація спонукала багато вчених-юристів шукати теоретичне обґрунтування для визнання вказаних договорів дійсними. Їх аргументи можна стисло сформулювати таким чином: а) у цивільному законодавстві РРФСР немає вичерпного переліку всіх видів договорів, і відсутність в ЦК РРФСР згадки про той або інший договір не означає його недійсності; б) договір продажу житлової будови під умовою безкоштовного довічного утримання — це тип безіменного відшкодувального договору: у ньому є ціна у вигляді натурального еквівалента [22, 23-26]. Але деякі вчені відстоювали думку про недійсність таких угод [19, 137-139].

Лише при ухваленні ЦК РРФСР 1964 р. [3] була допущена можливість рентних відносин, правда, у вельми обмеженій сфері. Закріплюючи в ст. ст. 253- 254 даного Кодексу норми про договір купівлі-продажу житлового будинку з умовою довічного утримання продавця, радянський законодавець не поступився ідеологічними принципами і вирішив, що такі відносини тільки для випадків відчуження індивідуальних житлових будинків непрацездатними громадянами іншим громадянам, які беруть на себе обов'язки по довічному утриманню непрацездатних [7, 9].

З метою задоволення сучасних соціально-економічних потреб, удосконалення законодавства та приведення у відповідність з нормами права зарубіжних країн, особливо Європейського Союзу, Цивільним кодексом України 2003 р. були регламентовані договір ренти та договір довічного утримання у сучасному вигляді, який повністю відокремив їх від інших цивільно-правових конструкцій.

Таким чином, зародження, виникнення та закріплення рентних правовідносин у сучасному законодавстві можна поділити на такі етапи: 1) зародження (за часів Стародавніх Греції, Єгипту та Карфогену); 2) виникнення (древньоримський період — закріплення емфітевзису); 3) подальший розвиток та закріплення (період середньовіччя — закріплення рентних договорів у законодавствах Західної Європи та дореволюційній Росії та Україні); 4) остаточне офіційне закріплення одного з видів рентних договорів у ЦК СРСР (1964-2003); 5) рецепція та остаточне закріплення у ЦК всіх видів рентних договорів (з 2003 р. по теперішній час).

Список використаних джерел:

1. Великорода О. М. Виникнення договору довічного утримання в Україні / / Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо вивчення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні : матеріали регіон. міжвуз. наук. конф. молодих аспірантів (м. Івано-Франківськ, 19 квіт. 2003 р.). — Івано-Франківськ : Плай, 2003. — С. 118-119.
2. Великорода О. М. Договір довічного утримання : дис. ... канд. юрид. наук / О.М. Великорода. — Івано-Франківськ, 2006. — 193 с.
3. Великорода О. Становлення інституту довічного утримання / / Право України. — 2003. — № 12. — С. 121-128.
4. Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм. — М., 2003. — 317 с.
5. Голикова А. Н. Договор ренты в гражданском праве : дис. ... канд. юрид. наук / А. Н. Голикова. — М., 2006. — 196 с.
6. Дождев Д. В. Римское частное право : учебник / Д. В. Дождев. — М. : НОРМА, 2003. — 356 с.
7. Ем В. С. Договор ренты / / Законодательство. — 1998. — № 5. — С. 8-19 .
8. Тищик Б. Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу : навч. посіб. / Б. Й. Тищик, - Л. : Світ, 2001. — 495 с.

***Pysmenna O.P.**, Doctor of Law, associate professor,
Vanzhula O.M., student,
Vinnitsa National Agrarian University*

AGREEMENT OF RENT: HISTORICALLY LEGAL ANALYSIS

The relevance of the topic chosen due to the fact that the contract rent is a separate type of agreements aimed at transfer of property ownership. From other agreements of this group is it different scope and specific nature of relations that develop between the parties.

The subject of the contract rent, on the one hand there is property that is alienated from the

contract rent and rent of inshoho- she paid her rent contract is oderzhuvachevi.Storonamy recipient rent and the rent payer, which according to its st. 773TsK can be physical, barn and yuotdychni person.

The legislation does not specify what kind of property can be subject to agreement of rent. Thus, the contract

can be transmitted to rent any movable and immovable property, and speak the language of the law "On Profit Tax" - any tangible and intangible assets as well as securities and derivatives, which are interested in receiving the rent payer.

Keywords: *contract rent, rent, rental income, a perpetual annuity, life rent, redemption rent, perpetual lease.*

УДК 347.994:347.94(477)

ВАЖЛИВІСТЬ ДОКАЗІВ І ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Головчук В.А., к.ю.н., старший викладач,
Левченко А.О., студент,
Вінницький національний аграрний університет

У данній статті проведено теоретичні та практичний аналіз важливості доказів і доказування у цивільному судочинстві України. Розглянуто поняття «докази» та «засоби доказування» проведено аналіз засобів доказування. Визначено питання обов'язку доказування та можливості звільнення осіб від тягаря доведення обставин. В процесі визначення завдань даної статті, запропоновано більш ширше поняття доказів та доказування у цивільному судочинстві України, і встановлено дві основні функції які виконують докази, а саме функція інформаційна, відповідно до якої кожен доказ несе певний обсяг інформації про обставини, що мають значення для справи, та функція освідчувальна, відповідно до якої суд обґрунтовує свої висновки у судовій справі лише на підставі і за допомогою досліджених доказів. Отже, важливість доказів і доказування у цивільному судочинстві України обумовлена тим, що для вирішення кожної справи вони мають загальнообов'язковий характер, оскільки на підставі їх суд вирішує справу по суті і виносить рішення.

Ключові слова: *докази, доказування, цивільний процес, суд, фактичні дані, сторони.*

Постановка проблеми. Важливе значення для справедливого судового розгляду мають докази і процес доказування, їх якість та процесуальний порядок отримання. Неодноразово про це зазначено у рішеннях, Європейського суду з прав людини. Доказування в цивільному судочинстві України важко переоцінити, і найкраще це можна проілюструвати словами науковця, процесуаліста Є.В. Васьковського, який зазначав: «Суд не має права вірити сторонам на слово. Він не може задовольнити позовну вимогу на тій підставі, що вважає позивача чесною людиною, яка неспроможна пред'явити неправомірну вимогу, і так само не може відмовити в позові, керуючись тим, що заперечення відповідача заслуговують на увагу через його моральні якості та повну

довіру. Суд бере до уваги заяви й твердження сторін лише в тій мірі, у якій встановлена їхня істинність. Доказування в процесуальному сенсі являє собою встановлення істинності тверджень сторін перед компетентним судом у передбаченій законом формі» [1, с. 94].

Потрібно зазначити, як стадія судочинства доказування закріпилась у праві з давніх часів. Так, уже римське право використовувало такі базові категорії доказування: докази та їхня класифікації; спірні факти предмета доказування; обов'язок доказування (onus probandi); існувала достатньо відпрацьована система засобів доказування (свідчення, письмові докази, огляд на місці). Водночас була передбачена досить сувора кара за дачу неправдивих показань, підробку документів. Крім того, у римському праві активно використовувався принцип презумпції. При цьому цивільний процес у римському праві еволюціонував від змагального (за якого відбувалась вільна оцінка доказів) до слідчого, що було вперше впроваджено імператором Костянтином [4, с. 10].

Тільки за допомогою доказів і доказування та правильне застосування відповідних статей Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [2]. Можна встановити факт порушення матеріального права. Як слушно зазначено в юридичній літературі, «немає доказів – не можна говорити про порушення права. Тому саме докази у судовій справі незалежно від юрисдикції суду – це основа цивільного та взагалі будь-якого судового процесу, і вони повинні ґрунтуватись виключно на принципах законності, належності, допустимості, а їх оцінка має вирішальне значення при розгляді правового спору. В цивільному судочинстві виникають випадки коли сторони не розуміючи важливості та значення доказів, надають суду не належні та не допустимі докази, що призводить до не ефективного вирішення справи в суді, і фактично винесення не справедливого рішення.

Визначення доказів та регламентація процесу доказування в цивільних справах міститься в главі 5 ЦПК України. Проте, незважаючи на відносну урегульованість, саме визначення процесу доказування в кодексі відсутнє.

Таке визначення можна знайти лише в науковій літературі із цивільного процесу, проте його трактування не відрізняється єдністю серед науковців. Така дискусійність багато чому пов'язана з різницею в підходах науковців до таких понять, як суб'єкти доказування в справі, структура та предмет судового доказування.

Аналіз останніх досліджень. Так, М.К. Треушніков визначає судові доказування як врегульований нормами цивільного або господарського процесуального права шлях (перехід) від можливих суджень до істинних знань, що забезпечує винесення законних та обґрунтованих рішень як у судах загальної юрисдикції, так і в господарських судах [3, с. 30].

У свою чергу В.А. Новіцький вважає, що загалом доказування можна розділити на 2 види: судові та позасудові. Критеріями такої класифікації є форма доказової діяльності й державний орган, який її оцінює [4, с. 24].

У свою чергу М.Й. Штефан дає досить розширене тлумачення доказування й зазначає, що це пізнавальна й розумова діяльність суб'єктів доказування, яка здійснюється в урегульованому цивільному процесуальному порядку й спрямована на з'ясування дійсних обставин справи, прав та обов'язків сторін, встановлення певних обставин шляхом ствердження юридичних фактів, зазначення доказів, а також подання, прийняття, збирання, витребування, дослідження й оцінки доказів [5, с. 249].

Водночас С.Я. Фурса, Т.В. Цюра аналізуючи поняття «доказування», зазначає, що до нього відносяться всі обставини справи, які мають юридичне значення та оцінюються на підставі норми

матеріального права, яка застосовується судом [6, с. 57].

Формування цілей статті. Таким чином незважаючи на велику кількість наукових досліджень у сфері цього інституту, аналізуючи його зміст, структуру, форму, все більше потрібно розуміти його глибинність та недосяжність його дійсної суті. Особливу увагу потрібно привернути важливості доказів та доказування, розкриттю їх правової природи та відмежування від суміжних явищ і понять.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 57 ЦПК України докази є будь які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Встановлення ж таких даних здійснюється на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко і відеозаписів, висновків експертів.

Але виходячи із законодавчо закріпленого терміна, доказами є фактичні дані, а не форми їх закріплення чи безпосередні джерела. Інакше кажучи, відомості ми отримуємо через їхнього носія, наприклад – сторону, представника, третю особу, безпосереднього об'єкта – річ, майно, документ тощо. Для того, щоб зрозуміти суть якогось явища, треба його розглядати скрізь штучно створені умови. Припустемо, що саме доказами є відомості, надані особами, речі, документи, записи, а тому для належного їх обґрунтування вони повинні міститися у справі, адже якщо пояснення осіб ще можна якось уявити у вигляді протоколу чи аудіо, відеозапису (хоча і це не буде відображати їх у первісному стані), то про речі, приєднані до справи, важко скласти уявлення. Якщо вважати саме ці джерела їх розміщення доказами, то для наглядного прикладу треба говорити, що докази приєднуються до справи і, зрозуміло, що слід долучити і їх носії.

В свою чергу Б.П. Ратушна вважає, що доказ у цивільному процесі характеризується єдністю трьох елементів: об'єктивний зміст (відображений факт об'єктивної реальності), яким є фактичні дані, що *інформують* про обставини справи; суб'єктивна *форма* (відображення у свідомості конкретного суб'єкта), якою у судовому процесі є процесуальна форма доказів у вигляді процесуальних джерел (засобів доказування). Вказані елементи характерні для будь-якого процесу пізнання, в тому числі і для судового пізнання, яке відбувається при формуванні доказів, і не є тими особливими елементами, які відрізняють судовий доказ від доказу в інших сферах пізнання; *процесуальний порядок* одержання, дослідження та оцінки доказової інформації. Недодержання цього порядку унеможливорює використання фактичних даних як доказів у судовій справі.

Оскільки, наведені три елементи доказу: 1) фактичні дані; 2) засоби доказування як форма доказу; 3) процесуальний порядок їх одержання, дослідження та оцінки – є тісно взаємопов'язані між собою, а усунення будь-якого з них ліквідує доказ в цілому, то це дає підстави вважати доказ системним процесуальним утворенням [7, с. 166].

Необхідно зазначити що важливим елементом інституту доказів і доказування в цивільному судочинстві є належність і допустимість доказів, відповідно до ст. 58 ЦПК України належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування. Сторони мають право обґрунтувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог чи заперечень. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування. Враховуюче що, сторони обґрунтовують належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог чи заперечень. Суд на підставі їх обґрунтувань визначається чи стосуються докази предмету спору. Допустимість доказів ст. 59 ЦПК України, визначає що суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які законом мають бути підтверджені певними

засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування.

Важливість доказів також в цивільному судочинстві підтверджується вимогами ст. 60 ЦПК України, в яких визначено що, на сторін та інших осіб які беруть участь у справі покладено обов'язок довести обставини, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків встановлених ст. 61 ЦПК України в які зазначаються підстави звільнення від відповідальності. Так, У справах про дискримінацію позивач зобов'язаний навести фактичні дані, які підтверджують, що дискримінація мала місце. У разі наведення таких даних доказування їх відсутності покладається на відповідача. Також, у справах щодо застосування керівником або роботодавцем чи створення ним загрози застосування негативних заходів впливу до позивача (звільнення, примушування до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, атестація, зміна умов праці, відмова в призначенні на вищу посаду, скорочення заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним або членом його сім'ї про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою обов'язок доказування правомірності прийнятих при цьому рішень, вчинених дій покладається на відповідача. У ЦПК України визначено такі засоби доказування: пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, показання свідка, письмові докази, речові докази, та висновок експерта.

Висновки. Таким чином, за результатами правового наукового дослідження особливостей правового регулювання інституту доказів і доказування, що визначає його важливість у цивільному судочинстві України можна дійти такого висновку: докази і доказування у цивільному судочинстві України – це *системне процесуальне утворення*, до складу якого входять *фактичні дані*, засоби доказування як *форма доказу* та *процесуальний порядок* отримання та дослідження доказів, на підставі яких у визначеному законом порядку суд встановлює наявність або відсутність обставин, що мають значення для правильного вирішення судової справи. Важливість доказів у цивільному судочинстві обумовлена тим, що для вирішення кожної справи вони мають загальнообов'язковий характер, оскільки без належного підтвердження необхідних обставин особа не отримає бажаного результату та не зможе повною мірою використати надані державою юрисдикційні гарантії захисту прав, свобод та інтересів осіб у разі їх порушення, невизнання або їх оспорення. Також, на підставі визначення важливості доказів можна встановити, що вони в цивільному судочинстві виконують *дві функції*, за допомогою яких власне і відбувається встановлення обставин судової справи: функція *інформаційна*, відповідно до якої кожен доказ несе певний обсяг інформації про обставини, що мають значення для справи; функція *освідчувальна*, відповідно до якої суд обґрунтовує свої висновки у судовій справі лише на підставі і за допомогою досліджених доказів.

Список використаних джерел:

1. Васьковський Е.В. Хрестоматія по гражданскому процессу / Е.В. Васьковський. - М. : Вастерс, 1996. - 94 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України II Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 40-41,42,- Ст. 492.
3. Треушников М.К. Судебные доказательства / М.К. Треушников. - М. : Городец, 2012. - 298 с
4. Новицкий В.А. Теория российского процессуального доказывания и правоприменения / В.А. Новицкий. - Ставрополь : Изд-во СГУ, 2002. - 584 с.
5. Штефан М.И. Цивільний процес / М.И. Штефан. - К.: Ін Юре, 1997. - 544 с
6. Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі: Науково-практичний посібник (Серія: Процесуальні науки) - К.: Видавець Фурса С.Я., КНТ, 2005. - 256 с.

7. Ратушна Б.П., «Докази як основний інструмент пізнання»: Порівняльно-аналітичне право. – 2013. - №3. – С. 165-167

Golovchuk V.A., senior lecturer in law,
Levchenko A.O., student,
Vinnitsa National Agrarian University

IMPORTANCE OF EVIDENCE AND OF PROOF IN CIVIL PROCEEDINGS UKRAINE

In the article the theoretical data and practical analysis of the importance of evidence and proof in civil proceedings Ukraine. The notion of «evidence» and «means of proof» analysis of evidence. Determined question the burden of proof and the possibility of release people from the burden of proving the circumstances. In the process of determining the objectives of this article suggested a broader concept of evidence and proof in civil proceedings Ukraine, and has two main functions that perform evidence, namely the function information according to which every evidence is a wealth of information about the circumstances relevant to the case and certifying function, whereby the court justifies its findings in a court case only on the basis and by research evidence. Hence, the importance of evidence and proof in civil proceedings Ukraine due to the fact that to solve every case they are compulsory in nature, since on account of the court decide the case on the merits and make decisions.

Keywords: *evidence, proving, civil process, court, evidence, the parties.*

УДК 347.136:658.11

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА МІСЦЕВИХ ОСЕРЕДКІВ

Письменна О.П., к.ю.н., доцент,
Савчук Л.А., студент,
Вінницький національний аграрний університет

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що сучасна ситуація в Україні навколо збільшення кількості громадських об'єднань створила величезний резонанс. Особливістю даного питання також виступає насамперед законодавче закріплення та здійснення реєстрації таких об'єднань.

Новелою правового регулювання громадських об'єднань є саме прийняття Закону України «Про громадські об'єднання», адже відповідно до часу прийняття нового закону в Україні діяв Закон України «Про об'єднання громадян».

Новий закон змінив правові і організаційні підстави створення, діяльності, припинення громадських об'єднань. Всі діючі громадські організації зобов'язані в п'ятирічний строк привести свої статuti і діяльність у відповідність до нового закону.

Але більш значної уваги все ж потрібно приділити питанню місцевих осередків громадських

організацій, в чому полягає їх особливий статус як відокремлених структурних підрозділів юридичних осіб, і чи можуть вони бути самостійними юридичними особами. Оскільки чинне законодавство не містить прямої відповіді на це питання.

Ключові слова: громадське об'єднання, громадська організація, громадська спілка, реєстр, громадські об'єднання, місцевий осередок, колективний член.

Актуальність теми зумовлена тим, що сучасна ситуація в Україні навколо збільшення кількості громадських об'єднань та їх відокремлених підрозділів, а саме місцевих осередків створила величезний резонанс. Правове регулювання місцевих осередків потребує ретельного розгляду та відповідності до реалій сьогодення.

Саме тому **предметом** даної статті є питання процедури реєстрації та змін до установчих документів громадських організацій в Україні.

Об'єктом дослідження виступають питання з приводу місцевих осередків як відокремлених підрозділів громадських об'єднань.

Питанням правового регулювання, аналізу та систематизації громадських організацій досліджували О.М. Ващук, О.М. Биков, В.Кравчук.

У відповідності до ст. 1 ЗУ «Про громадські об'єднання»(далі закон) Громадське об'єднання - це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів [1].

Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою може утворюватися як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Як відомо, у наш час досить нерідко зустрічаються незручності у зв'язку з динамічними змінами тих чи інших положень законодавства України. Так, закони та інші нормативно – правові акти, що регулюють діяльність громадських об'єднань не є виключенням.

Відповідно до п. 2 Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань та обміну відомостями між Реєстром і Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1212 від 19.12.2012 року, Реєстр громадських об'єднань (надалі – Реєстр) – це єдина електронна база даних, яка створюється та ведеться з метою обліку громадських об'єднань для забезпечення доступу до інформації про громадські організації [2].

Відповідно до п. 8 згаданого вище Порядку, у Реєстрі має міститися інформація про повні найменування усіх громадських об'єднань, дати їх створення та припинення діяльності, відомості про засновників, про місцезнаходження, відокремлені підрозділи, зареєстровану символіку, позначки про здійснення підприємницької діяльності, номери та дати видачі свідоцтв про реєстрацію тощо.

Для того щоб створити громадську організацію потрібно надати уповноваженого органу з питань реєстрації наступні документи: протокол установчих зборів; відомості про засновників; відомості про особу (осіб), уповноважену представляти громадську організацію та письмову згоду цієї особи; статут (за наявності); заповнену заяву про утворення громадської організації.

Відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону України «Про громадські об'єднання», уповноважений орган з питань реєстрації протягом 5 робочих днів з дня отримання документів приймає рішення про прийняття письмового повідомлення та вносить відомості про громадську організацію до Реєстру громадських об'єднань. Копія рішення про прийняття письмового повідомлення надається (надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення) засновникам громадської організації або особі (особам), уповноваженій представляти громадську організацію, не пізніше наступного дня після його прийняття. У діяльності будь-яких об'єднань громадян можуть брати участь колективні члени. При цьому закон розрізняє поняття «місцевий осередок» та «колективний член».

Місцевий осередок – (Відокремлений підрозділ,Філія) це підрозділ юридичної особи, що знаходиться поза її місцезнаходженням виконує роботи або операції, надає послуги від імені юридичної особи, або здійснює представництво і захист інтересів юридичної особи.

Згідно зі ст. 14 Закону України «Про об'єднання громадян», легалізація (офіційне визнання) об'єднань громадян є обов'язковою і здійснюється шляхом їх реєстрації або повідомлення про заснування. Діяльність об'єднань громадян, які нелегалізовані або примусово розпущені за рішенням суду, є протизаконною. У разі реєстрації об'єднання громадян набуває статус юридичної особи. Політичні партії та міжнародні громадські організації підлягають обов'язковій реєстрації Міністерством юстиції України. Легалізація громадської організації здійснюється відповідно Міністерством юстиції України, місцевими органами державної виконавчої влади, виконавчими комітетами сільських, селищних, міських Рад народних депутатів. Таким чином, Закон України «Про об'єднання громадян» передбачав два види узаконення діяльності об'єднань громадян – легалізація та державна реєстрація. У випадку державної реєстрації об'єднання громадян набуває статус юридичної особи і на неї поширюються всі відповідні правові норми, з урахуванням особливостей, встановлених законодавством для об'єднань громадян.

Місцевими органами державної виконавчої влади, виконавчим комітетом сільської, селищної, міської Ради народних депутатів реєструються в обов'язковому порядку місцеві осередки зареєстрованих всеукраїнських та міжнародних об'єднань громадян, якщо така реєстрація передбачена статутними документами цих об'єднань. Таким чином, у випадку, якщо статутом об'єднання громадян передбачена реєстрація його місцевих осередків, така реєстрація повинна здійснюватися місцевими органами державної виконавчої влади, виконавчим комітетом сільської, селищної, міської Ради народних депутатів.

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» поширює свою дію на державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми, форми власності та підпорядкування, а також фізичних осіб – підприємців. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», об'єднання громадян, благодійні організації, політичні партії, інші установи та організації, для яких законом встановлені особливості державної реєстрації, набувають статусу юридичної особи лише з моменту їх державної реєстрації у порядку, встановленому цим Законом [3]. Відповідно до ст. 4 цього Закону державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців – засвідчення факту створення або припинення юридичної особи, засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, які передбачені цим Законом, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру. Відокремлені підрозділи юридичної особи не підлягають державній реєстрації.

Стаття 95 Цивільного кодексу України передбачає, що філії та представництва юридичної особи не є юридичними особами [4]. Вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення. Відомості про філії та представництва юридичної особи включаються до єдиного державного реєстру.

Таким чином із набранням чинності Закону «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 № 4572-VI виникла досить серйозна проблема для зареєстрованих як юридичних осіб місцевих осередків всеукраїнських та обласних громадських організацій. По-перше, тому що саме поняття «місцеві осередки» замінено терміном «відокремлений підрозділ», по-друге, відокремлений підрозділ не може мати прав юридичної особи.

Хоча, не все так страшно. Для переведення місцевих осередків – юридичних осіб у відокремлені підрозділи дається аж 5 років (до 1 січня 2018 року). А до цієї дати місцеві осередки будуть рахуватись як відокремлені підрозділи навіть для підтвердження всеукраїнського статусу громадських об'єднань. Тому відповідно взагалі не варто поспішати, адже законодавство можуть змінити ще дуже багато разів.

Рішення про припинення такого місцевого осередку мають прийняти загальні збори, а далі здійснюється процедура припинення, передбачена Господарським Кодексом [5] і Законом про державну реєстрацію, лише з тією різницею, що документи потрібно подавати місцевій юстиції, а не державному реєстратору. А правонаступником всього майна, активів та пасивів таких осередків є вищестояча громадська організація. При створенні громадських організацій просто потрібно знати, що місцеві осередки вже називаються «відокремленими підрозділами», та реєструватись як юридичні особи не будуть. І в Статуті необхідно прописати порядок створення, діяльності та припинення відокремлених підрозділів. Відокремлені підрозділи може створювати лише громадською організацією із статусом юридичної особи по процедурі, передбаченій Статутом.

Якщо таке рішення прийняте, необхідно подати реєстраційній службі місцевої юстиції (за місцезнаходженням громадського об'єднання а не відокремленого підрозділу), відповідні документи.

Отже, врахувавши усі вимоги чинного законодавства, можна без перешкод провести державну реєстрацію змін до відомостей про громадську організацію.

Список використаних джерел:

1. Закон України " Про громадські об'єднання " від 22.03.2012 // Відомості Верховної Ради №1, ст.1, від 2013 р.
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 1212 від 19.12.2012 р. «Про затвердження Порядку ведення Реєстру громадських об'єднань та обміну відомостями між зазначеним Реєстром і Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців».
3. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» від 15.05.2003 // Відомості Верховної Ради України № 31-32, ст.263, від 2003 р.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
5. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

FEATURES OF STATE REGISTRATION OF PUBLIC ORGANIZATIONS AND LOCAL CELLS

The relevance of the topic was chosen due to the fact that the current situation in Ukraine of the growing number of NGOs has created a major stir. The feature of this issue is that there is the first legislative confirmation and the registration of such associations.

A novelty of the legal regulation of public associations is the adoption of the Law of Ukraine "On public associations", because according to the adoption of the law in Ukraine there was another acting Law of Ukraine "On public associations".

The new law changed the legal and organizational grounds for the establishment, operation, suspension of associations. All NGOs operating in the five years required to bring their statutes and activities in line with the new law.

But more still significant attention should be paid to the issue of local branches of civic organizations, of is their special status as the structural subdivisions of legal entities, and whether they can be independent legal entities. Because the legislation does not contain a direct answer to this question.

Keywords: *associations, NGO, civil society organizations, register of associations, local brash, collective member.*

УДК 341:341.223.3

ПОРІВНЯННЯ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ ТА ДОГОВОРУ ФРАНЧАЙЗИНГУ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

***Письменна О.П.**, к.ю.н., доцент,
Цимбалюк Т.А., студентка,
Вінницький національний аграрний університет*

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що сучасна ситуація в Україні навколо франчайзингових відносин вже позначена високим рівнем конфліктності між сторонами цього договору. На сьогоднішній момент європейське законодавство не визначає договори франчайзингу як окремий вид договірних відносин.

Предметом договору комерційної концесії є надання у користування однією стороною іншій комплексу виключних прав. Його суб'єктами визнаються правовласник – особа, яка є власником комплексу виключних прав, і користувач – особа, яка одержує за договором право користуватися цим комплексом. Такий договір є двостороннім, строковим або безстроковим, оплатним.

На кінець ХХ сторіччя цей договір набув широкого застосування як в розвинених країнах, так і в таких, що розвиваються, завдяки наявності підприємницьких переваг для обох сторін договору.

Договір франчайзингу має безліч переваг, що є підставою для застосування цього виду договорів як і в міжнародній, так і в внутрішній українській торгівлі.

Ключові слова: франчайзинг, франчайзер, комерційна концесія, субконцесія, субфранчайзинг, франшиза.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що сучасна ситуація в Україні навколо франчайзингових відносин вже позначена високим рівнем конфліктності між сторонами цього договору. Складна правова природа цих договірних відносин потребує ретельного розгляду змісту франчайзингових договорів, особливо їх предмет, інших істотних умов.

Питанням правового регулювання договору франчайзингу приділяли увагу Г. Цірат [8], М. Брагинський [1], О. Суховатий [6], В. Дмитришин [4] та ін. У своїх дослідженнях вони неодноразово порушували проблеми регулювання договору франчайзингу. Однак спеціального дослідження, присвяченого договору комерційної концесії поки що немає. Об'єктом дослідження є договірні відносини сторін, що виникають у разі укладання договорів комерційної концесії (франчайзингу) на основі іноземного на національного законодавств. Предметом дослідження є вивчення зобов'язань, що виникають за договорами франчайзингу.

Незважаючи на переваги франчайзингу з економічного погляду та на акт перетворення його методу збуту товарів на специфічний метод ведення підприємницької діяльності, досить невелика кількість країн (трохи більше 20) законодавчо регулює договори франчайзингу.

Так, країни англо-американської правової сім'ї трактують правовідносини з договору франчайзингу як інвестиційні. У США більшість законів щодо цього питання мають скорочену назву - «інвестиційний закон з франчайзингу». На відміну від законодавства країн ЄС, у законах американських штатів США визначається не договір франчайзингу, а франшиза. Типовим прикладом цього є визначення, дане в Кодексі корпорації штату Каліфорнія: «Франшиза означає контракт або угоду, виражену або передбачувану, усну або письмову, між двома чи більше особами». Правовідносини з договору франчайзингу розглядаються як співпраця франшизіара та франшизіата у певній підприємницькій діяльності. Так само франшиза визначається у штатах Вашингтон, Вірджинія, Вісконсин, Іллінойс, Індіана, Мічиган, Меріленд, Род Айленд, Північна Дакота [9, 169].

Законодавці інших штатів США (Гаваї, Мінесота, Нью-Джерсі і Південна Дакота), визначаючи франшизу наголошують не на співпраці франшизіата та франшизіара («брати участь у підприємницькій діяльності»), а на наявності у них спільних фінансових інтересів.

Цивільний кодекс Грузії визначає договір франчайзингу «як довгострокові зобов'язальні правовідносини, за якими незалежні підприємці взаємно зобов'язуються в міру потреби через виконання специфічних зобов'язань сприяти виробництву товарів, їхньому збуту і наданню послуг». ЦК Грузії не визначає різновидів договору франчайзингу.[9, 9-17].

Законодавство Чеської Республіки договір франчайзингу тлумачиться як договір між конкурентами про надання франшизіаром ліцензії на використання прав промислової власності. Таким чином, договір франчайзингу розглядається як різновид ліцензійного договору.

На сьогоднішній момент європейське законодавство не визначає договори франчайзингу як окремий вид договірних відносин.

Російське законодавство не містить поняття «франчайзинг». Його замінено поняттям «комерційна концесія», яке визначено як «комплекс виключних прав», що складається з «права на фірмове найменування та (або) комерційне позначення, охоронювану комерційну інформацію, ділової репутації і комерційного досвіду правовласника із зазначенням або без зазначення території використання стосовно певної сфери підприємницької діяльності (продаж товарів, здійснення іншої торговельної діяльності, виконання робіт, надання послуг)» [6,612].

У коментарях до ЦК Російської Федерації зазначено, що «комерційна концесія – це еквівалент відомого в західному законодавстві поняття « франчайзинг» (або « франшиза»).[6,616].

Предметом договору комерційної концесії є надання у користування однією стороною іншій комплексу виключних прав. Його суб'єктами визнаються правовласник – особа, яка є власником комплексу виключних прав, і користувач – особа, яка одержує за договором право користуватися цим комплексом. Такий договір є двостороннім, строковим або безстроковим, оплатним.

Коментатори Цивільного кодексу Російської Федерації розглядають договір комерційної концесії як самостійний вид комплексних зобов'язальних відносин, який не належить до змішаних договорів. Правила спеціальних законів про охорону виключних прав, на їхню думку, застосовуються до цього виду договорів субсидіарно.

До договору комерційної ставляться жорсткі вимоги: його має бути укладено в письмовій формі і зареєстровано в реєструючому органі правовласника або користувача (якщо правовласником є іноземна особа) та федеральному патентному відомству. Недодержання цих вимог призводить до визнання нікчемності договору.

ЦК Російської Федерації серед видів договору комерційної концесії називає комерційну субконцесію. Згідно з нею користувач має право «дозволяти іншим особам використовувати наданий йому комплекс виключних прав або частину цього комплексу на умовах субконцесії, узгоджених з правовласником або визначених у договорі комерційної концесії У договорі може передбачатися зобов'язання користувача надати протягом визначеного строку певній кількості осіб право на користування зазначеними правами на умовах субконцесії». Порівнявши визначення договору комерційної субконцесії з договорами, які практично застосовуються у міжнародній торгівлі, можна зробити висновок, що йдеться про договори субфранчайзингу та договори розвитку.

В Україні у ЦК УРСР договір франчайзингу н був поійменований як вид договірних зобов'язань. Проте, ЦК України регулює цей вид зобов'язань, визнаючи його договором комерційної концесії. В Україні правовідносини щодо договорів комерційної концесії регулюються главою 76 ЦК України. Так, у статті 1115 ЦК України зазначено, що за договором комерційної концесії одна сторона (право володілець) зобов'язується надати іншій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг [5,823].

Аналізуючи визначення предмета договору комерційної концесії, можна стверджувати, що в ньому фактично визначено об'єкт, а не предмет договору. « Під предметом будь-якого цивільно-правового договору треба розуміти передбачені ним дії, які повинна здійснити зобов'язальна сторона». Можна погодитися з висновками М. Брагінського та В. Вітрянського, що предметом договору комерційної концесії є дії право володільця стосовно надання користувачеві права використовувати об'єкти права інтелектуальної власності та вчиняти дії, спрямовані на

забезпечення реєстрації договору [1,989]. Згідно з визначенням договору комерційної концесії, даним в ЦК України, до факультативних елементів предмету договору можна віднести визначення сфери цивільного обороту і території, де користувач використовуватиме права правовласника.

Згідно з ЦК України предметом договору комерційної концесії є також комерційний досвід та ділова репутація правовласника. Фактично йдеться про асоціювання споживачем підприємств користувача (франшизіата) з підприємствами правовласника (франшизіара). Тобто розпочавши підприємницьку діяльність за системою правовласника (франшизіара), користувач (франшизіат) опиняється під захистом ділової репутації правовласника (франшизіара), і це дає йому можливість вести прибуткову діяльність.

На думку В. Дмитришна, франчайзинг не є синонімом комерційної концесії, хоча ці поняття є досить схожими, але франчайзинг має свої специфічні ознаки, які відрізняють ці поняття [4,2-4]. Насамперед це те, що за договором франчайзингу надається ширший, порівняно з комерційною концесією, обсяг прав, тому що крім виключного права на продаж товарів, наданих виробником товару, він передбачає надання прав на об'єкти інтелектуальної власності, правоволодільцем яких він є.

Перші франчайзингові системи в Україні не створювалися національними підприємства, вони приходили із-за кордону. Подібно як в інших країнах, перші франчайзингові точки створювалися в межах відомих іноземних компаній. Перша франчайзингова точка на Україні почала працювати у 1993 році – в рамках міжнародної інформаційної системи Компас (Нідерланди); пізніше на ринку з'явився McDonald's . З часом і українські підприємці побачили переваги франчайзингового виду діяльності. Як результат, у 1999 році, у Києві було відкрито першу Українську франчайзингову точку – піцерія « Pizza Celentano » [8].

Для розвитку франчайзингу в Україні існує низка перепон: Нечітка нормативно-законодавча база, яка не регулює багато вищезгаданих питань, пов'язаних з франчайзингом; Проблеми фінансово-кредитного характеру; Відсутність необхідного інформаційного забезпечення; Недостатня обізнаність підприємств щодо можливостей і особливостей такого способу ведення бізнесу, як франчайзинг; Брак відповідних консультаційних структур [6,63].

Для вирішення проблем розвитку договору франчайзингу в Україні необхідно зміцнити законодавчу базу шляхом прийняття Закону України « Про франчайзинг», де передбачили переддоговірне регулювання відносин між франчайзером і франчайзі, особливості правового регулювання товарного, виробничого, ділового франчайзингів, доречно передбачити існування регіонального франчайзингу і франчайзингу, що розвивається.

Договір франчайзингу є достатньо новим інститутом в українському законодавстві, тому у підприємців постійно виникають проблеми неврегульованості франчайзингових відносин в законодавстві України.

Виникнення, формування та становлення франчайзингу як методу реалізації товарів та послуг і, відповідно договору франчайзингу як окремого виду договірної зобов'язання внаслідок чого зазначений метод реалізовувався, відбувалося протягом ХХ сторіччя. На кінець ХХ сторіччя цей договір набув широкого застосування як в розвинених країнах, так і в таких, що розвиваються, завдяки наявності підприємницьких переваг для обох сторін договору. Зазначені переваги є однією з основних підстав для застосування цього виду договорів як і в міжнародній, так і в внутрішній українській торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Брагинський М.И., Витрянський В.В. Договорное право . – М.: «Статут»,2002. – Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг. -1038 с.
2. Гражданское право. Учебник. Изд. 3-е, перераб. И доп./ Под ред.. А. П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М.: ПБОЮЛ Л.Рогожников, 2001. – Т.2. – 736 с.
3. Договірне право України. Особлива частина : навч. посіб./ Т.В. Бондар, О.В. Дзера та ін.. за ред. О.В. Дзери. – К.:Юрінком Інтер, 2009.- 1200 с.
4. Дмитришин В. С. Договір комерційної концесії та договір франчайзингу. Співвідношення понять та правова природа // Часопис Київського університету права – 2010. – №3.- С. 199-203.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 3-є вид., перероб. І доп./ За ред. О. В. Дзери(кер.авт.кол), Н.С. Кузнецовой, В.В. Луця – К.: Юрінком Інтер, 2008. – Т. I. -1088 с.
6. Суховатий О.В. Особливості реалізації франчайзингу в Україні // Проблеми науки. – 2007. – №2. – С.62-64.
7. Франчайзинг в Украине. [Електронний ресурс]: Сайт Ассоциации франчайзингу. Режим доступу:<http://www/franchising/org/ua/>
8. Цірат Ганна Віталіївна. Договори франчайзингу: дисертація канд. юрид. Наук: 12.00.03 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К.,2003

***Pysmenna O.P.**, Doctor of Law, associate professor,
Tsybaliuk T., student
Vinnitsa National Agrarian University*

COMPARISON OF PRACTICE OF APPLICATION OF AGREEMENT OF COMMERCIAL CONCESSION AND AGREEMENT OF FRANCHAYZINGU IS ON INTERNATIONAL AND NATIONAL LEVELS

The relevance of the topic chosen due to the fact that the current situation in Ukraine around the franchise relations are marked by high levels of conflict between the parties to this agreement. To date, the European legislation does not define franchising agreements as a separate contractual relationship.

The subject of a commercial concession is provision for use by one party to another set of exclusive rights. His subjects are recognized holder - the person who owns the complex of exclusive rights and the user - a person who gets the contract the right to use this complex. This agreement is bilateral, fixed-term or indefinite, for compensation.

In the end of the twentieth century, the treaty came into widespread use both in developed countries and those which are developing because of the business benefits to both parties.

Franchise Agreement has many advantages, which is the basis for the application of this type of contracts in international and Ukrainian in internal trade.

***Key words** franchising, the franchisor, commercial concession, subconcession, subfranchising, franchise.*

АВТОРСЬКЕ ПРАВО В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ПРИЧИНИ ПОРУШЕННЯ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ

*Мельничук М.О., асистент кафедри,
Чумак Ю.А., студентка,
Вінницький національний аграрний університет*

У статті розглядаються актуальні питання авторського права в мережі Інтернет, а саме причини порушення авторського права та способи його захисту. Визначено об'єкти порушення: онлайнві бібліотеки з текстовими, музичними та відео файлами, а також веб-сторінки паперових періодичних видань з відкритим доступом до матеріалів номера. Охарактеризовано причини таких порушень: необізнаність із сучасною системою охорони авторських прав, технічна простота здійснення операції - тобто легкодоступний пошук і копіювання чужого твору. Запропоновано та проаналізовано способи захисту авторських прав в мережі Інтернет: використання знаку охорони авторського права (знак копірайту); обмеження доступу до матеріалів, що розміщені в Інтернеті, надаючи доступ до Інтернет ресурсу за попередню плату; застосування „цифрових конвертів“; застосування методів криптографічного перетворення матеріалів; фіксація авторського права. Дано раціональні висновки щодо подальшого регулювання даної сфери правовідносин.

Ключові слова: авторське право, Інтернет, інформація, порушення, знак копірайту, захист.

Постановка проблеми. Дослідження правових проблем, породжених науково-технічним прогресом, набули актуальності вже в 50-70-ті роки ХХ століття. Сьогодні важко знайти сферу людської діяльності, яку б не торкнулося поява глобальних телекомунікаційних систем. Найпоширеніша з них - мережа Інтернет. Однією з основних проблем, пов'язаних з розвитком глобальних комп'ютерних мереж є проблема дотримання права інтелектуальної власності. Як показує практичний досвід, ця проблема дуже складна, динамічна, «розмита», нечітка, спотворена багатьма роками використання в Україні «піратських» творів і практично ніким не визнається, крім самих авторів, які теж часто порушують авторське право, коли справа стосується «чужої» творчої власності.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність цієї теми полягає в тому, що захист авторських прав в мережі Інтернет до цих пір не отримала достатнього висвітлення в юридичній літературі. В даний час гостро стоїть необхідність регулювання питань захисту в Глобальній мережі, регламентації Інтернету, як найбільш важливого елемента нових інформаційних технологій. Серйозну увагу на дану проблему теоретики і, особливо, практики стали звертати відносно недавно, коли Інтернет міцно увійшов у життя людини. Дослідженням цього питання займалися О. М. Пастухов, В. М. Антонов, Ч. Н. Азімов, О. А. Підпригора та інші. Незважаючи на значний інтерес науковців до проблем функціонування прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет, способи захисту авторського права в Інтернеті потребують спеціального аналізу.

Тому, доцільно більш конкретно виявити причини порушення авторського права в мережі Інтернет та визначити найбільш раціональні способи захисту авторського права, що і є завданням даної статті.

Інтернет як засіб поширення інформації, як і будь-яке інше суспільне явище, крім позитивних своїх якостей, має і негативні. Інформація, поміщена в Інтернеті, може бути використана будь-якою заінтересованою особою, в тому числі і неправомірно. Проконтролювати неправомірне використання інформації, поміщеної в Інтернеті, майже неможливо. І це не просто найбільш уразливе місце, а його руйнівна властивість. Уже з'явилася ще більш досконала форма Інтернету — Евернет. Ці способи поширення інформації надають широкі можливості для неправомірного її використання. Цим не лише наноситься шкода сучасній системі правової охорони інтелектуальної власності, а й підривається, руйнується вся ця сучасна система. Адже будь-який твір, поміщений в Інтернеті, будь-яка зацікавлена особа може використати неправомірно. Засобів захисту від такого неправомірного використання творів (та інших об'єктів права інтелектуальної власності) сучасна правова наука поки що не знає. Доречно додати: прийнятий Цивільний кодекс України про Інтернет навіть не згадує, що є суттєвим недоліком діючого законодавства. Тоді як саме в Інтернеті авторське право зазнає найчастіших порушень.

Більшість матеріалів, що передаються Інтернетом (тексти, зображення, звукові сигнали) є творами в юридичному сенсі і, таким чином, складають предмет авторського права.

Оскільки сама природа електронних телекомунікацій вимагає багатократного копіювання даних у процесі передачі їх каналами зв'язку та ознайомлення з ними, природно, постає питання стосовно дотримання при такому копіюванні авторських прав [1, с. 186].

Поведінка користувачів в Інтернеті стосується прав авторів та їх правонаступників. Інакше кажучи, неможливо нічого зробити в Інтернеті, що б потенційно не порушувало чийсь авторські права. Перегляд Web-сторінок, збереження їх вмісту в пам'яті комп'ютера, переадресація повідомлення електронної пошти – всі ці дії включають відтворення об'єктів авторсько-правової охорони. Добросовісний користувач, виявивши в мережі Інтернет твір, який його цікавить, повинен встановити автора цього твору чи його правонаступника і укласти з ним відповідний договір про умови використання цього твору. Форма авторського договору, на підставі якого повинні бути передані майнові права, повинна бути письмовою. Проте цього майже ніхто не робить. Тому автор чи інша особа, яка має авторські права, розміщуючи свій твір в мережі Інтернет, цим самим надає право використовувати цей твір всім бажаючим.

Найбільшої шкоди від порушень зазнають онлайнві бібліотеки з текстовими, музичними та відео файлами, а також веб-сторінки паперових періодичних видань з відкритим доступом до матеріалів номера.

Багато користувачів Інтернету, як і пересічних громадян, є необізнаними із сучасною системою охорони авторських прав і порушують їх ненавмисно і не з майнових міркувань. Але незнання законів, згідно із загальноновизнаним принципом права, не повинно бути обставиною, що призводить до звільнення порушників від юридичної відповідальності [2, с. 67].

Серед причин масового незаконного відтворення примірників творів, що охороняються авторським правом можна виділити технічну простоту здійснення операції. З розвитком техніки, користувачеві Інтернет все менше часу потрібно для отримання на своєму комп'ютері тотожної копії твору, або такої, що практично не поступається оригіналу за якістю. Інша причина незаконного обігу творів полягає в елементарній відсутності привабливих варіантів легального отримання необхідних творів за наявності нелегальних. Очевидно, що окремі правовласники не в змозі відслідковувати поширення об'єктів, що охороняються, в цифрових мережах та їх використання при створенні продуктів мультимедіа. Правовласники фактично позбавлені

можливості захищати свої права в цифровому середовищі тими способами, що і при звичайному використанні охороняються авторським правом об'єктів.

Збільшення ж обсягу авторських прав або введення складної процедури їх здійснення, натомість, призведе до обмеження прав користувачів Інтернету. Тому завданням сучасного авторського права є досягнення справедливого та життєздатного балансу інтересів володільців авторських прав та користувачів творів, розміщених в Інтернеті [3, с. 315].

Автор або правовласник, які зацікавлені у захисті своїх авторських прав, повинні здійснювати ряд захисних заходів з охорони свого твору. Так, правовласник для оповіщення своїх прав може використовувати знак охорони авторського права (знак копірайту), що складається з трьох інформативних елементів: знака ©, найменування (імені) правовласника, року першого випуску. Слово «копірайт» походить від злиття англійського дієслова to copy (копіювати) зі словом right (право). Але такий знак несе суто декларативну функцію. Звернемо увагу, що сучасні інформаційні технології, застосовувані в Інтернеті дозволяють використовувати знак копірайту в іншій якості. А саме, реалізувати можливість накласти на нього реальні захисні та інформативні функції на основі легальної процедури електронного документування з використанням технології електронно-цифрового підпису, що забезпечує юридичну силу електронних документів. Це забезпечить високу ступінь аутентифікації та ідентифікації таких документів. Для захисних функцій трьох елементів знака копірайту явно недостатньо. Для українських людей копірайт є правом, що регулює відносини, пов'язані зі створенням та використанням творів літератури, науки, мистецтва. Значок копірайту (с) закріплює найменування власника авторського права і рік публікації твору, статті і т.д.

Зазвичай знак копірайту ставиться під опублікованим матеріалом поруч з прізвищем автора. Він попереджає про те, що даний текст захищений авторським правом, не може бути використаний або передрукований без узгодження з автором, хостером, редакцією, вебмайстром або іншою людиною або організацією, що має відношення до тієї чи публікації.

Якщо виявиться абсолютний аналог «захищеного» тексту, то розгляд буде явно не на користь плагіатчика. Для того, щоб не виникало неприємних для обох сторін ситуацій, за законом необхідно укласти авторський договір. Офіційне формулювання поняття «авторський договір» виглядає наступним чином - це договір між автором і видавництвом, театром, кіностудією і т. п. про використання твору літератури, науки чи мистецтва. У українському праві умови авторського договору визначаються цивільним законодавством. Але його зміст повинен відображати ряд обов'язкових інформаційних реквізитів і об'єктивно фіксувати юридичні дії автора [4, с. 289].

Серед способів захисту авторського права у мережі Інтернет окремо можна вказати на обмеження доступу до матеріалів, що розміщені в Інтернеті, надаючи доступ до Інтернет ресурсу за попередню плату. Можливе також застосування „цифрових конвертів“, що передбачають укладання угоди із власниками тих або інших ресурсів у мережі. Окрім того, можна застосувати методи криптографічного перетворення матеріалів такі, як шифрування, використання якого дозволяє обмежити або повністю виключити можливість копіювання творів (наприклад, система SCMS, що дозволяє виготовити одну копію документа й унеможлиблює подальше копіювання цього примірника).

Крім цього, щоб використовувати і захистити своє авторське право в мережі Інтернет, доцільно його офіційно зафіксувати. Жодна публікація в Інтернеті не може гарантувати захисту авторського права від порушень. Публікувати треба в книзі (з чесним ISBN) або в офіційно

zareєстрованому періодичному виданні, що має ISBN або свідоцтво на реєстрацію (ISBN — універсальний ідентифікаційний код, який проставляється на книгах і брошурах незалежно від способу їх виготовлення, розповсюдження, тиражу та обсягу). Також, за бажанням, можна зареєструвати рукопис в Державному агентстві з авторських і суміжних прав Державної служби інтелектуальної власності, адже тільки воно уповноважене це робити, звернувшись із заявкою на реєстрацію авторського права [5, с. 399].

Висновки. Отже, при класифікації порушень і передбаченні ефективних способів захисту авторського права в мережі Інтернет необхідно враховувати існуючі та за можливості передбачати появу нових способів використання об'єктів авторського права, брати до уваги ризик появи нових способів порушення авторського права, що зростає, а також існуючі та потенційно можливі способи правового й технічного захисту авторських прав. Також дуже важливо, щоб у найкоротші терміни держава визначила правові рамки, в яких повинен існувати і розвиватися Інтернет. Від цього багато в чому залежить, наскільки ефективно будуть захищені авторські права не тільки в мережі Інтернет, а й взагалі в комп'ютерних мережах. Саме відсутність реального захисту прав нерідко утримує авторів від розміщення в мережі своїх матеріалів. Ну і звичайно, необхідно, щоб і автори, і користувачі досконало знали законодавство для захисту своїх же прав.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєва К.О. Авторське право: Практич. посібник. – К.: Атака, 2006. – 224 с.
2. Пастухов О. М. Авторське право в Інтернеті: Навчал. посібник. – К.: Школа, 2004. – 144 с.
3. Антонов В. М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право (2-е вид., стереотип): Практич. посібник. - К. КНТ, 2006. - 520 с.
4. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник. - К. Знання, 2006. - 431 с.
5. Шемчушенко Ю. С. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики: 36. наук. статей. - К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. - 424 с.

*Melnychuk M.O., assistant,
Chumak Y.A., student
Vinnitsia National Agrarian University*

COPYRIGHT IN THE INTERNET: CAUSES VIOLATION AND METHODS OF PROTECTION

The article considers topical issues of copyright in the Internet, namely the reasons for copyright infringement and the means of protection. Objects are defined violation: the online library with text, music and video files, and web pages paper periodicals with open access to the materials room. Described the causes of such violations: lack of knowledge of modern copyright system, technical ease of the operation - that is easily accessible search and copying someone else's work. Proposed and analyzed methods of copyright protection on the Internet: the use of the copyright notice (copyright sign); restrict access to the materials posted on the Internet, providing access to the Internet resource for pre-charge; the use of "digital envelopes"; the use of cryptographic methods of conversion materials; fixing copyright. Given rational conclusions regarding further regulation of this sphere of legal relations.

Key words: *copyright, Internet, information, infringement, sign of copyright, protection.*

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Збірник призначений для фахівців, які цікавляться теоретичними та прикладними проблемами економіки, фінансів і кредиту, обліку і аудиту, менеджменту, маркетингу та права. Збірник надає можливість вченим та здобувачам наукових ступенів провести публічну апробацію, а науковій спільноті – ознайомитися з останніми результатами досліджень теоретичних і прикладних проблем національної, міжнародної економіки та права.

"Економічні та юридичні науки: Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету" виходить 2 рази на рік (травень, грудень).

Для участі у формуванні збірника наукових праць необхідно подати:

- 1. Електронний варіант статті**, оформлений відповідно до наведених нижче вимог, виконаний у редакторі MS Word.
- 2. Файл із відомостями про автора** (прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, поштова адреса для пересилання авторського примірника, контактні телефони, адреса електронної скриньки) та інформацією про кількість примірників і необхідність поштової пересилки.
- 3. Електронний варіант анотації англійською мовою.**
- 4. Електронну копію платіжних документів** (оплата здійснюється після прийняття позитивного рішення щодо друку статті).

Пакет перерахованих вище матеріалів надсилається на електронну скриньку:

econsciences@i.ua.

Також до редакції подається друкований примірник тексту статті, що підписаний авторами.

Структура статті:

- 1. Індекс УДК.**
- 2. Назва статті** (до десяти слів).
- 3. Прізвище та ініціали автора.**
- 4. Відомості про автора** – науковий ступінь, вчене звання.
- 5. Анотація мовою статті** (від 100 до 250 слів).
- 6. Ключові слова** мовою статті (не менше шести слів або словосполучень).
- 7. Текст** у структурованому вигляді із виділенням наступних елементів:
 - 7.1 Постановка проблеми** (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями);
 - 7.2 Аналіз останніх досліджень і публікацій** (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття);
 - 7.3 Формулювання цілей статті** (постановка завдання);
 - 7.4 Виклад основного матеріалу** (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів);

7.5 Висновки (висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку).

8. Список літератури (мовою оригіналу). Бібліографічний опис літературних джерел оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» (Приклади оформлення бібліографічного опису наведено в «Бюлетені ВАК України. – 2009. – № 5. – С. 26-30.)

9. Дані про автора та анотація англійською мовою:

1. Прізвище автора;
2. Науковий ступінь автора, вчене звання, посада;
3. Організація, в якій виконувалось дослідження;
4. Назва статті;
5. Розширена анотація (від 100 до 250 слів) містить наступні розділи: постановка завдання, результати дослідження, висновки;
6. Ключові слова;

10. Вказати назву рубрики, в якій має бути надрукована стаття – відповідає назві однієї з наукових спеціальностей галузі.

РУБРИКИ ЗБІРНИКА НАУКОВИХ ПРАЦЬ:

Секція: Економічні науки

Економічна теорія та історія економічної думки

Економіка та управління національним господарством

Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища

Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика

Гроші, фінанси і кредит

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)

Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці

Секція: Юридичні науки

Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових учень

Конституційне і муніципальне право

Цивільне право і процес

Господарське право і процес

Трудове право і право соціального забезпечення

Аграрне, екологічне, земельне, природо ресурсне право

Адміністративне право і процес, фінансове та інформаційне право

Кримінально-правові науки

Міжнародне право

Технічні вимоги до оформлення статті:

- 1) Приймаються статті, написані однією із трьох мов: українською, російською, англійською.
- 2) Назва файлу зі статтею – прізвище автора.
- 3) Формат сторінки – А4.
- 4) Поля з усіх боків – 2 см.
- 5) Всі сторінки мають бути у книжковій орієнтації.
- 6) Рекомендований обсяг статті – не менше **6** друкованих сторінок.

Окремі елементи статті:

- Індекс УДК – Times New Roman, 12, напівжирний, вирівнювання ліворуч, інтервал – 1,0, абзацний відступ – 0 см;
- Порожній рядок;
- Назва статті – Times New Roman, 16, великими літерами, напівжирний, вирівнювання по центру, інтервал – 1,0, абзацний відступ – 0 см;
- Порожній рядок;
- Прізвище та відомості про автора (авторів) – Times New Roman, 12, курсив, вирівнювання праворуч, інтервал – 1,0;
- Анотація та ключові слова – Times New Roman, 10, курсив, вирівнювання по ширині, інтервал – 1,0, абзацний відступ – 1,25 см;
- Порожній рядок;
- Текст статті – Times New Roman, 14, вирівнювання по ширині, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 1,25 см, назви підпунктів виділяються напівжирним шрифтом;
- Порожній рядок;
- Список літератури – Arial Narrow, 10, вирівнювання по ширині, інтервал – 1,0, абзацний відступ – 0,5 см, слова "Список літератури" виділяються напівжирним шрифтом;
- Порожній рядок;
- Дані про автора та анотація англійською мовою – Times New Roman, 12, курсив, вирівнювання по ширині, інтервал – 1,0, абзацний відступ – 1,25 см.

7). Оформлення таблиць:

Таблиця 1

Назва таблиці

8). Оформлення ілюстрацій:

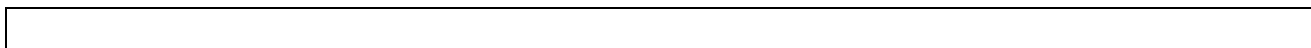

Рис. 1. Назва рисунку.

- 9). Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Word і нумеруються з правого боку:

Формула

(1)

10). Абзаци позначати тільки клавішею "Enter", не застосовувати пробіли або табуляцію (клавіша "Tab").

11). Посилання на літературу в тексті необхідно давати в квадратних дужках, на-приклад, [3, с. 35; 8, с. 56-59], в яких перша цифра вказує порядковий номер джерела в списку літератури, а друга – відповідну сторінку в цьому джерелі; одне джерело (зі сторінкою) відокремлюється від іншого крапкою з комою.

12). Всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела.

13). Всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела.

14). Назви праць у списку літератури розміщуються в порядку цитування.

16). Скорочення слів і словосполучень, окрім загальноприйнятих, не допускається.

Редакція може відхилити статтю, якщо:

1. відсутній повний пакет супровідних документів;
2. оформлення статті не відповідає зазначеним вище вимогам;
3. тематика статті не відповідає профілю видання;
4. назва статті не відповідає змісту;
5. стаття написана на низькому науковому рівні;
6. матеріали повністю або частково публікувались раніше в інших виданнях або подані до розгляду редакціям інших журналів;
7. стаття повністю або частково чужа (автор вчинив плагіат);
8. матеріал має рекламний характер;
9. порушена в статті проблема втратила актуальність.

Автори несуть відповідальність за точність наведених у статті термінів, прізвищ, даних, цитат, статистичних матеріалів тощо.

Усі матеріали, що надсилаються для публікації, проходять рецензування.

Рішення про публікацію статті приймає редколегія.

Рукописи, які відхилила редакційна колегія, авторам не повертаються.

Редакція залишає за собою право скорочувати, правити текст і змінювати назву статті.

Підписано до друку 05.06.2015 р.
Формат 70x108/16. Папір офсетний. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 11,16.
Гарнітура Таhоmа. Замовлення № 94576.
Наклад 60 екземплярів.

Віддруковано ПП «ТД «Едельвейс і К»
м.Вінниця, вул. 600-річчя, 17
Тел.: (0432) 550-333
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
ДК №3736